Deepak Chopra

Elu pärast surma

Tõenduse taak

Tõlkinud Stella Noa

NEBADON

Originaali tiitel:
Deepak Chopra
Life After Death: The Burden of Proof

© 2006 by Deepak Chopra
See tõlge on ilmunud kokkuleppel kirjastuse Random House, Inc. allüksuse Harmony Books'iga ja Synopsis Literary Agency'ga.

© Tõlge eesti keelde. Stella Noa, 2008
Kaane kujundanud Airi Pung
ISBN 978-9985-852-60-6
Trükikoda Rebellis

Kirjastuse Nebadon raamatuid saab
kõige soodsamalt osta kodulehelt:
www.nebadon.ee

Mu kallitele vanematele

Sisukord

Elu sealpool 7

ESIMENE OSA

ELU PÄRAST SURMA

1 Surm uksel 23

2 Ravi suremise vastu 33

3 Surm täidab kolm soovi 41

4 Silmusest pääsemine 49

5 Põrgutee 61

6 Viirastused 71

7 Nähtamatu niit 81

8 Hinge nägemine 93

9 Kaks maagilist sõna 103

10 Ellujäämine tormis 119

11 Juhid ja sõnumitoojad 131

12 Unenägu jätkub 143

TEINE OSA

TÕENDUSE TAAK

13 Kas akaša on reaalne? 163

14 Mõtlemine väljaspool aju 177

15 Loomise mehaanika 195

Epiloog. Mahasamadhi 205

Märkused 209

Register 225

Tänuavaldus

Mu kauaaegsele toimetajale Peter Guzzardile, kes julgustas mind kirjutama raamatut surmast ja suremisest, mistõttu valmiski see teos. Tema vaist oli täpne nagu alati. Ta on olnud mulle hindamatuks nõuandjaks selle teekonna igal sammul.

Davidile, Carolynile ja kogu Chopra Keskuse personalile – iga päev meenutab mulle teie pühendumust ja lahkust minu vastu. Tänan teid.

Mu perekonnale, kes pühendab mulle rohkem armastust, kui ma oma elu jooksul iial suudan vastu anda.

Elu sealpool

KIRJUTADES SEDA RAAMATUT surmajärgsest elust, mõtlesin ikka nende lugude peale, mida lapsena Indias kuulsin. Mõistujutud on võimsad vahendid lapse õpetamiseks ja paljud nendest, mida mulle räägiti, on mind õpetanud kogu elu. Nii ma siis otsustasingi põimida selle raamatu teksti ühe sellise loo ümber, mida kuulsin kodus, templite juures ja koolis, ning loodan, et lugejat võlub maailm, kus kangelased võitlevad pimedusega, et tulla valgusesse.

Selle loo kangelaseks on Savitri-nimeline naine ja vaenlane, kellest ta peab võitu saama, on Surma-isand Yama. Yama ilmub ühel päeval naise eesõue ootama töölt koju naasvat Savitri puuraidurist abikaasat, et viia ta endaga kaasa. Naist haarab kabuhirm. Mis võiks sundida Surma tema halastamatust ülesandest loobuma?

Mul polnud raske neid tegelaskujusid ette kujutada. Tundsin Savitri pärast hirmu ja tahtsin väga teada, milliseks kujuneb taibukust nõudev lahing Surmaga. Nende maailm sarnanes veidi minu maailmaga, sest mu lapsepõlve India polnud muistsest Indiast veel liiga erinev. Tahan võtta hetkeks aega, et seletada, mida surm ja sealpoolne maailm tollal meile tähendasid. See maailm võib näida vägagi esoteerilise paigana. Kui nii, siis võid tulla selle teema juurde tagasi, kui oled raamatu põhiosa läbi lugenud. Kui salapärane ja eksootiline see ka poleks, nüüd ma siis alustan.

Mu lapsepõlves oli kõige maagilisem asi transformatsioon. Surma peeti lühiajaliseks peatuseks lõpmatul hingeteekonnal, mis võis talupojast teha kuninga ja vastupidi. Võimalus arvututeks eluaegadeks, mis ulatuvad ette- ja tahapoole, tähendas, et hing saab kogeda sadu taevaid ja põrguid. Surm ei lõpetanud midagi, vaid võimaldas hoopis piiritult seigelda. Aga sügavamal tasandil on see tüüpiline indialik suhtumine – mitte igatseda jäävust. Veetilk muutub auruks, mis on nähtamatu, ja siiski materialiseerub aur voogavateks

pilvedeks ning pilvedest sajab vihm tagasi maa peale, vormides jõesänge ja lõpuks liitudes merega. Kas veetilk sureb sellel teel? Ei, ta võtab igal sammul uue kuju. Samamoodi on pettekujutlus ka arusaam, et meil on kindlapiiriline keha, mis on lukustatud aega ja ruumi. Iga veetilk me kehas oleks eile võinud olla ookean, pilv, jõgi või allikas. Tuletan endale seda tõsiasja meelde, kui argielu köidikud liiga tugevasti pigistavad.

Läänes on teispoolsust peetud paigaks, mis sarnaneb materiaalse maailmaga. Taevas, põrgu ja puhastustuli asuvad kuskil kaugel sealpool taevast või maa all. Mu lapsepõlve Indias polnud teispoolsus üldse mingi koht, vaid teadvuse seisund.

Ilmaruum, mida sina ja mina praegu kogeme, koos oma puude, taimede, inimeste, majade, autode, tähtede ja galaktikatega, on vaid teadvus, mis väljendab ennast ühel teatud sagedusel. Mujal aegruumis on korraga olemas erinevad tasandid. Kui ma oleksin küsinud oma vanaemalt, kus on taevas, siis oleks ta osutanud majale, milles me elasime, ja mitte ainult sellepärast, et see oli täis armastust, vaid aru saades, et paljud maailmad võivad mõnusasti koos eksisteerida. Võrdluseks võib tuua orkestri, kus mängitakse sadat muusikariista, mille helid täidavad sama koha ajas ja ruumis. Kuulates sümfooniat tervikuna, võid soovi korral pöörata tähelepanu ühele kindlale pillile. Sa võid isegi eristada sellel mängitavaid noote. Üks sagedus ei välista teisi sagedusi.

Ma ei teadnud seda lapsena, aga kui ma kõndisin Delhi rahvarikkal turuplatsil, kus ühel kaubatänaval tungles rohkem inimesi, kui sa suudad ette kujutada, siis oli maailm, mida ma ei võinud näha, veelgi rahvarohkem. Õhk, mida ma hingasin, oli tulvil hääli, autode müra, linnulaulu, raadiolaineid, röntgenikiiri, kosmilisi kiiri ja peaaegu lõpmatut hulka aatomisiseseid osakesi. Lõpmatud reaalsused olid kõikjal minu ümber.

Kõik sagedused eksisteerivad looduses korraga, kuid siiski kogeme vaid seda, mida näeme. Loomulik on karta seda, mida me ei suuda näha, ja kuna surm napsab inimese meie pilkude alt ära, siis reageerime sellele hirmuga. Minagi polnud erand. Lemmiklooma surm tegi mind ärevaks ja kurvaks, vanaema surm, mis tuli äkitselt kesköö1, oli ülimalt masendav. Mu noorem vend jooksis majas ringi ja karjus: "Kus ta on? Kus ta on?" Läks aastaid, enne kui mõistsin, et õige vastus kõlab: "Siin ja kõikjal."

Erinevad eksistentsi tasandid kujutavad endast teadvuse erinevaid sagedusi. Füüsiline maailm on vaid ühe teatud sageduse väljendus. (Aastakümneid hiljem sattusin vaimustusse, lugedes, et füüsikute

sõnul on universumil eriline taustamüra, mis kõlab nagu si-bemoll, ehkki võngub miljoneid kordi madalamal sagedusel, kui seda kuuleb inimene.) Indias ei tutvustata lapsele iial sellist keerulist poolteaduslikku teooriat, minule räägiti viiest elemendist ehk *mahabhuta*'st: maa, vesi, tuli, õhk ja ilmaruum. Need elemendid ühinesid, et kujundada kõike, mis olemas on. Idee näib ebaküps inimesele, kes tunneb hästi lääne teadust, kuid selles peitub väärtuslik tõde: kõik transformatsioonid taanduvad mõnele lihtsale elemendile.

20. sajandil jõudsid lääne teadlased arusaamisele, et kõik tahked esemed koosnevad tegelikult nähtamatutest võngetest. Minu lapsepõlves arvati, et tahke asi koosneb suures osas maa-elemendist. Ehk teisisõnu, tahkel esemel on jämedakoelised võnked ehk madalam sagedus. Aurul on peenem vibratsioon, mis eksisteerib kõrgemal tasandil.

Nii nagu materiaalsetel asjadel on erinevad tasandid, eksisteerivad ka erinevad vaimsed tasandid. See tõdemus šokeeris vagasid katoliiklasi, põhiliselt iirlasi, kes olid koolis mu õpetajad. Nende jaoks oli ainus vaim Püha Vaim, kes elas taevas. Meie, lapsed, olime küllalt elutargad, et sellega mitte nõustuda; meie maailmas oli mõttekas vaid arusaam, et kui Maa on jämedakoeline vaimne maailm, siis peavad olema ka kõrgemad vaimsed tasandid, mida meie tunneme *loka*'de nime all ja mis lääne müstilistes ringkondades said tuntuks astraaltasanditena. On olemas lõpmatu arv astraaltasandeid, mida jagatakse kõrgemaks ja madalamaks astraalmaailmaks, ning isegi kõige madalamad neist võnguvad kõrgemal sagedusel kui aineline maailm.

Lääs loobus ammu püüdest "kuulda sfääride muusikat", aga Indias usutakse, et tundlikuks häälestatud teadvusega inimene suudab minna sissepoole ja tegelikult kuulda mitmete kõrgemate tasandite võnkumist. Astraaltasandil saad näiteks näha omaenda keha, ehkki selle vanus võib iga hetk muutuda.

Madalamalt astraaltasandilt leiame selgeltnägemise, telepaatia ja teised viie meele selginemised, samuti viirastused, kehatud hinged ja vaimud, kes ühel või teisel põhjusel on "kinni jäänud". Lapsena olin kindel, et kui kass või koer jäi õhus midagi silmitsema, siis nägi ta midagi, mida mina ei suutnud näha. Nii ei tulnud see üllatusena, kui hiljem lugesin mitmetest ida ja lääne tekstidest, et seda, mida madalamal astraaltasandil tunnetab kõrgema teadlikkusega inimene, tunnetab ka loom. Samuti polnud ma üllatunud, kui kohtasin psühhiaatriahaigla residenti, kes rääkis mulle, et kord, kui haiglaruum oli hämar, nägi ta – päris nägemise piiril –, kuidas

hing surevast inimesest lahkus. Iga India laps lausa neelab koomikseid erinevate kangelaste tegudest kaugetes *loka*'des. Ainelisest maailmast sisse ja välja liikumine oli meie tõlgendus reisimisest väliskosmosesse. Koomiksikangelane tuli ikka mõttevormis ja -pilves, astraalkehas, mis rändas magamise ajal, astraalvärvuse ja aurana. Kõik need on madalama astraaltasandi võnked.

India traditsioonilise uskumuse kohaselt saadab iga füüsilist keha astraalkeha. Su astraalkeha on sinu füüsilise keha täielik peegelpilt: sel on süda, maks, käed, jalad, nägu jne. Kuid see tegutseb kõrgemal sagedusel, mistõttu suurem osa inimesi pole sellest teadlik. Eluajal on füüsiline keha hingele rõivaks, luues mulje, nagu oleks inimene suletud ainelisse maailma. Pärast surma, kui füüsiline keha hakkab lagunema, läheb lahkuv hing astraaltasandile, mis vastab tema eksistentsile ainelisel tasandil – sagedusse, mis vastab kõige täpsemalt tema varasemale elule.

See üldine tõdemus, et sa lähed sinna, kuhu kuulud, sobis mulle tollal hästi. Kujutlesin, et koer läheb koerataevasse ja koeri armastav inimene ühineb temaga seal. Kujutlesin, et halb inimene ei kahjusta enam kedagi peale iseenda, sest ta eraldatakse teatud karmavanglasse. Oli lohutav uskuda, et hea inimene, kes mind armastas, elab pärast surma edasi headuse tasandil. Kuid mu maailmapildil olid oma piirangud. Ma polnud üldsegi kindel, kas minu tark vanaisa kohtus teispoolsuses oma targa vanaisaga, kes näitas talle, kuidas edasi minna, või tegi seda tööd ingel või valgustunud vaim. Palju hiljem, siis kui hakkasin karma-teemat uurima, leidsin, et pärast surma jääme iseennast motiveerima. Hing liigub vastavalt oma soovile ühelt astraaltasandilt teisele, projitseerides, nagu unenäos, neid kohti ja inimesi, juhte ja astraalolendeid, mida ja keda ta vajab, et edasi liikuda.

Kõik need tasandid on kokkuvõttes Vaimu kujutlused, nagu on tema kujutlus ka aineline maailm. Indias nimetatakse Vaimu *brahman*'iks, s.t Kõigeks; selleks üheks teadvuseks, mis täidab kõiki eksistentsi tasandeid. Me ütleme Jumal, Rama, Šiva, Maheshwara. Tähtis pole mitte nimi, vaid mõistmine, et on üksainus teadvus, mis loob kõik ja jätkab loomist lõpututel tasanditel lõputu kiirusega. Astraaltasandil jätkab Vaim rollide mängimist. Seal võid tõepoolest näha jumalate ja jumalannade, inglite ja deemonite kujutisi. Need on tegelikult siiski illusioonid, igal astraaltasandil toimub Vaimu kogemine. Siin, meie tasandil, kogeme me Vaimu mateeriana, tahke olekuna. Astraaltasandil kogeme hapraid olendeid ja maastikke, millel nad elavad – mida võime nimetada unenäoks.

Ilmaruum on asukohatu, seda ei saa kohana kaardile kanda. Pärast surma minetame ka meie järk-järgult oma paiksuse. Me näeme ennast sellistena, nagu hinge vaatepunktist tegelikult oleme: korraga kõikjal. Sellega kohanemine on ilmselt suurim takistus, mida me astraaltasandil kohtame. Praegusel hetkel oled sa universumi keskmes, sest lõpmatus laiub kõikides suundades, aga teisel pool maailma on keegi teinegi universumi keskmes, sest temalgi laiub lõpmatus igas küljes. Kui te mõlemad olete universumi keskmed, siis peate olema ühes ja samas paigas. Tõsiasi, et te näite olevat erinevates kohtades, on sensoorne tehistõelisus. See põhineb vaatepiltidel ja helidel – paiksetel sündmustel. Sina aga pole paikne.

Samuti on iga hetk aja keskus, sest igavik laiub selle ümber kõikides suundades. Seepärast on mingi kindel hetk sama mis iga teine hetk. Ilmaruum ei ole paikne ja seega pole sel ei üles- ega allasuunda, põhja ega lõunat, ida ega läänt. Need on vaid võrdlemisalused, mis lihtsustavad toimetulemist meie sagedusel (s.t füüsilises kehas). Transformatsioon pärast surma ei ole liikumine mingisse teise paika või aega, vaid tähelepanu kvalitatiivne muutumine. Sa suudad näha vaid seda, millega võngud samal sagedusel.

Mul oli onu, kes armastas ringi rännata ja külastada India paljusid pühakuid ja tarku. Minu rõõmuks võttis ta mindki vahel kaasa. Ma nägin elust tagasitõmbunuid, kes istusid aastaid järjest ühes ja samas poosis, samuti neid, kes peaaegu ei hinganudki. Nüüd ma tean, et mu silmad petsid mind. Ma nägin vaid *nukku,* mille sees toimusid imepärased transformatsioonid. Need tagasitõmbunud häälestasid end erinevatele sagedustele, mis asusid teiselpool meie välismaailma. Olles oma tähelepanu ümber lülitanud, said nad rääkida Ramaga (või Buddhaga või Kristusega, ehkki viimane pole Indias eriti tõenäoline). Sügav meditatsioon pole loid seisund, vaid teadvuse stardipakk. Kui kiirabihaiglas on keegi suremas südameinfarkti ja saab enne elustamist surmalähedase kogemuse, siis kasutab ta teistsugust stardipakku. Mõlemal juhul toimub tähelepanu kvaliteedi ümberlülitus.

Suur erinevus seisneb selles, et kui südamehaige läheb valgusesse, siis on tema rännak tahtmatu. Need vaikivad joogid minu minevikus kasutasid aga tahet. Küllalt sügaval teadvuse tasandil oli neil soov läbida protsess, mis sarnaneb suremisega. Nende tunded vaibusid üksteise järel. (Surijast lahkub viimasena heli, mis sündides tuleb esimesena. See sobib indialaste arusaamaga, et viis elementi tulevad ja lahkuvad kindlas järjekorras; heli on samane keha koos hoidva võnkumisega, seega on loomulik, et ta lahkub viimasena.)

Kui jämedad meeled tuimenevad, siis teravnevad peened meeled. Pärast suremist me näeme ja kuuleme endiselt, kuid tajutavad esemed pole enam füüsilised. Need on sellised, nagu me tahame astraaltasandil näha: taevased vaatepildid ja helid, taevased olendid ja säravad valgused. Surnalähedase kogemuse puhul tajutakse tavaliselt nägusid, hääli või emotsionaalset ligiolekut. Teises kultuuris võib inimene oodata kohtumist näiteks viirastuse või loomaga. Tihti tunneb surev inimene enne keha maha jätmist enda ümber midagi habrast – teatud soojust, õrna vormi või heli. Mingil viisil saab seda tunda surija võnkesagedusel. Igaüks, kes on surija juures viibinud, teab, et too võib väita end olevat suhelnud selles ruumis oma lahkunud abikaasa või mõne teise ammusurnud inimesega. Teatud liiki astraalne kontakt luuakse üleminekutsoonis füüsiliselt tasandilt peentasandile.

Suremisel eraldub füüsilisest kehast selle astraalne teisik. Veedade järgi magab lahkunud hing seejärel pisut aega astraalpiirkonnas, mida mina nimetan hinge inkubatsiooniperioodiks. Uued ideed tulevad pähe enne, kui need panevad tegutsema, ja midagi sarnast toimub ka hingega. Tavaliselt magab hing rahulikult, kuid kui inimene suri äkki, liiga vara või paljude täitumata soovidega, siis võib uni olla rahutu ja häiritud. Vägivaldse surma kohutav hetk kerkib ikka ja jälle esile, samuti sellised maised piinad nagu vastamata armastus või mure. Enesetapja kogeb sama hingevalu, mis pani teda endalt elu võtma.

Täitumata soov ei pruugi olla halb. Ka igatsus naudingu järele tähendab võimetust loobuda. Mu onu, vaimne pühendunu, kuulis palju üksikasjalikke lugusid hingedest, kes olid madalamale astraaltasandile kinni jäänud. Päevad, kuud ja aastad pole hinge vaatepunktist mingid kriteeriumid. Kui inimene suri ootamatult või ebaloomulikul põhjusel, siis polnud tal aega oma isiklikku karmat teostada; kuni ta pole oma kiindumuste ja kohustustega lõplikult toime tulnud, jääb ta selle tihedama tasandi mõjuvälja.

Pühakul ja targal on see eelis, et nad suudavad vabalt, oma soovidest pidurdamata, rännata läbi astraaltasandite. Häiritud hing jääb kahe maailma vahele kinni; kui armastatud inimesed, kes maa peale maha jäid, aina kutsuvad teda tagasi oma palvete, kurbuse, täitumata armastuse või teiste katsete abil surnuga kontakti saada, siis on hing ka edaspidi häiritud. Hinge eesmärk on magada astraalkehas, niinagu ta magas emaüsas, ja rahulik surm võimaldab seda.

Küsimusi tekitab ka olukord, kui nähakse elu silmade eest mööda sähvatamas. Kuna inimene, näiteks uppuja, kogeb seda just

surma piiril, siis peab see olema osa üleminekust ega saa olla tegelikult surma kui niisugusega seotud. Kui ma olin laps, siis mulle sellest ei räägitud, alles hiljem kohtusin arstiga, kes jutustas, kuidas oli uppumas Austraalias Great Barrier Reef'i lähedal. Ta kirjeldas seda rahuliku kogemusena, mida saatis kiire pildijada, mis hõlmas kogu tema elu – see oli pigem nagu slaidiprogramm, ütles ta. (Ei tea, kas ta oleks muutunud rahutuks hingeks, kui vetelpäästjad poleks õigel ajal tema juurde jõudnud.)

Swamid räägivad sageli teispoolsest elust ja paljud nendest peavad silme eest läbi sähvivat elu karma osaks. Karma on keritud hinge ümber nagu niit ümber värtna. Alati kui inimene on äkitselt suremas, hakkab see niit end kiiresti lahti kerima ja inimene näeb juba toimunud sündmuste pilte. Selles jadas saavad nähtavaks vaid tähtsad karmalised hetked.

Kui suremine kestab nädalaid ja kuid, kerib karma end lahti aeglaselt. Võime olla minevikust väga haaratud, kui selle üle mõtiskleme. Aga surmahetkel saadab astraaltasandile sisenemist kiire karmaline ülevaade piltidega, mis rulluvad lahti nagu kinofilm.

Ent India puristid peavad neid pilte ka puhtaks illusiooniks. Nad väidavad, et kui näha oma elu sekundi murdosa vältel sähvatustena silme eest läbi jooksmas, siis näitab see, et iga sekund sisaldab kogu igavikku. Sündidevahelise sügava hingeune ajal vajutatakse kõigi füüsilises kehas läbielatud minevikusündmuste mälestused hinge, kujundades karmalise "tarkvara", mis kutsub esile inimese tulevase elu.

Üks vaimne harjutus, mida ma üha sooritan, on enne uinumist voodis lamades kõigi päevasündmuste ülevaatamine. Teen seda vastupidises järjekorras, samal põhjusel, miks karmagi end sel viisil lahti kerib: ma tahan mõista, mis minuga toimub, ja teha sellega rahu. Ma tunnen, et ka surijale tuleb anda see võimalus.

Hinge uinaku pikkus sõltub sellest, kui arenenud ta surmahetkeks oli. Hing magab peamiselt selleks, et vabaneda kiindumustest. Kiindumuste tugevus määrab, kui palju aega nendest vabanemiseks kulub. Alles siis, kui hing ärkab, saab ta minna tuttavale eksistentsitasandile. Kui sa läheksid oma arengutasemest kõrgemale tasemele, satuksid segadusse ja tunneksid end halvasti. Samuti ei saa sa oma arengus tagasi minna: sa saad vaid edasi liikuda.

Magavat hinge ümbritseb midagi kookonitaolist. Kui hing ärkab, siis heidab ta endalt selle kookoni, mis tasapisi kaob. Oma astraalrännakul kohtab ta teisi hingi, kes võnguvad temaga samasel arengutasemel. Ta võib näha hingi, keda kohtas ka füüsilises maailmas, kui nad on temaga samal sagedusel. Enamik inimesi soovib

väga oma lähedastega ühineda ka teispoolses elus. Nende hinged ei kandu läbi astraalse atmosfääri, vaid neid juhib armastus. Armastus on võnkumine, mis on vanem kui inimkond. Aga suundumuse põhimõte on väga inimlik: lähme sinna, kuhu sügavaim soov meid viib.

Kui vaim liigub füüsilises maailmas, siis on tema võnked väga aeglased ja tihedad, ta on inimkeha poolt peaaegu liikumatuks muudetud. Kui vaim tegutseb väga kõrgel sagedusel, siis on ta samuti liikumatu, sest kogeb vaid puhast teadvust – ehk teisisõnu iseennast. Nende kahe äärmuse vahel asub kogu loodu. Astraalmaailmas saab hing soovi korral külastada oma võnkesagedusest madalamaid tasandeid, kuid kõrgematele pääseb vaid edasi arenedes. Seda võib võrrelda mingite osakeste sõelumisega üha tihedama sõelaga – osakesed pääsevad läbi ka hõredamast sõelast, kuid tihedama suudavad läbida ainult juhul, kui on muutunud piisavalt peeneks.

Kristlased, kes mind õpetasid, armastasid rääkida, milliseks kujuneb elu taevas, ja nende jaoks oli Jumala kodu sama reaalne ja tahke nagu ükskõik milline Delhi ehitis. Swamid ja joogid nõustusid sellega, aga ainult seepärast, et uskusid, et vaim läbib igat eksistentsitasandit. Olenevalt teadvusetasandist lood sa oma taeva, põrgu ja puhastustule nii ainelisel kui ka astraaltasandil. Kui sa füüsilises maailmas tahad ehitada maja, siis pead muretsema tellised, panema need üksteise peale, ja nii edasi. Astraaltasandil pruugib sul vaid kujutleda maja, mida tahaksid, ja see ilmub sulle näiliselt sama reaalse ja tahkena nagu füüsilises maailmas.

Astraaltasandil toimuvad kannatamine ja nautimine kujutluses, ehkki need näivad tõelistena. Paradoksaalne küll, kuid inimene, kes oli füüsilises maailmas skeptik, on arvatavasti skeptik ka astraaltasandil; ta ei saa aru, et on kohas, mille olemasolu ta ei usu. Keha, milles astraalmaailmas elad, on see, millega kõige enam samastusid eelmises füüsilises elus. Et tegemist on kujutletava kehaga, siis võid seda säilitada või oma astraalelu jooksul muuta. Areng on nii füüsilisel kui ka astraaltasandil järkjärguline – see võtab aega.

Minu kristlikud kooliõpetajad hellitasid mõtet, et taevas läheb täide iga soov, ja jällegi nõustuvad swamid sellega omal viisil. Soov on pärast surma otsustava tähtsusega. Areng on tegelikult soovi täitumine. Astraalmaailmas sa täidad ja teed selgeks soovid, mis jäid teostumata su viimases füüsilises elus. Sa mõtiskled ka ainelisest maailmast pärinevate teadmiste ja kogemuste üle. Astraaltasand on nagu eelmisele füüsilisele inkarnatsioonile

järgnev magistriõpe. Siingi kogub hing energiat oma kõrgemate, arenenumate soovide jaoks, et neid täita oma järgmisel külaskäigul füüsilisse maailma, kui ta asub elama uude kehasse.

Ma ei saanud aru, mis on kristlase arvates surma eesmärk. Osa surnuid surub maadligi patt ja nad näivad kurjategijatena, kes on jõudnud oma pahategudega lõpule. Teised surevad, et kohtuda Jumalaga, nad on innukad, kui tuleb nende aeg. Indias arvatakse, et inimene sureb, kui on teostanud selleks eluks määratud arengupotentsiaali; ta on omandanud selle, mida karmal on talle õpetada. Sama kehtib ka astraalmaailmas. Tsükkel lõpeb iseendas, võimaldades taassündi. Kui olin veel laps, tundus see mulle täiesti loomulik. Nii loomulik, et tegelikult ei tulnud mulle pähegi, kui salapärane see protsess võib olla. Mingil viisil leiab hing endale sobivad vanemad, et uuesti sündida ja arengut jätkata. Tänu sellele, mis toimus astraaltasandil, toimub reinkarnatsioon eelmisest elust kõrgemal tasemel. Vajalikud arvutused teeb universum või, nagu mõni pühakiri väidab, karma-isandad.

Lapsena kujutlesin pilti kohtust, kus istuvad kohtunikud ja vaatavad läbi kõik juhtumid – nad on nii targad, et teavad kõiki elusid, mida hing on iial elanud. Olles täiesti erapooletud, jagavad nad välja sündmusi, mis toimuvad järgmises elus. Nende eesmärk pole autasustada ega karistada, vaid jagada arenguvõimalusi. Hiljem taipasin, et pole mingit vajadust karma-isanda järele, sest universum ei suhesta mitte ainult iga elu, vaid ka iga sündmuse looduses. See kohtusaali-stseen sümboliseerib meie endi otsustamisselgust. Elude vaheajal oleme täiesti võimelised tegema oma arengut mõjutavaid valikuid tulevikuks. Suurte tarkade ja pühakute elus pole see toimunud alateadlikult. Nad mäletasid möödunud elu kogemusi nii selgelt, nagu meie sinuga mäletame eilseid sündmusi. Aga nendele meie hulgast, kelle teadlikkus pole vabanenud, jääb vaid nõrk mälestus sellest, mis on varem toimunud.

Olla sündinud, tähendab saabuda uuele mõistmise ja loovuse tasemele. See protsess kordab end ikka ja jälle, edenedes iga kord pisut kõrgemale tasandile. Kui oled oma karma piisavalt läbi töötanud, jõuad selle tasandi kaugeima piirini, su hing lipsab tagasi unne ja tsükkel jätkub.

Hing liigub alati ülespoole. Iga kannatus astraaltasandil, isegi kõige piinavam põrgu, on vaid ajutine kõrvalepõige. Ennast läbi töötades hoolitseb karma selle eest, et su teod oleksid järgmisel korral alati paremad. Ma tean, et see on vastuolus üldlevinud uskumusega, et reinkarnatsioon võib inimese hinge viia looma või isegi putuka

tasemele, kui ta teod seda tingivad. India kultuur on väga vana ja keeruline. Kui ma kasvasin, siis avastasin üllatusega, kui vastuolulised võivad vaimsed õpetused olla – uskumused vaheldusid meie rännates ühest linnast teise nagu toitki. Indialased on kõigesööjad. Ühel või teisel ajal on nad kõike uskunud. Mu katoliiklastest kooliõpetajad olid vaid viimaseks "toiduks" mu sajanditevanuses "menüüs". Lõpuks otsustasin, et ainus viis vaimsetest asjadest midagi teada saada, on ise kogeda ja nii palju kui võimalik lugeda.

Minu lapsepõlve Indias arvati, et me ei vali oma järgmist kehastumist vabatahtlikult, kuigi valiku tegemine on siiski vajalik. Valikuvabaduse mõõt sõltub sellest, kui selgelt suudetakse ennast astraaltasandil näha. Seda suutlikkust, mida nimetatakse nägemiseks, saab võrrelda sellega, mida me kogeme siin ja praegu. Kõige väiksema valikuvabadusega inimest sunnivad tagant kinnisideed, sundmõtted, sõltuvus ja alateadlikud impulsid. Mida rohkem neist vabaneda suudetakse, seda suurem on valikuvõimalus. Sama kehtib hinge kohta, kes mõtiskleb oma järgmise füüsilise kehastumise üle.

Pühak või tark on praeguses elus tõeline nägija. Räägitakse, et kui Buddha pani silmad kinni, siis suutis ta otsekohe üksikasjalikult näha oma eelmisi kehastumisi. Tavaliselt aga oleme nägemissoovist nii hõivatud, et kui püüame end näha sellisena, nagu tegelikult oleme, näeme vaid udu või tühjust.

Kui arendame nägemisvõimet – seda, kuidas oma olukorrast teadlik olla –, siis suudame mõjutada elusid, millesse kehastume. Sel juhul suudame ka kiirendada karma läbitöötamist. Samamoodi saame arendada oskusi ja andeid astraaltasandil. (See selgitab muuseas sedagi, miks suurte kunstnike ja muusikute võimed avalduvad tavatult varases eas, sageli enne kolmeaastaseks saamist; andekana sündimine pole juhus.) Sündides toome eelmistest eludest kaasa anded, mida oleme endas arendanud.

Nagu füüsilises maailmas, nii eksisteerivad ka astraaltasandil hingesidemed. Suhe astraaltasandil tähendab seda, et võngutakse teise hingega samal sagedusel, seepärast tuntakse suurenenud armastust, ühtsust ja õndsust. See pole suhe ruumilises või füüsilises mõttes, sest astraalmaailma asustavad vaid mõttevormid. Kui kehast ilmajäänud hing häälestub samale lainele, millel viibib talle armas inimene füüsilises maailmas, siis võib viimane tunda lahkunu ligiolekut; kaks hinge saavad suhelda isegi juhul, kui üks neist võngub materiaalsel ja teine astraalsel tasandil.

On kaks põhjust, miks hing soovib füüsilisse maailma naasta: et täita oma soove ja ühineda lähedaste hingedega. Praeguses elus

suhtleme inimestega, kellega ka eelmistes kehastumistes suhtlesime, me lõpetame suhted nendega, kelle hinged ei võngu enam meiega samal tasemel.

Kui olin veel poisieas, siis ainus, mis mind tegelikult selle uskumuse juures häiris, oli see, mis meist lõpuks saab. Läänes on sellest juba palju aega möödunud, kui inimesed igatsesid tulevast elu rohkem kui praegust. Keskajast alates ollakse kindlalt kinni soovis viibida praeguses maailmas. India on alati olnud ambivalentsem. Maises elus on liiga palju valu ja võimalus seda igavesti korrata ei tundu ahvatlev. Kuidas on siis võimalik "karmarattalt" maha tulla?

India uskumuse ühe versiooni järgi minetab hing kõik maised soovid, kui on oma karma läbi töötanud. Ta on valgustumiseni jõudmiseks ületanud kiindumused ja armastuse aineliste asjade vastu. Ja kui ta on karmast vaba, siis pole mingit vajadust uuesti sündida ei füüsilisele ega astraalsele tasandile. Selline hing liigub oma arengus spiraalselt ülespoole, tasanditele, mida meie ei suuda ette kujutada. Ida filosoofias tuntakse neid kausaalsete tasanditena; nendel tasanditel omandab teadvus nii peene vormi, et sel pole enam mingit visuaalset kuju, mida saaksime tunnetada. Kausaalset maailma on võimalik vaid siis tunda, kui oleme valmis seda kogema, aga igal inimesel kulub selleks erinev aeg. Me saame sellele pilku heita ilmutuste kaudu, kuid elama hakkame seal alles siis, kui hing võngub küllalt kõrgel tasandil, et seda taluda.

India uskumuse teine versioon väidab, et karma on lõpmatu ja pidevalt uuendatav. Püüdu karmat ületada võiks võrrelda paadist ühe käega vee välja ja teise käega tagasi sisse tõstmisega, seega toimub areng selle uskumuse kohaselt pisut teisiti. Kui teostad end, siis ei samastu sa ennast enam oma keha, meele, ego ega soovidega. Sinust saab puhas nägija ja selles seisundis võid sa valida karma ületamise. Karma lõpp ei tähenda siiski elu lõppemist. See oleks nagu võlast vabanemine või vabadus kulutada raha piiranguteta.

Nagu teisteski inimestes, nii on ka minus kasvanud ja kahanenud soov, et mind vabastataks. India traditsioonis usutakse, et me oleme uuesti sündinud positiivsel põhjusel – selleks et väljendada ja ammendada oma iha jõudu. Ma teadsin isegi poisipõlves, et kristlased ei nõustu sellega, sest ainus tõeline põhjus, miks nende patusesse maailma sündida, on Jeesuse juurde tee leidmine. Ideaalne kristlane tahab kiiret päästmist, et sellest maailmast lahti ütelda, nagu seda tegid paljud kristlastest pühakud – ja ka paljud India pühakud.

Indialased on igavikulisuse idee võtnud muistsetest kultuuridest, mis olid olemas ammu enne hinduismi teket, ning isegi islami ja kristlike vallutajate mõju all on nad hoidnud oma pilgu igavikul. Indialase meeles pole lõppu taevastel sfääridel, mis kuuluvad olemasolu kõrgematesse sagedustesse, aga nagu me oleme juba näinud, võib mõni hing teatud kõrgel arengutasemel otsustada oma teekonna lõpetada. Kui hing on juba nendele tasemetele jõudnud, ei taha ta tavaliselt uuesti inimesena sündida, välja arvatud selleks, et osutada mingi teene – aga need hinged on erandid. Budismis nimetatakse sellist hinge *bodhisattva*'ks – see, kes ei pöördu Maa peale tagasi arenemiseks, vaid tuleb vabast tahtest vaimuvalgust levitama. Kui ma küsisin Tiibeti laamalt, kes või mis on *bodhisattva,* vastas ta: "Kujuta ette, et sa ei näe enam und, ent ehkki sulle meeldib olla ärkvel, tahad sa ka aidata neid, kes ikka veel magavad."

Loomulikult pole enamik inimesi kõigest sellest teadlikud, nende puhul jätkub karmatsükkel iseenesest. Siin ja praegu oleme ümbritsetud lõpmatust hulgast tasanditest. Kui sa suudaksid nihutada oma teadvuse kõrgemale sagedusele, siis võiksid kohe, kui seda tahad, olla koos inglitega. Lõpmatu hulga võimalikkuste väljas eksisteerid sa kõikidel nendel tasemetel ühel ja samal ajal, aga kogemise tasemel eksisteerid ainult ühel. Mõne India õpetuse järgi igatseme kõik nende teiste tasandite järele nii väga, et rändame nendele öösel unes. Siis lahkub astraalkeha tegelikult füüsilisest kehast, jäädes sellega ühendusse niidi abil, mis toob ta jälle ainelisse maailma tagasi. Kui niit katkeb, siis tagasitee kaob. Samuti on ohtlik mängida madalamate astraaltasanditega, kui sa neid veel ei mõista. Aga kui juba mõistad, et vaim kujutleb kogu maailmade struktuuri – madalaimast kõrgeimani, deemonitest ingliteni, siis ei saa selles, mis on loodud, olla midagi ohtlikku.

Selles raamatus olen püüdnud aidata sul süüvida maailma, millest leidsin ennast kuuskümmend aastat tagasi. See on veedade õpetus sellisena, nagu ma seda siis mõistsin. See on tohutu vaimne ookean ja tüüpilise India kombe kohaselt palutakse sul ammutada sealt oma peekrisse nii vähe või nii palju, kui soovid. Tervel ühiskonnal on peaaegu võimatu hõlmata lõpmatust, India pole erand. Sealgi on inimesed mures surma ja suremise pärast, nagu ollakse läänes, ja sealgi on neid, kes on täielikult selja pööranud jalgade ees lainetavale teadmise-ookeanile. Läänes on meil sellest nähtusest oma versioon. Me eitame, et keegi võiks teada, mis asub surmapiiri taga – ja see suleb mõneks ajaks mõnusalt meie mure ees

ukse. Või väidame, et vaimne teadmine on suhteline; et loeb ainult usk, mitte see, millesse usud.

Just selliseid piire püüab see raamat ületada. Küsimus "Mis juhtub, kui oleme surnud?" taandub küsimuseks "Mis juhtub, kui olen surnud?" Küsimus muutub isiklikuks, emotsionaalseks ja vältimatuks. Kui pühendunud moslem maanduks kristlikus taevas (või vastupidi), oleks ta väga õnnetu, sest igavik ei vastaks tema ootustele. Poisieas olin ma õnnelik, sest mulle tutvustati sellist lihtsat struktuuri, – mida ma olen viimistlenud oma ülevaates –, mis lubab igal hingel leida kodu, kuhu ta kuulub.

On teatud teemad, mis selles raamatus esile küündivad:

Surmajärgne elu on taas leitud selguse paik.
Surmajärgne elu pole staatiline. Me areneme edasi ja kasvame ka pärast surma.
Valik ei lõpe surmaga, vaid avardub.
Maised pildid kannavad meid surmajärgsesse ellu (me näeme algul seda, mida paneb nägema meie kultuur), seejärel aga teeb hing loovaid hüppeid, mis avavad uusi maailmu.

Minu sihiks on uurida, kui usaldusväärsed need eeldused on, sest nad erinevad väga kristlikust taeva ja põrgu loost, mida enamik lapsi läänes õpib. Üks vana kultuur lubab armastusel ja surmal koos eksisteerida, mitte vaenlastena, vaid ühe elu omavahel läbipõimunud tahkudena. Suur Bengali poeet Rabindranath Tagore kirjutas:

Öö suudles hääbuvat päeva
ja sosistas:
"Olen surm, sinu ema,
minust sünnid sa uuesti."

Surmajärgse elu lugu, mille valguses üles kasvasin, on avatud lõpuga nagu elu ise. See vana vaimne tarkus on jäänud minusse aastakümneteks, teisenedes tänu kogemustele ja heiastustele. Ainus surmakäsitus, mis mulle midagi tähendab, lubab meil kogeda kõike. Nüüd loodan anda lugejale sellesama vabaduse – praeguses ja igas tulevases maailmas.

Esimene osa

ELU PÄRAST SURMA

I

Surm uksel

KAUA AEGA tagasi oli metsades, mis kord ümbritsesid püha linna Benaresi, rikkalikult tööd puuraiduritele. Üks neist oli kena Satyavan, keda muutis veelgi ilusamaks tema suur armastus oma naise Savitri vastu. Paljudel hommikutel oli Satyavanil raske oma onnist lahkuda ja metsa tööle minna.

Ühel hommikul lamas Savitri uneledes voodis ja mõtles oma õnnele, mis tundus olevat täiuslik. Äkki märkas ta kedagi ristijalu istumas tolmusel lagendikul – nende eesõuel. See on rändmunk, mõtles naine. Ta pani kaussi riisi ja juurvilja ning tõttas neid pühale mehele pakkuma, sest külalislahkus on püha kohustus.

"Ma ei vaja toitu," ütles võõras, lükates eemale kausi, mille Savitri oli pannud varjulaigulisele maapinnale. "Ma ootan siin."

Savitri tõmbus kabuhirmus tagasi, sest äkki ta teadis, kes külaline on. Mitte rändmunk, vaid Surm ise, keda Indias tuntakse isand Yamana.

"Keda sa ootad?" küsis naine, hääl värisemas.

"Meest, kelle nimi on Satyavan." Surma-isand rääkis viisakalt. Ta oli harjunud, et tal on surelike üle täielik võim, seepärast lähenes ta neile lihtsalt, peaaegu kõrkuseta.

"Satyavan," hüüdis Savitri. Ta suutis vaevu hoiduda minestamast, kui kuulis oma abikaasa nime. "Aga ta on tugev ja terve ning me armastame teineteist väga. Miks peaks tema surema?"

Yama kehitas õlgu. "See on nii, sest peab olema," ütles ta ükskõikselt.

"Aga kui sa hoolid sellest nii vähe," ütles Savitri, "siis miks mitte võtta keegi teine? On ju haigeid ja viletsaid inimesi, kes

paluvad surmalt vabastamist. Külasta neid ja jäta minu maja rahule."

"Ma ootan siin," kordas Yama ega lasknud end naise palvest ja silmi tulvavatest pisaratest liigutada. Yama näis Savitrile esindavat maailma, kus kõik on nimeta ja halastuseta.

Noor naine ruttas onni tagasi. Ta kõndis edasi-tagasi, pöörane teadmisest, et tema abikaasa tuleb koju vaid selleks, et oma hukatusele vastu minna. Tiigrid kardavad vapra Satyavani kirvelööki, aga siin on vaenlane, keda ükski relv ei tapa. Siis tekkis Savitrile meeletu mõte. Ta heitis mantli õlgadele ja jooksis tagaukse kaudu metsa.

Savitri oli kuulnud, et mäel asus püha paik – maa sees olev koopasuurune eluase, mida olid kujundanud tohutu banjanipuu juured. Seal elas tuntud pühamees. Savitri tahtis temalt abi paluda. Aga ta ei teadnud teed ja leidis peagi, et kõnnib mööda hirveradu ja kraave. Hirm kihutas teda tagant, nagu hingamine ja jõud seda lubasid. Ja nii rändas naine aina kõrgemale ja kõrgemale, kuni enam ei jaksanud ning kukkus maha ja jäi magama; ta ei teadnud, kui kauaks.

Kui päiksekiirtevihk Savitri silmad avas, leidis ta end tohutu banjanipuu jalamilt. Naine silmas juurte vahel koopataolist õõnsust ja piilus erutatult selle sisse. Enne veel, kui ta jõudis sisenemiseks julgust koguda, hüüdis üks hääl koopast: "Mine ära!" See oli nii vali ja äkiline, et Savitri lausa hüppas.

"Ma ei saa ära minna," vastas ta hääle värisedes. Naine selgitas oma meeleheitlikku olukorda, aga hääl koopapimedusest ütles: "Mille poolest erined sina kõikidest teistest? Surm käib kaks sammu tagapool meie järel – hällist hauani."

Pisarad tõusid Savitri silmadesse. "Kui sa oled tavainimestest targem, siis peab sul midagi minu jaoks olema."

Hääl vastas: "Kas sa tahad Surmaga kaubelda? Kõigil, kes on seda proovinud, on see ebaõnnestunud."

Savitri tõusis väärikalt püsti. "Las siis Yama võtab abikaasa asemel minu. See, mida kõik räägivad, on tõsi. Surm on lõplik. Mu ainus lootus on, et ta tapab minu ja säästab tema, kes pole surma ära teeninud."

Nüüd oli vastaja hääl õrnem. "Ole rahulik," ütles hääl. "On üks võimalus." Savitri kuulis pimeduses sahinat, seejärel väljus pühamees oma koopast. Ta oli askeet, tema kõhna keha ümber oli seotud niudevöö ja õlgade ümber heidetud munga siidsall. Ja ometi näis ta olevat üllatavalt noor. Mees ütles Savitrile, et tema nimi on Ramana.

"Sa tead, kuidas Surma võita? Ütle mulle, kuidas," anus Savitri.

Munk Ramana kissitas päikesepaistes silmi, pööramata Savitrile tähelepanu. Tema silmis oli pilk, mida Savitri ei mõistnud. Siis pühamees kummardus ja võttis vana rooflöödi, mis lebas maas.

"Tule," ütles ta. "Võib-olla sa suudad õppida. Ma ei anna mingeid lubadusi, kuid kindlasti oled sa piisavalt meeleheitlik."

Ramana oleks nagu Savitri unustanud, ta hakkas flööti mängima ja mööda lähedal asuvat hirverada üles minema. Savitri seisis veel hetke, hämmastunud ja segaduses, aga kui flöödihelid metsa kadusid, siis polnud tal muud valikut, kui neile järele joosta.

SURMA IME

Elu ümbritseb kaks saladust. Vaid ühte neist. sündi, peetakse imeks. Kui sa oled usklik, siis toob sünd maailma ühe uue hinge tema kodust Jumala juures. Kui sa pole usklik, siis on ime see, et üksainus viljastatud rakk emaüsas pooldub viiskümmend korda ja areneb inimeseks. Valgu ja vee tilk teab mingil viisil, kuidas kujundada end silmadeks, käteks, nahaks ja peaajuks.

See üheksa kuud kestev muundumine aina kiireneb, nii et lõpuks tekib igas minutis miljon uut ajurakku. Hetkel, mil laps sünnib nagu emalaevast eralduv kosmosesüstik, mõistavad äkki kõik süsteemid, mis peavad iseseisvalt toimima – süda, kopsud, aju ja seedetrakt –, et see hetk on nüüd käes. Organite töö ei sõltu enam emast, vaid need hakkavad hämmastava täpsusega toimima, otsekui oleksid alati olnud iseseisvad. Sekundi murdosa jooksul otsustab elu hakata elama.

Teine saladus, millega puutume tavaliselt kokku palju aastaid hiljem, on hoopis erinev. See viib lõpule asjad, mille saavutamise pärast sünd nii väga võitles. Nõrgad südamelöögid ületavad nähtamatu joone ja lakkavad. Kopsulõõts, mis on pumbanud umbes 700 miljonit korda, keeldub pumpamast. Sada miljardit neuronit lakkavad signaale edastamast; triljon miljardit rakku kogu kehas saavad teate, et nende missioon on lõppenud. Ometi on see finaal sama suur saladus kui sünd, sest hetkel, mil elu lõpeb, on 99% meie rakkudest tavaliselt ikka veel töövõimelised ja kõik kolm miljardit koodonit – inimese "DNA-raamatu" tähte – on kahjustamata.

Surm saabub ilma sünni imepärase kooskõlata. Mõni rakk ei saa sellest uudisest veel mõnda aega teada. Kui surnu elustatakse umbes kümne minuti jooksul, enne kui peaaju hapnikuvaegusest

kahjustub, hakkab keha masinavärk taas tööle, otsekui poleks midagi juhtunud. Tõepoolest, surm on väga ebaselge sündmus, näiteks silmalaud võivad pilkuda veel kümme kuni kaksteist korda pärast seda, kui pea on keha küljest raiutud (see jube tõsiasi avastati Prantsuse revolutsiooni ajal, kui inimesi giljotineeriti).

Religioon ei pea surma imeks. Kristluses on surma seostatud patu ja saatanaga – lääne vaste Surma-isandale. Surm on vaenlane, kelle haardest Jumal meid päästab. Aga Jumala abiga jõuame palju tähtsama sündmuseni – surmajärgse elu algusesse. Uskliku arvates saame surres tunda Jumala ligiolekut; kogu ajaloo vältel on nägijad väitnud, et nad on tegelikult näinud hinge kehast lahkumas. (Mitte kõik nägijad pole usklikud. Tunnen üht väljapaistvat psühhiaatrit, kelle ateistlik ilmavaade sai tõsiselt läbi raputatud meditsiinikoolis, kui ta astus just surmahetkel vähihaige palatisse ja nägi viirastuslikku helendavat kuju surija kehast väljumas ning kadumas.) Levib legend, et inimese surres kahaneb tema kehakaal 21 grammi, sest nii palju kaaluvat hing. Tegelikult sellist muutust ei toimu.

Ma arvan, et surm väärib imeks nimetamist, ükskõik mis suremise ajal ka ei toimuks. Ime aga, veider küll, on see, et me ei suregi. Elutegevuse seiskumine on illusioon, eesriiet kõrvale tõmbava maagina ilmutab hing meile teispoolsust. Müstikud mõistsid juba ammu selle hetke rõõmurikkust. Nagu suur Pärsia poeet Rumi ütleb: "Surm on meie abiellumine igavikuga." Aga ega ainult müstikud pole surma illusoorsust läbi näinud, ka väljapaistev 20. sajandi filosoof Ludwig Wittgenstein kirjutas: "Elu jaoks olevikus pole surma olemas. Surm pole sündmus, mis toimub elus. Surm pole ka mingi fakt."

Mina usun, et surm toob kaasa järgmised imepärased asjad:

aeg asendub ajatusega;
ruumi piirid laienevad lõpmatusse;
sulle avaneb elu allikas;
sa omandad uue viisi teada, mis jääb väljapoole viie meele ulatust;
sulle avaneb kõige aluseks olev intellekt, kes juhib loomisprotsessi (hetkel ei kasuta me sõna "Jumal", sest paljudes kultuurides pole ainulooja suremise või surmajärgse elu osa).

Teiste sõnadega, surm on meie eesmärgi teostumine siin maa peal. Kõik teised kultuurid usuvad kindlalt, et see on tõsi, kuid lääne kultuuris nõutakse kindlamat tõestusmaterjali. Arvan, et

tõestus on olemas, aga see ei saa olla füüsiline, sest määratluse järgi teeb surm füüsilisele elule lõpu. Et seda tõestust mõista, peame avardama oma teadvuse piire nii palju, et tunneksime iseennast paremini. Kui sa tunned ennast kui inimest teisel pool aega ja ruumi, siis on su identiteet avardunud, hõlmates surma. Põhjus, miks inimolend otsib jätkuvalt täitumust teispoolt taevatähti, on tunne, et meie saladus peitub seal, mitte siin füüsiliste piirangute maailmas.

Igavik praegu

Olles nähtamatu ime, on surm ülimalt tabamatu. Kuid me oleme saanud ahvatlevaid tõendeid, et "teisel pool" olev on tegelikult meile praegu väga lähedal. Inimesed ei mõista, kui tähtis see surmajärgse elu seisukohalt on. Sõna "järgne" viitab, et aeg surmahetkel ei muutu, vaid liigub jätkuvalt sirgjooneliselt edasi, kandes inimese maisest ajast taevasesse aega. See on kahel põhjusel vale. Esiteks, igavik ei sõltu ajast. Kristluses ei karistata patust, kes on igaveseks põrgusse mõistetud, mitte pikka aega, vaid *väljaspool* aega. Ka hea inimene, kes saavutab lunastuse, elab seal, kus kellad iial ei tiksu. Nii polegi tavalisel ajatunnetusel mingit tähtsust selle seisukohalt, mis järgneb.

Teiseks, meie igapäevane ajatunnetus põhineb just igavikul. Universum tekkis 14 miljardit aastat tagasi ja pani kosmilise kella käima. Keha kogeb aega tänu atomaarsetele võngetele vesiniku, hapniku, lämmastiku ja süsiniku – orgaaniliste kemikaalide – tasemel. Me mõõdame väliseid sündmusi, kasutades aju sisemist kella, mis pole midagi muud kui need orgaanilised kemikaalid. Teo aju tiksub nii aeglaselt, et kulub viis sekundit, enne kui üks sündmus lõpeb ja uus algab. Nende viie sekundi jooksul võid võtta teo ja viia ta kolm meetrit edasi. Teole näib, et ta on teleporteerunud läbi ruumi. Inimaju tiksub küllalt kiiresti, nii et me suudame tunnetada sündmusi, mis kestavad vaid ühe tuhandiku sekundist (näiteks sääse möödavilksatamine, koolibri liikuvate tiibade ähmased piirjooned), aga ikkagi liiga aeglaselt, et näha kuuli lendu või miljonit neutriinot, mis iga minut tungivad läbi me keha.

Enne Suurt pauku ei tiksunud aeg edasi ega peatunud; üks sekund võrdus igavikuga. Me oletame seda, sest kvantfüüsika on aja illusioonist läbi tunginud, minnes aatomkellast kaugemale,

sügavamale Looduse algstruktuuri. Sügavaimal tasemel võnked lakkavad. Universum vaibub nagu surev aju. Ometi on surmailming näiline, sest tegevuse lõppemise piir tähistab seda, et algab uus maailm, mida tuntakse virtuaalse reaalsusena ja kus mateeria ning energia eksisteerivad puhta potentsiaalina. Virtuaalse maailma alus on keeruline, kuid kõige lihtsamalt väljendudes – mittefüüsiline sfäär peab eksisteerima, et sünnitada füüsiline universum. See sfäär on tühjus, kuid see pole kaugeltki tühi. Nagu diivanil tukkuja meel on küll tühi, kuid võib kohe ärgata lõpmatuks mõtetejadaks, nii ärkab ka virtuaalne reaalsus lõpututele uutele sündmustele. Loodu murrab tühjusest täielikku täiusesse, nii nagu igavik hüppab ajatusest aja täiusesse.

Kui igavik on praegu meiega, olles kõige alus, siis peame ka meie sellest pärinema. Ajaillusioon ütleb meile, et me sööstame otsejoones sünnist surma, kuid tegelikult viibime ühes vahumullis, mille on valla päästnud igavik.

Tegelikul: pole surm iial olnud kaugel eemal, kindel piir elu ja surma vahel pole üldse läbitungimatu. Tunnen üht May-nimelist naist, kes on viiekümneaastane ja pärit New Mexicost. Teismelisena sai see naine šoki, sest tema vanem vend hukkus autoõnnetuses. "Mina olin viisteist, tema üheksateist, ta oli ainus inimene, keda olen iial tõeliselt austanud. Kui ta suri – pauhti! ... just nii lihtsalt –, ei suutnud ma sellest isegi aru saada," ütleb May. Ta oli palju aastaid väga kurb.

"Tõmbusin täielikult endasse, ei kohtunud enam kellegagi. Ja ma küsisin üha: *"Miks? Ma tahan vastust. Ütle mulle."* Päev päeva järel ei tulnud mingit vastust." Siis sündis Mayle laps ja naine otsustas hakata jälle inimestega suhtlema. "Ma teadsin, et lapsel pole hea kasvada erakuna, nii otsustasingi vahetevahel mõne inimesega kohtuda."

Esimesel seltskondlikul koosviibimisel, kuhu naine läks, tundis ta äkki midagi imelikku. "Rääkisin kellegagi, mul oli käes klaas veini, kui tundsin, et mu jalalabad muutusid tuimaks. Tuimus levis kiiresti mööda jalgu üles ja äkki ma mõistsin. *See on see.* Otsekohe tuba kadus ja ma tundsin, et lendan läbi ruumi kiiremini, kui suutsin ettegi kujutada. Tundus, nagu oleks kõik uskumatult kokku tõmbunud ning avardunud ühel ja samal ajal. Mul pole aimugi, kui kaua ma ära olin. Pidu toimus maal ühes farmis, nii kulus kiirabil kohalejõudmiseks viiskümmend minutit. Selleks ajaks olin teadvusele tulnud, sõbrad rääkisid mulle, et nad tundsid kogu aeg, et mu pulss siiski lööb nõrgalt."

Küsisin Maylt, kuidas ta oma kogemust tõlgendab. "See on ikka veel siin," ütles ta, hoides oma peopesa umbes kolmekümne sentimeetri kaugusel rinnast. "Umbes nii kaugel."

"Mis on ikka veel siin?" küsisin.

"Igavik. Olen kindel, et seda ma just kogesingi, ja see tunne pole minust enam lahkunud. See kinnitab mulle, et eksisteerin väljaspool oma keha. Kolmekümnendad eluaastad olid rasked, sest mul oli rinnavähk, aga ma ei kartnud suremist, mitte hetkekski. Miks ma oleksin pidanud kartma? Ma olen igavikku näinud."

Vedaanta – Hinge vastused

Ma tahan surematuse inimnäoliseks muuta, enne kui läheme seda toetava teaduse juurde. Faktid on kasutud, kui meil pole nendega isiklikku suhet, ja miski pole nii isiklik kui suremine. Kuna muistses Indias tunnistasid väga paljud tõde, et igavikku saab kogeda, siis siirdugemgi sinna, et näha, kuidas see võimalik on. Tuhandeid aastaid tagasi elas inimesi, kes uurisid vaimusügavusi, et saada vastuseid ilma Jumalat solvamata ja tema valdkonda tungimata. Need olid rišid ehk veedade-aegse India targad, kes kerkisid esile ajal, mil hinduism oli alles õitsele puhkenud – võib-olla koguni neli tuhat, aga võib-olla kõigest tuhat aastat tagasi. Nimed, mille all rišisid tuntakse – Vyassa, Brighu ja Vasistha – võivad olla ajaloolised või mitte, aga kirjatöö, mille nad endast maha jätsid, on tuhandeid lehekülgi pikk. Paljudel teostel puudub tõestatud autor, nagu seda pole ka Vanal Testamendil, ja rišide õpetus, mida tuntakse vedaantana, ei ole religioon.

India vaimne maastik oli täis jumalaid ja jumalannasid, samuti leidus loendamatuid lokasid ehk mittefiiüsilisi maailmu. Olid inglite ja deemonite hierarhiad, mis on võrreldavad Dante omadega. Sellises hämmastavas mitmekesisuses ei pakkunud ka rišide käsitus ühte Jumalat. See jutustas ühest reaalsusest, mis hõlmab kõiki võimalikke kogemusi nii praeguses elus kui ka teispoolsuses. Rišid väitsid, et iga eksistentsitase on tegelikult teadvuse seisund. Teised maailmad – tegelikult kõik maailmad – vormitakse teadvuses. Seega meie, nende maailmade loojad, suudame neid kogeda ja mõjutada, kui tahame. Need on vedaanta põhiväited. See, mida rišid pakkusid, on enam kui filosoofia, see on kutse osaleda ühes lõputus katses. Katse eesmärk on proovile panna reaalsuse tõelisus, uurides seda iseenda sees.

Kutse kehtib ikka veel. Kui me võtame selle vastu, siis oleme ühendatud veedade rišidega nähtuse kaudu, mida Aldous Huxley nimetas "püsifilosoofiaks" ja mis naaseb igal ajastul, et rahuldada uue põlvkonna nõudmisi. Oleks mõttetu käsitleda muistset traditsiooni, kui see meile midagi ei ütleks, aga vedaanta ütleb. Ühelt poolt on paljude inimeste elus dogmad asendunud kahtlustega. Tänapäeva vaimne segadus pole võib-olla nii eksootiline kui templite ja jumalate küllus muistses Indias, aga kuula ikkagi neid hääli, mis meie ümber ringlevad:

Olin Alzheimeri-osakonnas, kui mu vanaisa suri. Oma elu lõpul oli ta hoopis teine inimene – mõistuse kaotanud, keha suure koguse morfiiniga mürgitatud. See oli nagu taime suremise jälgimine. Kui tema hingamine lakkas, tundus, nagu poleks midagi muutunud.

Mu eksabikaasa on tõeline kaabakas. Ma ütlesin talle, et kui ta sureb, siis rändab ta otse põrgusse. Esimese klassi piletiga.

Ma olen budist. Kui lahkun kehast, saab minust puhas teadvus.

Ma olen hindu. Ma olen juba praegu puhas teadvus.

Kelle üle nad nalja heidavad? Kui oled läinud, siis oled läinud. Punkt.

See viimane hääl kuulub materialistile, kes peab surma lõplikuks, sest näeb elu vaid füüsilises kehas. Me võime väita, et surmajärgse elu eitamine on teaduslik, ent tegelikult näitab see vaid uskumist materialismi. Rišid olid veendunud, et teadmine pole teadjaväline, vaid tema teadvusse põimunud. Nii polnud neil mingit vajadust välise Jumala järele, kes lahendaks elu ja surma mõistatuse. Rišidele olid selle asemel tähtsad nemad ise, mis on väga hea, sest nii on ka meiega. Igal inimesel on mina. Me kõik oleme kindlad oma eksistentsis, ehk selles, et elame. Nende tõetruude teadmistega, väidab vedaanta, võib igaüks kogeda vahetut teadmust ükskõik mille kohta, hoolimata sellest, kui saladuslik see ka pole.

Miks me siis pole seda kogenud? Võib-olla sellepärast, et me ei ole kontakteerunud enda sügavaima osaga, mida rišid nimetavad aatmaniks. Selle lähimaks vasteks eesti keeles on "hing". Hing ehk aatman on jumalik säde, nähtamatu osake, mis toob Jumala ligiolekuu lihasse ja luusse. Suurim erinevus on see, et vedaantas pole hing Jumalast eraldatud. Erinevalt kristlikust hingest ei saa aatman tulla Jumalast ega temasse naasta. Inimene ja jumalus on ühtsed; teadlikkus sellest ühtsusest on vajalik samm, mis toob reaalsuse nähtavale.

Väide "Ma olen Jumal" kaasneb aatmaniga loomuldasa. Kuid meile, lääne inimestele, ei tundu see nii loomulik. Aastaid tagasi oli mul sõber, kes oli võimeline tugevateks vaimseteks kogemusteks, näiteks lahkus ta kehast ja nägi oma südames valget valgust – või vähemalt rääkis nii. Ütlesin talle, et minul pole selliseid kogemusi olnud. "Ka minul mitte," vastas ta, "need on ebaisikulised."

Sel hetkel jõudsin arusaamisele, et miski väline, piiritu ja muutumatu *ei saa olla isiklik*. Me oleme harjunud ütlema "minu hing", aga see on eksitav. Hing ei kuulu mulle samasuguse omandina nagu näiteks maja, või veresideme kaudu nagu lapsed. Hing ei kuulu mulle nagu minu isik ja mälestused, sest seniilsus ja meeltesegadus võivad mu aju kahjustada ja mult mõlemad ära võtta.

Surm ei seostu sellega, mis mul on, vaid sellega, kelleks ma võin saada. Praegu pean ennast ajalapseks, aga minust võib saada igavikulaps. Ma näen oma kohta siin maa peal, aga võib-olla olen ma teel universumisse. Me teame vaistlikult, et meie saatus on lõputu, aga me kardame surma, sest see paneb proovile meie soovid ja unistused. Me kardame proovilepanekut, sest kui ilmneb, et oleme eksinud, siis tunduvad kõik meie püüdlused asjatutena. Oma meedikukarjääri jooksul olen näinud, kui hirmunud võivad inimesed viimase hetkeni olla. Suremine pole tõelisem kui iga teinegi hetk, aga see on määravam. Pole tähtis, kui rikas või andekas sa oled, sest surm on suur võrdsustaja. (Mäletan, kuidas üks tuntud guru kõneles sellest, et imendumine valgusesse on ülim vaimne tasu. Minu kõrval istuv naine hakkas nihelema, nõjatus minu poole ja sosistas mulle kõrva: "Näib, et see on väga surma moodi.")

Et surmajärgsel elul oleks mõte, peab see olema sama rahuldustpakkuv kui maine elu. Raha, võimu, seksi, perekonna, saavutuste ja füüsiliste naudingutega lõpu tegemine ei ole tähtsusetu. Paljud asjad, mida armastame ja millest sõltume, saavad praeguse elu lõppedes otsa. Mitu aastat tagasi, kui ma olin kogemusteta arst Bostonis, võeti haiglasse ravile üks vanem paar – mõlemad, nii mees kui ka naine, olid haiged. Mees oli lõpetamas oma pikka võitlust käärsoolevähiga. Tema naise seisund oli palju parem, ehkki ta oli põdenud südamehaigust. Nad viibisid samas haiglapalatis ja neid iga paari päeva järel külastades nägin, kui kiindunud nad teineteisesse olid.

Mees oli teadvusele tulles ja teadvust kaotades palju päevi suures valus. Naine istus tund tunni järel tema kõrval ja hoidis tal käest kinni. Ühel hommikul, kui ma jälle tulin, leidsin, et naise voodi oli tühi – ta oli südame seiskumise tagajärjel öösel äkki surnud. Mees

oli parajasti teadvusel ja ma rääkisin talle, mis oli juhtunud. Tegin seda vastumeelselt, sest kartsin võimalikku šokki. Aga tema tundus väga rahulik.

"Ma mõtlen, et minagi lähen nüüd," ütles ta, "seni ma ootasin."

"Mida?" küsisin temalt.

"Härrasmees laseb daamil alati ees minna," vastas ta, vajus tagasi teadvusetusse ja lahkus samal pärastlõunal.

See meenutab mulle, mida me saame suremisse kaasata. Lahkus, rahulikkus, oskus kannatlikult vastu võtta kõike, mis peab tulema: need on omadused, mida saame endas kujundada, ja kui need on olemas, siis on surm katse, milles me läbi ei kuku. Meie viga pole see, et me surma kardame, vaid see, et me ei austa surma kui imet. Kõik kõige olulisemad valdkonnad – armastus, tõde, kaastunne, sünd ja surm – on võrdsed. Need kuuluvad meie saatusesse, aga ka praegusesse ellu. Kokkuvõttes on selle raamatu eesmärk tuua surm olevikku ja seega võrdsustada armastusega.

Seepärast jätkan ma meie arutelu vahepalana lugu Savitrist, naisest, kes valis armastuse, et surma üle kavaldada. Jäägitu armastus on see saladus, mille ta avastas ja mille meiegi peame avastama. R. Tagore viitab sellele väga kaunilt järgnevas luuletuses.

MIDA SA ANNAD?

Mida sa annad,
kui surm koputab su uksele?

Oma elu täiuse –
sügispäevade ja suveööde magusa veini,
oma väikese varu, mis kogutud aastate jooksul,
ja tunnid, mis elamisest rikkad.

Need saavad olema mu and,
kui surm mu uksele koputab.

2

Ravi suremise vastu

RÄNNATES MÖÖDA mäge kõrgemale, muutus Savitri aina murelikumaks, aga Ramana ei pööranud talle üldse tähelepanu. Ramana lahkus hirverajalt, suundus tohutute rahnude vahel asuvale otseteele ning kadus silmist. Ronides tema järel, silmas Savitri jõge ja munk Ramarat selle ääres. Munk võttis oma safrankollase rüü varjust rooflöödi ja hakkas mängima.

"Mu muusika ei pane sind naeratama?" küsis ta, märgates Savitri silmis murelikku pilku. Kõik, millele Savitri suutis mõelda, oli see, et kodus ootab teda Surma-isand.

"Meil on nii vähe aega," anus ta. "Õpeta mulle, mida sa õpetada tahad."

"Mis oleks, kui õpetaksin sulle ravi suremise vastu?" küsis Ramana.

Savitri jahmatas. "Ma olen kindel, et igaüks sureb."

"Siis sa usud kuulujuttu. Kas sa usuksid mind, kui ütleksin, et sa pole iial õnnelik olnud?"

"Muidugi mitte. Ma olin õnnelik täna hommikul, enne kui see kõik algas," vastas Savitri.

Ramana noogutas. "Me mäletame, et oleme olnud õnnelikud, ja keegi ei suuda meid vastupidises veenda. Luba mul esitada endale veel üks küsimus. Kas sa suudad meenutada, et sa *ei ole* elus olnud?"

"Ei," vastas Savitri kõhklevalt.

"Püüa kõigest väest. Vii oma meel tagasi aega, mil olid väga-väga väike. Püüa nii kõvasti, kui suudad, meenutada aega, mil sa ei olnud elus. Savitri, see on tähtis."

"Hästi," Savitri püüdis, kuidas vähegi suutis, ent tal polnud ühtki mälestust sellest, et ta polnud elus olnud.

"Võib-olla ei suuda sa seda mäletada, sest oled alati elus olnud," ütles Ramana. Ta osutas käega rändrohutirtsule, kes oli klammerdunud oksa külge Savitri pea kohal. "Kui sa näed rohutirtsu, kes ilmub maapinnast pärast seitsmeaastast und, kas see tähendab siis, et ta oli enne surnud?"

Savitri raputas pead.

"Ja ometi on ainus põhjus, miks sa usud, et sündisid ellu, see, et su vanemad nägid sind emaüsast väljumas. Nad arvavad, et nägid hetke, mil sina alustasid oma elu, ja nii levitavadki kuulujuttu, et sa olevat ellu sündinud." Selliseid mõtteid kuuldes Savitri jahmatas.

Ramana muutus tungivaks. "Vaata seda jõge. Sa näed sellest vaid lühikest lõigukest, ja ometi, kas saaksid öelda, et tead, kus see jõgi algab või kus lõpeb? Pane tähele, Savitri, sa aktsepteerid surma, sest aktsepteerid sündi. Need kaks peavad käima käsikäes. Unusta kuulujutt sellest, et sa sündisid. See on ainus ravi suremise vastu."

Ramana tõusis ja pani flöödi tagasi oma rüü voltide vahele, ta oli valmis edasi minema. "Kas sa usud mind?"

"Tahan uskuda, aga kardan ikka veel," tunnistas Savitri.

"Sel juhul läheme edasi." Ramana hakkas liikuma ja Savitri järgnes talle, mõeldes sellele, mida mees oli rääkinud. Tundus ümberlükkamatu tõena, et kui ta pole iial sündinud, siis ei saa ta ka kunagi surra. Kas see oli tõesti tõsi?

Ramana mõistis naise mõtteid. "Me ei saa rajada tegelikkust sellele, mida ei mäleta, vaid ainult sellele, mida mäletame. Igaüks mäletab olemist, keegi ei mäleta mitte-olemist."

Hetke pärast puudutas Savitri õrnalt Ramana käsivart. "Palun mängi mulle veel natuke. Ma tahan mäletada seda, kui õnnelik olin."

ÜLEMINEK

Vedaanta kinnitus, et hing on alati ligi, seab meid silmitsi surmalähedase kogemuse meeliköitva nähtusega, mida üldiselt kindlalt usutakse. (Ühes 1991. a arvamusuuringus teatas 13 miljonit ameeriklast, seega umbes 5% elanikkonnast, et neil on selline kogemus olnud.) Surma lähedus on hetkeline kokkupuude teise reaalsusega, või vähemalt näib see nii nendele, kes oma kogemusest kõnelevad. Inimene lamab kiirabi- või intensiivpalatis. Tema süda seiskub ja

kõikidele elustamiskatsetele vaatamata järgneb surm. Ometi õnnestub mõned patsiendid ellu tagasi tuua, just need, kelle süda on seiskunud. Elustatuna räägib peaaegu 20% neist vähemalt ühest SLK ehk surmalähedase kogemuse tunnusest – kehast väljumisest; ülevalt alla vaatamisest ja enda nägemisest operatsioonilaual; raviprotseduuride jälgimisest, kui arstid püüdsid patsiendi südant uuesti tööle panna; tunnelis ereda valguse poole liikumisest; kõrgema jõu ligioleku tunnetamisest; armastatud inimese kuulmisest või nägemisest.

Hollandi kardioloog dr Pim van Lommel, kes on selle teema peamine uurija oma kodumaal, hämmastus avastusest, et patsientidel oli tõesti surmalähedane kogemus pärast seda, kui nende aju lõpetas igasuguse tegevuse ja nad olid kuni elustamiseni surnud. Äkki omandab surm ime tunnused. Kuidas saab inimene kogeda mingit sündmust pärast seda, kui ajukell on seisma jäänud? Teiste kultuuride esindajad aga on söandanud edasi ajatusse minna, nad kinnitavad meile, et aeg võib küll lõppeda, kuid teadvus kestab.

Dawa Drolma nimeline naine istub vaikselt mustas vilttelgis Himaalaja ühe mäetipu jalamil. See on tema kodu, aga ta saab seal harva omaette olla, sest külalisi käib sisse ja välja kogu päeva, et esitada talle küsimusi ja saada tema õnnistus. Dawa Drolma on Ida-Tiibetis kuulus sestsaadik, kui tuli surmast tagasi ellu. Ta haigestus äkki ja suri, kui oli kuueteistaastane. Viis pikka päeva lamas tema surnukeha, ilma et perekond või preestrid oleksid seda puudutanud. Seejärel sisenes Dawa uuesti oma kehasse ja mäletas täielikult kõike, mis oli toimunud bardos, Tiibeti budistide surmajärgses peenmaailmas

Need viis päeva veetis Dawa aega paljudes taevastes ja põrgutes. (Need on kristlikud terminid, aga vastavad budistide kirjeldatud kohtadele, kus õiglastele antakse tasu ja kurjategijaid karistatakse.) Tarkuse jumalanna isiklikult näitas Dawale kõiki paiku, seletades, kes ja miks seal viibivad. Naine tundis nende hingede õnnejoovastust, kelle eest palvetasid veel elavad lähedased. Ta kuulis kurjategijaid, kes olid maa peal pattu teinud, ahastavalt karjumas ja armu anumas. Dawa kohtas surmajumalat, kes edastas talle sõnumid, mida teatada elavatele. Nii Dawa kui ka surmajumal teadsid, et naine naaseb ellu. Tegelikult polnud Dawa surm juhuslik, ta võttis oma teekonna ette teadlikult, olles esmalt kaalunud kõiki võimalikke ohtusid. Kohalikud laamad hoiatasid, et ta seda ei teeks, kuid Dawa oli veendunud, et tema elu kujuneb täpselt selliseks nagu tema surm.

Aastast aastasse rääkis Dawa oma lugu; võttis kaua aega, enne kui ta suutis inimesi veenda. Tiibeti kultuuris ei olnud tavaks omistada naisele vaimse valgustaja au, seda tehti vaid erakordsetel puhkudel. Aga vahetu teadmine, mille Dawa tõi kaasa bardost – ja selgest valgusest, mis paistab teiselpool –, ei võimaldanud kahelda. Ta näitas, kus leidub maa sisse maetud kulda. Ta teadis inimeste eraelu ja nende lahkunud sugulaste kohta selliseid üksikasju, mille peale keegi poleks saanud ise tulla. Ta väitles õpetatud laamadega ja oli budistliku teoloogia tundmises nendega võrdväärne või isegi parem.

Dawa Drolma pole Tiibetis ainulaadne. Inimesi, kes naasevad ellu, nimetatakse *delog*'iks (või *delok*'iks) ja üks neist – kuulus Lingza Chokyi – andis oma kogemusest meeldejääva ülevaate juba 16. sajandil. "Ma olin ikka veel toas, aga selle asemel, et olla haigena voodis, lahkusin kehast ja hõljusin üles lae alla. Nägin sealt oma keha lamamas nagu surnud siga, kes kandis minu rõivaid. Lapsed nutsid selle kohal ja mul oli seepärast väga valus. Püüdsin oma perekonnaga rääkida, aga keegi ei kuulnud mind. Kui nad sõid, siis ma karjusin ja sain vihaseks, et nad mulle süüa ei andnud. Kui nad mu keha kohal palveid lugesid, tundsin end äkki palju paremini."

Virgumise järgud

Delogide juures hämmastab nende järjekindlus: Dawa Drolma kogemus 20. sajandil peegeldab Lingza Chokyi nelisada aastat varem läbi elatud kogemust. Nad näevad kuut bardo taset, neid juhib tarkusejumalanna Valge Tara ja nad saavad sõnumeid, mida tuua maa peal elavatele inimestele. Need sõnumid kalduvad keskenduma teemale, kuidas olla hea Tiibeti budist (nagu Neitsi Maarja vaimu ilmumise lood kõikidel maadel kalduvad keskenduma teemale, kuidas olla hea aktiivne katoliiklane).

Surmalähedase kogemuse asjatundjad leiavad SLK ja delogi vahel palju ühist. Mõlemad kirjeldavad ainelisest kehast lahkumist, kuskilt ülevalt oma keha ja selle ümbruse vaatamist, võimetust rääkida inimestega, keda nad näevad, ja seejärel liikumist mujale, kasutades mõttejõudu. Delogide teated, et teispoolsuses olid neil "kuldsest ajastust pärit kehad" – s.o noored ja täiuslikud – tuletavad meelde surmalähedase kogemuse omandanuid, kes mäletavad, et juba surnud olles nägid nad end olevat taas füüsilise elu parimais

aastais, kahekümnesed või natuke üle kolmekümne. Teisel pool – sfääris, mida tiibetlased nimetavad muutumise bardoks – ilmuvad nähtavale lahkunud sugulased. Kui äsjasurnud inimene püüab nendega ühineda, tõugatakse ta tagasi ainelisse maailma ja ta arvab, et pole veel õige aeg või et tehti mingi viga. Mõlemal juhul võib tekkida kindel tunne, et oldi kontaktis Jumalaga või ülima Valgusega, misjärel kaotab surmahirm oma jõu.

Seega on SLK ja Tiibeti delogi kogemused sarnased. Et delogi annab üksikasjalikumaid ja pikemaid ülevaateid, siis tundub õige oletada, et SLK on kõigest algus virgumisele, mis viib sureva inimese läbi kõikide järkude, mida hingel on enda ilmutamiseks vaja. Nii kristlikus taevas, budistlikus bardos kui ka hinduismi paljudes lokades ehk jumalikes sfäärides toimuvad surmajärgse elu sündmused teatud kindlas järjekorras.

Üleminek

Kuidas koidab surmajärgne elu

1. Füüsiline keha lõpetab funktsioneerimise. Surev inimene võib seda mitte teada, aga viimaks ta mõistab, et see on toimunud.
2. Füüsiline maailm kaob. See võib toimuda järk-järgult, surev inimene võib tunda, et ta lendab ülespoole või vaatab alla tuttavatele kohtadele ja näeb neid eemaldumas.
3. Surev inimene tunneb end kergemalt, olles äkki piirangutest vabanenud.
4. Meel ja vahel ka aistingud jätkavad oma tööd. Aga see, mida need tajuvad, ei ole füüsiline.
5. Tugevneb jumaluse ligioleku tunne. See ligiolek võib olla rüütatud valgusesse või esineda inglite või jumalatena. See võib surijaga suhelda.
6. Isiksus ja mälu hakkavad tuhmuma, aga "mina"-tunne jääb alles.
7. Sel "minal" on kõikehõlmav tunne, et ta liigub teise eksistentsifaasi.

Selline seitsmeastmeline ärkamine pole sama mis taevasse minemine. Uurijad nimetavad seda sageli inter-elu faasiks, üleminekuks elamist tunnetavast meeleseisundist meeleseisundisse, kus mõistetakse, et ollakse jõudnud teispoolsusse. See võib toimuda isikuti väga erinevalt. Mitte kõik SLK-d ei "lähe valgusesse". Mõni

patsient teatab rändamisest kosmose erinevatele planeetidele või teise maailma, vastavalt oma religioossetele uskumustele. Mõni kogeb ka kohtumõistmise stseeni, mis võib olla üsna karm või isegi põrgulik, kuid ka rahuldust pakkuv.

Inimese loomus mängib siin tähtsat osa. Laps võib tulla taevast tagasi ja teatada, et see oli täis mängivaid loomalapsi; südamehaige võib jutustada, kuidas istus Jumala süles, kes ütles talle, et ta peab maa peale naasma; delogi kirjeldus võib väga detailitäpselt vastata Tiibeti usundile. Need ilmutused sõltuvad ilmselgelt kultuurist, mida peegeldavad. Maailma religioonide ekspert Huston Smith on öelnud: "Kõik see, mida me bardos kogeme, on meie enda meele sepitsuste peegeldus." Bardo asemel võime kasutada sõnapaari "surmajärgne elu", sest kristlane näeb kristlikke vaatepilte, mitte budistlikke, nagu moslem näeb islamistlikke vaatepilte.

Üleminek on siiski vaid ümberpaigutus. Hinge kogu reaalsus pole veel avaldunud. Delogidel seisab ees "meele puhta loomuse" kogemine, nagu budistid seda nimetavad. Delogid on täiesti veendunud, et tegelikult pole nad läinud kusagile, sest selle teekonna iga tase eksisteerib nende teadvuses. Tegelikult pole reaalne mitte taevas ega põrgu, vaid selge valgus, mis asub teisel pool neid. Dawa külastas seda säravat valget valgust, enne kui laskus läbi vahepealsete maailmade tagasi füüsilisse olemasollu.

Nagu tema poeg kirjutab: "Vaatamata faktile, et tsüklilise eksistentsi sfäärid on oma loomult täiesti tühjad, pelgad meelepette projektsioonid, ei saa eitada nendesse lõksu jäänud olendite suhtelisi kannatusi." Lääne inimesed vaidlevad selle üle, kas surmajärgne elu võiks olla niisama reaalne kui füüsiline maailm; ida inimesed teatavad, et mõlemad on meele loodud kujutluspildid. Lääne inimene piirab elu tsükli sünni ja surma vahelisse lühikesse aega, ida inimesed näevad sünni, surma ja taassünni igavest tsüklit.

Seega on palju erinevaid võimalusi isegi samal teekonnal: "Otsekui unenägu või hallutsinatsioon voolavad olendid Dawa Drolma tajumisse ja nagu lumehelbed sellest välja. Ühel hetkel kohtab ta tuttavat, kes peab taluma kõige kohutavamaid põrgupiinu, järgmisel hetkel näeb aga vooruslikku inimest teel puhtasse sfääri. Vahetevahel näeb ta bardo olendite pikki protsessioone, kui nad suunduvad puhaste sfääride poole juhituna suurest laamast... kes oma altruistlike püüdluste jõul on tulnud neid päästma."

Kui erinevad kultuurid näevad pärast surma nii erinevaid asju, siis peame seisma silmitsi võimalusega, et meie ise loome oma surmajärgse elu. Võib-olla on need värvikad pildid, mis surijale avanevad, projektsioonid – viis, kuidas hing aitab meil kohaneda viiest meelest ilmajäämisega. Ma aktsepteerin ideed, et surmajärgne elu luuakse teadvuses. Aga nagu üks tuntud bioloog mulle hiljuti ohates ütles: "Otsekohe, kui kasutad sõna "teadvus", oled sa välistanud teaduse." Võtan hiljutise ajakirja *Time* ja loen professor Eric Cornelli, Nobeli füüsikapreemia laureaadi sõnu: "Teadus ei kujuta endast Jumala meele tundmist, teadus püüab loodust ja asjade põhjusi mõista. Põnev on see, et teadmatus kiirendab meil teadasaamist."

Olen kindel, et palju inimesi nõustuks sellega, saamata aru, et "looduse mõistmisel" on vaid piiratud väärtus, kui me ei mõista inimese loomust. Miks jätame me end sellest eksperimendist välja?

KUI TEADVUS TULEB mängust välja jätta, saavad selgitused olla ainult materialistlikud. Narkootikumid (näiteks marihuaana, hašiš, LSD, ketamiin, meskaliin) võivad panna aju kogema nii valget valgust kui ka tunneli efekti. Sama saavutatakse, kui kedagi suletakse tsentrifuugi ja keerutatakse küllalt suure kiirusega ringi, et pressida otsmikusagaratest veri välja – astronaudid ja katselendurid saavad niisuguseid kogemusi, kui neid tsentrifuugidel treenitakse. Äärmuslik stress võib tekitada hallutsinatsioone, intensiivpalatis südameinfarktist toibuv patsient on oma haiguse järelmõju tõttu eriti aldis hallutsinatsioonidele.

Kas on võimalik, et meditsiin suudab kõigele vastuse anda? Dr van Lommel, kes juhtis Hollandis surmalähedaste kogemuste uurimist, seda ei arva. Ta kontrollis 344 patsienti, keda oli haiglas defibrilleeritud (elustamisvõte südamefibrillatsiooni ehk südamelihase kiudude ebakorrapärase kokkutõmbumise korral). Rääkides nendega pärast elustamist, avastas van Lommel, et ei anesteesia ega ka ravimid polnud nende kogemust mõjutanud. Kõige rohkem imestab ta siiski teadete üle teadvuse olemasolust ajutegevuse puudumise ajal. Ja aastaid hiljemgi täidab see paradoks teda aukartusega: "Sel hetkel on need inimesed mitte ainult teadvusel, vaid nende teadvus on avaram kui iial enne. Nad suudavad äärmiselt selgelt mõtelda, neil on mälestused, mis ulatuvad tagasi isegi väga varasesse lapsepõlve, ja nad kogevad tugevat ühendust kõige ja kõigiga enda ümber. Ja siiski ei ilmuta aju mingit elutegevust!"

Need vaatlused lükkavad ümber materialistide teooria surevast ajust, sest aju lõpetab tegevuse veel enne, kui SLK algab, selle nelja- kuni kümneminutilise vaheolu ajal, kui elustamine on ilma jääva ajukahjustuseta veel võimalik. Van Lommel rõhutab sedagi, et iga füsioloogiline selgitus, kui see on tõene, peaks kehtima igaühe kohta. Ta leidis, et 82% elustatud patsientidest ei mäletanud mingit surmalähedast kogemust. Miks jättis nende patsientide surev aju neid kogemusest ilma, samal ajal kui 18% patsientidest sai kogemuse?

Võib-olla ei asu teadvus ajus. Selline võimalus küll jahmatab, aga samas on see maailma kõige muistsemate vaimsete traditsioonidega kooskõlas. Mis siis, kui SLK on samm surmajärgsesse ellu, mida ikka veel valitsevad mälestused ja ootused?

Pole mingit kahtlust, et paljude inimeste ootuseks lääne ühiskonnas on taevas, ja seetõttu peame järgmisena uurima taevaga seotud lubadusi – vaatama, kas paradiis on valik, mida me tõesti ihkame.

3

Surm täidab kolm soovi

PÄRAST KAHETUNNIST kõndimist läbi metsade jõudsid Savitri ja Ramana teelahkmele.

"Kui läheme seda teed, jõuame Yama lossi juurde. Kas sa teadsid, et Surm elab nii lähedal?"

Savitri võbises. "Olen rõõmus, et ei teadnud."

"Tõesti?" Ramana näis tõeliselt üllatunud. "Ühel päeval, kui ringi kõndisin, nägin tema lossi. Tahtsin väga Surmaga näost näkku kohtuda."

Savitri tundis hirmu isegi selle pärast, et talle meenutati Surma, mida ta nii väga kartis. Ramana sirutas käe ja võttis Savitril käest kinni. "Tule, ma võin sulle sellest edasi minnes rääkida." Ta haare oli tugev ja Savitri rahunes, otsekui oleks Ramana jõud temasse imbunud.

"Ma teadsin kohe, et olin sattunud Yama koju," jätkas Ramana, "sest väravat ümbritsevate teivaste otsa olid torgatud koljud. Nii ma siis istusin maha ja ootasin, et peremees välja ilmuks. Ootasin päeva ja teisegi. Ülejärgmisel päeval tuli Yama koju. Mind nähes sattus ta masendusse. "Olen lasknud sul oodata oma värava taga kolm pikka päeva," ütles ta. "Isegi surm ei saa murda külalislahkuse püha tõotust. Seepärast täidan su kolm soovi, iga päeva eest ühe."

"See teeb mulle rõõmu," vastasin, "sest olen juba ammu tahtnud õppida tundma sind, kõige targemat olendit loodus." Yama tegi kuningliku kummarduse. "Mu esimene soov," ütlesin ma, "on teada saada, milline tee mind koju tagasi viib. Ma ei ole rumal, seega pole mul soovi jääda sinu juurde igaveseks."

Yama naeratas ja osutas ida poole: "Sa leiad tee tagasi ellu, kui lähed sinnapoole, kust tõuseb päike."

"Mu teine soov," ütlesin, "on teada saada, kas sa oled iial armastanud."

Nüüd ei olnud Yamal enam nii hea meel, kuid ta vastas siiski, ehkki vastu tahtmist. "Armastuse osaks on luua, minu osaks aga hävitada. Seepärast ei vaja ma armastust." Seda kuuldes haletsesin Yamat, tema aga silmitses mind uhkelt, põlates iga minu katset talle kaasa tunda, ja ütles: "Tee nüüd ruttu ja ütle oma kolmas soov."

Sõnasin: "Suured targad kuulutavad, et hing elab surma üle. Kas see on tõsi?" Yama näole ilmus tume pilv. Ta turtsus maruvihaselt, aga pidi ikkagi mulle vastama. "Ma räägin sulle tõe," ütles ta. "Elus on kaks teed – tarkuse tee ja rumaluse tee. Tarkuse teed minna tähendab valida Mina. Rumaluse teed minnes valitakse naudingud. Nauding sünnib meeltest ja on seega ajutine, aga kõik ajutine kuulub surma valda. Nii langevadki rumalad mu haardesse. Inimese Mina on surematuse valgus, mis paistab igavesti. Vaid vähesed on küllalt targad, et seda valgust näha, ehkki see on nende sees ja ei kusagil mujal. Mina pole midagi muud kui sinu oma hingevalgus. Nüüd aga mine ära. Yamale teeb rõõmu, kui ta sind enam iial ei näe." Ja ta kõndis kõrgilt minema, et talitseda oma raevu."

Savitrit köitis see jutt, aga ta oli hämmingus. "Kuidas võib hinge leidmine ebaõnnestuda, kui selle valgus paistab me sees?"

Ramana seisatas ja vaatas ringi. Ta nägi teeserval puhta veega lompi ning tõmbas Savitri selle juurde. "Kas sa näed päikest peegeldumas sellelt lombilt?"

Savitri noogutas: "Jah, näen."

"Pane nüüd tähele."

Ramana astus vette, loksutas üles muda ja pani sileda veepinna liikuma. "Kas sa ikka veel näed päikest peegeldumas?" Savitri tunnistas, et ei näe. "Seepärast ei suudagi inimene oma hinge leida," ütles Ramana. "Hinge muudab raskesti leitavaks meele pidev tegevus ja segadus. Kui ma hävitasin päikese peegelduse, ei tapnud ma päikest. Päike on igavene ja mitte miski, mida ma teen, ei suuda seda hävitada. Nüüd tead sa hinge saladust – seda ei suuda isegi Surm hävitada."

Savitri muutus tõsiseks ja mõtlikuks. "Ma tahaksin seda uskuda."

"Sa kardad ikka veel," ütles Ramana leebelt, "aga õpi ära üks asi: ära usalda peegeldusi, kui tahad tegelikkust näha."

Kui nad edasi liikusid, Savitri käsi õrnalt Ramana käes, oli naine mõtlik.

USU KÜSIMUS

Kõige hirmsam surmajärgne elu, mida ma suudan kujutleda, on põrgu.
Peaaegu sama hirmus võib olla taevas.

Kirjutasin need laused oma märkmikulehele 2005. aasta suvel. Sõnad "taevas" ja "põrgu" tekitavad otsekohe kristlikke mõtteid, aga mina kasutasin neid üldises tähenduses. Taevas on see, kuhu lähed, kui oled Jumala silmis küllalt hea; põrgusse satud, kui sa ei ole piisavalt hea. Kas mõlemad sõnad pole "lõpu" sünonüümid?

Vedaanta ütleb, et iga surmajärgne elu luuakse selleks, et anda meile, mida me ootame. Kui see kehtib taeva ja põrgu kohta, siis milliseid ootusi need täidavad? Miks peaksid halvad teod mõistma meid põrgusse, kus saame pahategude eest karistada halastamatult ja lootuseta armuandmisele? See on veel kerge küsimus võrreldes vastupidisega. Miks peaksime heade tegude eest minema fantaasiamaailma, mis asub pilvede kohal ja kus vooruslikkuse tasuks on lõputu laisklemine, sedagi ilma armuandmiseta?

2005. aasta suvel olid need küsimused alatasa mu mõtetes. Pidin surmale mõtlema pidevalt, sest mu ema oli vajunud koomasse. *Kiirusta,* ütles pealekäiv hääl Indiast mulle telefonitsi. Otsekohe olin lennukis. Ma polnud hetkekski kindel, kas jõuan õigeaegselt ema voodi ette, et temaga hüvasti jätta.

Raske on kujutleda suremas inimest, keda armastad. Mu ema oli peaaegu kaheksakümneaastane ja tema elu oli viimased viis aastat järk-järgult hääbunud. Tema keha oli vaid vari sellest, kes ta oli alles kuus kuud tagasi. Kõik pereliikmed nõustusid, et emale on see õnnistus, kui ta kannatused lõpevad.

Ma leidsin end mõtlemast vaid ühest ema südame rakust. Arstina suutsin seda rakku kujutleda nii selgelt, nagu olnuks see mikroskoobi all. Ühe inimelu jooksul vahetab iga südamerakk palju kordi välja kõik oma aatomid. Mu ema nõrk süda, mis oli täis tema eluaja kogemusi, polnud mitte staatiline objekt, vaid muutumise tulemöll. Et kõik rakud on sellised, siis oli ka mu ema sündimise hetkest peale aina ellu tulnud ja elust läinud.

Vana südame rakud ei saa taevasse minna, ometi elavad need omal viisil füüsilise surma üle. Kogu keha teeb sedasama, pannes ennast hauda ja tõustes surnuist üles tuhandeid kordi minutis, sest vana mateeria vahetub uue vastu.

Et molekule saab alati täiendada, siis loeb vaid teadmuse surm. Teadmus on raku põhiolemus, mida keegi ei saa iial näha ega puudutada. Kui väljahingamisel lendab ära miljoneid hapniku aatomeid, mis kanduvad maailma laiali, siis see, mis alles jääb, on palju tähtsam – teadmised, kuidas rakku üles ehitada, mismoodi rakk käitub ja kuidas ta suhestub teiste rakkudega.

Kuidas saab lihtsate molekulide jada DNA-s seda kõike teada? Kui sureme, läheme sellele küsimusele vastust saama, sest siis kohtume oma põhiolemusega mateeria maski taga. Põhiolemus on destillatsioon, millegi jämeda kahandamine millekski peeneks, puhta väljakurnamine ebapuhtast. Siin pole vajadust terminoloogiasse takerduda. Põhiolemus, hing, aatman või Püha Vaim – iga nimetus kõlbab. Pärast ülemineku algjärku jääb ülejäänud surmajärgne elu teisele poole kujutluspilte; see on hingega seotud.

Ema, ikka veel koomas, lahkus teispoolsusse mõni tund pärast minu saabumist tema voodi äärde. See oli "moodne" surm, ebadramaatiline ja mähitud hooldekodu hoolitsevasse kesta. Kurvastamise aeg oli tulnud, aga teadmine, et ema võis nüüd vabalt avastada, kes ta tõeliselt on, toetas mind. Miljonid inimesed ei mõtle nii, vaid toetuvad ajastuid austatud kujutlusele taevast, kuid see on muutumas.

Traditsioonilise usu murenemine pole jätnud paradiisi puutumata. Pärast kosmosesüstiku Columbia õnnetust 2003. aastal – süstik plahvatas atmosfääris Kesk-Texase kohal ja kõik pardal olnud seitse inimest hukkusid – ütles president Bush, et ta on kindel, et surnud astronaudid "on nüüd taevas". Ent kui Tennessees viidi läbi avaliku arvamuse uuring, milles küsiti, kas inimesed on sellega nõus, siis vastas 74%, et usub surmajärgsesse ellu, kuid ainult umbes pooled neist (37% koguarvust) arvasid, et astronaudid on taevas, teine kolmandik küsitletuist ütles, et nad ei tea.

Tuleb vaid vaadata sellist olulist näitajat nagu kirikus käimine. Samal ajal kui 44% ameeriklastest väidab, et külastab korrapäraselt kirikut, näitab usaldatav statistika, et tõesem arv võib olla 22%. Kõikide suuremate usugruppide liikmete arv on vähenemas – see kehtib eriti viieteistkümne arenenud maa kohta kaheksateistkümnest. (Üheks erandiks on kristlik fundamentalism, mis väidetavalt levib jõudsalt USA-s ja mujal maailmas.)

Et saada aimu, kuidas sina religiooni suhtud, esita endale mõned põhiküsimused:

Loe järgmised väited läbi ja hinda siis igaühte neist:

N Nõustun – see on minu uskumustega kooskõlas.
E Ei nõustu – see on minu uskumuste vastu.
P Puudub arvamus – ma ei tea või ma ei mõtle sellele.

N E P Ma usun Jumalasse.
N E P Ma arvan, et Jumal on taevas.
N E P Ma arvan, et lähen pärast surma taevasse.
N E P Taevaminek sõltub sellest, kas inimene on hea.
N E P Taevaminek tähendab piiblisse (või koraani või teistesse pühakirjadesse) kirjapandu uskumist.
N E P Kui sa usud Jumalat, siis on sinul suurem võimalus pääseda taevasse kui sellel, kes ei usu.
N E P Jumal on halastaja, aga ometi lõi ta põrgu.
N E P Põrgus karistatakse patu eest.
N E P Nii taevas kui ka põrgu on igavesed.
N E P Olenemata sellest, kas mind karistatakse või ma saavutan pääsemise, on tulemus ikkagi õiglane.
N E P On lohutav mõtelda, et ma ei kao, kui suren.
N E P Taeva teaduslik tõestus ei saabu iial.
N E P Seda, mis juhtub pärast surma, teatakse tänu usule.
N E P Surmalähedane kogemus on võimalik.
N E P Kui inimene "läheb valgusesse" ja tuleb seejärel tagasi, on saab ta eelmaiku surmajärgsest elust.
N E P Surmalähedaste kogemuste kirjeldused, millest olen lugenud, suurendavad mu usku taevasse.
N E P Taevas kohtun armastatud inimestega, kelle olen kaotanud.
N E P Ma arvan, et kohtan pärast surma oma ema ja isa.
N E P Surnutega on võimalik suhelda.
N E P Reinkarnatsioon on olemas.

N koguarv _____
E koguarv _____
P koguarv _____

Võrdle saadud tulemusi ja otsusta, milline kolmest valikust oli sinu puhul ülekaalus.

Ülekaalus N (14-20 punkti): sa oled *usklik*. Usklikud võib jagada kaheks: need, kes sõna-sõnalt järgivad organiseeritud religiooni dogmaatilisi tõekspidamisi, ja need, kes püüavad vaimsust saavutada, ehkki nad on kirikust välja langenud. Uskujana oled kindel, et surmajärgne elu on olemas, ja tunned sellest kindlusest rahulolu. Sa arvad, et kontrollid surmahirmu. Sinu Jumal on heasüdamlik – kõrgem olend, kes hoolitseb hinge eest, kui sa sured. See, mida tead surmalähedastest kogemustest, kinnitab täielikult sinu usku.

Ülekaalus E (14-20 punkti): sa oled *skeptik*. Skeptikuna on sinu suhtumine ellu arvatavasti loogiline ja materialistlik. Ehkki sa ei pruugi tingimata olla teadlane, usaldad teaduslikku käsitlust rohkem kui religioosseid õpetusi, isegi nii palju, et sinu jaoks ei saa need kaks koos eksisteerida. Sa ei usu elu pärast surma ja oled sellega leppinud. Sa kahtlustad, et surmalähedane kogemus on aju väärtalitluse kummaline tagajärg. Sa võiksid oma meelt muuta, kui oleks veenvamaid tõendeid, kuid seni pole sa ühtki sellist saanud; arvad, et iga tõend on kas fantaasia vili või soovmõtlemine. Et keegi ei tõuse surnuist üles, siis oled üsna kindel, et me ei saa surmajärgse elu kohta iial usaldusväärset infot.

Ülekaalus P (14-20 punkti): sa oled kas *agnostik* või *pole end religiooniga sidunud*. Hoolimata eelmise kahe rühma inimeste vahelisest erinevusest, nõustuvad mõlemad, et surmajärgne elu saab või ei saa eksisteerida. Võib-olla sa ei mõtle suremisele, eelistades oodata, kuni sul pole enam mingit muud valikut kui surmaga silmitsi seista. Või tunned, et surmajärgse elu kohta, nagu ka Jumala kohta, ei saa iial selget vastust. Surmalähedaste kogemuste kirjeldused huvitavad sind mõneti.

Kui sa ei kogu üheski jaos 14 kuni 20 punkti, siis võid ennast pidada ***avatud meelega*** inimeseks, kes leiavad usutavat nii vaimsetest kui ka materialistlikest ja teaduslikest seisukohtadest. Sind küll köidavad surmalähedased kogemused, aga sa pole nende tõesuses veel täielikult veendunud. võib-olla muretsed veidi selle pärast, et sul pole kindlaid uskumusi; sa võid olla segaduses. Kõige tõenäolisemalt tunned end ilma kindlate seisukohtadeta siiski hästi, sinu arvates pole üldse võimalik surmajärgse elu kohta mingit kindlust saavutada. (Taevaminekule mõeldes ohkad ja mõtled, et see oleks kena. Aga sa ei arvesta selle võimalusega.)

SIND EI PEAKS üllatama avastus, et oled kas usklik, skeptik või agnostik. Aga kui näed, millistesse rühmadesse kuuluvad teised inimesed – nende seisukohad võivad sinu omadest vägagi erineda –, siis on arvatavasti üsna häiriv mõtelda, et *teil kõigil võib olla õigus*.

Usklik võib minna taevasse (või põrgusse), mis on kooskõlas tema religioosse taustaga. Surmajärgses elus kohtab ta sellist Jumala või jumalate varianti, mis on talle kõige kallim. Ta leiab end inglite või bodhisattvate keskelt. Selle surmajärgse elu tundetooniks võib olla täielik õndsus, kui see vastab ootusele, kuid see võib olla ka ebamäärasem, isegi kurb. Katoliiklik kirik kirjeldab nutvat Jeesust ja tema ema Maarjat, kes patustajate saatuse pärast kurvastab.

See kogemus võib tunduda isegi eimiskina. Skeptik võib leida, et surmajärgne elu on tühi – ilma teadliku tunnetuseta. Teda võib suremine viia mina-tunnetuseta pikka unne. Küsimus on selles, kui kaua selline seisund kestab või milleks see võib muutuda.

Agnostikule tekitab elu pärast surma palju küsimusi. Ta võib tajuda, et jääb iseendaks, asudes seal, kus head ja halvad teod moodustavad ähmase pilve, mis ei lagune iial lõplikult. Seda liiki surmajärgses elus võivad püsida samad mured ja ebakindlus, mis asuvad agnostilise maailmavaate keskpunktis. See on nagu kristlase puhastustuli.

Ja mis toimub avatud meelega inimesega või sellega, kes ei ole ennast ühegi uskumusega sidunud? Teda võib oodata suurim üllatus, sest tõeliselt avatud meelega inimene sureb ilma igasuguste ootusteta. Kui sa elad ühe päeva korraga, siis pole ka sinu viimne päev teistsugune. Lühidalt, teadvuse võime elu kujundada on kõige püsivam asi meie juures, see on meele omadus, mille jätkumisega võime arvestada.

Kusagil tühimikus

Seni, kuni füüsiline ja metafüüsiline maailm jäävad segasteks, oleme nendevahelises tühimikus lõksus. Kuna uskumusi on meie ühiskonnas palju, siis miks peaksime ootama ühesugust surmajärgset elu? Valimine ja tingimuste loomine on väljundi loomisel olulised. Järgmisena vaatleme kahte inimest, kelle elud mitmel viisil erinevad.

Marion sündis suurde katoliiklikku perekonda. Ta käis armulaual ja oli usklik, kuni tema ema suri munasarjavähki, olemata

veel neljakümnenegi. Ema kannatuste nägemine tappis Marionis midagi. Ta lakkas uskumast Jumala halastusse, ehkki seda vaevalt endalegi tunnistas. Marion abiellus mehega, kes juba ammu oli ususst loobunud, ning pööras tähelepanu üksnes karjäärile ja perekonnale. Nad olid koos edukad. Möödusid kümned aastad ilma ootamatute õnnetusteta. Pärast seda, kui viimane laps oli kodunt lahkunud, et kolledžisse astuda, hakkas Marion end üksikuna tundma ja juba mõne aasta pärast tundis ta endas ähmaseid, mõneti süüdlaslikke impulsse, mis panid teda mõtlema kirikuga taasühinemise peale. Viiekümne kahe aastaselt tundis ta jälle vajadust võtta omaks usk, millega juba lapsepõlves tuttav oli.

Aaron oli pärit väikesest juudi perekonnast. Kuna ta oli pere ainus poeg, siis rahuldati lapsepõlves kõik tema soovid, võib-olla isegi üleliia. Ta oli matemaatikas andekas ja isa julgustas teda raamatupidajaks saama (et tagada rahaline kindlustatus). Aaron aga õppis selle asemel juurat ja juba kolmekümneaastaselt töötas ta Manhattani tuntud advokaadibüroos. Sellest ajast saadik pole mees iial tagasi vaadanud. Aastate möödudes abiellus ta naisega, kes oli samuti advokaat, nad soetasid linnakorteri ja mereäärse suvemaja. Lapsi nad ei saanud. Kui Aaron avastas, et naine teda petab, sai ta šokist kiiresti üle. Mees koostas lahutuslepingu, mis oli talle võimalikult kasulik. Viiekümneaastasena pole ta veel otsustanud, kas abielluda uuesti, sest tema karjäär jätab talle vähe aega oma võimalusi vaadelda. Nagu Aaron mäletab, pole ta aastaid vaimsete asjade peale mõtelnud.

Selge on, et need kaks inimest on elanud väga erinevalt. Üks neist on rahulik järgija, teine metsik võistleja. Üks on suunanud oma energia perekonnale, teine karjäärile. Marioni puhul on võtmesõnadeks stabiilsus, lähedus, hoolitsemine, koosolemine ja -töötamine, kuulamine ja kannatlikkus, Aaroni puhul aga sõltumatus, enesele-toetumine, võistlemine, võim, ambitsioonikus ja edu. Kui praeguse elu põhiväärtused on nii erinevad, siis miks peaksid nad ootama samasugust surmajärgset elu?

Põhivalikud, mis elu kujundavad, tehakse teadvuse tasandil. Need valikud pole lihtsad ning sõltuvad mälust ja häälestatusest, kultuurist ja ootustest. Kõik see otsustab, mis toimub surmajärgses elus. Vaid mõne olulise tõekspidamise keskpunktiks on religioon. Hoopis rohkem on lõputuid muid valikuid, mis me teeme iga päev ja mis loovad meie isikliku reaalsuse.

See, mille valid täna, kandub läbi tuhandete homsete.

4

Silmusest pääsemine

KODUST PLEHKU panemisest saadik oli Savitri lugenud minuteid ajani, mil Satyavan puid raiumast naaseb. Nüüd naine rahunes. See ei johtunud üksnes Ramana tarkusest või metsavaikusest. Saatusel oli Savitri jaoks oma plaan. See juhtis teda mööda ringe seni, kuni oli kindel, et naine suudab iseseisvalt Yamaga silmitsi seista.
Varem suutis ta oma vaimusilmas näha vaid seda, kuidas armastatud abikaasa koju, oma hukatusse tuleb. Nüüd aga ei näinud ta mitte midagi. Võib-olla oli see hea märk, sest Ramana hakkas rääkima:

"Ma ei luba sulle, et me saame Satyavani päästa, aga on neid, kes on surmast pääsenud."

Savitri palus lootusrikkalt: "Jutusta mulle."

"Mäletan poissi, kes sai sündides kaasa kohutava needuse. Tema isa oli suur riši, kõige austatum tark paljude miilide ulatuses. See riši igatses poega, aga tema naine oli viljatu. Lõpuks otsustas riši nõuda Jumalalt poega. Ainult kõige targemad teavad saladust, et Jumal loodi meie käske täitma, mitte meie tema omi.

Riši kutsus Jumalat, kes algul keeldus end ilmutumast. Riši oli väga kannatlik ja palus aasta aasta järel, et Jumal annaks talle poja. Lõpuks ilmutas Jumal end mehele ja ütles: "Ma annan sulle järglase, kuid sina pead valima. Kas sa tahad sadat poega, kes elavad kaua, kuid on rumalad, või ühte poega, kes on tark, aga sureb noorelt?"

Riši ei kõhelnud ja valis targa poja, kes pidi Jumala tahte järgi surema kuueteistkümnendal sünnipäeval. Riši ja tema abikaasa piirituks rõõmuks jäigi naine rasedaks ja sünnitas poja. Poiss kasvas

erakordselt targaks ning vanemad pidasid teda seda kallimaks, et teadsid needust, mis lapsel lasus. Nad kavatsesid pojale tema saatusest õigel ajal rääkida. Aastad läksid, nemad aga lükkasid seda aina edasi.

Viimaks saabus poisi kuueteistkümnes sünnipäev, kuid ikka veel ei teadnud ta needusest. Kui ta laskus isa ette põlvili, et saada temalt õnnistus, ütles isa: "Tahan, et oleksid täna minu kõrval ega lahkuks majast." Poeg sattus hämmingusse, eriti kui nägi isa silmis pisaraid. Sõnakuulelikult viibis ta tema juures kogu päeva, aga kui riši kutsuti hetkeks ära, kasutas poeg võimalust ja jooksis tagauksest välja. Tal oli vaja tuua Jumalale oma and, mida isa ju ei keelaks.

Kui poeg templisse jõudis, astus ta altari ette ega märganud, et Yama oli talle sinna järgnenud, hoides käes lingu, mida ohvrite püüdmiseks kasutas. Yama viskas lingu poisi pea suunas, et ta kaasa lohistada.

Aga just sel hetkel kummardas poiss altari ees ettepoole, et tänada Jumalat talle antud elu eest. Yama ling ei tabanud poissi, vaid püüdis kinni hoopis altaril olevad pühakujud, mis kukkusid põrandale. Kui need purunesid, sattus Jumal raevu ja hüppas Yama ette. Ta ajas Yama templist välja ja vabastas poisi surmaneedusest. Räägitakse, et Jumal lõi Yamat nii kõvasti, et lausa tappis ta, kuid andis talle elu tagasi, mõistes, et inimesed on harjunud surema ega saa selleta hakkama.

Savitri kuulas Ramana juttu suure tähelepanuga. Naine tundis vaistlikult, et poiss polnud keegi muu kui Ramana ise, aga ta otsustas seda mitte välja öelda. Selle asemel küsis ta: "Mida poiss sellest õppis?"

Ramana vastas: "Ta õppis, et kui Surm tuleb sind endale napsama, siis lase tal napsata hoopis Jumal. Kui Jumal on sinus, siis ei taba Yama ling sind iial. See ongi saladus, kuidas tema haardest pääseda."

Samal ajal möödusid nad aasast, mis säras lilledest. Savitri ütles: "Istume natukeseks. Ma olin nii suures ärevuses, et unustasin tunda tänulikkust selle eest, et elan."

"Hea mõte, Savitri."

Nad võtsid istet pärastlõunases valguses, mis muutis iga lille kiirgavkuldseks, ja Savitri mõtiskles oma hinge üle.

RIŠI TAEVAS

Taeva-idee hoiab asjad inimlikud ja see ongi üks põhjus, miks too arusaam on nii kaua säilinud. Kujutlus, et naaseme pärast surma koju oma töödest puhkama ja saame kätte õiglase tasu, pakub võimsa kindlustunde. (Raske on pisaraid tagasi hoida, kuuldes vana gospelit, millel on õrn õõtsuv refrään: "Pehmelt ja õrnalt kutsub Jeesus: *Tule koju... tule koju.*" Kahtluste ajastul löövad enim kõikuma need kaks eeldust taeva kohta:

1. kui me sureme, siis läheme kusagile;
2. koht, kuhu läheme, on kõigile üks ja sama taevas või põrgu.

Kui me rääkisime ümberpaigutumise järgust, mida tuntakse ülemineku na, siis nägime, et surev inimene jõuab samm-sammult arusaamisele, et ta on kaotanud füüsilise keha ja kiindumused. Aga see on toimuva esimene järk. Ees ootab sihtkoht, mis enamike usklike jaoks tähendab reaalset paika, mitte lihtsalt meeleseisundit.

Kõikidest võimalikest sihtkohtadest on taevas kõige mugavam. See pakub kinnitust, et jääme füüsiliselt samasuguseks ja meie isiksus ei kahjustu. (Siin ollakse veelgi üksikasjalikumad. Kord rääkisin rinnavähki põdeva patsiendiga, kes oli üle elanud radikaalse mastektoomia. Me mõlemad teadsime, et ta võib surra, kuid andunud kristlasena oli tal taevaminekust lihtne rääkida. "Mida sa arvad seal nägevat?" küsisin. "Oma rindu," andis ta kohe vastuseks.)

Taevas on vastuolus vedaantaga, mis väidab, et meie eesmärk on kohtuda tundmatusega. Pärast seda, kui ülemineku tuttavad vaatepildid kaovad, avaneb meile ootamatu. Teadvus võib teha loova hüppe. Tavapärane taevas, millest meile lapsepõlves räägiti, oligi niisugune loov hüpe, mis on nüüdseks muutunud klišeeks. Me võime sellesse ideesse jätkuvalt uskuda, aga elades kultuuris, kus kõik seatakse kahtluse alla, ei arva ma, et see arvamus on kinnistunud. Kahtluse eeliseks on uute võimaluste avanemine.

Üks neist on võimalus, et surm võib olla sama loov nagu elu. Maalikunstnik teab, et ta kasutab pigmendi toorainet, aga enamik inimesi ei mõista, et nad kasutavad teadvuse toorainet. Kui nad üldse mõtlevad teadvusele, siis see, mis neile meelde tuleb, on teadvuse sisu. Nagu mööblit täis tuba, on ka teadvus täidetud mõtete ja mälestuste, soovide ja hirmude, igatsuste ja unistustega. Osa sellest sisust muutub, osa on aga muutumatu – meele kinnistatud

"mööbel". Pole loominguline kasutada sama sisu ikka ja jälle, kuid taevas kujutabki endast tegelikult "kasutatud mööblit".

Võta paberileht ja jaga see kaheks veeruks, ühele pane pealkirjaks "Taevas", teisele "Põrgu". Loetle nii ruttu kui suudad sõnu ja kujutisi, mis sulle nende pealkirjadega seoses meenuvad. Enamik inimesi, kes peab end usklikuks või skeptikuks, tuleb välja umbes järgmise loeteluga:

TAEVAS

harf
kohev valge pilv
ingel
Jumala kodu
igavene rahu
igavene õndsus
hinge tõeline kodu
paradiis – kaotatud ja siis tagasi saadud
tasu õiglastele
suur valge isa oma troonil
kena, aga tüütu
jälle üks suur perekond
opium rahvale
ma tahan sinna minna

PÕRGU

saatan, hark, väävel
hukkamõistetute piinad
tuli
Dante Põrgu – erinevad ringid
lõppematu valu
uskumatult hirmutav
sõrad
hirm hoiab inimesi vaos
kurja lummus
saatan – suurim rokitäht, ahvatlev paha poiss
ma ei taha sinna minna

Need on mõtted, mis mulle võimalikult kiiresti kirjutades pähe tulid. Otsekohe märkan kahte asja: kõik mu kujutluspildid on teistelt saadud, päritud kultuurist, milles elan. Ei mingit mitmemõttelisust. Taevas on üks koht, põrgu selle vastand. Kui mitmetähenduslikkusele pole ruumi, siis ei saa surmajärgne elu olla loov. Aga meile meeldib, et asjad oleksid selgepiirilised. Iga muinasjutt vastandab absoluutse hea absoluutsele kurjale. Me ei räägi lastele, et ballilt koju tulnud, oli Tuhkatriinu kasuõdesid nähes nii õnnelik, et neist said paremad sõbrad. Või et ta otsustas printsiga proovikohtamisele minna, kui klaasking parajaks osutus. Hoolimata sajanditepikkustest uskumustest saatana ja tema ning Jumala suhete kohta, lihtsustab meie meel nende rollid kaabakaks ja kangelaseks.

Katoliku usu kohaselt näeme maa peal elades Jumalat ebatäiusliku olendina. Ta vaatab meile vastu peeglist, nagu meie oma nägu ja keha (Püha Pauluse "ähmaselt peeglis nägemine"). Me kujutleme, et ta on inimlik. Aga saabudes taevasse, näeme Jumalat just sellisena, nagu ta on. Ja see, olenevalt kirikust, tekitab vastuolu, sest me näeme mõlemat – meie meeles olnud "ähmast ja ebaselget" kujutist ning tõelist Jumalat "vastavalt tema enda olemusele". Teiste sõnadega: ta on reaalne ja ebareaalne ühel ja samal ajal. Seda vastuolu ei saa kaotada, see on saladus. Vedaanta ei nõustu sellega. Kuidas me siis saame taevas saladuse eest leida?

Sõda taevas

Populaarne Briti kirjanik H. G. Wells on kirjutanud: "See taevariigi doktriin... on kindlasti üks revolutsioonilisemaid õpetusi, mis iial on liigutanud ja muutnud inimese mõtlemist." See, mis tegi taeva nii revolutsiooniliseks, oli kolimine sellest maailmast järgmisse, mille eest vastutab peaaegu ainuisikuliselt Jeesus. Tegelikult on taevas üks tema kõige erakordsematest panustest.

Vanas Testamendis tõotab Jumal prohvetitele ja patriarhidele kuningriiki otseses mõttes: nad hakkavad valitsema maad tema nimel. Nii sõlmib Jumal püha lepingu, siduva seadusliku kokkuleppe Taavetiga, et "alati ja igavesti istub üks inimene tema troonil". Et Taavet oli juba kuningas, siis saadi sellest tõotusest aru nii, et Taaveti troon Jeruusalemmas on igavesti Jumala oma. Jeesus ise näib seda arvamust toetavat, lubades, et Jumala kuningriik on käeulatuses, ometi läheb tema õpetus palju kaugemale.

Kristuse mõistes on taevas **olevik:** see on sisemine kogemus, mida saab tunda õiglane inimene. Taevas on ka **tulevik:** see on naasmine koju, et olla koos Jumalaga; see, mida õiglane inimene ootab viimse kohtumõistmise päeval. Taevas on **isiklik:** me võime selle leida "meis endis". Samal ajal on taevas **universaalne:** see on igavene eluase teisel pool sündi ja surma, paik väljaspool loodut.

See õpetus on revolutsiooniline, sest Jeesus ehitas hingeni silla, mille ületamiseks manitses iga inimest leidma oma tee. Jehoova silmis sõltus õiglane olemine kõigepealt rituaalist, preestritele allumisest ja jumalike käskude täitmisest. On vaieldav, kas Vana Testament üldse pakub mingit surmajärgse elu võimalust. (Mõistagi ei pea juudid Uut Testamenti edasiminekuks. Arenedes sai judaism omaenda üksikasjaliku metafüüsika. Miljonite juutide arvates pole mingit surmajärgset elu olemas. See paneb uskliku elama praegusel hetkel nii moraalset ja õiglast elu kui võimalik.)

Jeesuse sõnade järgi saab inimene minna vaimsele teekonnale ja selle rännaku hädavajalikkus on midagi täiesti uut. Taevas oli tasu, mille inimene pidi kätte võitma oma jõudu kasutades. Tungiv vajadus endale taevas koht võita on toitnud kristlust tänase päevani. Ja kõige innukamad usklikud kuulutavad, et seda ei tohi iial unustada. Aga kas nad mäletavad, et kogu protsess toimub seespool?

Tänapäeva kultuuriruumis on kristlus takerdunud sõnasõnalisse lähenemisse – näiteks taevas on sõna-sõnalt üks paik. Pole vihjetki sisemisest teekonnast ega ruumi hinge loovale uurimisele. Inimesed ajavad end elevile, kui vaidlevad metsikult kujuteldava maastiku üle, mis on väga kaugel Jeesuse tegelikust õpetusest. Selle sõja siirded jõuavad kõikjale. 2005. aastal tõusis Floridast pärit neljakümne ühe aastane ajusurmas viibiv naine Terri Schiavo usu ja teaduse vahelise sõja tulipunkti. Pr Schiavo loo muudab kurvaks tõik, et olukorras, mida tuntakse püsiva vegetatiivse seisundi (PVS) nime all, võib esineda perioodiliselt lühikesi ajavahemikke, mil ajusurmas viibiv inimene tundub ärkavat, sest tema näoilme muutub, silmad pilguvad ja võimalik, et ka pea liigub. Tegemist on alateadlike refleksidega. Meeleheitlikule inimesele võivad need nõrgad ärkveloleku märgid näida "minimaalse teadvusena" – see on meditsiinitermin, mis viitab nõrgale lootuskiirele. Terri Schiavo vanemad olid näinud tütre silmi liikuvat pärast seda, kui naine tuli välja esialgsest koomast, ja nad tõlgendasid seda kui äratundmise märki tütrelt, keda armastasid. (Parempoolsed poliitikud liialdasid, kui väitsid neid nõrku teadlikkuse märke tõlgendades, et pr Schiavo naeris ja nuttis, tundis ära oma ümbruse ja perekonna.)

Mõtet, et Schiavo pole enam elus – juba viisteist aastat, alates päevast 1990. aastal, kui ta südamerikke tõttu kokku vajus –, ründasid religioossed parempoolsed ägedalt. President Bush lendas otsekohe oma Texase rantšost Washington D.C-sse, et kongress saaks erakorralise otsusega "päästa" ühe ohus oleva inimese elu – mõni ringkond mõistis selle teo avalikult hukka kui küünilise poliitilise propaganda. Neid poliitikuid süüdistati silmakirjalikkuses. Aga kas religioossed parempoolsed ei poolda ka surmanuhtlust – surma liiki, mis on võtnud kümneid süütuid elusid? Lõpuks eemaldati kohtu korraldusega Terri Schiavo toitevoolik, hoolimata kongressi erakorralisest otsusest. Ta suri kaks nädalat hiljem, 2005. aasta märtsis. Õigus lõpetada ajusurmas viibiva inimese elu on paika pandud ülemkohtu tasandil ja seda kasutati seegi kord.

Selles loos püüab religioon meele kindlalt alal hoitud vastukäivate seisukohtade lõksu. Kas ei keelanud inimesed, kes häälekalt taevasse usuvad, Terri Schiavole võimalust sinna minna, püüdes teda elus hoida? Kas eutanaasia on kuritegu või kingitus, kui ülim tasu on taevas? Meditsiini seisukohalt on ükskõik, millal hing kehasse siseneb või sealt lahkub. Kui naine, kes viibib PVS-s, ei näe, tunne ega mõtle, siis ei muuda tema elu alalhoidvate seadmete väljalülitamine eriti midagi. Ta läheb surmast surma, kogedes lihtsalt paremini seda, mis surm tähendab. Lõpuks on siin tegemist just kristlusele omase dilemmaga: kas Terri Schiavo läks taevasse pärast seadmete väljalülitamist või läheb ta sinna viimse kohtumõistmise päeval – kui see toimub alles kohtumõistmispäeval, siis pole erilist tähtsust, millal tal lasti surra, kas varem või hiljem. Fundamentalistide seisukohalt vaadatuna tuleb ta kehal ikka veel oodata lõpuaega, et tõusta hauast ja kohtuda Jumalaga palgest palgesse.

Lõhe teaduse ja religiooni vahel on enamat kui usu ja materialismi vastandamine. Teadus hoidub metafüüsilistest küsimustest, ent enamik inimesi arvab, et see lükkab metafüüsika ümber, või õigemini, lükkab ümber kõik nähtamatud asjad, mis on seotud Jumalaga, hingega, taevaga, põrguga jne. See arvamus sobib skeptitsismiga, mitte teadusega. Kvantfüüsika ajastu teadus ei eita nähtamatu maailma olemasolu. Otse vastupidi. Ja me ei saa ka väita, et Jeesus räägib vaid metafüüsikast – ta annab ju palju nõu ka elamiseks siinpoolses maailmas. See aga paneb meid mõistatuse ette. Kui Jeesus ütleb oma jüngritele, et nad peaksid olema maailmas, aga mitte osa maailmast, siis tundub, et tema õpetust ei ole võimalik ellu rakendada. Kuidas saan ma mitte olla osa maailmast, kui

söön hommikueinet? Mu füüsiline keha ankurdab mind siia. Aga hing suudab olla siinpoolses maailmas, jäädes kindlalt ajast ja ruumist välja. Jeesus kõneleb taevariigist meie sees.

Kuhu riši läheb

Palju kordi räägib Jeesus nagu vedaanta riši. Kindlasti on see nii, kui ta räägib, et jüngrid peaksid olema maailmas, mitte osa maailmast. Lihtsamalt väljendudes, ta ütleb oma lähimatele järgijatele, et need ei peaks end enam füüsilisteks olenditeks. Jeesus muutub üksikasjalikumaks, kui loeme nelja evangeeliumi, samuti katkendlikku Tooma evangeeliumi, mis kirjutati väga ammu, arvatavasti ristilöömisele järgnenud sajandil, ja jäeti ametlikust pühakirjast välja.

Jeesus ütles: "Kui need, kes teid juhivad, ütlevad teile: "Vaata, kuningriik on taevas," siis lähevad sinna linnud enne teid; kui nad ütlevad: "See on meres," siis lähevad sinna enne kalad. Aga kuningriik on teie sees ja teist väljas. Kui tunnete iseennast, siis olete te tuntud, ja saate aru, et olete elava Isa pojad." See lõik näitab, kui sügavad juured on religioonil ja kui hästi sobiksid kokku suured traditsioonilised tarkused, kui dogma neid ei takistaks. See, mida Jeesus siin ütleb, toetab arusaama, et taevas on kõikjal, aga Jeesus läheb veelgi kaugemale ja väidab, et taevas on sisemine protsess – teadvuse kogemus. Ta näeb hinge igal pool ja suudab seega mõista, et inimese põhiolemus asub väljaspool aega ja ruumi. Nagu rišidele, nii ei valmistanud ka Jeesusele vaeva elada igavikus. Miks siis meie ei ela?

Tavalises ärkvelolekuseisundis ei suuda me igavikku mõista. Meie ärkvelolekut valitseb aeg, samas kui igavik seda ei tee. Aga nende vahel peab olema seos. Vedaanta ütleb, et tegelikult eksisteerib kontiinum. *Iga omadus sinus on tegelikult hinge omadus.* Mõtle järgmisele sõnadereale:

rahul
õnnelik
vaimustatud
ülirõõmus
ekstaatiline
õnnis

See on kontiinum, mida rišid silmas pidasid. Võime olla rahul, teadmata, et sellel on hingega mingi seos. Kui rahulolu tugevneb, siis võime öelda, et oleme õnnelikud, ja kui õnnetunne on küllalt tugev, siis oleme vaimustatud. Harvadel hetkedel suudame tõusta veelgi kõrgemale tasemele ja öelda, et oleme ülirõõmsad või ekstaatilised. Me liigume mööda kontiinumi, mis võib olla nähtamatu, aga on sama tõeline nagu näiteks aina magusamate toitude maitsmine.

Ekstaas kujutab endast kõige tugevamat õnnetunnet, mida inimesel on võimalik tunda, ja isegi "ekstaasi" ladinakeelne sõnatüvi tähendab "väljas seisma". Tavalises keelekasutuses ütleme: "Ma olin nii õnnelik, et kõik tundus ebatõelisena, näis, nagu oleks see toimunud kellegi teisega," või "Ma armastasin teda nii väga, et see oli justkui kehaväline kogemus." Vedaantas on kontiinumis veel üks samm: õndsus. Sanskriti keeles tähistab seda sõna *ananda*. Õndsus on hinge omadus. Igapäevaelu seisukohalt pole seda võimalik kujutleda. Lõputu õnn oleks meele jaoks sama segadusseajav, kui keele jaoks millegi maitsmine, mis on magusast magusam.

Ehkki taevas on igaühe sees, ei saa sinna jõuda üheainsa usulise hüppega. Nagu õndsusel, nii on ka igal hinge omadusel kontiinum. Me teame seda vaistlikult. Võtame näiteks lahkuse. Sisemine sund teha väike heategu, näiteks anda peenraha kodutule inimesele tänaval, võib kasvada sotsiaalabi andmiseks hädasolijale. Lahkus muutub religioosseks tegevuseks, kui usurühm osaleb AIDS-i hädaabitöös Aafrikas. Me näeme selle impulsi põhiolemust Buddhas, kelle loomuseks on kaastunne.

Meile on vaja meelde tuletada, et me parimad omadused võivad olla universaalsed. Kristlased võivad väita, et Jeesus oli ainulaadne, nagu budistid väidavad, et Gautama oli erakordne, ometi räägib kontiinum teist juttu. Järgmised omadused muutuvad meis tugevamaks, kui pääseme oma hingele lähemale:

kaastunne
jõud
tõde
õndsus
ilu
armastus
tarkus
vägi

Iga lahke tegu "lisab pildile uue pintslitõmbe", iga mõistmine toob sind su põhiolemusele lähemale. Me erineme üksteisest tuhandel viisil, sõltuvalt sellest, kuidas suhestume oma hingega. Mõnel päeval olen võib-olla vapustatud ilusast loojangust või lapse armastuseküllasest naeratusest, teadvustades äkki tõde selle kohta, kes ma olen. Sina oled võib-olla vapustatud sellest, kui palju väärivad vaesed kaastunnet, kui tark on Keatsi luuletus, kui ilus on endast anda. Elu muudab võluvaks hinge pidev loomingulisus. Pärast kõike seda, mida olen öelnud ja teinud, usun ma taevasse, ja kui olen surnud, loodan olla seal, küll mitte taevases aias, vaid paigas, mida kirjeldavad T. S. Elioti kuulsad read:

Uurimist me ei lõpeta
ja kogu me uurimise sihiks
on jõuda sinna, kus alustasime,
ja tunda seda paika esimest korda.

Tõde, tarkus, ilu ja kõik teised hinge omadused ei vaja füüsilist tausta. Puhas armastus on olemas isegi siis, kui puudub armastatu. Vaimsel tõel pole vaja ristisõtta minna. Hing kogu oma heleduses võtab keskse koha pärast surma, enne saame seda vaid aimata.

"Ma pole olnud abielus ega ka ema, sest olen mees," ütles mulle kord üks keskealine kirjanik. Ta oli juba kaua aega olnud vaimne otsija. "Elasin mõne aasta Lääne-Massachusettsis ühes aašramis, kus oli omaks võetud hinduism ja räägiti palju Jumalikust Emast. Ma pole küllalt kristlik, et mind paeluks Neitsi Maarja. Arvatavasti ütleksid sa, et olen alati olnud meesorientatsiooniga. Aga ma mõistan, et ka naiselik on tähtis.

Mul on naissoost sõpru, kes on ühinenud jumalanna-rühmadesse. Nad viivad läbi rituaale ja tantsivad täiskuu all. Mina läksin tavapärasemat teed, põhiliselt mediteerisin mitu tundi päevas. Ei mingit tantsu, laulu ega isegi palvete lugemist. Nii ma elasin viis aastat. Siis ühel päeval juhtus midagi imelikku.

Mediteerisin parajasti, kui minu üle laskus õrn tunne. See algas soojusena mu südames, seejärel omandas emotsionaalse värvingu. Õrnus, mahedus, armastus. Istusin ja nautisin seda, samas kui tunne muutus aina tugevamaks. Näis, nagu ma sulanuksin. Kümne sekundi jooksul sain puhtaks. Ei midagi muud kui vaid armastus. *Ma olin Jumalik Ema.*

Kuidas ma saaksin sulle seda tunnet kirjeldada? Kujuta endale ette, et vaatad ekraanil üht suurt näitlejannat. Ta embab ja suudleb

oma lapsi ning sa unustad hetkeks, et istud pimeduses, jälgides valgusmängu ekraanil. Sina oled tema. Just nii see mulle tunduski, ainult et tuhat korda tugevamalt. Ma polnud kecgi muu kui Ema."

Ootamatul hetkel lahkume oma tavalisest kohast vaimses kontiinumis. Me ei tunne pelka kiindumust, armumist, romantilist armastust ega sügavat pühendumust. Me imendume universaalsesse armastusse. See mees rääkis mulle, et nüüd suhtub ta naistesse hoopis teistmoodi. "Nad on tavalised inimesed, aga samal ajal särab nendes täiesti impersonaalne jõud – Ema. Ma võin anda signaali naisautojuhile, et ta sõidaks kiiremini rohelise tule alt läbi, aga kui ta pöörab oma näo minu poole, näen ma *Seda*. *See* teeb kõike; kui ma seda mõistan, tundub signaali andmine absurdne. Saad sa anda signaali Jumalale?"

Füüsilises vormis on vaid nii palju puhtust, kui suudame endasse imada, kuid vahel see künnis ületatakse. Ma mõtlen Avilast pärit Püha Teresa, 16. sajandi Hispaania pühaku peale, kes koges jumalikku armastust selle kuldse noole kaudu, mille ingel läbi ta südame torkas. Teresa kirjeldas seda kui piinavalt valusat ja samas õndsat kogemust (siit tema kannatajate kaitsepühaku staatus).

See toob meid tagasi taeva paradoksi juurde: Jumal on ühtaegu nii nähtav kui ka nähtamatu. Nii on ka hing. Me kohtame teda nähtavana nendes sündmustes, mis inspireerivad meid tundma armastust, tõde ja ilu. "Anum", mis neid sisaldab – armastav abikaasa, ilus maal, tark ütlus – kahvatub ja kaob. Aga põhiolemus jääb, see laseb meil loota, et homme tunneme veel rohkem armastust. See on tee taevasse.

Sellele, kes on surnud, on tee lõppenud. Ja mis toimub edasi? Kas kogemine lõpeb, kui oleme jõudnud vaimsesse maailma? Füüsilises mõttes, jah. Armastuse objekti ei ole. Nüüd on jäänud vaid põhiolemus. Aga pole tegevus lõppenud, nagu siis näeme – kaugel sellest. Hing leiab, et tal on teispoolsuses palju suurem vabadus valida, ja võimalused – nii väidavad rišid – on huvitavamad kui iial enne.

5

Põrgutee

"HUVITAV, kas Yama petab iseennast," mõtiskles Ramana. "Kõiki teisi petab ta kindlasti."

"Sa räägid, nagu mängiks ta mingit vingerpussi," ütles Savitri. Ta oli väsinud, sest nad olid kaua metsas olnud. Ta teadis, et aeg hakkab otsa saama.

"Yama mängib *tõesti* vingerpussi," nõustus Ramana. "Sa poleks tema juurest ära jooksnud, kui oleksid seda teadnud." Ramana peatus, otsekui oleks ta öelnud midagi ilmselget.

"Ütle mulle, milline see vingerpuss on," palus Savitri.

"Hästi. Räägin sulle loo ahvist, kes pandi kinni lossitorni väikesesse tuppa. Selles toas ei toimunud mitte midagi ja ahv muutus rahutuks.

Ta sai oma meelt lahutada vaid sellega, et läks akna juurde ja vaatas välja – maailma. See lõbustas teda natuke aega, aga siis hakkas ta oma olukorra peale mõtlema. Miks ta on selles tornis? Miks ta kinni püüti ja sinna pandi? Ahvi meel muutus mustaks. Tornis polnud midagi teha, polnud kellegagi rääkida. Mõtted masendasid teda ikka enam ja enam. Tuba tundus liiga kitsas, ahv hakkas ärevusest higistama. *Ei*, mõistis ta äkki, *ma pole mitte toas, vaid põrgus.* Tema masendus muutus kiiresti ängistuseks ja ängistus piinaks. Ta nägi kõikjal enda ümber deemoneid, kes tekitasid kõikmõeldavat valu.

See ongi see, mõtles ahv, *ma olen igaveses põrgus.* Ja piin jätkus, muutudes aina hullemaks ja hullemaks. Ahv ei näinud mingit väljapääsuteed. Tasapisi hakkas ta aga piinaga ära harjuma. Kui

palju aega oli möödunud? Seda ahv ei mäletanud. Aga ta hakkas tundma, et tema ümbrus polegi enam nii halb. Tuba polnud enam nii paha, tõesti mitte. Tegelikult oli üsna meeldiv olla omaette ja vaadata aknast välja ning näha kõike põnevat, mis väljas toimus.

Tasapisi lõpetasid ka deemonid ahvi piinamise ja kadusid. Ta hakkas end paremini tundma ning peagi saabus päev, mil ta tundis endas optimismi. Ahv muutus rõõmsamaks ja siis..." Ramana katkestas jutu: "Pole kahtlustki, et sa tead, kuhu see jutt tüürib."

Savitri noogutas: "Ahv läheb taevasse."

"Just nii. Ahv tunneb end aina paremini, kuni kujutleb, et on paradiisis, enam ei karista teda deemonid, vaid lohutavad inglid. *Ah,* mõtleb ahv, *ma olen igaveses õndsuses.*"

"Seni, kuni ta jälle tüdineb," märkis Savitri.

Ramana noogutas. "Ahv on meel, kes istub üksinda tornis, milleks on inimese pea. Paisudes naudingust ja kahanedes valust, loob ta kõikvõimalikke maailmu ning armub iga kord oma loomingusse. Ahv usub natuke aega taevasse, siis tuleb aga tüdimus. Tüdimus on rahulolematuse seeme, mis tõmbab ta taevast alla ja paiskab tagasi põrgusse."

Savitri tundis, et tema julgus on kadunud: "Seega oleme ma kõik lõksus."

"Ainult juhul, kui sa oled nõus lõksus olema. Ma ei öelnud ju, et torn on lukus," ütles Ramana. "Lossimüüride taga on lõputu ala. Sa võid viia oma meele sinna müüride taha. Väljas on vabadus, kui oled selle saavutanud, ei pea sa iial uuesti minema ei taevasse ega põrgusse."

KARMA JA PATU PALK

Seni olen pakkunud surmajärgse elu käsitlust, mis on avatud, loov ja täis valikuid. Samm-sammult täidame oma ootused ja näeme vaatepilte, mis vastavad nendele ootustele. Aga selline vaatenurk jätab välja ühe aspekti, mis on paljudele inimestele väga tähtis: patu. Ristiusu puhul ei saa pattu kõrvale jätta, sest Jumal liidab pidevalt kokku meie häid ja halbu tegusid. Ta peab nii tegema, muidu läheksid kõik taevasse ja see sarnaneks liialt maisele elule, sest seal on nii häid kui ka halbu inimesi.

Nägin hiljuti teleintervjuud ühe katoliku piiskopiga. Talle esitati küsimus, mille võinuks esitada piiskopile pimedal keskajal: "Kas kristlased tõesti usuvad, et füüsiline elu on vaid selleks, et valmistada

meid ette tulevaseks eluks?" Piiskop vastas otsekohe jaatavalt – täpselt nii, nagu oleks katoliku piiskop vastanud pimedal keskajal. Tuhat aastat ei ole muutnud põhilist kristlikku uskumust, et aineline maailm on hädaorg, surm patu palk ja ainus väljaspääs taevasse jõudmine. "Olen rahul alles siis, kui jõuan sinna. Seal saan ma lõdvestuda," ütles piiskop. Ehk teisisõnu, see, mida me talume siin ja praegu, mängib tohutut osa me kujutluses sellest, mis meid ees ootab.

Põrgu on kättemaks patu eest, aga see on ka maise kannatuse pikendus. Kui pääsemine on ülim tasu, siis mahajäämine on ülim karistus. Kristlane väidab sisuliselt: "Ole hea, muidu annab Jumal sulle rohkemgi seda elu, ainult et veel halvemat." Veedade rišile ei olnud kannatamine patu, vaid kaotatud vabaduse tagajärg. Vedaanta järgi on nii, et see, mis piirab praegu meie vabadust, toimib edasi ka pärast meie surma. Sest mõlemal juhul oled sa allutatud Karmale.

Algselt tähendas sanskritikeelne sõna *Karma* tegu, aga selle sisu avardus kiiresti ja nüüd viitab see igavesele võitlusele hea ja kurja vahel. (Kasutan suurt K-d, et viidata sellega Karma kosmilisele aspektile, väike "k" viitab isiklikule aspektile.) Kõige pealiskaudsemalt väljendudes lood sa head karmat, kui oled hea, ja halba karmat, kui oled halb. See ühtib kristliku õpetusega, mille kohaselt hea tegu saab tasutud ja halb tegu karistatud. Miljonid inimesed nii idas kui ka läänes elavad selle uskumuse järgi. Aga Karma ei lõpe iial; Karma on osa hinge jätkuvast teekonnast ega saada meid ainult üheainsa eluaja jooksul, mis viib alatiseks kas taevasse või põrgusse.

Asi on selles, et hea karma ei saa inimesele vabadust anda. Veedade põrgu-versioonis ei ole iial võimalik orjusest pääseda – see on kummaliselt kooskõlas kristliku põrguga. Täiuslik headus pole saavutatav, karma muudab samm-sammult pühaku elu patustaja eluks ja patustaja elu pühaku eluks. Seepärast võiks "liim" olla Karmale paremaks tõlkevasteks kui "tegu".

Karmat võib võrrelda kosmilise kellaga, milles kõik hammasrattad on täiuslikult haardunud. Seda võib võrrelda ka superkompuutriga, mis jälgib loodus väga täpselt iga tegu, või igavese kohtunikuga, kes kaalub mõtete ja tegude häid ja halbu tagajärgi. Tegelikult on kogu süsteem – universum, aju, madalam mina, kõrgem mina, aatman, Jumal – omavahel Karma nähtamatu jõuga seotud. Karmaseadus, mis on kõigi idamaiste uskumuste alus, kinnitab, et keegi meist ei pääse oma võlgade maksmisest – me

kogume võlgu iga päev, seega pole meil muud valikut, kui neid jätkuvalt maksta nii praeguses elus kui ka järgmistel eluaegadel.

Patust pääsemine

Rišide õpetuse järgi tingib maksmata karmavõlg karistuse surmajärgses elus. Kui ma panen toime kuriteo ega maksa selle eest siin maa peal, siis tasun hilisemate kannatuste kaudu. Mis on karmavõlg? Tegelikult on selleks iga põhjus, millel pole veel tagajärge. India vanasõna ütleb: "Karma ootab uksekünnisel," mis tähendab, et inimene võib küll püüda minevikutegu unustada, aga nagu koer, kes magab ukse juures, kuni peremees tagasi tuleb, võib Karmagi olla lõputult kannatlik. Viimaks nõuab universum siiski vale ja õige vahelise tasakaalu taastamist.

Põrgu on karmalise kannatamise seisund. Väga suur osa surmalähedasi kogemusi osutub positiivseteks, aga mõni neist on negatiivne. Selle asemel et liikuda lahke ja tervitava valguse suunas, kogeb mõni inimene põrgulikke nähtusi. Ta näeb deemoneid või saatanat, kuuleb patuseid piinade käes karjumas, raske pimedus terendamas kõige kohal. SLK uurijad on isegi leidnud, et teatud inimesi, keda nad nimetavad maaga seotud hingedeks, painavad kurjad teod ja täitumata soovid. Selle peamiseks tunnistajaks pakkusid nad George Ritchie nimelist meest, kellel oli võimalus selliseid hingi vahetult näha.

Ritchie surmalähedases kogemuses viis Jeesus ta suurde linna, kus mees nägi maaga seotud hingi ühel või teisel põhjusel elavaid inimesi varitsemas. Üks hing anus asjatult sigaretti. Noor mees, kes oli sooritanud enesetapu, palus asjatult oma vanematelt andestust. Ühes majas näidati Ritchie'le poisi hinge, kes käis teismelise tüdruku järel ja anus andestust, hoolimata sellest, et tüdruk poisi ligiolekut ei tajunud. Jeesus ütles Ritchie'le, et poiss oli end tapnud ja seega oma teo tagajärgede külge aheldanud.

Need on tasumata karma viirastused. Mõistlik on meeles pidada, et põrgu-kogemus ei sõltu suremisest. Saatanat on nähtud unes, nägemustes, kujutlustes ja isegi kehas (ehk keha *sees*, kui sa usud deemonlikku seestumisse ja saatana võimesse asuda inimese kehasse elama, kuni ta sealt välja aetakse).

SLK uurijad kuuluvad nende väheste inimeste hulka meie ühiskonnas, kelle ülesandeks on mõtelda surmajärgsele elule. Kui nad vaatlevad põrguga või piinatava hingega seotud kogemust,

siis selgub, et teatud tegurid tekitavad nägemusi piinamisest. Meel viib meid põrgusse ja võib sealt ka välja tuua. Olenemata sellest, kas kannatusi tekitatakse siin maa peal füüsilise valuga või surmajärgses elus psüühilise piina abil, jäävad kannatuse põhjused ikka samaks, sest neid saab Karma mõjuga seostada. Kõikides kultuurides usutakse, et teo halb tagajärg on surmajärgses elus vältimatu, aga rišid on andnud meile võimaluse näha, kuidas piina vältida.

Ainelisel tasandil pole iseenesestmõistetav, et "mida külvad, seda lõikad". Pahategu ei panda alati tähelegi, veel vähem karistatakse selle eest. Näiteks pangaröövlid muudetakse küllalt veenvalt kangelasteks, vähemalt filmides.

Kas väites, et halb karma mõjutab ühel päeval pahategija elu, anname järele soovmõtlemisele? Skeptik vastaks kindlasti jaatavalt, sest kui karmavõlg tasutakse väljaspool ainelist maailma, siis seda tegelikult ei tasuta. Pole lihtsat lahendust. Vaimses mõttes võime jälgida, kuidas erinevad küps inimene, kes on mõne võla tasunud, ja ebaküps inimene, kes on võlgadega koormatud. Vaimselt küps inimene püüab elule mõtte anda järgnevaga:

Enese väärtustamine: Ma olen vajalik jumalikus plaanis, ma olen ainulaadne universumis.
Armastus: Minust hoolitakse väga ja mina hoolin teistest väga.
Tõde: Ma suudan mõista kunagisi illusioone ja meeltesegadusi.
Tunnustamine ja tänulikkus: Ma pean loodut kalliks.
Austus: Ma suudan tunda ja näha seda, mis on püha.
Vägivallatus: Ma austan elu kõiki vorme.

Elu ilma nende väärtusteta on piinarikas. Kui piin on küllalt tugev, siis võib see inimese põrgusse tõugata. Nii näitab mõtteka elu väärtus karmavõla varjatud külge: kui sul võlga ei ole, siis on elul mõte ja see väärib elamist.

Aga saatan?

Kristlane vaidleks mulle vastu ja ütleks, et ma joonistasin psühholoogilise pildi põrgust, mis jätab saatana välja. Jätta saatan välja, tähendab eirata piibli teksti, mis räägib ingel Lutsiferist, kes on kõikidest inglitest Jumalale kõige lähem. Ta polnud Jumalale kuulekas ja langes uhkusepatu tõttu, kuni jõudis loodu kaugeimasse paika – põrgusse. See, et miljonid inimesed usuvad müüti sõna-sõnalt,

näitab, et me keeldume võtmast vastutust surmajärgse elu eest. Me eelistame anda kuju pimeduse vürstile – Jumala kõikvõimsale vastandile, tehes ta kogu kurjuse esindajaks.

Põrgu eest vastutuse võtmine kõlab kohutavalt, aga kui seda ei tehta, siis loobutakse iseendast. Põrgu on Jumalast kõige kaugemal, sest kujutab endast teadvuse mõõna. Põrgulike kogemuste põhjused siin maa peal pole pelgalt psüühilised. Need ei tähenda lihtsalt depressioonis või süütundes vaevlemist. Kui meil kaob ühendus oma minaga, siis valdab meid tunne, et väärimegi kannatamist. Põrgu tähendab kannatust, mille sa oled enda arvates ära teeninud. Kui ühendus iseendaga on taastatud, siis me ei usu enam, et väärime karistust: me oleme tagasi eluvoolus ja meid ümbritsevad kõik selle tervendavad rikkused.

Kõike seda, mida saatan esindab, kasutame ka enese üle otsustamiseks. Tegelikult on ta selle võimas peegeldus. Saatan on teadvuse loome, kelle tähtsus muutub tema kasvades ja kahanedes.

Saatan on reaalne järgmistes olukordades:

- inimene tunneb, et ta väärib tervendamise asemel karistamist;
- kultuuriruumis usutakse saatana müüti;
- usklik pöörab sellele müüdile tähelepanu ja väärtustab seda;
- süütunne projitseeritakse deemonitele, selle asemel et seda oma sisimas ravida;
- pahateod kuhjuvad kavatsuseta otsida andestust, lunastust või puhastumist;
- lapsi hirmutatakse deemonitega ja räägitakse, et neil olenditel on üleloomulik jõud.

Saatan pole reaalne järgmistes olukordades:

- inimene tunneb, et ta väärib tervendamist, mitte karistamist;
- kultuuriruumis teatakse, kuidas müüdid on tekkinud;
- inimesed tunnevad ennast ja vastutavad oma tunnete eest;
- usutakse andestusse, tervenemisse ja lunastusse;
- on leitud väljundid negatiivsele energiale (teraapia, sport, avatud dialoog, perekonna tervislik ühistegevus, haridus jne);

- lapsi ei hirmutata deemonitega või muude üleloomulike vaenlastega;
- ühiskond soosib teadlikkuse kasvu.

Meie kultuuris ei usuta saatanasse, sest religioossetest tähttähelistest tõlgendustest hoolimata on meil selja taga ilmalik sajand. Kuigi ilmalikul kultuuril võib olla olulisi puudusi, on see edendanud tervishoidu, püüdnud takistada ebausku, andnud inimestele vastutuse oma saatuse eest ja julgustanud avameelset dialoogi kõikidel elualadel, mida varem peeti tabuks. Need on märkimisväärsed saavutused, mis annavad tunnistust teadlikkuse tohutust kasvust. Kurjus, ükskõik kuidas seda määratleda, jääb alles ka siis, kui saatan on kadunud, kuid saatana kadumine tähelepanu keskpunktist on kurjuse teema märksa ebaolulisemaks muutunud, nagu on juhtunud ka muistsete Olümpose jumalatega, kes kunagi olid nii võimsad, et nende abil selgitati kõiki loodusnähtusi, kuid nüüd on ajalukku pagendatud.

Nagu Kreeka jumalad, nii on ka saatan minetanud oma kasulikkuse. Kui mingile nähtusele leitakse parem selgitus, siis vana unustatakse – meteoroloogia asendab tuulejumala Aeoluse ja termodünaamika Prometheuse tule. Meil on võimu panna saatan kas kasvama või kahanema. Aga palju tähtsam on see, et tegelikult võime ta muuta reaalseks või ebareaalseks.

Teadlikkuse kasvades muutub saatan aina ebareaalsemaks. Ma usun, et on juba miljoneid inimesi, kes ei taha enam rääkida deemonitest, patust ja kosmilisest kurjusest kui kannatuste põhilistest põhjustajatest. Nad on valmis kõnelema teadlikkusele tuginedes. Nad võivad öelda, et on iseenda küljest lahti ühendatud. Oleme elanud sajandeid, nõudes Jumalalt, et ta meid päästaks, ja kartes saatanat kui ülimat vaenlast. Võib-olla oli see meie arenguks vajalik, aga nüüd saame pöörduda rišide sügavama, inimlikuma tarkuse poole, mis räägib ühestainsast reaalsusest, mitte lõhestunud universumist, mille vastandpoolustel asuvad taevas ja põrgu.

Rišid väidavad, et headus ja kurjus tulenevad otseselt sellest, kas me oleme hingega ühenduses. Hing on mina kõige tõelisem osa. Kui katkestame ühenduse hingega, siis kaotame kokkupuute reaalsusega.

HING ON VARJATUD, KUI . . .

- oled liiga väsinud või stressis;
- oled endast väljas;
- pöörad tähelepanu peamiselt välistele asjadele;
- lased teistel enda eest mõtelda;
- tegutsed sundusest;
- sind mõjutavad hirm ja mure;
- sa võitled ja kannatad.

Need olukorrad tuleb lahendada, et hingega jälle ühenduses olla. Surm annab ligipääsu hingemaailma, aga vedaanta järgi on hingel palju pakkuda ka enne surma. Elu elatakse hinge pilgu all. Sinu puhtal teadvusel on teatud kindlad universaalsed omadused:

- see on muutumatu;
- see on alati olemas;
- see on ühendatud kõikide teiste hingedega;
- see osaleb Jumala kõigeteadmises;
- seda ei mõjuta muutused;
- see toimib väljaspool aega ja ruumi.

Seega ei avaldu hing ainult õrnadel, armastusküllastel, vaiksetel hetkedel. Kõige tähtsam on hetk, mil tulevad esile hingeomadused. Selliseid hetki esineb aga tänapäeval väga harva, kuid hing ei lakka ennast iial ilmutamast.

HING ILMUTAB ENNAST, KUI . . .

- tunned end keskendununa;
- su meel on selge;
- sul on tunne, et aeg on peatunud;

- tunned äkki piiridest vabana;
- oled enesest selgelt teadlik;
- tunned, et oled teise inimesega kas armastuses või vaikses ühtekuuluvuses ühte sulanud;
- tunned, et sind ei puuduta vananemine ega muutumine;
- tunned end üliõnnelikuna või oled ekstaasis;
- saad vaistliku sõnumi, mis osutub tõeseks;
- mingil viisil tunned, mis hakkab toimuma;
- tunned end väga armastatuna või täiesti turvaliselt.

Kui eksisteerib ainult üks reaalsus, nagu kuulutavad rišid, siis elu ei ole mitte võitlus headuse ja kurjuse vahel, vaid sassis võrgustik, kus kõik teod, head või halvad, viivad meid kas lähemale reaalsusele või sügavamale illusiooni. Karma koob võrku. See pole vangla, vaid valikuväli. Karma hoiab meie valikud ausad. Me külvame seda, mida lõikame, kuid see ei tähenda sugugi, et oleme kosmilise headuse ja kurjuse jõudude käes vangis. Põrgu, nagu iga teinegi paik teadvuses, peegeldab tegelikult ju meie enda teadlikkuse taset. Me saavutame võidu põrgu üle, nagu teisedki võidud, kui läheneme hinge reaalsusele.

6

Viirastused

"MA OLEN VÄGA tänulik kõige selle eest, mis sa oled mulle õpetanud," ütles Savitri. Aeg oli juba üsna hiline ja tõtt-öelda oli ta kaotamas lootust koju tagasi pöörduda. "Olen leppinud sellega, et hakkan üksi elama, ja võib-olla saan sind kord külastada, et uusi teadmisi omandada."

"Kas keegi on iial üksi?" küsis Ramana. Mets oli mähkunud purpursetesse varjudesse ja Savitri ei näinud Ramana näoilmet enam selgelt.

"Ma tunnen end üksikuna," ütles ta.

"Tunded pole sageli usaldusväärsed," märkis Ramana.

Äkki kostis teeäärsetest põõsastest sahinat. Savitri hüppas tagasi. "Mis see on?" hüüdis ta, tundes, et ta muutub uuesti murelikuks.

"Viirastused," Ramana peatus äkki. "Sul on aeg nendega kohtuda, sest kui sa lahkud praegusest elust, on viirastustel ja vaimudel sulle palju õpetada."

Ta seisis vaikselt ja andis Savitrilegi märku vait olla. Savitri tardus paigale ja tundis, kuidas külmavärin jooksis üle keha. Hetke möödudes ilmus keegi metsahämarusest – see oli väike tüdruk, mitte rohkem kui kaks aastat vana, kes nende suunas tatsus, kuid nende poole ei vaadanud.

"Ära mine!" hoiatas Ramana, aimates, et Savitri oleks tahtnud joosta lapse juurde ja teda kallistada.

Laps vaatas tuimalt ringi, läks üle tee ja kadus metsa.

"Kas tundsid ta ära?" küsis Ramana.

"Ei, kuidas oleksin saanudki tunda? Kas ta on eksinud?" oli Savitri nähtust segaduses ja häiritud. Talle otsa vaatamata ütles

Ramana: "Neid on rohkem. Sa tõmbad neid ligi." Sel hetkel ilmus teine viirastus, seekord nelja-aastane tüdruk. Savitri oli sõnatu.

"Kas sa tunned teda?" küsis Ramana.

"See olen mina ise!"

Seepeale pööras viirastus hetkeks pilgu Savitri poole ja lahkus siis. "Väike tüdruk olin ka mina?"

Ramana noogutas. "Kõik varasemad minad, kelle oled endast maha jätnud, on viirastused. Sinu keha pole enam lapsekeha. Su mõtted, soovid, hirmud ja lootused on muutunud. Kohutav oleks ringi kõndida kõigist neist surnud minadest ümbritsetuna. Lase neil minna."

Savitri ei suutnud midagi öelda. Üksteise järel tulid tema viirastused. Ta nägi kümneaastast tüdrukut, kes istus oma ema kõrval köögis; kaheteistkümneaastast neiut, kes poisiga kõneldes punastas; innukat noort naist, kes oli meeletult armunud oma esimesse armsamasse – Satyavani. Viimane viirastus oli kõige jahmatavam, sest see oli nagu Savitri peegelpilt, täpselt temavanune ja sellesama salliga, mille ta oli hommikul onnist lahkudes endale ümber võtnud.

"Näed, isegi su tänane mina on viirastus," ütles Ramana.

Kui viimane viirastus oli metsa naasnud, küsis Savitri: "Mida on neil mulle õpetada?"

"Seda, et surm on sinuga olnud igal su eluhetkel," vastas Ramana. "Sa oled iga päev ellu jäänud tuhandes surmas, milles su vanad mõtted, keharakud, tunded ja isegi su vana identiteet on lahkunud. Kõik need elavad praegu hauatagust elu. Mida on siis karta või milles kahelda?"

"Nad näisid nii tõelised," ütles Savitri.

"Jah, nii tõelised nagu unenäod," vastas Ramana. "Aga sina ise oled siin ja praegu, mitte minevikus."

Savitri polnud end iial sel viisil näinud ja see, mida ta nägi, andis talle uut julgust. "ma tahan ikka veel kindlalt surma võita, sest ihkan Satyavani jälle oma käte vahele. Kui aga võit jääb Yamale, ei hoia ma viirastustest enam kinni. Olen võitnud endale vähemalt niipalju tarkust."

UNENÄGUDE VÄLI

Kui tahate teada, kas isiksus elab surma üle, siis vastus on, et see ei püsi sama isegi meie eluajal. Me pole sama isiksus, kes olime viis, kümme või viisteist aastat tagasi, ja oleks kahju, kui oleksime. Isiksus areneb, muundub, kasvab lakkamatult. Küsimusele, kas

indiviid jääb surres ellu, võib vastu küsida, mis on indiviid. Tegelikkuses muutub see, mida me nimetame endaks, päev-päevalt, nädal-nädalalt, aasta-aastalt. Millist indiviidi silmas peetakse, kas noort inimest, kes oli täis armastust, romantikat ja iha, või last, kes oli tulvil süütust ja imestust? Võib-olla peaksime ootama raugastuvat ja surevat indiviidi. Millisena tahaksid sa ellu jääda?

Võib-olla mitte ühenagi nendest. Vedaanta järgi annab surmajärgne elu võimaluse loovaks hüppeks. Kuna meie valikud avarduvad jätkuvalt, siis kogeme uut reaalsust, mis on palju rikkam kui tavapärane ettekujutus taevast. Taevas on lõpp-punkt, kus kogu kindlapiirilisus, kogu muundumine lakkab. Hinged olesklevad õnnistatud seisundis, mis tõtt-öelda meenutab igavest elu abistatava rollis. Miks peaks teadvus loiuks muutuma? Elu pärast surma oleks mõttetu, kui me enam millelegi ei reageeriks.

Suurim erinevus on see, et surmajärgses elus ei stimuleeri meid enam viielt meelelt saadav teave. Meele atribuudid on kadunud ja jätnud ruumi nii meisse kui meist väljapoole. Seepärast ei olnudki Jeesuse jutt paradoksaalne, kui ta rääkis vahel taevast meie sees või Isa juures. Kui mööbel toast välja kanda, jääb tuba tühjaks, aga veeda rišid väidavad, et vaimne ruum on teistsugune. See on täis võimalusi. Selles võib sündida ükskõik mis. Nad nimetasid selle võimalusterohke ruumi *akašaks*, mille parim vaste võiks olla "unenäoruum". Vähemalt on sellest hea alustada.

Unenägu on nagu tühi ekraan, millel saab kujutada ükskõik mida, kas sündmust, kohta või inimest. Akaša on samasugune. Kui vedaanta järgi on kõik maailmad meele kujutised, siis kirjeldatakse sellega akašalikku unenägu. "Maailmad tulevad ja lähevad nagu tolmukübemed päikesekiires," kuulutab veeda tuntud tõdemus. Akašas tunnetame kõikide asjade põgusust ja tundmatuse tohutust. Erinevalt meie öistest unenägudest on akašalik unenägu kosmiline.

SLK-de kirjelduste järgi tundub üleminekujärk – ajutine paik, mis eelneb surmajärgse elu täielikule kogemisele – ikka veel isiklikuna. On räägitud näiteks lahkunud sõprade ja sugulaste nägemisest. Surev inimene näeb ikka veel tuba, milles lebab tema keha, ning mälestused ja kujutluspildid seovad teda füüsilise eksistentsi külge. Võimalik loov hüpe tuleb alles sooritada. Kuni sa tunned nagu inimene, kes olid, ei ole sul võimalik kogeda tundmatut. Las ma toon näite.

Mõni aasta tagasi kohtasin ühes vestlusringis Geraldit – meest, kes rääkis mulle, et teda olid lummanud Edela-Ameerika šamaanide tervendajavõimed. Küsisin, millist ravi ta vajas.

"Ma ei taha sulle praegu tagapõhja selgitada," ütles Gerald. "Lendasin lõunasse New Mexicosse ja leidsin end Santa Fe linna lähedalt ühest rühmast, meid oli umbes kakskümmend inimest. Ma polnud varem ühegi šamaaniga kohtunud. Meie grupi šamaan oli hopi, ta ei kandnud mingeid religioosseid sümboleid. Ta oli õlgadeni ulatuvate juustega väga meeldiv vanem mees, kes tervitas igaühte, kui me sisenesime ühe motelli koosolekuruumi."

Šamaan alustas sellest, et palus igaühel valida endale partner. "Ta palus meid moodustada paarid inimestega, kellega tunneme end kõige mugavamalt. Mina valisin umbes endavanuse mehe, kes seisis mu kõrval. Mul oli temaga sama mugav kui iga teisegagi, arvestades seda, kui halvasti ma ennast tookord tundsin."

Nüüd tunnistas Gerald, et ta oli põdenud eesnäärmevähki ja läbi teinud nõrgestava ravikuuri, mis hõlmas ka operatsiooni ja keemiaravi. Ta oli juba kaks aastat tagasi paranenud, kuid teda kummitas hirm, et võib-olla polnud arstid kogu kasvajat välja opereerinud. Tema mure aina kasvas, ehkki talle kinnitati korduvalt, et tal pole enam vähki. Lõpuks läks Gerald sõbra soovitusel šamaaniga kohtuma.

"Kui olime valinud endale partnerid, moodustasime ringi. Šamaan astus ringi keskele ja hakkas poollauldes kõnelema. Ta ei palunud meil teha muud, kui pealt vaadata. Viieteistkümne minuti möödudes pöördus ta esimese paari poole, need olid naine ja mees. Šamaan vaatas mehele otsa ja pomises midagi. Otsekohe hakkas mehe keha värisema, seejärel kukkus ta maha justkui mingi kerge haigushoo tõttu.

Šamaan ütles sisendava häälega: "Räägi mulle!" Mehe pilk oli muutunud tühjaks. Ta pomises, et tal on jäiselt külm, sest ta lamab talvel maas. Ta on alkoholi tarbimisest teadvuse kaotanud ja hakkab surema.

Šamaan noogutas. Ta kõnetas naist, kes näis olevat üsna vapustatud. "Kas sa oled alkohoolik?" küsis ta. "Kas sa sellepärast tulidki siia?" Naine noogutas punastades. "Noh, sinu perekonnas on üks vaim – keegi, kes suri alkoholi tarbimise tõttu. Me peame ta vabastama." Šamaan aitas naise partneril jalule tõusta ja ütles, et mees oli hästi hakkama saanud. Ja nii see toimus, üks paar korraga ringiratast."

Gerald jälgis, kuidas partnereid kasutati selleks, et lahkunud vaim välja kutsuda. Iga kord rääkis vaim oma probleemist – depressioonist, vähist, sõltuvusest –, mis vastas murele, mille pärast teine paariline oli kohtumisele tulnud. Keegi polnud varem šamaaniga

rääkinud. Gerald oli hämmastunud, kui tema partner tõi esile ta vanaisa vaimu – vanaisa oli surnud kopsuvähki, kui Gerald oli alles väike.

"Igaüks ei tundnudki oma vaimu ära, sest alati polnud tegemist lähisugulasega. Mina olin oma vanaisast, kes oli väljapaistev tegelane, palju kuulnud. Oli õudne kuulda teda palumas, et ta vabastataks valust, väga õudne."

Mõnele inimesele selles ruumis tähendas lahkunud vaimu vabastamine šamaani poolt ravi lõppu. Gerald jäi edelasse ja külastas mitut meditsiinilist higistamistelki, mille tegevust saatsid rituaalid ja poollauldes kõnelemine. Mitme nädala pärast ütles šamaan talle, et vanaisa vaim on rahu saanud.

"Kui koju tagasi jõudsin, läksin kohe arsti vastuvõtule, kuid ma polnud enam mures. Ma ei näinud enam luupainajaid ega ärganud higisena üles. See oli läbi, täpselt nii, nagu šamaan oli ütelnud."

Jutustan seda lugu, et kirjeldada meie tulevikuväljavaateid. Üles kasvamine kristlikus kultuuris ei tähenda automaatselt, et surnud inimene leiab end pärlendava värava eest, kus teda tervitab Püha Peetrus. (See pole ka levinuim stsenaarium, millest surmalähedase kogemuse saanud patsiendid teatavad.) Selle asemel võidakse end leida Ameerika põliselanike vaimuilmast. Hinge üleminek toimub läbi ühenduskohtade, mida meie ette ei näe.

Geraldi lool on kummaline lisa. Kuu aega pärast koju naasmist sõitis ta oma naisega puhkama Kesk-Läände, kust tema perekond pärit oli. "Kirjutasime end sisse äsja remonditud viktoriaanlikku hotelli. Meie toas oli lilleline tapeet ja nelja postiga voodi. Aga see, mis köitis mu pilku, oli seinal rippuv raamitud ajaleht, mis pärines sajandivahetusest ja millel oli vabatahtlike tuletõrjujate brigaadi foto. Pildi keskelt vaatas mulle otsa vanaisa – veel noor mees."

"Kas see vapustas sind?" küsisin.

"Ei, võtsin seda kui märki, et šamaanil oli õigus. Olen rõõmus, et vanaisa sai vabaks, kuhu iganes ta seejärel ka ei läinud."

Akaša

Kõikides lugudes hoiab vaime, kes tahavad, et neid vabastataks, meie maailmas kinni mälu. Nad mäletavad endiselt, milline oli füüsiline elu, ja nende mälestuste lõpetamatus hoiab neid oma haardes. Ebakindel vaim ei saa põgeneda olemasolu järgmisele tasandile. See tähendab, kummaline küll, et pärast surmajärgse elu muutumist

reaalsuseks on materiaalne maailm muutunud unenäoks. See on vaatepunkti küsimus. Kui oled füüsilises kehas, siis on tõeline materiaalne maailm. Kui näed öösel und, tundub unenägu reaalne. Üleminekutasandil on nii ärkvelolek kui ka unenägu ebareaalsed ja akaša – teadvuse väli – tõeline. Mis põhjustab reaalsuse muutumise? Vedaanta järgi veenavad teadvust selle enda loomed. Seepärast pole miski, mida me näeme, kuuleme ja puudutame kas ärkvel olles, und nähes või väljaspool neid seisundeid, täiesti reaalne. Tegemist on vaid nihkuvate vaatepunktidega.

Tõeliselt vaba olla tähendab ärgata unenäotaolistest seisunditest ja nõuda tagasi seda, kes sa oled: reaalsuse looja. Ei saa väita, et kõik surevad inimesed saavutavad sellise täieliku vabaduse. Nad võivad sellele vaid põgusa sekundi vältel pilgu heita; nad võivad tunnetada võimalust end unenäost lahti murda ja ikkagi alluda ahvatlusele minna järgmisesse meelde tulevasse unenäkku.

Tundsin üht naist, kes lapsena koolist koju tulles nägi uksest sisse astudes oma noort Chicagos elavat nõbu nurgas seismas ja teda ootamas. Mõlemad olid sel ajal kaheksased. Nõbu ei öelnud midagi ja tüdruk jooksis emale ütlema, et neil on külaline.

Kööki jõudes nägi ta ema nutmas. Väike tüdruk küsis, miks, ja ema vastas, et nende perekonnas oli keegi äkitselt surnud. See oligi Chicago nõbu, kes oli tol hommikul surnud. Kas tegemist oli nägemusega, hoiatava eelaimusega või üksnes tüdruku kujutlusvõime viljaga? Naine ise rääkis, et ta nägi oma nõbu "tõeliselt". Aga "tõelise" all mõtlemegi ju midagi sellist, mis on veenev. Lahkunud sugulase kohtamine võib olla kas hallutsinatoorne või sügavalt vaimne kogemus, see ei olene sündmusest endast, vaid sellest, kes vaimu näeb.

Surmajärgses elus ärkab inimene ühest äärmiselt veenvast vaatepunktist – füüsilisest eksistentsist – ja satub silmitsi võimaliku vabadusega. Akaša pole mingi eriline vaatepunkt, vaid lai avatud "mänguväli" , mis ootab "mängijaid". Kes on "mängijad"?

- See võib olla inimene, kellega oleme harjunud.
- See võib olla inimene, keda oleme ette kujutanud ja tahame väga näha.
- See võib olla olend teispoolsusest.
- See võib olla meie emanatsioon.
- See võib olla abstraktse idee kehastus.

Maailma kultuurides on teateid kõikidest nendest võimalustest. Kristlik taevas on eriline akašalik näitemäng – lunastamisdraama teispoolsuse olenditega, tuttavate inimestega minevikust ja abstraktsiooniga, mida nimetame Jumalaks. Kui kõik need kujutised meeles materialiseeruvad, tunnistab kristlane, et ta on jõudnud taevasse. Vedaanta järgi on sügavaim tõde see, et surnud inimene jõuab loovasse ruumi, akašasse, kus on võimalik kõik, mida iganes soovitakse.

Aga kuidas me teame, mida tahame? Sellele on keeruline vastata. Lähme tagasi maa peale ja esitame sama küsimuse. Kuidas sa tead, mida just praegu tahad? Sa ei teagi, kuni ilmub järgmine soov. Kindel on, et sa hakkad midagi tahtma, sest meel kujutab endast soovide pidevat voolu. Aga see ei tähenda, et meel on ennustatav. Võib-olla oled harjumuste ori, kes tahab alati kaht praemuna hommikusöögiks, samas kui mina olen rahutu ja soovin igal hommikul isesugust toitu. Meid mõlemaid võib harjumustest lahti raputada ootamatu sündmus, näiteks sunnajuhtum perekonnas, töö kaotus, südamerikke diagnoosimine. Siis me polegi enam näljased, sest tahame kurvastada, mitte süüa. See ennustamatu köievedu vanade harjumuste ja uute olukordade vahel muudab soovi kinnistamise võimatuks.

Samal viisil on akašagi raskesti tabatav, sest see on avatud. Isegi kui akaša väli on selline, saab seal ikkagi liikuda. Tegelikult peabki seal pidevalt liikuma, kui tahame sooritada loovat hüpet, mida võimaldab meile surmajärgne elu.

Väljas liikumine

Me saame ennast avada võimalustele väljaspool seda, millesse meid on õpetatud uskuma. Üks kogemus ei saa sobida kõigile. Me näeme ikka seda, mida ootame end nägevat, isegi kui kasutame hingesilmi, aga akaša väli pole juhuslike kujutiste keeris. See on rohkem liigendatud kui unenägu, sel on teatav nähtamatu maastik. Akaša struktuuri ei saa kirjeldada füüsiliste mõistetega, aga kui vaatame enda sisse, siis näeme, et meie meele näiliselt juhuslik vool allub teatavale nähtamatule struktuurile.

Kujuta ette, et keegi tuleb su juurde ja tervitab sind nimepidi. See inimene naeratab, ta näol on ootus. Kuidas sa sellele reageerid? Su meel teeb korraga mitut asja. Ta otsib mällu talletatud "pildifailidest" tuttavaid nägusid. Ta otsib nime, mida seostada õige näoga. Ta ei anna alla ka siis, kui kumbagi kohe ei leidu, sest tal on varuvõimalused. Ta valib välja näod, mis võiksid sobida

selle inimesega, aga on nooremad või talletatud ähmaselt. Ta pillub juhuslikke nimesid, mis võiksid mälu värskendada. Ta käib läbi hiljutised sündmused, milles võis osaleda see näiliselt võõras. Kui miski ei aita, hakkab meel otsima sõnu, mida öelda, et sinu mälulünka varjata.

Meile kõigile on sellised olukorrad tuttavad. Oleme niivõrd harjunud nimesid ja nägusid omavahel sobitama, et ei imestagi selle üle, kui kummaline see protsess siiski on. Me mitte ainult ei otsi infot uskumatu kiirusega, vaid teostame ka rohkeid toetavaid operatsioone ebaõnnestumise puhuks. See viitab hämmastavalt keerukale nähtamatule struktuurile.

Surmajärgses elus on sama struktuur ikka alles. Sattudes surmalähedases kogemuses äkki silmitsi tundmatu olukorraga, otsib surev inimene endas tuttavaid tähiseid: lahkunud sugulasi, äratuntavaid hääli, jumalikku valgust, isaliku (või emaliku) Jumala ligiolekut. Ehk teisisõnu, meil kõigil on mingi sisemine kaart, millelt teavet otsime. See kaart valmistab meid ette tundmatut kogemust mõttekaks muutma. (Selle peatüki kirjutamise ajal hakati teleris näitama erisaadet taevast. Üks naine, keda küsitleti, oli kindel, et on taevas käinud. Tema surmalähedane kogemus leidis aset, kui sünnituse ajal kriis tekkis ja ta korraks koomasse langes. Intervjueerija palus tal taevast kirjeldada. Naise nägu lõi seda meenutades särama. Ta kirjeldas lõputut treppi, mis läks üles taevasse, ja trepil kepsutavaid õnnelikke loomi. Ta lisas, et taevas oli sellist sinist värvi, mida maa peal pole. Mulle oli pilt selge: see naine püüdis oma kogemust kirjeldada, võttes appi pildid lapsepõlveaegsest ajaleheväljalõigete albumist.)

Psühholoogid on korraldanud katseid, mis näitavad, kuidas me automaatselt omistame asjadele tähenduse. Ühes katses istub rühm inimesi toas magnetofoni ees. Neil palutakse kuulata lindil rääkijat ja kirjutada räägitu võimalikult täpselt üles. Neile öeldakse ka, et kõneleja hääl on väga vaikne, sest katsetatakse, kui hästi aju suudab registreerida vaikselt lausutud sõnu.

Lint pannakse käima ja jutt on vaevukuuldav. Katseisikud sirutuvad ettepoole ja teevad märkmeid, mis seejärel kokku korjatakse. Neile on jäetud aga ütlemata, et rääkija kõneleb lindil mõttetusi ja et kõlarist kostavad juhuslikud sõnad. Ja ometi teevad kõik katseisikud märkmeid, millel on mõte sees, sest ootus kuulda mõttekaid sõnu paneb mõtet *looma*.

Surmajärgses elus on loomingulised võimalused tohutult avardunud. Selle asemel et küsida üks küsimus – *Mida hääl lindil*

ütleb? –, tuleb küsida palju küsimusi: *Kus ma olen? Mis minuga toimub? Kelleks ma olen saanud? Mis ootab ees?*

Surmajärgses elus on meel mitmemõõtmeline. Akaša viib meid kõikidest aegruumi piiridest välja. Tegelikult oleme alati sellised olnud, kuid materiaalses maailmas veenis keskkond meid sedavõrd, et me kohanesime selle reeglitega. Nüüd tuleb meil end kohandada akašaga, mille struktuuri ei määra jäigad reeglid ja mille loomingulisi võimalusi ei kitsenda kultuuri dogmad.

7

Nähtamatu niit

TÕTT-ÖELDA EI TULNUD see, millest Ramana Savitrile rääkis, naisele täieliku üllatusena. Savitri oli kasvatatud hingesse uskuma. Ta oli kuulnud, et kõrgem mina – "sisemine elanik", nagu isand Krišna teda nimetas – on surematu. Kuid need õppetunnid olid tundunud talle kauged.

"Kuidas ma tean, et mul on hing?" küsis ta.

"Sa ei saa hinge tunda teda nähes või puudutades," ütles Ramana. "Sinu hing võib sulle sosistada, aga isegi sel juhul suudad sa kuulda vaid omaenda hääle kaja."

"Niisiis võib hing olla väljamõeldis?" küsis Savitri tujutuks muutudes.

"Hing ei ole väljamõeldis üksnes sellepärast, et ta on nähtamatu," ütles Ramana. "Vaata."

Valgusvihus olid näha kahe põõsa vahele kinnitatud ämblikuvõrgu keerukad piirjooned. Need sädelesid ja virvendasid tasaseimaski tuulepuhangus.

"Ämblik tegi selle võrgu," ütles Ramana. "Sa näed ämbliku tööd, aga ei näe teda ennast. Ta hoiab kinni ühest peenikesest niidist, mis annab märku, kui midagi võrku satub. Kus hing asub? Sel pole tähtsust seni, kuni on olemas ühendus temaga."

Savitri ei suutnud kangekaelsusest vabaneda. "Ja ikkagi võin ma vaid kujutleda, et mul on hing."

"Ah, aga see on ju ime."

Ramana nägu hakkas äkki inspiratsioonist kumama. "Loodus tekitab kujutluspilte ämblikest. Me kujutleme suuri ja väikesi, siledaid ja karvaseid ämblikke; neid, kes elavad õhus, vees ja maa

sees; neid, kes on valget, musta või mingit muud värvi. Mõtle pisikesele ämblikule, kes lendab härmalõngade otsas kevadel, samal ajal kui hiiglaslik vesiämblik sukeldub tiigi põhja ja püüab kala. Me oleme rumalad, kui arvame, et ämblik on materiaalne. Ta on omaduste edasiliikuv pööris, igimuutuv ja köitev. Ka hing on selle sarnane. Ükskõik millisena teda ka ei kujutletaks, ta muutub just selliseks ja temasse jääb ikka lõputu potentsiaal. Kui sa küsid, kus on su hing, siis pole vastuseks mitte paik, vaid võimalus. Hing on seal, kus ta on praegu, kus on varem olnud ja kus on ka tulevikus."

Ramana pilk oli kinnistunud ämblikuvõrgule, mis väreles päikesevalguses, ja selle lummus võlus ka Savitrit. Ta ei teadnud kindlalt, kas ämblik, kes selle võrgu tegi, oli valge, kollane või punane, suur või väike, mees- või naissoost, aga see ei takistanud teda teadmast, et see oli tegelik. Naisel polnud mingit ettekujutust, milline võiks olla tema hing või mis on surmapiiri taga. Tal oli vaid nähtamatu niit. Kas sellest piisab?

"Jah," ütles Ramana. "Sa oled tänahästi kuulanud. Sa õpid."

Savitri naeratas pisut kahtlevalt. Äkki tundis ta end täiesti väsinuna. Naine vajus voogavale samblaga kaetud kaldale ja sulges silmad. Tema meeletegevus aeglustus tasapisi, kuni ta unustas koha, kus oli, ja ohud, mis teda varitsesid. Sellest piisas, et uinuda.

MAAILMADE VÕRK

Akaša välja on tõlgendanud kõik kultuurid, et muuta see endale mõttekaks. Iseenesest on see väli puhas võimalus. Aga mineviku suured vaimsed juhid tahtsid oma järgijaid veenda, et ruum pole sama mis tühjus. Me teame seda, sest meie endi sisemine vaikus ei kujuta endast tühjust. Pole vaja surra, et minna teisele poole mõtteid ja kujutisi. Kui mediteerida küllalt sügavalt, siis mõtted kaovad ja jääb vaid vaikus. Võiks öelda, et see vaikus on eimiski, tühjus, aga veeda targad väidavad, et see on tõesti väga rikas vaikus.

Olen seni kirjeldanud hinge teekonda kõrgeimale tasandile, kuhu ta võib jõuda – akašasse, loomisallikasse endasse. Erinevad vaimsed traditsioonid kujutavad seda lõpp-punkti erinevalt. Siin on seitse versiooni, mis jätkuvalt kujundavad seda, kuidas me oma vaimset teekonda kogeme:

- paradiis
- jumalikkus
- vaimne maailm
- transtsendentsus
- transmigratsioon
- ärkamine
- lahustumine

Hingel on seitse võimalust, mis kõik on enda loodud. Maa peal alanud unenägu jätkub, kuni jõuab lõpule. Selle osad on võetud meele nähtamatust struktuurist, seejärel kombineeritud viisil, mis aitab akaša väljast aru saada.

HINGE SEITSE SIHTI

1. ***Paradiis:*** hing leiab end täiuslikust maailmast, mille on loonud Jumal. Sa lähed paradiisi – see on su tasu – ja ei lahku sealt iial. (Kui oled halb, siis lähed saatana koju ega lahku sealt iial.)

2. ***Jumalikkus:*** hing naaseb Jumala juurde, aga see pole seotud mingi erilise kohaga. Sa avastad, et Jumala asupaik on ajatuse seisund, mis on täis tema ligiolekut.

3. ***Vaimne maailm:*** hing puhkab lahkunud vaimude juures. Sa liitud oma esivanematega ning nendega, kes on lahkunud enne sind ja kogutud kokku suure vaimu juurde.

4. ***Transtsendentsus:*** hing sooritab kadumisakti, mille käigus isik, kellena oled avaldunud, kaob kas kiiresti või järk-järgult. Puhas hing ühineb taas teadvusemerega, millest ta sündis.

5. ***Transmigratsioon:*** hing satub ümbersünni tsüklisse. Karmast oleneb, kas hing liigub madalamast eluvormist kõrgemasse. Ta võib ümber sündida isegi asjadesse. Tsükkel kestab seni, kuni hing jõuab kõrgema teadlikkuseni.

6. ***Ärkamine:*** hing jõuab valgusesse. Ta näeb esimest korda täie selgusega ja mõistab eksistentsi tõelist olemust, mida füüsiline keha oli tema eest varjanud.

7. ***Lahustumine:*** igavik on eimiski. Kuna su keha keemilised osised saavad jälle algseteks aatomiteks ja molekulideks, siis aju poolt teadvus kaob täielikult. Sind ei ole enam.

Siin on palju kultuurilist kattuvust, sest üks traditsioon annab toitu teisele. Moslemi igavikunägemus – paradiisiaed, mis on täis houride seksuaalset külgetõmmet ja eksootilisi puuvilju – on osaliselt tänu võlgu Eedeni aiale. Vaimse maailma ideed on levinud üle kogu maakera. Muistsed kreeklased lootsid Styxi jõe vastaskaldal Hadeses kohata lahkunute varjusid, kuid aja jooksul ja kristluse mõjutusel muutus Hades karistavaks põrguks, mida valitseb saatan, kuna kreeklaste Elysioni väljad, õndsate vaimude asupaik, muutus paradiisiks.

Jaapanis ja Hiinas kaasnevad esivanemate austamisega nähtamatud vaimumaailmad. Eelajaloolisel ajal triivisid Lõuna-Aasiast Austraaliasse ja Vaikse ookeani lõunaosa saartele pärismaalased, kes tõid endaga oma vaimumaailmad. Nendega tuli kaasa ka teatud "unenäo aeg", mis imbus tavalisse aega ja milles võib näha ainelisi sündmusi sõltumas vaimsetest sündmustest. Seevastu pole vaimumaailma tunnistatud Indias, kus valitsev usk koondus kolme surmajärgse elu ümber: transtsendentsus (taasliitumine teadvusemerega), ärkamine (avastamine, et inimese tõeline loomus on aatman ehk hing) ja transmigratsioon (taassünni igavene tsükkel).

Sündimine teatavasse kultuuri ei määra alati kindlaks, kust su hing leiab end pärast üleminekut. Selgub, et igavene elu on ka väga isiklik.

Avardunud teadvus

Üldlevinud on oletus, et tegelikult ei tea keegi, mis meiega toimub, kui me oleme juba surnud. Aga rišid küsisid, miks me arvame, et ei tea. Äkki polegi surmajärgne elu tundmatu, vaid hoopis miski, mida me ei ole küllalt tähelepanelikult vaadelnud. Ja kui nii, siis miks?

Ühelt poolt oleme harjunud kordama. Me püüame täna täita samu soove, mida täitsime eile. Mõne uuringu järgi on isegi tänased mõtted peaaegu 90% samad, mis olid eile. Harjumus välistab teod; meie maitset valitseb meelepäraste ja vastumeelsete asjade kindel nimekiri. Kui sa praegu kardad olla vaene, siis ilmselt on sama kartus sinus olnud juba lapsepõlvest peale. Kui mõtled kahe kilo mahavõtmisele, siis peegeldab see arvatavasti kehaga seotud kinnisideed, mis on kestnud aastaid. Positiivse aspektina osutavad psühholoogid, et naudingu taotlemine ja valu vältimine motiveerivad meid igapäevaselt ja teevad üldiselt siiski head. Meid rahustab

see, mida me teame. Tegelikult väidavad veeda rišid, et harjumus paneb inimese end tegelikuna tundma. (Ärimaailmas on nii, et kui keegi kaotab töökoha, siis võib see kaotus olla psüühiliselt laastav – äkiline vallandamine suurendab oluliselt infarkti, vähi ja ajurabanduse ohtu.)

Harjumus julgustab meid, kordamine mõjub aga tapvalt. Hoides eemal Uue, surub kordamine reaalsuse Vana hullusärki. Igaüks meist elab müüri taga, selle ees aga laiub tundmatuse lõputu potentsiaal. Müüri on ehitatud vaid väga väikesed väravad ja me seisame nende ees valvel, lubades ühel kogemusel siseneda ja jättes teise välja, nimetades ühte kogemust heaks ja teist halvaks. Seni kui me reaalsusse nii valivalt suhtume, jääb vabadus meile kaugeks võimalikkuseks.

Selles mõttes on surm suur kingitus, sest see paiskab lahti kõik uksed ja aknad. Suremine viib meid müüri tagant jõuga välja. Selle asemel et näha tuntud asju, mida oleme nii usinalt kogunud ja reaalsuseks liigitanud, peame alustama otsast peale. Aga rišid kinnitavad, et me ei lähe akaša väljale tühjade kätega. Milline meie unenägu praegu ka poleks, *see kestab edasi.* Teadvus on tuhande niidiga seotud vanade mälestuste, harjumuste, eelistuste ja suhete külge.

Alati, kui keegi nõuab vastust küsimusele, mis toimub meiega pärast surma, vastan küsimusega: "Kes sa oled?" Me peame teadma, kus oleme just praegu, et teada, kus oleme homme, sest surmajärgne aeg on teatud liiki homme.

Järgmised küsimused on vajalikud, et saaksid teada, kes sa oled.

1. ***Mis on sinu lugu?*** Su lugu on midagi enamat kui elus toimuvate sündmuste loetelu. See on sinu arvamus endast; sellest, millisena näed ennast, mis on su meelt kujundanud, millised mälestused on end su mällu vajutanud. Kokkuvõttes näitab su lugu, kus sa elutsüklis asud.

2. ***Millised on su ootused?*** Ootused on seemned. Kord juba külvatud, kujunevad nendest asjad, mille elult võidame või kaotame. Kui saad oma ootustest teadlikuks, siis avastad piirid, mille oled endale seadnud ja millest sa ei räägi. Tohutu erinevus on nende vahel, kes ootavad suuri asju, ja nende vahel, kes ei oota.

3. ***Mis on su ülesanne?*** See on tähendus, mida sa püüad leida. Ülesanne ulatub sügavamale pealiskaudsetest asjadest, mida loodame saada ja mis on peamiselt seotud raha, vara, staatuse ja rahuloluga. Kui sa tead oma ülesannet, siis oled teadlik ka suuremast plaanist, millele on su elu pühendatud.

4. ***Mis on su siht?*** See on seotud teostumisega. Inimesel on lõputult eesmärke; need laotuvad ta ees mitte nagu tee, millel on lõpp, vaid nagu jõgi, mis voolab mere poole, liitudes veel suuremate võimalustega. Kui sa tead, milline on sinu siht, siis saad vaimusilmas näha oma kõrgeimat teostumist.

5. ***Mis on su tee?*** Olles ära tundnud oma ülesande ja sihi, pead teadma ka teed, et nendeni jõuda. "Tee" on olnud kasutusel vaimse terminina, tegelikult aga järgib iga inimene, kas vaimne või mitte, teatud toimimisviise, et jõuda sinna, kuhu tahab.

6. ***Kes on su vaenlased?*** Edasiliikumine ei toimu iial takistusteta. Oma teel kohtad sa takistusi. Vahel on vaenlane väline, aga kui sa uurid end sügavuti, siis leiad, et alati on see ka sisemine.

7. ***Kes on su liitlased?*** Me võtame teisi inimesi oma teekonnale kaasa. Just nagu vaenlase, nii võid ka liitlase väliste asjaolude põhjal ära tunda, aga ta peegeldab vaid su enda sisemist jõudu, nagu vastane peegeldab su sisemist haavatavust.

Ükski neist küsimustest ei käi surmajärgse elu kohta. Need ei puuduta su uskumusi taeva, põrgu ega hinge kohta. See on nii, sest see, mida tunneme just praegu, on vahetu ja isiklik: mida tunneme või tahame, keda armastame. Ja sellest on küllalt. Otsused, mida teeme, määravad, kuidas meie elu jätkub. Me ei ela, tehes lihtsalt häid ja halbu valikuid. Me läheme läbi elu, tehes seda, mis näitab, kes me oleme. Valik on käsi, mis vormib inimest-savi.

Pisut järele mõeldes võime vastata küsimustele selle kohta, kes me oleme ja mis on meie elu eesmärk. Kui tahame aga valida selle, mis toimub akašas, siis tuleb meil kanda järgmised küsimused üle füüsilise surma läve.

Milline peaks olema su lugu pärast seda, kui sured?
Mille juhtumist ootad järgmisena?
Mida tähendab surmajärgne elu isiklikult sinule?
Kuhu viib sind su viimane hingetõmme?
Kuidas sa sinna saad?
Kes takistab su teed?
Kes aitab sind edasi?

Pane tähele, kui imelikud need küsimused tunduksid, kui sa poleks nendega esmalt igapäevaelu kontekstis kokku puutunud. Me oleme püütud olemasolu kahe taseme vahele. Luba mul tuua näide.

Hiljuti kohtasin Lydiat, vanemat naist, kes on juba üle kolmekümne aasta pühendunud ühele zeni *roshi*'le ehk meistrile. See *roshi* pole jaapanlane, vaid hoopis itaallanna. Lydia mainis seda ebatavalist fakti, selgitamata, kuidas ta oli oma õpetaja valinud. "Oleme väga lähedased. See pole midagi sellist, mille üle saaks arutleda. See peab tulema siit," Lydia puudutas kergelt oma südant.

"Veetsin oma õpetajaga Roomas aega ja aastate möödudes muutus zeni praktika mu elus keskseks. Igal talvel lähen Rooma, et olla temaga koos, ja praktiseerin zeni koos väikese rühmaga, kelle ta on sinna kogunud."

"Sa oled leidnud oma tee," märkisin.

Naine näis kahtlevat. "Kas olen? Viimasel korral, kui pakkisin kohvreid, et minna, küsis osa minust: *Miks ma seda teen? Mis on selle mõte?* Algul tundusid mu kahtlused naeruväärsed, aga siis hakkasin ma öösiti paanikas üles ärkama, meel tormitsemas."

Küsisin naiselt, millised need paanilised mõtted olid.

"Alati üks ja sama asi. Ma kujutlen, et olen eksinud ja üksi ning mul pole tegelikku usku sellesse, mida teen. Aga ma tean, et kõik läheb hästi, kui jõuan zeni rühma. Siis jään uuesti magama."

Olles kümneid aastaid mediteerinud ja teiste vaimsete praktikatega tegelenud, tundis Lydia ennast hästi, aga need paanikahood olid viimasel ajal hullemaks muutunud. Ta küsis, kust need minu arvates pärinevad.

"Sellel võib olla palju põhjuseid," ütlesin. "Võib-olla sõidad sa Rooma ja tagasi vaid harjumusest ega ole enam tõeliselt pühendunud. Võib-olla ei saanud sa zen-budismilt seda, mida ootasid. Võib-olla oled jõudnud kangekaelse vastupanu tasandile, mis ei lase sul edasi liikuda."

Lydia noogutas innukalt: "See kõik. Vahel on mul endast ja oma kangekaelsetest harjumustest ja hukkamõistust täiesti kõrini ning ma arvan, et ma pole kuhugi välja jõudnud. On see võimalik?"

"Loomulikult oled sa kusagile jõudnud," kinnitasin talle. (Tegelikult oli Lydial tugev aura, mida tajusin samal hetkel, kui ta tuppa tuli.) "Aga me paneme kõik, mida vaimselt teostame, justkui riiulile, ja see, mille kallal peame edasi töötama, paistab väga silma, nagu plekk laudlinal, mis köidab tähelepanu isegi siis, kui ülejäänud laudlina on puhas."

Lydiale see võrdlus meeldis, aga ta kahtles ikka veel. "Võib-olla tahab miski minus olla hukkamõistev ja depressiivne või kuidas iganes seda negatiivsust nimetada, millest ma vabaks ei saa. Mis saab, kui see on nii?"

Pakkusin talle mitu võimalust, kuidas asjasse suhtuda. Üldiselt on sellised olukorrad seotud eksistentsiaalsete madalseisudega.

"Sa oled sügavalt vaimne inimene, see tähendab, et sa lased oma sügavaimatel probleemidel pinnale tõusta, selle asemel, et neid varjata.

Vaimne olla ei tähenda kogu aeg rahulolu tunda.

Sa võid olla oma teekonnal üleminekufaasis, innukalt ootamas uut tasandit."

"Ma ei teadnudki, et mul on palju valikuid. Ma mõtlesin, et olen..." Lydia hääl vaibus.

"Läbi kukkumas?" küsisin. "Üldsegi mitte. Paljud inimesed kulutavad tohutult aega ja jõudu, et vältida valulist tõde enda kohta. Sina toimid vastupidiselt."

Tema enesetunne paranes ja ta oli saanud midagi, millest mõtelda. Enamik inimesi hoidub pühendumast vaimsusele, kui avastab, et see toob kaasa käärimise. Kõik tõsine ja raske lükatakse edasi, sageli surmatunnini. Rišid aga õpetavad, et enese uurimine on kõige tähtsam asi, mida saame teha valmistumaks surmajärgseks eluks. Kogu taktika, mida kasutame, et iseennast vältida, peab kaduma. See paneb Lydia-taolised inimesed ebatavalisse olukorda. Tegelikult kogeb ta akaša välja omaenda sisemise vaikusena. Budism kirjeldab vahel oma praktikaid teadliku suremisena. Me sureme vanadele mälestustele, tingimustele, harjumustele ja enesesalgamisele – kõigele, mida kasutame, et ennast mitte näha.

Akaša välja kogemine nõuab avardunud teadvuse seisundit. Ahenenud teadvus hoiab meid ankrus argiasjade küljes. Ütlesin Lydiale, et tema meeleolukõikumine ja otsustusvõimetus näitavad, et ta kõigub avardunud ja ahenenud teadvuse vahel. Kui ta ei mõelnud akašale, siis oli ta keskendunud oma ego-isiksusele. Argipäeva soovid ja impulsid võtsid juhtimise enda kätte. Aga teistel puhkudel libises tema meel ikka oma piiridest välja. Nähes ennast avardunud teadvusega, oli ta egost loobunud – nii, kuidas suutis.

"See on hind, mida sa maksad," ütlesin. "Igaüks, kes läheb mööda seda teed sellise pühendumusega nagu sina, võib vankuma lüüa."

Lydia oli selles mõttes õnnelik, et ta oli harjunud kõikuma ahenenud ja avardunud teadvuse vahel. Paljud inimesed kasutavad negatiivseid sõnu, kui räägivad avardumisest. Nad ütlevad: "Mu mõtted on liiga laialivalguvad," "Ma olen ära eksinud," "Ma peaaegu ei teagi, kes olen." Vahel võivad need määrangud olla isegi

õiged, aga siin ei märgata transtsendentseid momente. Meie vestluse lõpul kinnitas Lydia seda, mida ta oli pikkade aastate jooksul õppinud: meie eludraamad kätkevad endas ootamatuid pöördeid ja iga uue valikuga kujundame me oma hingeelu. Tähtis on, et meil *on* hingeelu ja et see areneb ainult avardudes.

Mitmekesised valikud

Akaša on hinge kodu ja seepärast ei saa see olla kuidagi piiratud. Kummaline küll, aga mingil salapärasel moel suudame me ise oma meele piiramatuid võimalusi kitsendada. Ja seda me teemegi. Meie valikud ehitavad nähtamatuid tõkkeid, mida saame ainult ise lõhkuda. Tee hargneb tihti ja sõltuvalt sellest, millise suuna valime, kujuneb meie meele nähtamatu struktuur. Selliste valikute võtmesõnad on:

AVARDUMINE	AHENEMINE
enese väljendamine	enese mahasurumine
enese tundmine	eitamine
ebakindluse talumine	turvalisuseigatsus
isiklik kaemus	omaksvõetud seisukoht
vaimsusele keskendumine	materialism
enese tunnustamine	süüdlaslikkus, enese eitamine
individualism	mugandumine
altruism, isetus	egost juhindumine

Need tunnused ei kirjelda inimtüüpe, vaid meelt – meelt, mis paljudest teguritest sõltuvalt avardub ja aheneb. Meel pole muutumatu ega liigu ühes suunas. Me võime noorena olla väljendusrikkamad, vanas eas rõhutumad, kuid võime ka saavutada enda mõistmise ja asendada sellega üldiselt omaks võetud arvamused, mis annavad noorele inimesele kuuluvustunde. Meel kõigub päevast päeva, isegi siis, kui tunneme, et oleme ühele kindlale eesmärgile pühendunud. Elu on muutlik ja selline on ka surmajärgne elu. Akaša väljal kohtame enda mõlemat poolt – indiviidi, kes tahab olla vaba, ja mugandujat, kes ihkab turvalisust. Akaša väli pole midagi enamat kui meie enda potentsiaal. Kas see idee on vastuvõetav?

Sajandeid pole ida uskumused lääne inimesi eriti mõjutanud, hoolimata teatud tõenditest selle kohta, et näiteks Vana Testament pidas reinkarnatsiooni võimalikuks. Üks varase kristluse sekt – gnostikud – tunnistas reinkarnatsiooni olemasolu, kuid sekti liikmeid peeti ketseriteks. Jeesus näib korra sellele viitavat. Ristija Johannes uskus, et ta oli kas Messias või prohvet Eelia, keda Uues Testamendis nimetatakse Eeliaks. See oli tähtis, sest usuti, et Eelia "tuleb enne" – varem kui Messias. "Ja jüngrid küsisid Jeesuselt: "Miks siis kirjatundjad ütlevad, et enne peab tulema Eelija?" Aga tema vastas: "Muidugi tuleb Eelija ja seab kõik korda, aga ma ütlen teile: Eelija on juba tulnud, ent nad ei ole teda ära tundnud, vaid on talle teinud, mida kõike ainult tahtsid. Niisamuti peab ka Inimese Poeg kannatama nende käes." (Matteus 17:10-13) Ometi mõistsid katoliiklased aastaks 553 m.a.j. reinkarnatsiooni idee pooldajad ketseritena hukka. See põhjalik erinevus Jeesuse sõnumist on põhjustanud kuuldusi, et kõik viited taaskehastumisele on piiblist järjekindlalt eemaldatud. Tõsi või mitte, kuid ida uskumustele seisti vastu.

Kui veedade pühakirju asuti 19. sajandi künnisel tõlkima, siis hakkasid nende ideed kummalistes paikades esile kerkima. Näiteks muutus aatman tohutult populaarseks ülihingeks, mille kohta Ralph Waldo Emerson levitas enne kodusõda teavet kogu Uus-Inglismaal. Ammutades informatsiooni India õpetustest, hakkas Emersoni ring puritaanlikke uskumusi ümber kujundama, heites kõrvale patu, needuse ning elu ja surma vahelise absoluutse piiri, mida saab ületada vaid Kristusesse uskudes. See pani aluse transtsendentaalsele liikumisele.

Praegu oleme silmitsi ida ja lääne uskumuste mitmekeelse seguga. *New Age*'i liikumine on välja kasvanud paljudest traditsioonidest, aga põhiline neist on teosoofia – spiritualistlik liikumine, mis sai alguse viktoriaanlikes salongides toimunud seanssidest ja mida muutis oluliselt hinduism. (Mahatma Gandhi tutvus tegelikult veedade pühakirjadega esmalt ingliskeelsete tõlgete vahendusel, mille oli välja andnud Indias asuv Teosoofide Selts.) Just 19. sajandi lõpu spiritualismi kaudu võttis rahvalik kultuur omaks reinkarnatsiooni.

Vastandina sellele ei taha mõni surmajärgse elu idee üldse teiste uskumustega kattuda. Kui intervjueerija küsis Mel Gibsonilt tema vastuolulise filmi "Kristuse kannatused" kohta, mis rõhutab äärmist vägivalda ja eirab peaaegu täielikult kristlikku armastust, siis võttis Gibson kohe omaks, et ta usub väljavalitute taevasse. Gibsonit usutlenud *Herald Sun*'i ajakirjanik Austraalias küsis, kas

protestantidele ei võimaldatagi igavest lunastust. "Pole mingit lunastust nendele väljaspool kirikut," vastas Gibson, viidates katoliku kirikule. "Vaatame seda nii. Minu naine on pühak. Ta on palju parem inimene kui mina. Ausalt. Ta on nagu episkopaallane, anglikaani kirikust. Ta palvetab, usub Jumalasse, tunneb Jeesust, usub sellistesse asjadesse. See pole aus, kui mu naine igavest lunastust ei saavuta, sest ta on minust parem. Kuid selline on Püha Tooli seisukoht. Ma nõustun sellega."

Fundamentalismi kritiseeritakse sageli piibli jäiga ja sõnasõnalise tõlgendamise pärast. Miljonite tõsiusklike kristlaste, moslemite ja juutide väljavalitusse uskumise suur eelis on häirimatu lihtsus. Suremine on ühemõtteline nagu jalgpallimatši võitmine – või kaotamine, kui tegemist on põrguga – ja just sama muutmatu. Head ja halvad teod liidetakse nende olulisust arvestades kokku. Väikese varguse või abielurikkumise võib hüvitada võrdväärne karistus, kuna mõni patt, näiteks mõrv, tühistab kõik head teod ja määrab inimese igavesse hukatusse.

Traditsioonilises hinduismis on heade ja halbade tegude arvestamine äärmiselt paindlik. Igat tegu, mis teenib halba karmat ja saadab hinge järgmises ümbersünnis madalamale tasandile, on võimalik hea karmaga tasakaalustada. Reinkarnatsioon lubab hingel kogeda paljusid taevaid või põrguid üksteise järel, kuni ta saavutab *mokša* ehk vabanemise. Mokša lõpetab igaveseks taeva ja põrgu tsükli. Nüüd naaseb hing puhta teadvusena oma algsesse seisundisse kui õndsusepiisk õndsuseookeani, kus religioonide vastasseisud lõpevad. Nagu maiseid kiindumusi, nii pole siin ka tülisid.

Vedaanta järgi pole igavik segadik. Kui Jumal on üks, nagu kuulutavad nii paljud usundid, siis peab akaša väljas olema sügavam tasand, kus lakkavad eriarvamused ja valikuvõimalused. Teadvus on teadvus sõltumata sellest, kes seda tõlgendab. Akaša eksisteerib väljaspool valikuid, väljaspool meelt. See ühtsuseseisund tõmbab surevat inimest enda poole. Hinge magnetism tõmbab ta isikliku unenäo – mis on oma olemuselt universaalne – järgmisele tasandile.

8

Hinge nägemine

ÄRGATES NÄGI Savitri kohe, et nad olid jõudnud tagasi banjanipuu juurde, kust oma teekonda alustasid. Ta tõusis istukile, kissitades silmi pea kohale kerkinud päikese käes. Kuidas saab päike olla taevas nii kõrgel? Siis nägi naine Ramanat enda kõrval seismas. Mehe näol oli salapärane ilme.

"Me pole veel teele asunud," ütles ta. "Kulub tunde, enne kui Satyavan koju jõuab."

Tundes end nõrgana, tõusis Savitri üles ja vaatas munka, otsekui oleks ta maag. "Mida sa tegid?"

Ramana kehitas õlgu. "Sa olid väsinud ja magasid. Mina ei ole selle eest vastutav, kui sa nägid viljakat und." Rohkem midagi ütlemata võttis ta oma flöödi, täpselt nii, nagu oli seda ennegi teinud, ja asus teele. Seekord järgnes Savitri talle kõhklusteta. Nad ei läinud mööda mäkke viivat teed, vaid suundusid allapoole, natukese aja pärast ütles Ramana: "Kui ma olin noor, siis rändas ringi üks ennustaja, kes seadis oma telgi üles ikka Gangese äärde. Tõsiusklikud inimesed tahavad surra Benareses. Nende perekonnad tulevad matusele ja ennustaja saab endale hea sissetuleku, eriti just siin, sest tema ülesanne on ennustada päeva, mil keegi sureb. Aga mina keeldusin minemast."

"Miks?" küsis Savitri.

Ramana naeris. "Olin teistsugune, isegi tollal. Mul oli harjumuseks öelda, et tulevikku on kerge ennustada. Mina aga läheksin sellise ennustaja juurde, kes suudab näha olevikku. Kõige raskem on näha seda, mis on siinsamas."

"Oled kuulnud Mayast?"

"Muidugi. Ta on illusiooni jumalanna."

"Just nii," ütles Ramana. "Aga mis on illusioon? Teatud maagia, mis meie eest tegelikkust peidab. Maya on veelgi peenem. Kas sa näed vett, kui näitan sulle jäätükki, aurupilve ja lumehelvest? Kui ütled jah, siis oled Maya ületanud – ja jää, auru ning lumehelbe vormid ei suutnud sind eksitada. Sa jõudsid põhiolemuseni, milleks on tõik, et need kõik koosnevad veest.

Kui vastad ei, siis jäid illusiooni õnge. Jää, aur ja lumehelves napsasid su tähelepanu endale ja sa lasid käest põhiolemuse. Selleks et sind eksitada, polnud maagiat vaja. Sa lasid oma meele kõrvale juhtida. Sama on ka hingega. Me vaatame inimesi ja näeme väliseid asju. See inimene siin on inetu, too aga ilus; see on vaene, too aga rikas; seda siin ma armastan, toda jälle vihkan. Ja ometi on igaüks neist aatman – sama sisu lõpmatus hulgas vormides."

"Kas sina näed seda?" küsis Savitri.

"Jah, ja seda nägid sinagi, kui hakkasid Satyavani armastama," vastas Ramana. Ta silmitses Savitrit sügava pilguga. "Ma tean sinust kõike, printsess."

Äkki hakkasid Savitri põsed hõõguma. Ramana oli avastanud tema saladuse. Ta oli sündinud printsessiks, rikka ja võimsa kuninga kõige armsamaks tütreks. Kui saabus abiellumise aeg, oli ta isa veennud, et leiab ise endale õige mehe. Kahtlustest hoolimata oli isa saatnud ta rühma aadlikega endale südamelähedast abikaasat otsima. Savitri ja tema kaitsjad rändasid läbi tiheda metsa ja jõudsid juhuslikult ühe puuraiduri onni juurde. Niipea kui Savitri nägi Satyavani, seda alandlikku ja vaest meest, otsustas ta mehega abielluda, ükskõik mis teda ka ei takistaks.

Ta valmistas isale oma valikuga sügava pettumuse. Kuid kohtudes Satyavaniga ning nähes nii mehe head südant ja suuremeelsust kui ka sügavat armastust Savitri vastu, nõustus kuningas vastumeelselt tütre valikuga. Siis toimus aga midagi murettekitavat. Enne abiellumist nägi Savitri kolm ööd järjest unes isand Yamat ja iga kord ütles Yama talle ühte ja sedasama: kui nad on täpselt aasta abielus olnud, siis Satyavan sureb.

"Nii et sa teadsid," ütles Ramana. "Kuid otsustasid siiski abielluda inimesega, kes on surma mõistetud. Miks?"

"Sest ma armastan teda," pomises Savitri.

"Ja kas tõeline armastus tähendabki muud kui seda, et sa tunned ära oma armastatu hinge? Kui suudad näha läbi kõikide illusioonide, mida tekitab Maya, siis oled alati Satyavani hingega seotud. Seda ühendust ei saa iial katkestada, hoolimata sellest, mis võib juhtuda kehaga."

Ramana puudutas Savitri laupa ja naine nägi surnukehasid põlemas matuseriitadel Gangese ääres ja nende tuhka tuulde kadumas. "Silmad peavad paratamatult nägema just seda," sosistas Ramana. "Kahjuks ei näe need hinge, see panebki meid surma uskuma." Ta lasi Savitril oma sõnadesse süüvida. "Kas sa arvad, et suudad nüüd lakata silmi usaldamast?"

Savitri noogutas ja tundis samal hetkel, kuidas Satyavani hing tema hingega liitus, nagu oli tundnud ka nende kohtumispäeval.

ELU JA SURMA ERINEVUS

Selle uskumine, mida näeme, on sõltuvus – me saame selleta hädavaevu hakkama. Tunnen üht kuuekümnendates eluaastates meest, pensionile jäänud maaklerit, kes kaotas traagilises õnnetuses oma naise. Naine sõitis päikeseloojangu ajal autoga koju ja miski hajutas tema tähelepanu. Ta auto parem ratas puudutas äärekivi ja üksainus rooliratta nõksatus põhjustas sõiduki paiskumise üle katuse vastassuunavööndisse. Naine suri kolm tundi hiljem kiirabihaiglas tugeva sisemise verejooksu tõttu. Tema abikaasa oli šokis. Ta ei suutnud mõista, et oli ühtäkki oma naise kaotanud. Isegi mitme kuu möödudes tundis mees teravat hingevalu, teda painas mõte, et ta kas saab oma lahkunud naisega rääkida või jääb igavesti leinama.

"Räägitakse, et kui armastad kedagi küllalt kaua, siis muutub ta sinu osaks," ütles mees.

"Ma arvan, et see on õige," vastasin.

"Alates hetkest, kui Ruth lahkus, olen tundnud endas tühimikku. Nii kirjeldaksin ma leina – ja see teeb põrgulikku valu." Me istusime tema majas, mis paistis ühe inimese jaoks liiga suur. Mees oli seda ilmselt ka ise tundnud, sest ta oli magamistoad sulgenud ja oma kabineti polsterdatud toolile tõmbunud.

"Ma ahastasin nagu õnnetu koer veel palju kuid pärast seda, kui Ruth suri," rääkis ta. "Siis otsustasin, et see teeb liiga palju valu. Ma pean silmas, et mingi osa minu meelest ütles mulle ikka ja jälle, et Ruth ei ole päriselt lahkunud. Ma hakkasin oma naisega vestlema. Ja ometi polnud ma üks nendest õnnelikest inimestest, kes tunnevad lahkunu ligiolekut. Kellega ma rääkisin? Õhuga? Oma kujutluse viljaga?" Ta vaikis hetke, enne kui jätkas.

"Otsustasin minna meediumi juurde. Sa oled kindlasti hämmastunud, kuuldes, kui palju elab Lõuna-Californias inimesi, kes suudavad sinu eest surnutega rääkida."

Pomisesin midagi ellujäänu vajadusest teada saada, mis on armastatud inimesega juhtunud.

"Jah, olen nõus. Meediumil, kelle peale mina sattusin, olid ainult head kavatsused, ma olen selles kindel. Läksin tema juurde närvilisena. Ta ei elanud mustlastelgis või mõnes muus sellises paigas. See oli linnamaja ja ta ise nägi välja nagu iga teine, kes seisab kohalikus supermarketis järjekorras."

See meedium oli rahustavalt maine. Ta pani mehe istuma mugavasse patjadega tooli, asetas kliendi käeulatusse veepudeli ja istus ise tema vastu kohvilaua äärde. Meedium sulges silmad ja palus, et nad mõlemad püsiksid vaikselt. Ta soovis, et mees mediteeriks, kui oskab. Mees ei osanud, seega ta lihtsalt istus suletud silmadega ja piilus meediumi, kui paistis, et rääkima hakkamine võtab naisel aega.

"Siis juhtus midagi?" küsisin.

"Meedium ütles, et üks naine tahab minuga rääkida ja et tema silme ette tekib pilte: kaks last, üks neist nüüd kaugel eemal, majake mägedes, suur valge väli (lumi? jäätunud järv?). Meil on tõepoolest kaks last ja tütar elab Inglismaal. Ruthile ja mulle meeldis suusatada, seepärast üürisime vahel majakese mäenõlval. Ja äkki ma muutusin tähelepanelikuks."

"Paljudele inimestele meeldib suusatada," märkisin.

Ta ohkas: "Ma tean. Aga nii see läks. Meedium rääkis järjest asju, mis mulle õiged tundusid, aga kuna teid polnud seal..."

"Mul polnudki vaja seal olla. Te mõtlesite kindlasti, et see on Ruth."

"Siis arvasin seda tõepoolest. Võib-olla sellepärast, et ma tahtsin nii väga, et see tema oleks." Mees jätkas, jutustades – nagu tuhanded inimesed sellise olukorra kohta –, kuidas meedium tuli lagedale paljude huvitavate üksikasjadega. Igaüks, kes võtab meediumiga ühendust, loob endale kujutluspildi, mis põhineb sellistel veenvatel väikestel vihjetel nagu lemmiklooma nimed ja meeldejäävad sündmused.

Sõnasin: "Ruth ütles sulle, et ta viibib meeldivas paigas ja et sul ei tarvitse muretseda. Ta kinnitas, et on kaitstud, ja lisas, et armastab sind. Õigus?"

"Ma tean, et see kõlab kulunult," lausus mees kõhklevalt. "Aga see tundus ehtne. Ma olin kogu aeg väga emotsionaalne, nutma puhkemas. Seanss kestis umbes nelikümmend viis minutit. Meedium embas mind. Tallegi olevat see olnud emotsionaalne kogemus; oli kummaline mõtelda, et tund aega tagasi olime teineteisele täiesti võõrad."

"Ja mis oli selle kohtumise tulemus?" küsisin.

Mees kehitas õlgu. "Ma tundsin end otsekohe paremini. Siis aga hakkasid minusse hiilima kahtlused. Miks rääkis Ruth ainult asjadest, mida ma niigi teadsin? Kas meedium luges lihtsalt mu mõtteid või aurat, mis iganes? Kas ta häälestas end mõnele mu meeleheitlikule soovile? Praegu pole ma enam kindel, kui palju head see kohtumine üldse tegi."

See mees ei teadnud, et ka minul oli olnud sarnane kogemus. Mitu aastat tagasi paluti mul osaleda ühe ülikooli uuringus, kus püüti välja selgitada, kas surnutega on võimalik suhelda. Ma istusin täiesti eraldatud ruumis ja mul paluti mitte midagi rääkida – kontakt meediumiga pidi toimuma katsejuhi kaudu. Tegelikult oli telefoni teel meiega ühenduses kolm meediumit, kes asusid riigi erinevates nurkades ja kellel polnud võimalik üksteist kuulda ega omavahel rääkida.

Kolmest meediumist kaks küsisid: "Kas teie toas on Deepak Chopra?" Neile polnud öeldud, mis mu nimi on, ega isegi seda, et ma olen mees. Ka ei kuulnud nad mu häält.

Kõik kolm väitsid, et üks lahkunu tahab minuga rääkida. Kaks meediumit teadsid kohe, et see oli minu isa, kes kaks aastat tagasi ootamatult suri. Kolmandal kulus natuke rohkem aega, et kindlaks teha, kuidas lahkunu mulle sugulane on, siis aga ütles ta, et tegemist on mu isaga. See "isa" teadis mu hindikeelset hüüdnime. Ta ütles, et on õnnelik ja et mul pole vaja muretseda. Kõik kolm meediumit tulid välja selliste üldiste positiivsete tundeavaldusega. Kohtumine kestis kaks tundi.

Nagu mees, kes kontakteerus oma surnud naisega, nii arvasin minagi, et mu kogemus on ehtne. Kuid ma lahkusin samuti teatavate kahtlustega. "Isa" teadis asju, mida ka mina teadsin, aga ei midagi enamat. See katse toimus kindlate ettekirjutuste järgi, millest mul oli kahju. Ma ei saanud ise küsimusi esitada ega kuuldule reageerida. Ma tahtsin teada, miks ei öelnud lahkunu midagi selle kohta, mida suremine endast kujutab. Tekib küsimus, kas "Ruthi" ja mu "isa" tuleks pidada viirastusteks või lahkunud hingedeks või pole tegemist kummagagi. Veedade rišide jaoks on nad mäluviirud akašas – teave, mis hõljub ringi, kuni leiab koha, kuhu end kinnitada. "Ruth" ja mu "isa" olid sama reaalsed nagu kõik muu akašas, aga jääb ikkagi küsitavaks, kas neile võib omistada pooleldi füüsilist staatust. Ma eelistan vaadelda "isa", kes minuga rääkis, tema teadvuse osana, millel oli minuga nii lähedane seos, et me saime ikka veel suhelda.

Skeptik osutaks sellele, et me oleme harjunud nägema ja kuulma teisi inimesi – see on komme, millest loobume isegi pärast surma vastumeelselt. Seepärast on viirastus vaid üks meele loodud jäänuk. Usklik väidaks vastupidist – seda, et viirastus on reaalne ja peaaegu füüsiline, et see on nende inimeste varjutaoline kehastus, kes ei suuda leida lahkumisteed sellest maailmast. Aga mõlemal juhul on tegemist harjumuse ja mäluga. Kas see oli minu või mu isa harjumus, mis tõi meid kokku? Ma arvan, et natuke mõlemat, sest igaüks, kellesse sa suhtud armastuse ja lähedusega, jagab sinuga teadvust. Me oleme üksteise sees, mida näitab seegi, kui kergesti ma suudan meenutada oma isa häält, kombeid, kõnekujundeid ja kõnemaneeri. Teatud määral olen võtnud need isegi üle, mis ähmastab veelgi meievahelist piiri.

Rääkides surnutega, kasutame tuttavat seost, mis võib olla tugev või nõrk. Kui see on nõrk, siis näeme ja kuuleme lahkunuid oma meeles; kui see on tugev, siis näeme ja kuuleme neid väljaspool meid. Aga ei mina ega mu isa ole väljaspool välja. See on oluline, rišid rõhutavad seda ikka ja jälle ning ka minu kogemus näitab, et see on tõsi.

Jõud, mida vajad

"Teispoolsuses" edukalt liikuda tähendab valitseda jõudusid, mida seal vaja läheb. Kui "teine pool" pole pelk ainelise maailma jäljendus, siis peavad need jõud erinema tahtejõust, füüsilisest jõust ja teistest tuttavatest ainelise maailma elutugedest. Ometi ei saa peentasandi jõud – mis on osa meist endist – olla meile täiesti võõrad. Enamikule meist on esmaseks maailmaks muidugi füüsiline maailm, aga me kasutame kogu aeg ka peentasandi jõudusid, mis võivad meid surmajärgses elus toetada. Kui rišidel on õigus, öeldes, et me elame nii praeguses kui ka surmajärgses elus akaša väljas, siis teadvuse peentasandi jõud ühendavad neid mõlemaid elusid.

JÕUD, MIDA SA VAJAD

Eneseteadvus: jõud ennast tunda. See jõud hoiab sind koondatuna.

Valmisolek: jõud, millega avada oma meel. See jõud lubab näha tegelikkust, hoolimata vanadest harjumustest ja uskumustest.

Kavatsus: jõud, millega ilmutada soove. See jõud ühendab sind su eesmärgiga.

Eristamine: jõud, millega täpselt vahet teha. See jõud juhib sind mõistmise peensustesse.

Omaksvõtmine: mittevastupanu jõud. See jõud võimaldab sul reaalsust endasse integreerida.

Et tõeliselt teada midagi nii sügavat kui see, mis toimub pärast surma, peab su meel pöörduma nimetatud jõudude poole. See on tõesti ainus, mis meid veedade rišidest eristab: nemad kasutasid peentasandi jõudusid täiel määral, meie aga pöördume nende jõudude poole palju vähem. Me lükkame oma hingerännakut aina edasi, lausa surmani välja. Ometi vajame peentasandi jõudusid iga päev – enda jaoks ja nende suhete jaoks, mis avardavad meie silmapiiri.

Pead olema keskendunud ja *eneseteadlik,* et sa ei manipuleeriks teistega ega laseks ka endaga manipuleerida.

Su *valmisolek* – näha väljapoole oma ego – loob vaba ruumi suhte kasvamisele.

Selle asemel et lasta tujudel suhet mõjutada, *tahad sa,* et suhe muutuks rikkamaks ja sügavamaks.

Su partner täidab sind pidevalt soovide, vajaduste ja arvamuste vooluga (sa teed temaga sedasama). Sul tuleb *eristada,* kas väline mõju on sulle positiivne, neutraalne või negatiivne.

Olles pööranud tähelepanu kõigele eespool toodule, võid oma partneri täielikult *omaks võtta,* ilma et ohustaksid oma terviklikkust ja isiklikku arengut.

Nüüd asenda sõna "suhe" sõnaga "hing". See, mis soodustab suhet, arendab ka hinge. Need oskused on otsustava tähtsusega siis, kui surmajärgne elu viib sind hingemaailma, nagu kõik vaimsed õpetused ütlevad. Me saame samastuda kõikide kogemustega, mis leiavad aset surmajärgses elus, sest need on meile tuttavad. Minu kasvades kasvavad ka mu jõud.

Ma saan sellevõrra eneseteadlikumaks, kuivõrd hajub piir minu ja mitte-minu vahel. Kui piir kaob, siis hõlmab mina palju rohkem reaalsust. Ja ma tunnen end vabana.

Ma tahan siis aina enam muutuda ja areneda. Mu vanad uskumused pannakse proovile ja neil lubatakse vajaduse korral muutuda. Ma tunnen end uudishimuliku ja võlutuna.

Ma usaldan oma soovi teada tõde... mida see ka ei avaldaks. Tunnen, et juhin.

Ma leian, et suudan eristada loomuse väga peeni kihte. Peentasandi maailmad ei ole minu eest peidus, sest need on juba minus. Tunnen, et olen ühenduses.

Ma võtan omaenda tõe omaks nii, nagu see avaneb. See teeb lõpu hirmule ja kahtlusele. Tunnen, et olen eesmärgi saavutanud.

Olen palju rõhutanud just tundmist, sest enamik meist peab elu mõtteks turvatunde taotlemist ning armastatud, õnnelik ja rahul olemist. Nende soovide kaudu oleme ühenduses hingega, sama põhjus motiveerib meid liikuma hinge peentasandi maailma. Mõnele inimesele piisab sellest motivatsioonist, aga enamik meist vajab enne läbimurret või pöördepunkti, kui saab oma peentasandi ühendused täielikult tööle rakendada.

"Meil abikaasaga olid probleemid," rääkis üks neljakümnendais aastais naine, keda nimetan Kate'iks. "Ta lubas vähem töötada ja veeta rohkem aega koos perekonnaga, aga see ei muutnud asja eriti paremaks. Ta käis halvatujulisena mööda maja ringi ja selle asemel et napsitama hiilida, hiilis minema, et kuulata talle jäetud sõnumeid. Meelerahu nimel nõustusin ühe sõbra soovitusega ja õppisin selgeks meditatsioonitehnika, mida tema kasutas."

"See tähendas, et pidin üksinda istuma vaikses toas kaks korda päevas kümme kuni kakskümmend minutit ja kordama mantrat," ütles Kate. Mõnel esimesel korral jäi naine magama, aga õpetaja rahustas teda, öeldes, et see on hea märk. Tal oli vaja oma kehast palju stressi vabastada.

"Teisel nädalal läks mul paremini. Meel muutus vaiksemaks ja ma jäin ärkvele. Hingamine rahunes pehmesse aeglasesse rütmi. Ühel päeval märkasin üllatudes, et ma justkui ei hinganudki. Veelgi üllatavam oli see kord, kui tundsin vajadust istuda põrandale pisut muudetud lootoseasendisse. Ma polnud iial joogaga tegelenud, aga mu keha näis teadvat, mida ta teha tahab."

Kate tundis end kõike seda tehes hästi, ta muutus argielus keskendunumaks, kuid alistus ikka veel viha- ja ärritusepuhangutele. Ka tema abielus toimus märgatav rahunemine.

"Siis ühel ööl, kui olin uinumas, märkasin nõrka sinakat kuma. Mu silmad olid kinni ja algul mõtlesin, et see on vaid magamistoalampide järelkuma, midagi sellist, mida näed, kui välklambi sähvatuse mõju silmades kaob. See sina, mida nägin, tundus magnetiline. Ma ei suutnud seda tähele panemata jätta. Siis avasin pimeduses silmad ja nägin, et kogu tuba oli sinise kumaga täidetud. Selles oli kuldseid sädemeid või täppe."

Ütlesin Kate'ile, et joogidele pole see kogemus ebatavaline. Ta tajus valgust, mis kiirgub tajumise peentasandilt. Küsisin, millisena see talle tundus.

"Rahustav. Turvaline. Aga enamasti oli valgus lummav. See tõmbas mind, kuni tundsin, et võiksin seda igavesti vaadata."

Ütlesin: "See näitab, et sind lummas su enda teadlikkus. Räägitakse, et hing ilmutab ennast meie tundlikele meeltele pärlendava särava kumana."

"Kas see on miski, mida peaksin püüdma korrata?" küsis Kate.

"Selleks pole olemas mingit tegelikku viisi," ütlesin, "sest su kogemus oli tahtmatu. See on sama mis püüda korrata esimest muljet või esimest suudlust."

Kuna Kate tundus sellest natuke rusutuna, ütlesin talle, et üks klassikalisi lõkse vaimsete otsijate püüdmiseks on ahvatlus korrata ülenenud kogemuse hetke. Me hellitame endas seda mõtet. Oled sa seda märganud? Hingematvalt kauni päikseloojangu üllatus, intiimsuse õrn hetk, isegi suurepärane söök – kõik kutsuvad end kordama. Aga hetk pole iial täpselt sama, sest seda ei muuda eriliseks päikseloojang, armastav käepuudutus või hea toit, vaid äkiline üleminek peentasandi maailma.

Rääkisin Kate'ile ka kogemuse kontiinumist, mis viib õnnest õndsusse, füüsilisest intiimsusest ühendusse hingega. Ta oli andnud endale loa liikuda sujuvamalt mööda seda kontiinumit. Meditatsioon on õrn viis vallandada end ankrust. See pole nii jõuline, et tõukaks su uude tajumise alasse; selle asemel juhitakse sind õrnalt peenema tunnetuse juurde – nagu sinine kuma, mida nägi Kate, kuma, mida saadavad peenemad tunded ja mõistmine. Ma õnnitlesin teda ja lubasin, et tal tuleb veelgi läbimurdeid.

Oma lühiajaliste rännakute kaudu peenmaailma võime aimata, kui õrn saab olema surmajärgne elu. Seal tundub peentasandi jõud loomulikuna. Rahu ja eesmärgid saavutatakse otsese hingega suhtlemise kaudu.

9

Kaks maagilist sõna

"VAATA, KAS SA näed seda?" küsis Ramana. Ta osutas käega ettepoole ja Savitri märkas puude kohal suitsuviirgu.

"Toiduvalmistamise tuli?" arvas ta.

"Mine sinna ja vaata järele. Ma jään siia, kuni sa tagasi tuled." Ramana istus kännule ja seadis end mugavalt sisse.

Nii läks Savitri üksi suitsu suunas. Peagi märkas ta põlenud puid, purunenud härjavankreid ja teisi hävingu märke. Lõpuks jõudis ta mahajäetud külla, kuhu olid tunginud lähedalasuva kuningriigi sõdurid ja selle laastanud. Küla majad olid muudetud hõõguvaks tuhaks, välja arvatud üks, mis oli jäänud puutumata.

Savitri astus selle maja ukse juurde, seal istus üks vana naine. "Ümberringi on kõik hävitatud," ütles ta naisele, kummardades ta ees. "Kuidas sinu maja alles jäi?"

Vana naine vastas: "Kõik me küla mehed olid ära, võitlemas. Kui sõdurid tulid tõrvikutega mind röövima ja mu maja põletama, ütlesin neile: "Tulge, tulge, sest kellelgi teisel pole julgust sisse tulla. Kõigil majas on nakkavad sarlakid. Aidake mul hoolitseda haige perekonna eest." Selle peale ehmatasid sõdurid nii väga, et keeldusid astumast sammugi lähemale, ning jooksid ära."

Savitri pani käe taskusse ja leidis väikese mündi, mille andis vanale naisele. Ta läks sama teed pidi tagasi, kuni leidis ootava Ramana.

"Miks sa mu sinna saatsid?" küsis ta.

"Vana naine lõi tagasi terve armee vaid väljendiga "nakkavad sarlakid"," ütles Ramana. "Targad teavad, et ka Surma saab tagasi saata kahe sõnaga, need on "mina olen"."

"Ma ei saa aru." Savitri sattus veelgi suuremasse hämmingusse, kui vaatas taevasse ja nägi, et suitsuviirg oli kadunud.

"See küla oli vaid sümbol," ütles Ramana.

"Mure ja kurbuse sümbol?"

"Ei, püsimatuse sümbol. Pane tähele, Savitri. Selles elus pole mingit püsivust. Omandid tulevad ja lähevad, nii ka teised inimesed. Me saame suurtest kaotustest kuidagi üle. Kuidas? Haakudes tõdemusse, et *meie* oleme püsivad, et meie maailm on igavene.

Aga see on vale tee. Surm on ahne ja tahab kõike hävitada sama hoolimatult nagu pealetungiv sõjavägi. Siruta oma käed tema poole ja ütle: "Mina olen". Surm taganeb, sest tal pole midagi hävitada. *Mina olen*'il pole omandit, ootusi, pole midagi, millesse haakuda. Ja ometi on see kõik, kes sa oled ja mida sul iial selles või tulevases maailmas vaja läheb."

Ramana rääkis rahuliku autoriteetse häälega ja see aitas Savitrit.

"Vana naine valetas, kui ütles *nakkavad sarlakid*. Sina pead rääkima tõtt, kui ütled *mina olen*. Ma arvan, et sa oled peaaegu valmis," sõnas Ramana leebelt.

"Kuidas saan ma seda tõeks teha?" küsis Savitri.

"See pole raske. Kui oled õnnelik, siis mine endasse ja tunneta õnne kogejat. Kui oled kurb, siis mine endasse ja tunneta kurbuse kogejat. Nad on üks ja sama. Sinus on vaikne väike punkt, mis jälgib kõike, näeb kõike. Ole selle vaikusega, millal aga saad. Märka seda, selmet sellest mööda libiseda. Lähedane tutvumine on su suurim liitlane. *Mina olen* on su olemus. Pole midagi võõrast selles, et lihtsalt olla.

Algul pole see vaikne väike punkt just eriti suur kogemus, aga see võib kasvada piirituks. Kui sured ja sul pole enam millestki kinni hoida, siis täidab *mina olen* kogu universumi. Targad kordavad seda tõde ikka ja jälle, igal ajastul. Aga sa ei tohi osta tõde teistelt. Leia *mina olen* iseenda seest ja see suureneb sind täites. Kui see toimub, oled sa kaitstud. Su olemus on siis sama mis hing."

IGAVIK

Kui kõik kujutised on peentasandil kadunud, siis jõuab surev inimene igavikku. Igavik on hinge allikas. Rišid ütlevad, et viimaks ometi on illusioonid lakanud ja algab reaalsus. Tõsiasi, et me ei saa füüsilises elus igavikku näha, samas kui see laiub igas suunas meie ümber, on piirang, mida rišid püüdsid ületada.

Mida piiritum on su nägemine, seda reaalsem sa oled.

See kõlab küll innustavalt, kuid teeb meid samas rahutuks, sest oleme harjunud elama piiride keskel. "Aastaid tagasi hakkasin huvi tundma vaimsuse vastu," rääkis üks naine, "aga mulle ei meeldinud kogu see jutt Ühest. Ma ei leidnud sellega kontakti. Ma teadsin, et see viis, kuidas mind kasvatati, et usuksin vanaisalikku Jumalasse, kes istub taevas, on väga piiratud. Aga ma vähemalt suutsin sellest aru saada. Ma ei suuda aru saada Ühest." Ma leian, et see on vägagi loomulik reaktsioon. Teekonna lõpul pole armastatud inimesi, füüsilist eesmärki ega mälestusi materiaalsest tasandist. Isegi budistlik väljend "selge valgus" on vaid metafoor, sest igavik pole ei valgus ega selge.

Kujuta ette, mida see tähendab. Kui jõuad igavikule lähemale, ei koge sa seda, et oled surnud või elad. Sa pole mees ega naine. Hetk on sama mis sajand ja enne liitub pärast'iga. Kas me oleme jõudnud paika, mis on liiga hõlmamatu, et sellest aru saada? Kui see nii oleks, siis oleks see ka liialt mõistetamatu, et meile tähtis olla.

Igavik annab meile rohkem vabadust, kui suudame taibata. Kujutiste puudumine tähendab seda, et me ei vaja neid enam. Armastatud inimeste puudumine tähendab seda, et me ei vaja enam suhteid. Oleme tagasi oma allikal, aga teistmoodi. *Oleme kõike kogenud*. Loomine on näidanud meile kõike. Praegu võime kohkuda ja arvata, et see on ülim luupainaja. Aga rišid, kes seda järku nimetasid mokšaks ehk vabanemiseks, ülistasid seda. Ainult vabanenud hing saab valida *ükskõik mida*. Pole mingit tõmmet ei üles ega alla, naudingu ja valu mehhanism jääb seisma.

Mis tunne oleks leida end vabana? Piirideta? Nimeta? Kui sa püüad kasutada ükskõik millist sõna igavese hinge kohta – hea, püha, armastav, tõeline –, vastavad rišid sellele *netti*'ga, sanskritikeelse sõnaga, mis tähendab "mitte see". Tegelikult nimetatakse mõnes vedaanta koolis vaimset teed nimetusega "*netti, netti*", mida öeldes kordad "mitte see, mitte see", kuni jõuad lahti öeldes põhiolemuseni. Seda kujutab endast ka surmajärgse elu teekond. Sammsammult mõistab surija: "See ma tavaliselt olin, aga enam ei ole."

Nii see toimub. Üks inimene, kes oma surmalähedasest kogemusest väga üksikasjalikult rääkis, jõudis igaviku kirjeldamisele lähedale. Selle ülevaate, mis on praegu asjaomases kirjanduses kuulus, andis kunstnik Mellen-Thomas Benedict, kes suri ajukasvajasse 1982. aastal. Lääne inimene ei saa sellest aru, et ta võis poolteist tundi surnud olla ja naasta ellu. Tiibeti budismis peetaks teda delogiks, sest Benedicti kogemused on nii üksikasjalikud nagu delogide

omad. Ma jutustan tema loo täpselt ümber, sest Benedicti teekonna kirjeldus kujutab endast peaaegu surmajärgse elu entsüklopeediat.

Ta leidis end kehast väljas, teadlikuna sellest, et tema laip lamas voodil. Benedicti taju oli väga avardunud – ta võis näha üle oma maja, selle ümber ja alla – ning ta tunnetas, et oli mähkunud pimedusse, aga varsti hakkas paistma üks ere valgus. Benedict liikus selle poole, teades, et kui ta siseneb sellesse valgusesse, siis ta sureb.

Siin tegi Benedict jahmatava otsuse. Ta palus kogemusel peatuda ja see peatus. See, et ta leidis viisi, kuidas juhtida pärast surma toimuvat, ei üllataks rišit, aga SLK-kirjanduses on selline juhtum peaaegu ainulaadne. Benedict palus peatust, et ta saaks rääkida valgusega. Ja kui ta seda tegi, muutis valgus Benedicti jutu järgi pidevalt oma kuju, sarnanedes vahel Jeesuse või Buddhaga, mõnikord aga omandades keerulise mustri, mis meenutas mandalat või arhetüüpseid kujutisi ja märke. Valgus rääkis talle (või kui olla täpne, kandis tema meelde informatsiooni), et surevale inimesele antakse nende kujutiste "tagasiside silmus", mis sobivad tema uskumustega: kristlane näeb kristlikke kujutisi, budist budistlikke kujutisi. Et tegemist on silmusega, siis võib surev inimene minna kogemusse ja seda kujundada, nagu Benedict leidis ennast tegevat. (Valgus selgitas, et Benedicti puhul oli tegemist harvaesineva juhtumiga: enamik inimesi läheb midagi küsimata edasi.)

Tõsiasi, et Benedict nägi nii palju muutuvaid kujutisi, võis olla tingitud tema sukeldumisest maailma religioonidesse ja vaimsetesse traditsioonidesse pärast seda, kui tal oli vähk diagnoositud. Järgmisena sai Benedict teadlikuks, et see, mida ta tegelikult nägi, oli kõrgema Mina maatriks, mida ta kirjeldas inimhingede mandalana, s.t teadvuse kosmilise mustrina. Ta mõistis, et igal inimesel on kõrgem Mina, kes teenib ülihingena ja ka juhtkanalina, et tagasi allikale jõuda. Need terminid, peaaegu muutmatul kujul, kõlavad puhta vedaantana. See paneb kahtlema, sest võib-olla mõjutas Benedicti tugevasti tõik, et ta luges natuke aega enne oma kogemust India pühakirju. Teisalt avas aga kogemus end tema vaatepunktist, täiesti spontaanse ja reaalsena.

Vaadates hingede maatriksit, sai Benedict teadlikuks, et kõik inimesed on omavahel seotud; inimkond moodustab ühe olemise; igaüks meist on selle terviku osa. Teda tõmbas maatriksisse, mis tema kirjelduse järgi oli ülimalt ilus. See kiirgas tervendavat, sünnitavat armastust, mis vallutas ta. Valgus teatas talle, et hingemaatriks

kujundab selle peenenergia taset, mis ümbritseb maakera ja seob inimesed ühte. Benedict oli kümme aastat tegelnud tuumarelvade keelustamise ja ökoloogiaga, nende murettekitavate küsimustega, mis olid muutnud ta sügavalt pessimistlikuks. Nüüd aga seisis ta silmitsi – tema enda sõnu kasutades – iga inimhinge puhta iluga ja see tegi ta sõnatuks.

Ta oli eriti hämmastunud selle üle, et üheski hinges polnud kurjust. Valgus teatas talle, et hing ei saagi olla läbinisti kuri. Inimtegevuse aluseks on armastuse otsingud. Kui keegi hakkab kurje tegusid tegema, siis on selle peamine põhjus armastuse puudumine. Kui Benedict küsis, kas see tähendab, et inimkonda saaks päästa, kõlas "trompeti hääl", mida saatis spiraalselt tõusev valgus, ja talle öeldi, et ta ei unustaks iial seda vastust: me oleme juba päästetud, hoolimata sellest, kui kohutav praegune olukord ka ei näiks.

Benedict koges sügavat ekstaasi, kui sukeldus aina enam valgusesse ja jõudis järgmisesse maailma, mis oli peenem ja ka palju avaram. Ta nägi "suurt valgusevoogu, tohutut ja täielikku, sügaval elu südames". Kui ta küsis, mis see on, ütles valgus talle, et see on elujõgi ja et ta peaks sellest jooma nii palju, kui süda soovib.

Piiritust uudishimust ajendatuna palus ta valgusel ilmutada endale kogu universumit "ilma inimliku illusoorsuseta". Tal paluti ratsutada valgusevool; kui Benedict seda tegi, siis läbis ta tunneli, kuuldes teel "pehmeid lööklaineid". Tema kiirus kasvas üle valguskiiruse, kui ta jättis seljataha päikesesüsteemi, läbis galaktika südame ja sai teadlikuks paljudest maailmadest ja eluvormidest, kõike peadpööritaval kiirusel. Nüüd tegi Benedict kriitilise avastuse, et see, mis näis talle olevat rännak läbi kosmose, oli tegelikult tema enda teadvuse avardumine. Galaktikate ja tähekobarate ilmumine ja möödatormamine oli tema enda teadvuse tormamine ühelt aegruumi piirilt teisele.

Benedict kirjeldab galaktikaid koondumas üheks punktiks, kõiki eluvorme andmas teada oma olemasolust, teist valgust, mis sisaldab universumi kõiki võnkeid. Veedade rišide õpetuse järgi on need ürgsed võnked, millest saab alguse loomine, see tähendab, et Benedict oli tegelikult tunnistajaks teadvuse tegevusele. Benedict leiab selle tasandi jaoks oma väljendi, öeldes, et ta kattus universumi hologrammiga.

Jõudes teise valgusesse, koges Benedict täielikku nihet vaikusesse ja ülimasse liikumatusse. Ta mõistis äkki, et võiks tegelda lõpmatusega. Ta oli tühjuses või eelloomises, nagu ta seda nimetab,

ja tema teadvus oli piiritu. Ta oli kontaktis absoluudiga – see polnud religioosne kogemus, vaid piiramatu teadlikkus. Ta tajus kogu loomist ilma alguse või lõputa. Ühe suure paugu, ainukordse, universumi loonud sündmuse asemel tajus Benedict miljoneid suuri pauke, mis pidevalt tekitasid uusi universumeid. Et ta oli väljaspool aega, siis toimus see korraga kõikidel tasanditel.

Jõudnud selle kosmilise epifaaniani, hakkas Benedict sammsammult liikuma vastassuunas. Ta ärkas kodus oma voodis vankumatu teadmisega – mida võib praegu nii tihti kohata SLK-kirjanduses –, et surm on illusioon.

Benedict oletas, et ta pöördub maa peale tagasi imikuna ja alustab uut kehastumist. Kui ta silmad avas, oli ta ikka samas kehas, mis oli juba üle tunni aja surnud olnud, nagu väitis hospiitsi töötaja, kes viibis tema juures (siiski polnud seal mingeid jälgimisseadmeid ega arste). Varjupaiga töötaja, kes oli Benedicti juures nutnud, kinnitas talle, et tal olid ilmnenud kõik surma tunnused, kaasa arvatud jahtumine ja tardumine. Stetoskoobiga polnud võimalik kuulatleda südamelööke. (See väide on meditsiiniliselt nii ennekuulmatu, et paneks skeptiku kõrvale heitma ka kõike ülejäänut Benedicti loos.)

Ehkki Benedict tundis algul suurt segadust, oli ta enesetunne siiski parem kui iial enne. Läks kolm kuud, enne kui ta pääses uuele aju-ultraheliuuringule. Loomulikult oli ta oma kasvaja pärast ärevuses – uuring aga tõi suure uudise. Kõik pahaloomulise kasvaja sümptomid olid kadunud, mida tema onkoloog selgitas spontaanse remissioonina, harvaesineva näitena pahaloomulise kasvaja iseeneslikust kadumisest. See on kõrvalekalle tõsiasjast, et meditsiinikirjanduses ei leidu näiteid surma kaudu toimuvast remissioonist ja kaugele arenenud ajukasvaja remissioonid on, nii palju kui mina tean, haigusnähtude kadumise juhtumite hulgas kõige harvemad.

Minu enda seisukoht on, et iga lõpp-punkt on ühtlasi alguspunkt. Mellen-Thomas Benedictile muutus puhas teadvus fantastilise teekonna ülimaks lõpuks. Rišidele on see alguspunktiks elamisele olevikus. Üks kõige ehedamaid asju Benedicti kogemuses on see, et ta leidis oleviku suurima väärtuse: "Inimesed on nii hõivatud jumalaks saamise püüetega, et nad peaksid mõistma, et me oleme juba jumal ja et jumal on saamas meiks. Just selles on asi." Tema tunne, et tühjus on kõikjal, et nähtamatu maailm sisaldab kõike, et Jumal on kinkinud inimesele kõikvõimalikud eelised – kõlab vaimses mõttes tõena.

Veendunud materialist võib pidada mittefüüsilisse maailma rändamist võimatuks, aga tegelikult külastame teadvuse teisi vorme kogu aeg. Rišide õpetuse järgi liigume teadlikkuse kolme tasandi vahel, mis moodustavad kogu kogemuse:

teadvus, mis on täidetud füüsiliste objektidega;
teadvus, mis on täidetud peenobjektidega;
teadvus, mis on täidetud ainult iseendaga – puhas teadvus.

Igal tasandil näib hing erinev. Füüsilises maailmas on hing koondunud emotsioonide ja idealismi ümber. See seostub südamesoojuse, armastuse ja jumalale pühendumisega. Me vaatame hinge meenutamaks endale, et meis on jumalik säde, ja ometi ei raja me oma elu sellele. Hing liigub sisse ja välja.

Peentasandi maailmas on hing vaim, tähistades pühadust, jumala lähedust ja vabadust füüsilise olemasolu taakadest. Hing ei paku enam pelgalt lohutust; see on õndsus, mida valu meie eest varjas. Hing on nüüd muutumatu, selle nõuandeid saab selgelt, ilma segaduseta, järgida. Esmane tunne on magnetiline, meid tõmbab järeleandmatult jumaluse poole.

Puhta teadvuse maailmas on liitumine täielik. Me näeme, et oleme hingega üks. Et puhtas teadvuses ei saa kasutada väljendeid "siin" ja "seal", siis pole hingel asukohta. See on ühel ja samal ajal kõikjal ja eikuskil. Inimene ei otsi enam hinge headust, pühadust ega puhtust. See lihtsalt on.

Pärast surma kogeme peentasandi maailma automaatselt, ometi sisaldub rišide õpetuse järgi iga maailm teistes maailmades. Inglite ilmumine maa peale on võimalik, isegi hoolimata sellest, et nad on määratud olema peenobjektide tasandil, ja nii on võimalik ka prohvet Muhammedi rännak taevasse valgel hobusel. See sõltub vaid teadvuse nihkest. Samal ajal on teadvuse iga tasand oma eriliste omadustega ja seda tajutakse eraldioleva reaalsusena.

KOLM MAAILMA: IGAVIKU KAART

1. ***Füüsiliste objektide teadvus.*** See on kindlakujuliste asjade maailm, mida tajume viie meelega ja mis allub lineaarsele ajale. Me näime endile füüsiliste kehadena, mis on eraldatud ajas ja

ruumis. Eluiga kestab piiratud aastad, mis jäävad kahe olulise sündmuse – sünni ja surma – vahele.

Seadused, millele selles maailmas allutakse, on ranged. Gravitatsioon, valguse kiirus ning mateeria ja energia (mida ei saa luua ega hävitada) jäävus on aluseks kõikidele teistele loodusseadustele.

Kui see on su esmane maailm, siis on sul teatud *jõud,* mis lubavad seda maailma uurida. Nende hulka kuuluvad füüsiline jõud, tahtejõud, mõistus, emotsionaalne väljendumine, seksuaalsus ja isiklik autoriteet. Sa oled seda edukam, mida täielikumalt neid jõudusid kasutad. Samal ajal kiindud sa aina enam sellesse teadvuse tasandisse kui ainsasse reaalsusse.

Selles maailmas tundub akaša füüsilise ruumina, mis on täis lõpmatult paljusid ainelisi asju.

Hing tundub isiklik, aga seda saab näha vaid põgusalt.

2. ***Peenobjektide teadvus.*** See on unenägude, kujutluste ja inspiratsiooni maailm kõikides oma paljudes vormides. Me teeme selle maailma kindlaks intuitsiooni abil, märgates selliseid omadusi nagu armastus ja ilu, tundes enda sees ja endast väljas õrna ligiolekut, mida pole viie meelega võimalik tajuda. Eluiga sellel tasandil on nii pikk, kui suudame kujutleda.

Peentasandi maailma *seadused* on voolavad. Sündmused võivad toimuda nii ette- kui ka tahapoole. Nähtamatud struktuurid võivad püsida kaua aega (näiteks müüdid ja arhetüübid), aga isegi siis ei seo aeg neid nii kindlalt kui füüsilises maailmas. Gravitatsioon ja valguse kiirus pole enam kõige määravamad.

Kui see on su esmane maailm, siis on sul teatud *jõud,* mis lubavad seda maailma uurida. Nende hulka kuuluvad kujutlusvõime, mälu, kunstianne, vaimne sensitiivsus, tervendamisvõime ja intuitsioon. Mida enam neid jõudusid kasutad, seda edukam oled. Aga sa võid ka leida, et oled füüsilisest maailmast eraldatud ega suuda selles nii hästi toime tulla kui inimene, kellel pole intuitsiooni ja vaimset sensitiivsust. See teeb sulle muret, kuni avastad, et peentasandi maailm suudab sind toetada.

Akaša tundub unenäoline, täis mälestusi ja kujundeid, arhetüüpe ja jumalaid, vaime ja eeterlikke olendeid.

Hing tundub juhtiva jõuna, mis viib tagasi allikani. Seda tunnetad kogu aeg.

3. ***Puhas teadvus.*** See on maailm, kus teadvus on teadlik iseendast. Selles pole objekte, ei jämeda- ega peenekoelisi. Me teeme

selle maailma kindlaks "mina olen" abil. Olemasolu muutub iseenda eesmärgiks, iseenda tasuks. Kogemusena alustab puhas teadvus vaikse meelega; selle rikkus ja tähendus kasvavad, mida kauem seda kogeme.

Selle maailma *seadused* puudutavad loomist ennast. Iga objekti ja sündmuse seemned viljastuvad siin. Siin on aja, ruumi ja aineliste asjade võimalikkus. Siin on nii meele kui ka mõtete või kujutiste võimalikkus. Ehkki puhas teadvus on täiesti vaba kõigest nähtavast, tahab see innukalt sünnitada; müstikud ütlevad, et see on tiine kõigest, mis on.

Kui see on su esmane maailm, siis ei vaja sa mingeid jõudusid, et selles toime tulla. Aja voolamine ja ruumi avardumine on neutraalsed sündmused. Need tulevad ja lähevad sinu olemuse sees. Sa paned neid tähele neisse kiindumata, aga kui tahad, võid pöörduda ükskõik millise omaduse – armastuse, kaastunde, jõu, tõe – poole ja kogeda neid nende täiuses.

Selles maailmas tundub akaša mitteloodunа. Mõistetel nagu sünd ja surm või elu ja surm, pole mingit tähtsust. On vaid olemasolu. Olemine kujutab endast kõikehõlmavat kogemust.

Tuleb meeles pidada, et surmajärgne elu pole nii "järgne", kui me arvame. Teadvuse kõik kolm tasandit on alati meie lähedal.

Akaša, mis hõlmab füüsiliste objektide maailma, on kolmetasandiline. Silmad saavad vaadelda maastikku, et öelda meile, kus me oleme. *Üles* ja *alla* on kindlad suunad, et orienteeruda füüsiliselt. *Enne* ja *pärast* on kindlad ajahetked, et saada aru, kus me oma eluajal oleme.

Akašal, mis hõlmab peenobjektide maailma, on palju ähmasemad piirid. Need võivad hetkega muutuda vabalt hõljuvaks unenäoruumiks. Kindlate tasandite puudumisel mõõdetakse kogemust selle intensiivsuse seisukohalt. Emotsioonid on kõrgenenud, unenäod muutuvad elavamaks ning inglite ja teiste eeterlike olendite ligiolekut tuntakse vahetult. Kogemuste kasvades muutub see mõnusaks ruumiks tema enda tingimustega, nagu juba on kunstnike, sensitiivide ja sügavalt vaimsete inimeste puhul.

Akaša, mis hõlmab iseennast, on puhas olemasolu. See tundub uskumatult turvaline, sest on ühtne kõigega. Iga kogemus tuleb seest, ühestainsast punktist, millest loomine kiirgub nagu energiavihk või õis, mis avaneb lõpmata.

Hing on umbisikuline. Ta on Olemine ilma lisaomadusteta.

Seni oleme pärast surma toimuva kirjeldamiseks võrrelnud seda teekonnaga. Enamik inimesi loodab loobuda füüsilisest maailmast, et jõuda "kõrgemale" tasandile. Veedade rišid rõhutasid korduvalt, et tegelik nihe on truudusenihe. Kui sureme, siis loobume oma truudusest "teadvusele, mis on täidetud füüsiliste objektidega", ja liigume edasi "teadvusse, mis on täidetud peenobjektidega". Vedaanta järgi tähendabki taevasseminek tegelikult seda.

Rišide õpetuse seisukohalt näib truudusenihe kerge. Enamikele ida ja lääne inimestele aga osutub see kohutavalt raskeks, sest aineline maailm on ju nii veenev. Kahtlus tekib, kui hakkame mõtlema teisele maailmale, hoolimata tõsiasjast, et oma unenägudes elame selles kogu aeg. Sellise kahtluse ja mure täiuslikuks näiteks on Shakespeare'i Hamlet.

Oma kõige kuulsamas monoloogis "Olla või mitte olla" mõtleb Hamlet, seistes silmitsi tohutu viletsusega, kas ta peaks end tapma. Ta ei suuda ennast sundida kuulama oma isa vaimu sõna ja surmama trooni usurpaatorit, oma onu Claudiust. Hamlet on vallatud agooniast ja teda vaevavad südametunnistus, oma arguse ja ebaedu tunnetamine, põlgus ema seksuaalse reetlikkuse vastu ning sügav depressioon, mis piirneb meeltesegadusega. Ehkki enesetapp lõpetaks kannatamise, otsustab Hamlet arutada asja loogiliselt, käsitledes probleemi nii, nagu ratsionaalne meel on harjunud tegema.

Surra, magada –
muud midagi, sest nõnda uinudes
kaoks hingepiin ja kõik need tuhat häiret,
mis meie liha pärib loodusest.
See oleks lõpetus, mis hardasti
on ihaldatav: surra, magada!
*Jah, magada ... Võib-olla unduki näha?**

Jättes kõrvale poeesia ülevuse, näeme, et Taani prints on füüsilise ja peentasandi maailma vahele lõksu jäänud, ta ei suuda ennast veenda, et usaldab neist ühte. Paneme selle mõtte tänapäeva inglise keelde: kas suremine on lõpp või sarnaneb magamajäämisega? Kui see on nagu magamajäämine, siis kas see tähendab murede lõppu või

*Georg Meri tõlge.

hoopis kannatamist luupainajate käes? Võib-olla on need unenäod hullemad kui elusolemine, isegi elu kõige valulikumad hetked. Ma ei saa rääkida kellegagi, kes on surmast tagasi tulnud, nii ei olegi võimalik seda probleemi lahendada. Mu kahtlus ei kao. Ja kahtlusest piisab, et hoida elust kinni.

Seda vedaanta just silmas peabki, rääkides truudusenihkest; kui me pole selles osas edukad, siis jääme kahtlema. Saladus peitub selles, et *peentasandi maailm tuleb põhjalikult selgeks saada, et füüsilisest lahti lasta.* Praegusel hetkel toetume ratsionaalsele mõtlemisele. Liigume lineaarselt ühest sündmusest teise. Füüsiline jõud võimaldab meil käsitseda esemeid ja olla veendunud, et suudame end kaitsta. Tahtejõud ja iseloomu tugevus toetavad meid kaugeleulatuvate eesmärkide taotlemisel.

Ükski nendest jõududest pole peentasandi maailmas tähtis ja seega ei toeta need meid surmajärgses elus. Ja füüsilise ning peenreaalsuse vaheline lävi on väga eksitav. Seda kogeme juba unenägudes. Unenäos suudame maja udusulena õhku tõsta ja ajas tagasi minna või tunneme end mingis hirmutavas situatsioonis täiesti abituna, sõltumata sellest, kui väga püüame sellest välja pääseda. Carlos Castaneda saaga mehe õpiajast vaimse õpetaja don Juani, yaqui nõia juures, räägib põhiliselt õppimisest, kuidas liikuda peentasandi maailmas, kus Castaneda tundis ennast oma jutu järgi hirmust ja kahtlustest täidetuna.

Ühes episoodis võtab don Juan Castaneda käe ja nad hüppavad koos üle kõrge puu. Maandudes uuesti kindlale maapinnale, tunneb Castaneda end haige ja segasena, oksendama hakkamas (iiveldustunne on kõige sagedasem seisund, mida õpipoiss kogeb, peale selle muidugi ka hirm). Don Juan küsib: "Mille poolest erinevad üle puu hüppamine, nagu me seda praegu tegime, ja unenäos üle puu hüppamine?" Seejärel vastab ta ise oma küsimusele. Unenäos hüppame mõnusalt üle puu, sest unenäomaailmas on see loomulik. Me teame, et ärkame peagi üles, ja kui ärkame, siis mõistame, et kõik unenäo sündmused olid vaid aju närviimpulsid. Polnud mingit "tõelist" puud, me vaatame unenäomaailmale tagasi kui illusioonile.

Füüsilises maailmas me ei saa üle puu hüpata, sest me ei mõista, et ärkame üles. Nõid on inimene, kes on õppinud täielikult ärkama, nii on üle puu hüppamine temale loomulik. See kõik toimub samaselt närviimpulsside toimimisele ajus. Pole olemas "tõelist" puud. Kui aga usume, et puu on tõeline, siis peame omaks võtma sellise maailma piirangud.

Me mõistame äkki oma tohutut võimalust – muuta oma truudust füüsilisele maailmale. Kas see hõlmab ka üle puude hüppamist? See oleks erakordne juhtum (ehkki pole ennekuulmatu katoliiklikus ja hinduistlikus traditsioonis, mis on täis lendavaid pühakuid; ja Egiptuses tuli ühte nunna meelitada alla tema kõrgelt istmelt puu kohal õhus). Tõsiasi, et vähesed meist uurivad surmajärgse elu saladust, annab tunnistust meie kinnistunud truudusest. Ometi on hetki, mil mõistame, et meil on juba jõudu nihkuda teadvuse ühelt tasandilt teisele ilma unenäo illusioonita. Lubage mul tuua näide.

"Kolmkümmend aastat tagasi leidsin oma peast lüliti, millega muuta reaalsust." Mees, kes seda rääkis, on Harold. Ta on umbes kuuskümmend aastat vana, pensionile jäänud vabakutseline toimetaja. Me kohtusime suurel *New Age*'i raamatulaadal kaks aastat tagasi. "Tulin siia ilma kaasasündinud südamedefektiga, millega kaasnes risk nocrena surra," jätkas Harold. "Suuremaks sirgudes harjusin sellega. Aga pärast kolledži lõpetamist viis haige süda mu haiglasse kuJuani ühe esimese südamestimulaatori kandidaadi.

Õnnetuseks tekkisid komplikatsioonid – infektsioon ja igasugused muud hädad. Ühel ööl, kõige raskemal ajal, kui lamasin haiglavoodis, tuli meditsiiniõde mu temperatuuri mõõtma ja unustas lahkudes valguse kustutamata. See ärritas mind, aga ma olin liiga unine, et voodist tõusta. Siis valgus kustus.

Algul ma ei mõelnud, kui imelik see oli, ehkki nägin lülitit hästi ega olnud silmanud kedagi seda kasutavat. Mõni sekund hiljem süttis valgus jälle põlema. Siis kustus taas, seejärel süttis jälle. Ma ei ärritunud, vaid lihtsalt lamasin ja vaatasin. Oli kindel, et keegi ei klõpsutanud lülitit. Ma kuulsin isegi neoonvalgustite suminat, kui need kustusid ja siis jälle põlema süttisid. Äkki tekkis mul väga imelik mõte: *see olen mina ise.*

Sel hetkel polnud ma enam unine, mind valdas ebatavaline selgus. Oled sa millestki sellisest kuulnud? Omaenda meelega valguse sisse ja välja lülitamisest?"

Ütlesin talle, et olen kuulnud palju kummalisematestki asjadest. Kas see episood kordus?

"See ei kordunud kaua aega. Kuni möödunud kuuni. Oli kuum suveöö New Yorgis. Minu lennuk oli neli tundi hilinenud ja ma olin mures. Olin juba kõikidest ümberistumistest maha jäänud ja seisin, oodates kannatamatult, millal saan lindilt oma koti võtta. Äkki tuli mulle pähe mõte: *nad on mu koti kaotanud.* See oli küllalt tõenäoline, kõik teised võtsid oma pagasi, aga minu kott ei ilmunudki välja.

Ma suundusin kadunud pagasi osakonda ja avaldasin pahameelt ametnikule, kes oli täiesti ükskõikne. Ta haigutas ja helistas kellelegi, et teada saada, kas mõni kott on maha jäänud, seejärel ütles mulle tüdinud häälega, et ma kirjutaksin avalduse. Seni polnud juhtunud midagi ebatavalist."

Harold oli juba rahu kaotamas, kui ta pähe ilmus nõrk aimus. *Sama kerge, kui on olla vihane, on olla ka õnnelik. Sa saad selle olukorra positiivseks muuta.*

"Nägin oma vaimusilmas nähtamatut lülitit. Ja teadsin, et kui ma seda vajutan, siis kõik muutub. Ma vajutasin. Ametnik naeratas mulle ja ütles, et küsib telefonitsi mu kottide kohta infot. Ma tahan öelda, et ta käitus nii, nagu poleks juba helistanud. Ametnik helistas ja sõnas seejärel, et mu kott on leitud. Ma tundsin mingit kummalist rahulolu. Siis ütles üks kena neiu, kes seisis järjekorras minu taga, et ka tema kott on samal lennul kadunud. Mu pähe turgatas mõte: *sinagi peaksid oma koti kätte saama.* Ja järgmisel hetkel ütles ametnik, et peale minu koti on leitud veel teinegi kott. See oli muidugi selle neiu oma."

"Ja sa seostad seda juhtumit sellega, mis toimus haiglas kolmkümmend aastat tagasi?" küsisin.

"Kas sina ei seostaks? Pärast lennujaamas aset leidnud juhtumit kasutasin seda lülitit veel paar korda. Kord selleks, et saada koht juba väljamüüdud lennule, teine kord, et vahetada hotellis tuba, kui mulle oli öeldud, et see pole võimalik."

Küsisin: "Kas sellised asjad ei toimu kogu aeg ilma eriliste jõudude sekkumiseta?" Harold sattus segadusse. See oli teistmoodi. Ta võis ju öelda, et tema põhjustas need.

Tema kogemuse juures on mitu asja väga üllatavad. Need on seotud tahtliku teadlikkuse muutusega. See tundub eriline, isegi jubedavõitu. Harold räägi iseennast uues valguses. Toimunu avardas arusaama meele suutlikkusest ja ometi tundus "lüliti vajutamine" normaalse tegevusena. Lõpuks läbi saanud, kadus ja ununes see kogemus täiesti. Kas me saame öelda, et Harold rändas korraks akaša väljale? Vedaarta ütleks, et ta koges teadvuse nihet, ja kui see toimus, siis liikus maailm "seal väljas" kaasa. Nii toimub ka liikumine surmajärgsesse ellu – tänu sisemisele nihkele, mis annab teistsuguse väliskeskkonna.

Tähtis on mõista, et füüsiline tasand, peenobjektide tasand ja puhta teadvuse tasand on tegelikult üks ja seesama maailm – akaša – kolmest küljest nähtuna. See saab ilmseks selliste nähtuste puhul nagu tervenemine usu abil, mis toovad kokku puhta teadvuse

(Jumala), peentasandi sündmuse (palve) ja füüsilise keha. Valgus, mida tervendatavad sageli näevad, on peenenergia, mida saab tajuda ka elektrilise või närvilaenguna kehas, vallutamisena, ekstaasina või peapööritusena. Cheri Lomonte jutustab oma raamatus "Maarja tervendav puudutus" järgmise loo:

Dawn J. oli andunud katoliiklane, kes noorena palus Neitsi Maarjalt, et see ennast talle ilmutaks. Varsti pärast seda, kui naine oma vanemate majast lahkus, ilmutas jumalaema ennast talle tõesti. See tekitas Dawnis austust ja alandlikkust, ta tundis, et ei väärigi võib-olla jumalaema nägemist. Aga ta hakkas aimama, et oli valitud sõnumitoojaks.

Peagi palus üks kolleeg, et Dawn aitaks teda isiklikes asjades. Kolleeg muretses oma naise pärast, kes külastas üht maja Bronxis, kus Maarja kuju oli iseenesest hakanud eritama lõhnavat õli. Dawn nõustus asjasse sekkuma ja külastas samuti seda maja. Kui ta sinna läks, tervitas tedagi tugev roosilõhn, ja kui talle näidati väikest kuju, mis eritas pideva joana lõhnavat õli, veendus ta, et see oli tõeline ime.

Pärast seda käis ta veel mitu korda selles majas ning iga kord koges lõhnavas õlis jumalikku ligiolekut. Ükskord, kui ta jälle seal oli, rääkis majaperenaine, et seinad ja mööbelgi on hakanud eritama lõhnavat õli, mida ta vatipallikestega ära pühib. Dawnile anti kotikesega neid pallikesi kaasa ja ta viis need koju. Veidi aja pärast kuulis ta, et ühe sõbra kolmekuune laps on jäänud raskekujulisse seljaajupõletikku ja viibib haiglas intensiivravipalatis. Dawn tundis suurt vajadust kasutada lapse ravimiseks seda püha lõhnavat õli. Saanud lapse vanematelt loa, astus ta palatisse ja nägi, et laps on loid ja peaaegu teadvuseta. Lapse keha külge oli kinnitatud hulk voolikuid, mille kaudu talle toitu ja ravimeid manustati. See oli hale vaatepilt.

Dawn võttis ühe lõhnava õlise vatipalli ja tõmbas sellega õrnalt üle lapse selgroo. Siis ta lahkus. Järgmisel päeval teatati talle, et laps on väljaspool ohtu. Kahe päeva pärast sõi ja magas laps normaalselt ning ta saadeti vanemate juurde koju. Raviarst pidas seda juhtumit imepäraseks. Dawn aga arvas, et tervenemine toimus tänu Maarjale.

Loomulikult on katoliiklik pärimus täis tuhandeid sarnaseid lugusid, aga mida me peaksime sellest loost arvama? Mulle ütleb see, et teadvuse kolm tasandit mitte pelgalt ei kattu, vaid toimivad aktiivselt omavahel kooskõlas. Füüsilist tasandit esindavad kuju, lõhnav õli ja väikelapse keha. Peentasandi maailma esindavad

Maarja-nägemus, Dawni usk ja jumalik ligiolek lõhnavas õlis. Puhta teadvuse tasandit esindab jumalus ise. Ma ei esita seda lugu siin kui tõestatud fakti – inimene, kes selle jutustas, ei läbinud uuringuid, mis oleksid loo tõesust kinnitanud. Ta toetus nende inimeste siirusele, kes juhtumiga seotud olid ja kellel polnud oma kogemuste kirjeldamisega midagi saavutada. Minu ainus eesmärk on juhtida tähelepanu võimalusele, et on olemas väga paljusid nähtusi ühendav maailm – akaša väli.

Võib-olla kusagil akaša väljal vaatavad inglid ringi ja ütlevad: "See on tõeline." Sedasama võivad tajuda lahkunud vaimud, kõrged vaimolendid ja hinged "üle minnes". Surmajärgse elu maastik võib olla just nii keeruline, kui me oskame tahta, kuni peame meeles, et tegelikult on jumalad, jumalannad, vaimud ja hinged üks – teadvus, mis loob iseendas.

10

Ellujäämine tormis

SAVITRI USALDAS Ramanat, aga tundide möödudes hakkas ta jälle aja pärast muretsema. Vaimusilmas nägi naine, kuidas Yama pilk muutis Satyavani tugeva keha külmaks ja elutuks. *Ma kaotan kõik,* mõtles ta.

Ramana pöördus tema poole: "Kas kardad kõike kaotada?" Tal ei paistnud olevat kuigi keeruline Savitri mõtteid lugeda.

"Muidugi," ütles Savitri õnnetult.

Ramana näitas käega ettepoole. Teeservas seisis tahumatu pühamu, mille keegi oli metsa püstitanud. Altarile seatud männiokste vahel oli Višnu kuju. Teades, et Višnu on Jumala see tahk, kes kaitseb elu, jooksis Savitri kiiresti edasi, korjates mõned metsalilled, et need altarile viia. *See peab olema märk,* mõtles ta. Ramana jäi tahapoole, kui langetatud peaga Savitri palus Višnu abi. *Ma teen ükskõik mida,* anus ta.

Kui naine pilgu tõstis, siis seisis jumal Višnu tõeliselt ta ees. Savitri oli aukartlik. "Sa teed minu heaks ükskõik mida, kui ma päästan su abikaasa?" küsis Višnu. Savitri vastas innukalt: "Jah."

"Siis mine jõe äärde ja too mulle sealt vett juua," ütles Višnu.

Savitri jooksis tegema, mida talt paluti. Ramanat polnud kusagil näha, aga naine mäletas, et nad oli tulnud üle jõe, ja teadis, et jõgi on ligidal. Vee ääres põlvitades mõtles ta, millega küll vett kanda, kui märkas kedagi teisel kaldal. See oli Satyavan! Ülirõõmsana jooksis Savitri mehe juurde ja puhkes nutma. Satyavan embas teda ja küsis, mis viga.

Nuuksudes rääkis Savitri talle, millises ohus mees on. "Siis me ei lähegi koju," teatas Satyavan. Ta võttis Savitril õrnalt käest

kinni. Nad läksid mööda kallast edasi, kuni märkasid paadimeest, kelle paat oli kaldale kinni seotud.

Paadimees tervitas neid südamlikult ja ütles, et oli püüdnud kala. Ta näitas jõe keskel asuva saare poole. "See on mu kodu," ütles ta. Satyavan sõlmis kiiresti paadimehega kokkuleppe, mille järgi sai temast mehe abiline. Tema ja Savitri sõitsid saarele, kus nad alustasid uut elu.

Savitri oli väga õnnelik, sest mõne päeva pärast sai selgeks, et Yama polnud neid enam jälitanud. Naise abikaasa õppis kalameheks ja nad elasid saarel rahulikult koos. Aastad möödusid. Neil oli kaks last – kaks silmarõõmu. Siis aga sööstis tugev torm ühel ööl saare kallale. Tuul ulus ja jõgi tõusis kõrgemale kui iial varem. Hommikuks oli kõik minema uhutud. Savitri pääses tormi käest, olles end köiega ühe puu külge sidunud. Päikesetõusu ajal nägi ta, et tulvavesi oli Satyavani, nende maja ja lapsed jõkke kandnud.

Naisel õnnestus leida paat ja kaldale sõuda. Aga ta oli nii suures masenduses, et ei suutnud muud teha, kui vaid liival lamada ja oiata. Äkki tundis Savitri, et tema peale langes vari. Ta vaatas üles ja nägi isand Višnut. "Kas sul oli meeles mulle vett tuua?" küsis ta.

Savitri vaatas ennast ning nägi hämmastusega, et tal oli seljas sama sari, mis tol päeval aastaid tagasi, kui Višnu ta ette ilmus. Kui ta kummardus, et võtta natuke vett, peegeldus veepinnal noor naine, kes ta oli olnud. "Mis juhtus?" küsis ta suures segaduses.

Višnu vastas: "Minu juures pole aega, sest ma olen surmast üle. Aeg on saavutamise ja kaotamise väli. Kuni viibid ajas, on illusoorne mõtelda, et suudad ära hoida kaotust, mis on teine sõna muutumise tähistamiseks."

"Siis võib Satyavan ikka veel elus olla!" hüüdis Savitri. "Kas teda saab päästa?"

Aga Višnu oli juba haihtumas. Savitri püüdis temast kinni haarata, kuid kahmas vaid õhku. Ringi pöörates nägi ta Ramanat enda taga tee peal seismas.

"Mõistad," ütles Ramana, "see, mida sa kardad kaotada, ei ole tegelik. Surm ei suuda puudutada seda, mis on tegelik. Teatud mõttes on see Surma kingitus."

"Ma ei mõista," ütles Savitri masendunult.

"Kui sa sured, siis oled sunnitud kaotama kõik, ja ometi jääb sulle midagi alles. Hing on see, mis on tegelik. Seepärast peaksid kaotust pühitsema. Olemise lõksud võivad iga hetk kaduda; põhisisu jääb alati alles. Ja see põhisisu oled sina."

ELAMINE VÄLJASPOOL PIIRE

Surmajärgne elu pole mitte saladus, mis tuleb lahendada, vaid võimalus avardada elu väljapoole piire. Nagu rišid seda kirjeldasid: teadlikkus algab piiramatuse seisundis – puhta teadvusena – ja langeb seejärel otsekui juga ühelt tasandilt teisele, kuni jõuab füüsilisse maailma. Iga tasand on sinus. Sa võid olla ükskõik kus, piiride valik – või piirideta oleku valik – sõltub ainult sinust. Seepärast on rännakud taevasse ja põrgusse igapäevased sündmused, mitte kauged võimalused. Paljudel inimestel on sellega raske nõustuda, sest nad tahavad kindlaksmääratud, "töökindlat" mina, mis toob stabiilsust ebapüsivasse maailma. Aga vaatleja ja vaadeldav pole eraldatud. Sisemised ja välised maailmad muutuvad pidevalt.

Surmajärgne kogemus kuulub peentasandi maailma, mis kujutab endast lõpmatut mitmekesisust. Ja ometi puutume juba praegu peentasandi kogemustega iga päev kokku. Siin on mõned nimetused, millega tähistame oma rännakuid peentasandi maailma:

unenägu
kujutlus
müüt
arhetüüp
ilmutus
"vari"
kollektiivne teadvus
jumalik looming (inglid, deemonid, pühakud, bodhisattvad, jumalused)
püha nägemus
igatsus ja soov
inspiratsioon

Kuskile selles nimekirjas jääb kõik see, mida rišid nimetavad "peenobjektidega täidetud teadvuseks". Me ei näe ennast terviklike inimestena, kui ei võta arvesse neid alamaailmu. "Vari" võib olla tundmatu termin, see viitab varjatud jõududele, mis meid mõjutavad, otsekui väljastpoolt meie tahet. Vari-mina on Jungi psühholoogia järgi teadvusetuse piirkond, kuhu talletame energiad, mis muutuvad selleks, mida mõistame tumedate, kurjade, häbitute või vaenulike olendite all. Raske on ette kujutada, kuidas saab vari hõlmata sama ruumi, mida hõlmavad valgusolendid, kes on pühad ja keda me nimetame ingliteks ja jumalateks. Meil on

kiusatus omistada neile eraldi paigad, aga peenmaailmas pole mingeid füüsilisi jaotusi ja seega ka barjääre taeva ja põrgu ning valguse ja varju vahel. Uks peentasandi maailma on alati lahti. Kui suudad kujutleda ja und näha, siis suudad ka lahkunud vaime, ingleid või jumalaid kogeda.

Seepärast peab igaüks, kes tahab teadvuse alamaailmadesse minna, kõigepealt loobuma paindumatutest reeglitest selle kohta, mis on tõeline ja mis ebatõeline. Paljudes kultuurides on elu ja surma vahelist piiri vaadeldud läbitavana. Meie, lääne inimesed, käime aga peale, et see muudetaks müüriks – selle taga on mahavaikitud hirm. Me võrdsustame peentasandi maailma surmaga ja see seisukoht on tõest kaugel.

"Mu poeg suri, kui ta oli alles kahekümne kahe aastane," rääkis mulle hiljuti üks naine. "Tal oli peaajukasvaja. Ma olin sel päeval poja kodus, kui ta meie hulgast lahkus. Minuga koos olid tema õde ja noor naine. Tomi lahkumine oli rahulik; meie, kolm naist, olime sel õhtul kaua üleval ja rääkisime temast. Ilmselt vestlesime me liiga kaua, sest jäime koos kamina äärde magama.

Järgmisel hommikul rääkis Tomi naine meile üsna erutatult, kuidas mees tuli unenäos tema juurde ja ütles, et kõik on korras. Tomi õde teatas seepeale, et vend ilmutas ennast temagi unenäos ja ütles sedasama. Nad pöördusid minu poole – jah, ka minul oli olnud samasugune unenägu. Me kõik tundsime, et Tom oli meie juures nii elavalt, et see ei sarnanenud üldse unenäoga, vaid oli tegelikult tõeline."

See lugu näitab, kuidas on ühendatud peenmaailma mitu taset: unenäod, lahkunud vaimud ja kollektiivne teadvus. "Kollektiivne" tähistab siin teadlikkust, mida jagavad kolm inimest, ehkki seda terminit võib avardada palju-palju rohkem. Seda liiki kooskõla on palju tavalisem, kui arvame. Lõpuks on ju piirid meelevaldsed. Einstein, kelle maine põhineb ratsionaalsel mõtlemisel, väitis, et relatiivsusteooria mõte tuli talle unelemise ajal. Kas me nimetame seda unenäoks, nägemuseks või inspiratsiooniks? Kas peame seda, et Tom veenis oma perekonda, tõeliseks või illusoorseks, inspiratsiooniks või lihtsalt väljapääsu vajava kurbuse ilminguks?

Peentasandi maailma selgitamine oli eesmärk, mille veedade rišid endale seadsid. Süvenedes nende selgitustesse, saame alustada liikumist sellel reaalsuse tasandil, mis on hingele kõige lähemal. Oleme jõudnud otsekui surematuse äärealale, mis pole küll päriselt igavene, aga pole ka aja ja ruumiga seotud.

Surmalähedased kogemused, Tiibeti budism ja Ilmutusraamat väidavad, et kui me oleme surnud, siis oleme ilusad. Tiibeti bardo "kuldset keha" ja seda täiuslikku keha, mis tõuseb hauast kohtumõistmispäeval, pole puudutanud ei vanus ega kõdunemine. Kui lahkunu külastab unenägudes oma lähedasi, siis ilmub ta tavaliselt oma elu tippvormis, umbes 30-aastasena, pigem lapsena kui kehatu viirastusena. Näib, et Neitsi Maarja ei näita ennast iial vanurina, vaid särava armsa noore naisena. Teiselt poolt aga, kui surmalähedase kogemuse kirjelduses kujutatakse põrgut (küll palju harvemini kui valgusse minemist), siis pole hukkamõistetud iial noored ega tervise juures. Nad on vanad, kortsus, haiged, armilised, moondunud või muidu armetud. Tasu ja karistuse nägemused annavad täiesti vastupidised kujutised.

Rišid polnud selliste lihtsate, idealiseeritud kujutistega rahul. Nähes peentasandi maailma teadvuse projektsioonina, keskendusid nemad *košadele* ehk puhta teadvuse jaotustele. *Koša* vaste eesti keeles võiks olla kate, kiht või ümbris, aga kõige kergem on mõtelda puhtast teadvusest kui punktist, mis mähib enda ümber viis keha nagu sibulakoore kihid. (Seda võib ette kujutada ka võngetena, mis tõusevad madalaimast sagedusest kõrgeimani.) Need viis kihti on:

1. füüsiline keha;
2. praana (peen hingus ehk elujõud);
3. meel;
4. ego ja intellekt;
5. õndsuse keha.

Need viis košat, toimides kooskõlas, tekitavad mina või, täpsemalt öeldes, mina-süsteemi. Me oleme mitmekihilised, sest oleme lahutamatud oma viiest košast. Tõsiasi, et igal košal on oma reeglid, annab meile peentasandi maailma struktuuri. Surmajärgne elu on vaid selles mõttes teekond, nagu unenägu on teekond – mõlemal juhul me eemaldame oma tähelepanu ühelt košalt ja suuname teisele. Meie rännakud jäävad mina-süsteemi sisse.

Me jagame omavahel košasid. Universumil on oma kihid. Ingli või lahkunud vaimu kogemine on näiteks võimalik vaid tänu loendamatutele põlvkondadele, kes aitasid seda alamaailma luua. Jagatud reaalsus pole müstiline. Sa kinnitad, et su füüsiline keha on ainuüksi sinu oma, aga tegelikult jagad isegi seda – õhk, mida

hetkel sisse hingad, sisaldab miljoneid hapniku aatomeid, mis mõni päev tagasi hingati välja näiteks Hiinas. Sa süvened massimeedia ideesse ja hetketi võib see sind inspireerida – vaid selleks, et saaksid avastada, et kellelgi teisel on samal ajal tekkinud sama idee. (Kirjanikuna olen ma kahjuks tuttav juhtudega, kui suurepärane raamatu või käsikirja idee on pähe turgatanud peaaegu samal ajal ka paarile-kolmele teisele kirjanikule.)

Nii variseb võrdlus kihilise sibulaga teatud punktis kokku. Koša ei ole isiklik omand. See on maailm oma seaduste ja kogemustega – maailm, kuhu saame minna kas üksi või koos teistega.

Annamaya koša (füüsiline keha): füüsiline keha on mina-süsteemi kõige eraldatum osa. Sünni ajal on enamik beebisid välimuselt väga sarnased, aga seitsmekümneselt pole inimeste kehad enam kaugeltki ühesugused. Aeg teeb meid ainulaadseks See materiaalne tõsiasi põhjustab maailmas palju eraldatust, näiteks seda, et inimesed võitlevad omavahel haaramaks endale oma osa toidust, rahast, varast ja staatusest. Nad tahavad edendada oma füüsilise keha heaolu, suurendada selle võlu ja ilu ning kaitsta seda vigastuste ja surmaohu eest.

Sellel tasandil on esmane teadlikkus bioloogiline. See töötab väikselt, hääletult, organiseerides keha paljusid funktsioone. Ja siiski, kui vaatame seda, mis toimub rakutasandil, näeme, et teadvus ületab oma piire. Rakud teevad koostööd, suhtlevad, vahetavad funktsioone, ohverdavad ennast, jäävad tasakaalu, säilitavad teadlikkuse oma keskkonnast, kohanevad muutustega ja teavad, et nad säilivad, sest on osa suurest tervikust.

Iga koša ilmutab ühel ja samal ajal nii terviklikkust kui ka eraldatust. Kui me vaatame *annamaya košat* kui füüsilist maailma, siis on selge, et kehad on üksteisest isoleeritud – see hoiab meid eraldi, luues illusiooni, et peame võitlema ja võistlema iga teise isoleeritud kehaga. Ometi *toob see koša meid koostöö kaudu lähemale terviklikkusele,* annab füüsilise turvalisuse sotsiaalsetes gruppides ning iha toidu, peavarju, seksi ja füüsilise mugavuse järele.

Pranamaya koša (peen hingus ehk elujõud): *praana* tähendab vitaalsust. Üksikisikus on praana hingus, mis hoiab alal elu, ühendades meid rütmiliselt loodusega. Me hingame sisse kõike seda, mis on vajalik, et ellu jääda, seejärel hingame selle välja sinna, kus seda järgmisena vaja läheb. Läänes puudub täpne vaste sõnale "praana", kuid selle tähendust seletab veidi traditsioon, mida

nimetatakse vitalismiks ja mis koondub elujõule. Ükskõik mis nime me sellele ka ei annaks, see on peen, voolav intelligentsus, mis toidab füüsilist keha.

Sellel tasandil on teadvus siduv jõud, mis hoiab loodust terviklikuna. Me saame aru, et oleme kõige elavaga seotud. Teadvus ei tunnista elu kõrgemaid ega madalamaid tasandeid, vaid liidab erisugususe terviklikkuseks. Kui tunned, et oled ühendatud ökosüsteemi teiste eluvormidega – lemmikloomadega, varju andva vana puuga, täiskuuga, äikesetormiga –, siis tunnetad vitaalsuse voolu, mis seob looduse kokku. Kui teadvustad seda uskumatut intelligentsust, mis põimib ühte keha kõik rakud, siis pole enam võimalik ütelda: "See on minu oma." Sa ei saa omada elu, aga sa ei saa ka olla selle keskmes olemata. Ometi näib, et sellel tasandil valitseb eraldatus ikka veel terviklikkuse üle. Seepärast inimesed jätkavadki ökosüsteemi rüüstamist, mõistmata, et nad hävitavad omaenda mina-süsteemi osa.

See koša *hoiab meid eraldatuses* tasakaalutuse, lõhestatud ökosüsteemi, reostuse ja linnade ülerahvastumise kaudu.

See koša *toob meid terviklikkusele lähemale* elujõu, teiste elusolenditega suguluse, ökosüsteemi tasakaalu ja empaatia kaudu.

Manomaya koša (meel): meele aluseks on isikupärased ideed ja mõtted. Sa tead, kes oled, tänu sellele, mida mõtled. See on tasand, kus sa töötled maailma "toorinformatsiooni", et muuta see mõttekaks. Meel koosneb emotsioonidest, aistingutest, mälestustest ja teistest aju funktsioonidest. Rišid mõistsid, et meel on koondatud oma nähtamatusse kehasse – isiklike mälestuste ja uskumuste kehasse, mida me kaitseme kahju eest sama tuliselt, nagu kaitseme oma füüsilist keha.

Sellel tasandil leiab teadvus end kosmoses piiranguteta mängimas, sest meel suudab lennata ükskõik kuhu, kujutleda ükskõik mida. Su meel on vaba tõlgendama maailma nii, nagu tahab, kuid kahjuks on mõnikord tegemist ka mina-rumalusega. Meelt kitsendada on võimatu, aga siiski kardavad paljud inimesed meele annet olla vaba. Sellel tasandil põrkame vastu uskumuste, hirmu ja eelarvamuste piire, mis on meie enda loodud. Blake'i "meele sepistatud käerauad" loovad eraldatuse ja allasurutuse tunde seal, kus seda ei peaks olema.

Meel on kollektiivsem kui üksikisik. Ma võin öelda: "Minu meel," pidades selle all silmas oma ainulaadseid mõtteid ja mälestusi, aga 90% mõtetest nopime me üles ühiskonnast ja selle

paljudest väljunditest. Me jagame paljusid mälestusi teistega ja mõtlemise aine – keel – on kollektiivne looming. Seepärast ütlevad rišid, et meel on esimene koša, kus terviklikkus valitseb eraldatuse üle.

See koša *toob meid terviklikkusele lähemale* ühiste uskumuste, sotsiaalse tingituse, religiooni, omaksvõetud arvamuste ja ühisväärtuste kaudu.

See koša *hoiab meid eraldatuses* poliitika ja religiooni lahknevate uskumuste, eelarvamuste, "meie nende vastu" mõtlemise, natsionalismi ning hirmu ja viha tekitatud suvaliste mentaalsete piiride kaudu.

Vigyanmaya koša (ego ja intellekt): see on identiteedi tasand, kus valitseb "mina, mind ja minu". Ühiskond peab väga väärtuslikuks inimest, kes on minakeskne ja soovib edu saavutada, kuid vaimsetes ringkondades on ego väärtus madal. Vaimne otsija tunneb sageli, et tema kohuseks on "ego tappa" ja selle impulsse kontrollida. Aga kui me vaatame mina-tasandit ilma eelarvamusteta ego suhtes, siis annab see meile identiteedi, mitte välised asjad, mida ego paneb meid taotlema.

Identiteet ei ole kaua "tühi leht". See täitub kiindumuste ja seostega sõltuvalt sellest, mida me samastumiseks valime. *Vigyanmaya koša* on tasand, kus on koha leidnud müüt ja arhetüübid, andes meile lugusid ja mudeleid, millega samastuda. Jumalad mängivad välja meie ürgsed soovid, taotlused, sõjad ja armastused. Ego annab meile ka teadmise identiteedist, sellest, mida tähendab olla inimene: ilma perekonna ja ühiskonnata ei saa ma aru, kes olen.

Sellel tasandil on teadvus minakeskne, koondatud minale. Miski pole universaalsem, ometi sunnib ego meid lõhestuma, kui ühe isiku soovid põrkuvad teise omadega. Oleme ausad ja ütleme, et see põrkumine areneb meeles, mitte egos. Kui me kasutame sõna "ego", siis mõtleme selle all tavaliselt ego-isiksust, kes on täis individuaalseid soove, unistusi, uskumusi, meeldumusi ja vastumeelsusi. Vigyan on ühtsusele siiski lähemal kui see kõik. Sellel tasandil valitseb terviklikkus eraldatuse üle, nagu nähtub maailma ühistest arhetüüpidest ja müütidest.

See koša *toob meid terviklikkusele lähemale* inimsoo ühtsustunde, kangelaslike püüdluste ja müütiliste vägitegude kaudu, ka vajaduse kaudu austada ennast, olla väärikas ja sisemiselt väärtuslik.

See koša *hoiab meid eraldatuses* isikliku võõrandumise, eraldatusest tingitud murelikkuse, üksinduse ning häbi- ja süütunnet tekitavate mahasurutud emotsioonide kaudu.

Anandamaya koša (õndsuse keha): rišidele on õndsus enam kui ekstaas. See on universumi põhiline vibratsioon ehk sumin – algseisund, millest tärkab kogu mitmekesisus. On võimalik kujutleda surmajärgset elu, kus inimesel pole enam keha, kus pole enam vaja hingata, kus meel ei töötle enam teavet. Aga seal peab siiski olema nii ego kui ka õndsuse nõrk tunne. "See toimub minuga," ütleb õndsuse keha, "ma tunnen loomise sädet." Ananda on loodu võimalus ennast ilmutada. Seni kui elame õndsuse kehas, on õndsus tugev, dünaamiline kogemus, mitte ainult üks võimalikkus.

Sellel tasandil on teadvus olemise rõõm. Selle asemel et keskenduda millelegi välises maailmas, jääb meie tähelepanu puhkama jumalikule ligiolekule, mida on kirjeldatud kuldse valgusena ja mis täidab looduse iga osakest. Õndsuses tajume, et eraldatus on vaid õhuke loor. Loori taga aga särab puhta teadvuse valgus. Pühendumuslikud tegevused, mis suurendavad inimese rõõmutunnet, võivad jõuda isegi ekstaasini. Aga õndsus ise on kaugel sellest, et olla õnnetunne või isegi rõõm, ehkki lahjendatud vormis võib õndsust kogeda nende mõlemana. Võnkuv ühendus on see, mis lubab puhtal teadvusel loodusse siseneda.

See koša *ilmutab terviklikkust nii täielikult* – armastuse, rõõmu ja ekstaasi kaudu –, et eraldatusel pole mingit külgetõmmet. Võib öelda, et *anandamaya koša* on puhas olemine, milles on õige natuke individuaalsust, just nii palju, et inimene saaks elada füüsilisel kujul ja kujul, mille ta võtab surmajärgses elus. Ilma selle imepeene katteta lahustuksime olemisse ja muutuksime õndsuseks, siis polekski enam kogejat.

Kui košasid on kirjeldatud, pole raske ennast näha mitmetasandilisena.

Füüsiline tasand sisaldab tegevust. Sa elad siin, kui näed end ajas ja ruumis eraldi kehana.

Praana tasand ühendab sind teiste elusolenditega. Sa elad siin, kui näed end elu osana, looduse olendina.

Mentaalne tasand korraldab reaalsust mõtte kaudu. Sa elad siin, kui näed end oma mõtete, igatsuste, soovide, unistuste ja kartuste kogusummana.

Ego tasand määratleb su ainulaadse identiteedi. Sa elad siin, kui näed end "mina, mind ja minu" seisukohalt.

Õndsuse tasand annab ülima teostumise armastuse ja rõõmu kaudu. Sa elad siin, kui näed ennast armastuse jõu kaudu kõigega ühte sulamas või kui sul pole mingit muud tunnet peale ekstaasi.

Õppides neid tasandeid paremini tundma, ei too see neid siiski kohe kokku. Nagu nägime, suudab iga koša sind terviklikkusele lähemale tuua või suurendada su kalduvust jääda eraldatuks. Rišid pidasid terviklikkust ainsaks reaalsuseks, millega võrreldes on eraldatuse kogemine vaid unenägu. Elu eesmärk on leida ühtsus ehk jooga, mida on nende väitel võimalik saavutada, keskendudes igale košale.

Füüsiline keha: jooga tähendab füüsilisi asendeid (*asana*'d), mis ühendavad tasakaalu, jõu ja keha teadlikkuse, tuues meid füüsilisse teadvusse.

Praana keha: jooga tähendab pehme minateadliku hingamise (*pranayama*) harjutusi, mis toovad meid praana voolamise teadvusse.

Mentaalkeha: jooga tähendab laiaulatuslikku eristamist (*viveka*), mis teeb meid teadlikuks sellest, kuidas meel töötab. *Manomaya koša* on seega nii sinu, minu kui ka kõikide inimeste teadvuse arengutase. Me ühendame individuaalsed teadvused kollektiivsega; kui arengulaine läbib inimkonna, siis saame otsustada, kas sellesse sukelduda või seda eirata, see omaks võtta või end selle vastu kaitsta.

Ego: jooga tähendab meele-teadlikkust kõikides selle erinevates vormides, nagu seda on kontemplatsioon ja meditatsioon (*dhyana*), et tuua inimene teadvusele "mina olen'ist", mis on kogemise alus.

Õndsuse keha: jooga tähendab pikki ajavahemikke sügavas vaikuse seisundis (*samadhi*), et tuua peen õndsuse vibratsioon meele pinnale ja teha inimene teadlikuks sellest, et universumi "sumin" on igas kogemuses.

Kirjeldasin väga lühidalt joogat kui eluviisi, aga ma ei saa oodata, et tüüpiline tänapäeva inimene võtaks selle äkki omaks. Surmajärgne elu tundub olevat liiga kaugel, et selle nimel vaeva näha; me peame looma rohkem ühtsust oma praeguses elus. Jooga pole mõeldud ainult India inimeste jaoks, samuti ei kuulu see muistsesse aega, kuid kahjuks arvatakse sageli nii ja see esitab meile uue väljakutse. Kuidas suhtuda tõsiasja, et elame korraga viies maailmas ja kasutame neid, et uuesti määratleda elu kui tervikut?

Teadvuses kodus

Me näime elavat eelkõige füüsilises maailmas, ometi sai meie teadlikkus alguse puhtas teadvuses. Kui rändasime läbi erinevate tasandite füüsilisse elukihti, andis igaüks neist meile uue minatunnetuse. Meil on terve minasüsteem. Rišid uurisid seda süsteemi ja jõudsid mitmele järeldusele:

- Puhas teadvus on alati kõiges, sõltumata sellest, millist maailma see hõlmab või millise vormi võtab.
- Füüsilises maailmas on kõige vähem puhast teadvust, sest seda valitsevad materiaalsed asjad ja eraldatuse illusioon.
- Mida lähemale puhtale teadvusele jõuad, seda võimsamaks see muutub.
- Teadvuse muutmine peentasanditel toob muutuse korraga kõikidele košadele.

Kui me järgime neid põhimõtteid, siis saavutame sama meisterlikkuse, mida naudivad targad – või vähemalt suure osa sellest.

Ma panin selle kohta internetti üles arvamusi, öeldes, et oma elu rajamine teadvuse alusele on parim tee saavutada meisterlikkus füüsilises maailmas. Vastajad olid aga üsna skeptilised. Paljud ütlesid tegelikult: "Räägi teadvusest mida tahes, aga peame inimesed peatama, et nad ei hävitaks planeeti." Või: "Teadvus on tubli ja hea, aga see ei tee lõppu sõjale ja terrorismile." Või: "Hästi läheb siis, kui kasutad teadvust kuuli peatamiseks." Teiste sõnadega, kirjutajad paigutasid füüsilise koša esikohale, oletades, et materiaalseid asju saab mõjutada ainult otsese tegevusega.

Kuidas saab siis tõestada, et parim viis reaalsust muuta on teha seda teadvuse kaudu? Füüsilisel tasandil näib tegevus olevat teadvusest lahus. Budistlik tõde mittetegemisest näib üsna müstiline, kuni mõistad, et see tähendab tegemist teadvuses. Tegevus teadvuses on paljuvormiline. Gandhi passiivne vastupanu oli välise mittetegemise vorm, millel oli teadvusele tohutu mõju; see lõpetas terve ajastu. Võimsad ideed on ka teadvuses ja pole mingit kahtlust, et need on muutnud maailma: demokraatia leiutamisest kreeklaste poolt kuni tänapäeva relatiivsusteooriateni. Kui me liigume peenematesse košadesse, siis *toimub kogu tegevus teadvuses.*

Lubage mul asju lihtsustada, tuues mõned soovitused tegevuseks igas košas:

Annamaya koša, füüsiline keha: toida ja austa oma keha. Hinda selle uskumatut sisemist intelligentsust. Ära karda oma keha ega rüveta seda toksiinidega. Võta aega, et tõeliselt oma kehas olla. Vii see välja ja lase sel mängida.

Pranamaya koša, vitaalkeha: mine loodusesse ja sukeldu tundesse, et see on sinu kodu. Austa ja säilita ökosüsteemi. Ära tee teistele elusolenditele halba. Suhtu loodusesse hirmu ja vaenulikkuseta. Austus elu vastu on siin oluline.

Manomaya koša, mentaalkeha: arenda meele positiivset kasutamist. Loe ja hinda inimese kauneimaid eneseväljendusi. Teadvusta endale, et oled tervik, ja luba endasse tulla ideedel, mis toetavad terviklikkust, mitte eraldatust. Loobu meie-nende-vastu mõtlemisest. Uuri oma tahtmatuid reaktsioone ja teistelt saadud uskumusi. Leia üles kõik võimalused võtta vastu märguanded, mis tulevad su kõrgemalt minalt.

Vigyanmaya koša, ego-keha: leia nägemus, mine seda otsima. Sobita end kasvamise avaramasse mudelisse. Otsi võimalusi isiklikult areneda. Austa avaraid vaimutraditsioone ja tarkust, mis ühendavad kultuure. Ole nii inimlik, kui suudad, ja ole seda igal viisil, järgides põhimõtet "maailm on mu perekond".

Anandamaya koša, õndsuse keha: arenda oma praktilised oskused ülenemiseks ja õndsuse leidmiseks. Sa tunned juba fraasi "järgne oma õndsusele", nüüd muuda see tegelikuks mingi "alfalaine"-harjutusega, näiteks meditatsiooni ja sügava lõdvestusega. Pühenda ennast *samadhi* – sügava teadlikkuse vaikuse – avastamisele. Koge oma olemust kui siinolemise põhjust.

II

Juhid ja sõnumitoojad

"KAS MA OLEN nüüd küllalt õppinud?" küsis Savitri. Ta tundis, et hakkas muutuma. Paljud asjad, mida naine varem oli tegelikeks pidanud, tundusid nüüd viirastustena, samas kui kõige tegelikumad asjad olid nähtamatud.

"Ma arvan küll," ütles Ramana. "Mine koju."

"Kas sa tuled minuga kaasa?"

Ramana raputas naeratades pead: "Ma ei taha Yamat surnuks ehmatada."

Savitri süda jättis löögi vahele: "Aga kuidas ma tagasi saan? Ma ei tea, kus ma olen."

"Või sa kujutad seda endale ette." Ramana osutas metsa pimedaima osa poole ja Savitri nägi suurt hulka tulesid, mis võisid olla jaanimardikad, ent parajasti oli käes hiline pärastlõuna. Ramana noogutas nende suunas. "Mine," ütles ta, "ma tean, sa arvad, et mind pole sinuga. See on aga vaid veel üks kujutlus." Nähes naise tõrksust, kummardus Ramana allapoole. "Kõik on nii, nagu olema peab."

Savitrile meenus, et need olid täpselt samad sõnad, mis Yama oli talle öelnud. Ta viivitas hetkeks, kuni Ramana kuju metsasüdamesse kadus. Siis läks naine hõljuvate tulede suunas. Need muutusid suuremaks ja ta mõistis, et nägi *deva*'sid. (Deva on sama mis ingel, kuid võib olla ka loodusvaim.)

"Kes te olete?" küsis ta. "Kas te olete puudevad?" Indias elavad devad looduse igal tasandil, et täita need eluga.

Vastamise asemel sööstsid tuled minema. Savitri tundis selgesti, et devad kartsid teda. Ta palus kõige õrnema häälega, et nad tagasi

tuleksid. Üks tuledest ütles: "Miks me peaksime, kui sa ei taha muud, kui meid tappa?" See hääl ei tulnud mitte väljastpoolt, vaid Savitri enda peast.

Savitri oli jahmunud: "Teid tappa? Ma ei teeks seda iial."

Tuli vastas: "Sa teed seda praegugi. Me oleme devad, kes on sulle määratud, vaata, kui nõrgad me oleme."

Savitri ütles: "Rääkige, kuidas ma seda tegin. Kui mul teid üldse vaja on, siis just praegusel hetkel."

Tuli vastas: "Sa oled olnud täis salakurbust. Muretsed surma pärast. Sa ei mõtle meie peale ega kutsu meid iial. Niimoodi püüadki meid tappa."

Savitri polnud iial mõelnud, et devad vajavad tähelepanu. Aga et nüüd mainiti surma, siis tõi see ta meelde uuesti hirmu ning tuled muutusid väiksemaks ja tuhmimaks.

Savitri hüüdis: "Oodake! Ärge laske mul teid tappa."

Selle peale vastas tuli: "Sa ei saagi. Me oleme surematud. Oht pole selles, et sa saad meile tegelikult viga teha, vaid et sa võid katkestada meievahelise ühenduse. Me vajame su armastust ja tähelepanu ning vastutasuks aitame sind."

"Kuidas?"

"Inspiratsiooniga. Me toome sõnumeid. Me võime lasta sul ennast näha, nagu sa praegu näedki, ja see aitab sul näha oma kohta jumalikus plaanis."

"Kas jumalik plaan on see, et Satyavan sureb?" küsis Savitri. Devad olid hakanud talle lähenema, kuid hajusid nüüd laialija kaugenesid temast. Savitri võttis end kokku ja hingas sügavalt, paludes lootust ja julgust. Tuled tulid ettevaatlikult lähemale.

"Jumalik plaan on elu ise. See sisaldab kõiki olendeid nende õigel kohal. Inimese õige koht on lõpmatuses ja ka siin maa peal. Surm – otsekui paus kahe hingetõmbe vahel – on ühest kodust teise minek."

Savitri tundis tänulikkuse sööstu, mis tõi tuled veelgi lähemale. Need hakkasid sätendama, valgustades teed. Savitri mõistis, et ta pole eksinud. Tegelikult oli tema onn lähedal. Kindla sammuga suundus naine koju, vilkuvate tulede rühm teda saatmas.

KUIDAS LUUA INGLIT?

Reaalse ja ebareaalse vahele kindlat piiri tõmmates eirame seda, kuidas teadvus tegelikult töötab. Kui sa ütled: "Mul on kaitseingel,"

siis võib seda väidet tõlgendada mitmelt teadlikkuse tasandilt. Võib-olla tahad sa öelda:

Ma kujutan ette, et mul on kaitseingel.
Mu religioon õpetab mulle, et mul on taevas kaitseingel.
Ma olen huviga lugenud müüte inglitest, üks neist meeldib mulle ja ta on mu kaitseingel.
Ma näen oma kaitseinglit ja tunnetan ta ligiolekut.
Kaitseingli omamine on mu südamesoov.
Ma nägin oma kaitseinglit unes.

Teadvuse teatud seisundid, näiteks unenäod ja kujutlused, on meie ühiskonnas vastuvõetavad, aga need on väga lähedased teistele seisunditele, mida tänapäeval tihti liigitatakse ebausu hulka – nagu lahkunud vaimude nägemine ja püha nägemus. Ometi olen kohanud väga paljusid inimesi, kes on mulle tõsimeeli rääkinud, et nad on mediteerimise ajal näinud pühakuid, ja neidki, keda on külastanud gurud, peaingel Miikael, Jeesus, Buddha, muistsed Tiibeti laamad ja nende endi kehastused. Ligipääsu ei keelata.

Teiste kultuuride esindajad on end meiega võrreldes palju mugavamalt tundnud, liikudes peentasandil; meie püüame aga selle piirkonna ja füüsilise maailma vahele müüri ehitada ning teha suvalisi otsuseid, nagu näiteks:

Need, kes näevad ingleid, kujutavad seda endale vaid ette.
Unenägu on illusoorne nagu teisedki peentasandi nähtused.
Kui sa näed või kuuled midagi, mis pole füüsiline, siis on tegemist hallutsinatsiooniga.
Jumala või ingli nägemine on võrdväärne UFO nägemisega. Mõlemad jäävad normaalsest kogemusest väljapoole.
Püha nägemus tuleneb orgaanilisest haigusest, näiteks epilepsiast või paranoilisest skisofreeniast.

Ometi on meie suurimaks andeks luua oma teadvuses ja see, mida me loome, jätkab arengut. Kui avad end hinnangut andmata oma rollile loojana, siis saavutad palju suurema vabaduse. Loomine ei pea olema kauge sündmus, mis pani universumi tööle. See on lakkamatu sündmus, mis jätkub igal hetkel.

Suur kunstitöö võib alata unenäos, nägemuses või inspiratsiooni hetkel. Esialgu liigub see kujutluse nähtamatutel aladel, aga seejärel

hakkab kunstnik seda savist vormima või lõuendile maalima. "Mona Lisa" vajas vaatajaskonda, kes pidi mõtlema, et see maal on tähtis. See maal pidi inspireerima vaatajaid oma iluga ja kuna seda tegigi, siis saavutas kuulsuse, väärtuse ja mõistmise. Lõpuks, kui kunstiteos on ülim, jumaldab seda kogu kultuur. "Mona Lisa" võiks asendada sõnaga "ingel", ilma et see eriti midagi muudaks. Olles teos, inimese toode, ei liiguta "Mona Lisa" meie skeptilist loomust, aga kuna me ei suuda ennast vaadelda inglite loojatena, siis ei aktsepteeri me ka seda protsessi. Järgmine samm on seega see protsess üksikasjalikult avada.

Projektsioon

Mehhanismi, millega ingleid luuakse, nimetatakse projektsiooniks. Psühholoogias kasutatakse seda terminit sageli halvustavas tähenduses, mõeldes selle all subjektiivse seisundi ülekannet meist väljaspool asuvale objektile. Näiteks selle asemel, et oma negatiivseid tundeid tunnistada, projitseerivad inimesed need tihti teistele. Vaatame neid tuttavaid vahetusi:

Ma ei usu, et sa mind enam armastad. Siin sa projitseerid. Muidugi ma armastan.

Väljas on mingi müra. Ma olen kindel, et see on murdvaras. Sa arvad, et iga müra on ohu märk. Siin sa projitseerid.

Kui ma lähen järgmisel nädalal peole, võtmata enne viis kilo alla, siis peavad kõik mind inetuks. Lõpeta projitseerimine! Sa näed kena välja.

Projektsioon võib muutuda keerukaks. Ühiskonnas, kus inimesed tunnevad end ohustatuna, võidakse projitseerida metsikuid petkujutlusi. Moslemitest fundamentalistid kujutlevad lääne ühiskonda korrumpeerununa, ebapühana ja dekadentlikuna, kristlikud fundamentalistid omakorda islamit barbaarse, fanaatilise ja jumalatuna. Projektsioon on "edukas", kui me enam ei suuda näha reaalsust, vaid oleme sellest loonud kujutluse, mis põhineb hirmul, vaenulikkusel, murel või ebakindlusel – kõikidel negatiivsetel emotsioonidel, mille eest keeldume vastutamast. Projektsioon võib olla ka positiivne, nagu siis, kui armunu näeb oma armastuse objektis täiust, ehkki sõprade ja perekonna jaoks jääb tema armastatu tavaliseks lihast ja luust olendiks.

Veedade rišid ütlesid, et projektsioon on mehhanism, millega teadvus lõi reaalsuse. Me kõik oleme sellega tuttavad, sest filmitööstus sõltub täielikult projitseerimisest. Hollywoodis on staar näitleja, kes on ületanud reaalsuse ja projektsiooni vahelise piiri. Kui Tom Cruise peatab oma auto, et aidata kitsikuses oleval sõidukijuhil vahetada rehvi, või kui Jennifer Aniston läheb kohtama, siis on see ülemaailmne uudis. Miks? Aga sellepärast, et filmitähti kujutletakse üliinimlike olenditena. Nende väikseimgi liigutus on üle mõistuse tähtis. Kui meie aitame kellelgi rehvi vahetada, siis pole see kangelastegu; kui noor naine läheb kohtama, siis pole armastusejumalanna siia maailma tulnud. Projektsioon muudab inimese üliinimeseks ja loomuliku üleloomulikuks. Mõned projektsiooni koostisosad on:

sümbolism: projektsioon peab taotlema midagi sügavamat ja tähtsamat;
soov: projektsioon peab täitma soovi või vajaduse, mida ei saa otse täita;
fantaasia: projektsioon peab toimuma seal, kus füüsilised piirangud ei kehti;
müüt ja arhetüüp: projektsioon peab olema tähenduselt universaalne;
idealism: projektsioon peab meid ühendama kõrgemate väärtustega.

Neid nõudmisi saab täita vaid looja teadvuses. Tuletõrjuja, kes lapse põlevast majast päästab, ei ole kangelane. Ta on lihtsalt tulekindlas riietuses mees, kes jookseb oma tööd tehes leekides majja. Kangelaslikkus luuakse, kui projitseeritakse järgmised vajalikud koostisosad:

tuletõrjuja *sümboliseerib* kaitsvat isa;

ta täidab meie *soovi* saada hukatusest päästetud;

fantaseerime, et tuletõrjuja on palju võimsam kui tuli. Ta võidab tule, astudes isiklikult selle vastu;

ta sobib *müüti* suurest sõjamehest ja printsist, kes päästab hädasoleva neiu;

me *idealiseerime* ta kangelaslikult maskuliinseks. Tuletõrjuja ei tee ainult oma tööd – tema elu vastab ka meie meheideaalile.

Projitseerimata ei näeks me tuletõrjujaid sellistena, nagu näeme, ja nemad ise ka ei näeks end niisugustena. See on hea näide sellest, kuidas me kõigepealt loome kujutluspildi ja siis osaleme selles.

Ühiskonnas luuakse pidevalt projektsioone. Sportlane, kes tarvitab dopingut, muutub langenud kangelaseks; sõdur lahingus astub põrgusse; filminäitlejanna on jumalanna kuni oma järgmise abieluvälise afäärini, mis teeb temast kodulõhkuja. Inimene, keda me peame avaramaks kui elu, on õppinud manipuleerima sümbolite, fantaasiate, ideaalide ja müütidega. Seda teeb ka kõige edukama toote müüja turuplatsil.

Aga need pealispinnalise projektsiooni näited varjavad sügavat jõudu meie kõikide sees. Kogu kultuur on rajatud pettekujutluste tekitamisele ja me jätkame praegugi seda protsessi. *Projektsioon loob tähenduse.* Sündmused on tähendusetud seni, kuni omistame neile väärtuse. Mõtle paljudele surmajuhtumitele, mida kajastatakse teleuudistes. Mõni surm tundub meile mõttetu, sest see näib nii kauge. Kui me aga omistame isikule väärtuse, siis muutub kõik. Teatud fraasid – "kellegi laps", "vähiohver", "üks sõdur, kes armastas oma kodumaad" – panevad meid projitseerima positiivset tähendust. Teised fraasid – "mässaja", "põgenenud vang", "jõugu liige" – viivad tähenduse negatiivsele poolele. Jutt võib käia samast surmast, sest igaüks on näiteks kellegi laps. Me reageerime informatsioonile (mis sageli tuleb valmispakituna, lugu kaasas) nii ruttu, et me kaotame silmist selle jõu, mida loojatena rakendame.

Kõik, mis on reaalne teadvuse ühel tasandil, on ebareaalne teisel.

Kui tahad luua inglit, siis pead ta projitseerima, aga et seda teha, pead olema sellises teadvuseseisundis, mis tunnistab ingleid tõelistena. Indias on piirkond, mida nimetatakse *devaloka*'ks ja kus inglid elavad, aga see pole sama, mis taevas. Devalokat kujutatakse sageli taeva sarnasena – paigana pilvedes, kus hõljuvad eeterlikud olendid – aga arusaadav on sealjuures see, et kõik lokad ehk teised maailmad on teadvuse kihid. Seepärast on inglid minasüsteemi osad.

Rišid väidavad, et iga üksik projektsioon mõjutab kõiki košasid. Luues materiaalses maailmas, mõjutame teadvuse igat tasandit ja seega ka loomise igat tasandit. Tähendus ei ole iial eraldatud. Inglid on olemas, sest nad on teadvuses projitseeritud. Nagu film vajab kujutist, projektorit ja vaatajat, vajavad neid ka inglid. Vedaanta järgi on sellesse hõlmatud kolm elementi:

nägija ehk vaataja on ***riši;***
projektsioon on ***devata;***
projitseeritav on ***chhandas.***

Kinos on vaatajaskond riši, aparatuur, mida kinomehaanik kasutab, devata, ja kujutised ekraanil chhandas. Neid termineid pole just väga vaja meeles pidada, aga muistsed targad leidsid teadvuse universaalse reegli, mida nimetatakse kolm-ühes. Kui sa oled kas või ühes rollis – nägija, nähtav või nägemisprotsess –, siis oled neis kõigis. Nendel lihtsa kõlaga sõnadel on võimalus maailma põhjalikult ümber kujundada.

Kui sa vaatad maailma mõttelagedalt, siis võimutseb maailm sinu üle, sest sa oled passiivne ja maailm käitub sinuga nii, nagu tahab. Kui lülitud mingisse protsessi – elad läbi lahutust, sõidad tööle, küpsetad toitu –, siis oled võimule natuke lähemal, aga protsessil on oma hoog ja see võib su enese alla matta. Kui oled objekt, keda nähakse – rikas mees, ilus naine, preester, kurjategija –, siis annavad need objektiivsed nimesildid sulle staatuse ja tähenduse, aga sa oled end andnud teiste kätte – nende kätte, kes mõtlevad nimesilte välja ja kleebivad neid inimeste külge. Ainult kõigi kolme rolli ühtsuses saavutame enda kui looja täieliku jõu.

Hinge tasandil on need kolm rolli hõlmatud ühtsusse. Seepärast, paradoksaalne küll, on Jumal nii looja kui ka looming. Kui ta projitseerib oma loomingut väljapoole, siis muutub ühtsus mitmekesisuseks. See on vedaanta vaste Suurele paugule. Kui looja hakkab iseennast vaatama, siis on otsekohe tegemist kolm-ühes seisundiga. Vaatleja (riši) vaatab objekti (chhandas) vaadeldava (devata) kaudu. Niipea kui ilmuvad need kolm, ilmub kogu universum koos nendega; mateeria, mille paiskas laiali Suur pauk, on vaid selle nähtamatu mehhanismi üks tahk, milles looja näeb äkki seda, mis on võimalik, ja selles nägemises see võimalik teostub lõpmatu mitmekesisusena. Meid ei peaks üllatama, et universum sisaldab vaid 4% nähtavat mateeriat ja energiat, ülejäänud 96% on niinimetatud tume mateeria, mille ülesandeks näib olevat nähtava universumi koos hoidmine mingil salapärasel viisil. Looja ei pruugi olla inimene, selleks võib olla nähtamatu väli, millelt kõike nähtavat organiseeritakse ja ülal hoitakse.

Kolm-ühes seisundil poleks tähtsust, kui see ei mõjutaks igapäevaelu, nii nagu mõjutab. Nägemisest piisab, et luua. Vaatleja efekt, nagu seda füüsikas nimetatakse, sõna otseses mõttes loob mateeriat: on vaja vaatlejat, et muuta ühe elektroni nähtamatu energia seisund eriomaseks osakeseks, mis asub ajas ja ruumis. Enne vaatleja efekti pole mingit elektroni, on vaid elektroni võimalikkus. Meie silmad ei suuda seda tajuda, aga me asume tegelikult võimalikkusemeres. Iga elektron, mis võiks kunagi olemas olla, on just

praegu siin. Me nopime elektrone võimalikkusemerest välja lihtsalt vaatamise teel. Veedade rišid mõistsid seda hämmastavat tõsiasja. Kuidas? Sest nad jälgisid seda protsessi vahetult, mitte küll seoses elektronidega, vaid sündmuste tõusude ja langustega – need sündmused olid nii muutlikud, et rišidele polnud see kõik midagi enamat kui unenägu.

Kas seda saab tõesti uskuda? Kõige kummalisem asi vaatleja efekti juures on see, et kui sa näed ühtainsat elektroni, mõjutab see ka kõiki teisi elektrone. See on mõttekas vaid universumis, kus pole olemas üksikuid elektrone, vaid on tohutu, kõikehõlmav laengute, positsioonide, spinnide ja punktide võrk – ka teoreetiline füüsika on sama tõdemuse ümber koondumas. Veedade targad nimetasid end rišideks (nägijateks), sest nende järgi viib kõik tagasi vaatleja, nägija juurde. Nägemine on ülim loometöö.

Devata efekt

Loomise saladus asub vaatleja ja vaadeldava vahelises tühimikus. Inglid on selles tühimikus; nemad on teadvuse töötlejad ja seega, kasutades piibli terminit, Jumala teenijad. Devata – sanskritikeelne sõna selle protsessi tähistamiseks – juurdub *deva*'s, st inglis. Devad on enam kui sõnumitoojad, nad on loomise esindajad. Nad täidavad looja korraldusi, kuna looja ei tee midagi muud peale vaatlemise, siis hoolitsevad devad nägemise aktiivse külje eest, mis on varjatud. Õige oleks öelda, et kõik, mida oleme seostanud projektsiooniga, on seotud hoopis devata efektiga – teadvuse võimega muuta nähtamatud impulsid füüsiliseks reaalsuseks. Devata efekt reguleerib reaalsuse iga tasandit, seepärast ilmuvad inglid kõikides košades.

Füüsilisel tasandil ilmuvad inglid külaliste ja juhtide kujul. Nad toovad Jumalalt sõnumeid või pakuvad kriisiajal abi.

Vitaalsel tasandil hoiavad inglid alal loodust, hingates loodusse elu. Nad teenivad vormi-ehitajatena; nad annavad igale elusolendile loodusega olulise seose.

Mentaalsel tasandil ilmuvad inglid nägemuste ja unenägudena. Nendes kehastub Jumala meel ja nad ühendavad seda meie mõtetega.

Ego tasandil teenivad inglid isiklike juhtide ja kaitsjatena.

Õndsuse tasandil ümbritsevad inglid Jumalat ja kiidavad teda lakkamatult. Nad kehastavad rõõmu selle kõige vaimustavamas vormis.

Kõigil viiel tasandil on vajadus suhelda. Loov impulss peab minema ühelt tasandilt teisele. Inglid sümboliseerivad tegelikult informatsiooni liikumist ja organiseerumist. Selle sümboli alusreaalsuseks on devata efekt. Luba mul tuua konkreetne näide jõudmaks lähemale varjatud reaalsuse mõistmisele.

Tunnen üht naist, kes saab oma elatise inglitelt. Tema nimi on Lily, ta nägi ingleid esimest korda oma sünnipäevapeol, kui oli kolmene või neljane. "Mu ema kustutas tuled, et saaksin puhuda ära küünlad oma koogil. Vaatasin ringi ja märkasin neid inimesi toaservas seismas. Kui tuled põlesid, siis neid seal ei olnud. Näitasin nende poole käega, kuid selgus, et keegi teine ei suutnud neid näha. Mäletan, et need inimesed tegid mu väga õnnelikuks."

Lily esimene kohtumine oli kõige füüsilisem. Pärast seda kui ema keelas tal "inimeste" nägemise seal, kus kedagi ei olnud, kadusidki need kiiresti. Aga Lily oli nende ligiolekust ikkagi teadlik, suureks kasvades õppis ta sellega kohanema. Viimaks muutusid "poisid", nagu ta neid nimetas, kujutisteks, mida ta sai näha siis, kui sulges silmad, ja häälteks, mida kuulis, kui esitas neile küsimusi.

"Ma ei kuule hääli pidevalt," ütles ta. "Ma ei ole neid iial pidanud hallutsinatsioonideks. Mul tuli "poisse" teadlikult kutsuma; kui ma seda tegin, siis tundsin toetust, juhtivat tarkust. Tean, et enamik inimesi ei võta oma juhtidega kontakti, aga ma näen nendegi juhte. Meil kõigil on nad olemas."

See võime, mis rišide õpetuse järgi kuulub "peenobjekte täis teadvuse" maailma, oli Lilyl mõnikord olemas, mõnikord mitte. Suures osas näis see sõltuvat sellest, kus ta parajasti viibis. Kohe pärast kolledži lõpetamist oli naine lühikest aega abielus mehega, kes laitis tema kontaktid "poistega" maha. Pärast abielu lahutamist töötas Lily viisteist aastat büroojuhatajana ega vajanudki eriti sisemist juhatust. Aga tasapisi juhiti teda mõtlema tervendamisele.

"Poisid" ütlesid mulle, et ma võiksin inimesi emotsionaalselt tervendada, ja lubasid mind aidata. Algul tegi see mind närviliseks. Aga ikka ja jälle panin tähele, kui valulik on paljudele inimestele silmitsi seismine oma vanade hingehaavadega. "Poisid" ütlesid mulle, et see ei pea nii olema. Nad näitaksid mulle, kuidas liikuma panna energiaid, mis on valu ja trauma tõttu lõksu jäänud. Ma võisin seda õppida tegema nii, et abivajaja ei tunne midagi rõhuvat. See meeldis mulle väga."

Selleks ajaks kui Lily sai neljakümneseks, oli ta pühendunud teiste inimeste tervendamisele. Ta alustas sõpradest, kellega võis

vabalt "poistest" rääkida. Töö edenedes hakkas naine olevuste kohta, keda nägi, kasutama väljendit "kõrgemad juhid ja inglid".

"Ma olen mitmes mõttes väga tavaline inimene. Kui ma ei häälesta end sellele tasandile, millel oma tööd teen, siis on mu elu täiesti tavaline. Mul kulus aastaid, et hakata "poisse" ingliteks pidama, aga siis näitasid nad mulle peaingel Miikaeli. Ma kutsusin kohale Kristuse, et ta mind aitaks. Ma räägin inimestele, et nad on Jumalaga energeetiliselt ühendatud. Nüüdseks on see muutunud väga loomulikuks, sest ma suudan näha kõike, millest räägin."

Väljaspool reaalsuse piire, millega me üldiselt nõustume, eksisteerivad ja jäävad alati eksisteerima Lily taolised inimesed. Lily juhib meid me uurimistöös kriitilise punktini. Pole tähtsust, kas me saavutame üksmeele vaidluses selle üle, kas inglid on tõelised või mitte, kas nad on siin maa peal või kaugel eemal taevas. Meie endi teadvus määrab, mis on reaalne ja mis ebareaalne; me oleme sisenenud omaenda projektsiooni. Kui see koosneb ainult füüsilistest objektidest, välistades peenobjektid, on see ikkagi omalooming. Me ei eksisteeri vaatleja, vaadeldava või vaatlemisprotsessina, vaid ühtaegu kõigi kolmena. Seda eitada tähendab eitada oma terviklikkust ja jõudu, mis on meie sünniõigus.

"Ma näen inimesi mitmel viisil," ütleb Lily, "ma näen neid füüsiliselt, aga isegi siis tunnen nende energiat. Kui lähen endasse, siis näen nende energiat neid ümbritseva valguseväljana. See on põhireaalsus, aga kui ma palun, siis saan näha ka inimeste ingleid ja teisi eeterlikke olendeid. Mõni neist on väga negatiivne. Me võime neid enda poole tõmmata oma negatiivsete uskumustega. Näen inimesi sellistena, nagu nad olid oma eelmistes eludes, mõnevõrra näen ka nende tulevikku. See kõik on väga voolav, aga kättesaadav."

Kakskümmend aastat tagasi ei tundnud ma ühtegi Lily-sugust peennägijat, nüüdseks olen kohanud paljusid. Igaüks neist on õppinud eirama piiri, mille ühiskond seab elu erinevate tasandite vahele. Hingetasandil oleme vabad tegema, mida iganes tahame selle potentsiaaliga, mis meile on antud. Inglid pole igavesed, nad on muutunud läbi ajaloo, sest inimese kujutlus on muutunud. Meie loometöö sai alguse miljoneid aastaid tagasi ja kestab tänaseni.

Kui palju pärast surma toimuvast on meie valik ja kui palju sõltub välistest jõududest? Lilyle on see selge. Tema ja "poisid" võivad teha koostööd, mida ei katkesta ka füüsiline surm. Sel viisil teeb Lily teadlikult seda, mida meie teeme alateadlikult. Tänu devata efektile – meie *oleme* loomisprotsess. Meie kaudu tulevad

jumalad, inglid ja hinged olemisse ning väljuvad sellest. Lily ütleb: "Kui ma hakkasin seda tööd tegema, siis oli suur osa mu sõnavarast kristlik, sest tundsin juba varakult end Jeesusele väga lähedal olevat. Siis hakkasin teda kogema kristliku ligiolekuna, ilma ühegi pildita oma peas. Avastasin, et universaalsel Kristusel on esoteeriline nimi – Sananda. "Poisid" rääkisid mulle, et võiksin seda kasutada, kui tahan suhelda kosmilise Kristusega. Nüüd on isegi Sananda muutunud abstraktsemaks, otsekui osavõtliku valguse väljaks."

Küsisin Lilylt, mis võiks teda järgmisena ees oodata.

"See on tähtis küsimus, eks ole? Mingil tasandil ma tean, et ei vaja tegelikult "poisse". Nad on ju minu enda osad. Kui tahaksin, siis võiksin vaid iseendalt küsida, mida teha, ja toetuda oma võimetele. See on järgmine tasand."

Ma küsisin, mis hoiab teda minemast praegu kohe järgmisele tasandile, kui ta teab, et see kõik on tema ise.

"Harjumus, võib-olla mingi sisemine hirm, millele ma pole veel vastu astunud. Sa pead meeles pidama, et "poisid" on minuga koos olnud kogu mu elu. Ma arvan, et hoian nendest kinni, kuni tunnen end küllalt hästi, et omaette olla."

Me kõik võtame mingil tasandil vastutust loomises osalemise eest. Jumalad ja jumalannad, inglid ja eeterlikud olendid eksisteerivad, sest nad on teadvuse toorainest välja meelitatud. Töötuba, kus loomine toimub, on akaša – teadvuse väli. Vastutavad käsitöölised on need, kel on küllalt teadlikkust, et seda tööd teha. Tahaksin teha ettepaneku, et kuigi sa ei tunne end küllalt pädevana ühe jumala tegemiseks, õpeta end vähemalt inglit looma.

Kord intervjueerisin üht meest, kel olid märkimisväärsed tervendajavõimed ja kes oli sealjuures väga tagasihoidlik. Ta ütles mulle: "Ma võiksin vaid mõne päevaga õpetada sind sedasama tegema." Kui vastasin, et kahtlen selles, ütles ta: "Tegelikult on see väga lihtne. Raske on vaid kaotada sinu usku sellesse, et sa *ei suuda* tervendada." Sama kehtib peaaegu kõige kohta. Me kulutame oma elu, projitseerides unenägu, astudes sellesse ja uskudes, et unenägu on reaalne. Näe ennast kui inimest, kes on kolm-ühes seisundis, ja äkki muutub inglite maailm sama reaalseks kui materiaalne maailm.

12

Unenägu jätkub

KUIDAS SAVITRI lugu lõpeb? Päike oli juba sukeldunud puulatvade taha, kui Savitri oma onni tagasi jooksis ja eesaknast välja vaatas. Yama istus ikka veel tolmus, ent nüüd olid mändide pikad varjud ta täielikult katnud. Savitri kogus jõudu ennast, lugedes viimase palve, ja läks siis välja, et seista Yama ette.

Ja siis? Ühe versiooni kohaselt tervitab Savitri Yamat väga pidulikult. Surma isand on selle üle nii rõõmus, et lubab täita naise ühe soovi. Savitri palub ennast ellu jätta, mis viib Yama segadusse. "Sa oled ju elus," märgib ta. Aga Savitri käib peale, kuni Yama täidab tema soovi. Savitri tõuseb ja ütleb: "Sa oled andnud mulle elu, aga ma ei saa elada Satyavanita." Seepeale mõistab Surm, et naine on teda üle kavaldanud ja ta peab andma Savitri abikaasale armu.

Aga kõik pole sellise lihtsa lahendusega rahul. Ma räägin teile, mida mina usun. Savitri oli võitnud kõik oma hirmud, seega läks ta onnist välja ja tantsis Yamale. Naine tantsis väga hästi. Tantsimise lõpetanud, pani ta pea Yama sülle ja sosistas nagu üks armastaja teisele: "Aega pole küllalt, et rahuldada minu igatsust sinu järele."

Võlutud Yama vastas seepeale: "Aga me saame koos veeta terve igaviku." Savitri raputas pead: "Kui sa oled kõikvõimas, siis lisa igavikule üks sekund, et ma saaksin armastada sind rohkem, kui keegi iial on armastanud. See on kõik, mida ma palun."

Keegi ei olnud kunagi Yamale armastust pakkunud, kindlasti ei olnud seda teinud noor naine, kellel olid kõik põhjused teda karta. Nii andis Yama Savitrile ühe sekundi – ja sai ise lüüa.

Kuidas?

Üks sekund jumalatele on sada aastat surelikele. Sellel lisasekundil tuli Satyavan koju ja embas Savitrit. Nad läksid koos oma onni ja elasid nagu ennegi. Nad said lapsi ja vananesid koos. Aja jooksul leebus Savitri kuningast isa ja võttis paari lahkelt oma lossi tagasi. Vanas eas mõtiskles Savitri selle üle, ega ta ei olnud endale liiga palju aega palunud, sest ta elas veel kaua pärast seda, kui Satyavan oli siit ilmast lahkunud. Ta veetis oma viimased aastad mediteerides ja sai valgustatud. Kui lisasekund möödus, avastas Yama üllatunult, et Savitri polnud teda üldse üle kavaldanud – naine armastas teda tõepoolest, mitte nagu üht elu aspekti, vaid nagu tervikut.

See lõpp on ilus ja lohutav. Ma soovin, et seda loetaks, kui mulle pole enam elupäevi jäänud. Savitri vaimus olen juba kirjutanud teate, mille jätan oma perekonnale. *Olgu, mis on, ärge minu pärast nutke. Minuga on kõik hästi ja ma armastan teid ikka edasi, mis ka ei juhtuks. See on mu tee, mida mööda minna.*

Ikka ja jälle heidan hetkeks pilgu nendele sõnadele. Ja nagu Savitri, pole minagi võitnud midagi enamat kui elu ühe lisasekundi. Ja sellest on küllalt.

REINKARNATSIOON

Ingli loomine ei ole teadvuse ülim saavutus. Eimillestki uue elu loomine on seda. Seda võimet tuntakse reinkarnatsiooni nime all. Üldlevinud arusaam taaskehastumisest on lihtne: me sureme ja tuleme tagasi kellegi teisena. Aga kuidas riietab hing end uude isiksusse, et sündida taas? Sellises kultuuris nagu India oma, kus reinkarnatsionistlikul uskumusel on tugev aluspõhi, tahab inimene teada, miks ta sünnib teatud karmalise suunitlusega; ühiskonnas on terved grupid – astroloogid, preestrid, filosoofid, gurud – kes selgitavad protsessi, kuidas karma end hinge külge kinnitab ja uue kogemusliku eluaja tekitab.

Enamik inimesi teab tiibetlaste uskumust, et nende religioossed liidrid, dalai-laama kaasa arvatud, reinkarneeruvad beebidena, kes annavad oma identiteedist märku. Sellised imikud sünnivad peaaegu alati Tiibetis, aga on ka juhtumeid, kus nad on sündinud Euroopas. Näiteks umbes kümme aastat tagasi viisid suure laama otsingud Tiibeti uurijad ühe perekonna juurde Hispaaniasse. Väljapaistvad religioossed isikud on Indias sageli seotud kuulsate eelkäijatega: Mahatma Gandhi järgijad sidusid tema mineviku

suurte gurudega. Kes ütleb, milline seos on õige? See teema muutub väga keeruliseks.

Leidub Ameerika põliselanike suguharusid, kuhu on sündinud viis või kuus last, kellel on elavad mälestused sellest, et neil oli ühes eelmises elus sama ema. Sarnaseid juhtumeid esineb Jaapanis: need on seotud lastega, kellel on ühesugused mälestused eelmisest elust Teise maailmasõja ajal – otsekui oleks üheainsa sõduri hing jagunenud tükkideks, mis sündisid uuesti. Vaimse regressiooni asjatundjad, kes viivad inimesi tagasi eelmistesse eludesse, väidavad, et mälestused segunevad ja sulanduvad üksteisesse. Nii mõjutavad sellised suurkujud nagu Kleopatra ja Napoleon terve ühiskonna mälestusi: hiljem elav inimene võib mäletada, et oli varasemas kehastumises Napoleon, kuigi Napoleon lihtsalt mõjutas tema elu mingil viisil tugevasti.

Meid võib paeluda mäng "Kes ma olin eelmises elus?" või isegi "Kas ma olen sind eelmises elus kohanud?". Aga ma tean ka inimesi, kes panevad käed kõrvadele, kuuldes sõna "reinkarnatsioon", sest neid masendab mõte sellest, et nad võiksid uuesti sündida sea või koerana. Taaskehastumise idee solvab kristlikku teoloogiat, mis ei anna võimalust pärast praegust eluaega patte lunastada. Reinkarnatsionistlik uskumus on andestavam. Vigu saab parandada; kogu eluaega saab lunastada, mitte taevas, vaid rüütades ennast uude kehasse ja korrates neidsamu sündmusi, mis tõid eelmine kord maa peal elades kaasa ebaõnnestumise, patu või teostumatuse.

Reinkarnatsiooni eirates võime ekslikult arvata, et universumit valitseb surm. Suure paugu mateeriast ja energiast, mis ilmus tühjusest, varises mõne millisekundi jooksul 96% sinna tagasi. Ülejäänu sähvib aina olemisse ja tagasi, kuid nii kiiresti, et mateeria näib meile tahke ja jäävana. Tegelikult on kõik tahke ikkagi ajutine; iga osake siin maailmas vibreerib tühjusse ja sealt välja, luues illusiooni tahkusest, sest meie meeled pole küllalt kiired, et võnkumist tajuda. Uus osake, mis ilmub, pole iial täpselt sama, mis oli kadunud osake – nii loodus toimibki aja, koha, elektrilaengu, spinni ja teiste põhiliste omadustega, mis nõuavad ühtaegu stabiilsust ja muutust.

Seesama kehtib meie puhul. Me eksisteerime muutuse ja stabiilsuse ebapüsiva saadusena. Aju näib hetk-hetkelt ikka samasugune, aga neuronite tegevus pole iial täpselt samasugune – aju on nagu jõgi, kus inimene ei saa astuda kaks korda samasse kohta. DNA reinkarneerub, kui ühe vanema geenid lõhenevad loova suitsiidina kaheks, et ühineda teise vanema geenidega. Tõsiasi, et

DNA suudab end täpselt korrata, ei tähenda emaraku surma, vaid uue geneetilise materjali tootmist, mis viib uue lihani (termin "inkarnatsioon" tuleneb ladina sõnast *carneus,* mis tänendab "liha").

Inimesed suhtuvad kahemõtteliselt fakti, et me oleme lihast tehtud. See sobib meile kui imetajatele, aga asi muutub keerukamaks, kui peame silmas vaimutasandit. Nähes, kuidas liha vananeb ja kõduneb, kuidas see haigestudes meid reedab, ei pruugi me olla õnnelikud, et saame pärast surma uue keha – mõnele meist võis ühest kehast olla küllalt. Kristlus on kindlasti sellel seisukohal, sest selle loogiline põhimõte ütleb, et lihale on patu poolt kaasa antud rikutus ja seepärast on pärast surma palju parem võtta üll hingerüü, kui sündida uude kehasse.

Idas on reinkarnatsionistlik uskumus mitmel põhjusel omaks võetud. Kui universum taasloob ennast pidevalt, siis peaksime meie olema ainus osa, mis on sellest protsessist välja jäänud, ja see pole loogiline. Ja psühholoogiliselt, kui ma saan uuesti kehastudes siia maailma tagasi tulla, siis võin täita ka oma soovid ja plaanid, mis selles elus täitmata jäid – see on lohutav. Veelgi lohutavam on võimalus kohtuda armastatud inimestega, kelle olen kaotanud (või kellega ma pole saanud koos ollagi, kui mu armastusele ei vastatud). Reinkarnatsionistlik uskumus pakub lootust sotsiaalsele edasiminekule: praegune ori võib järgmises kehastumises tagasi tulla aadlikuna. Lõpuks, kosmilise sünni ja ümbersünni süsteemi tagapõhjaks on arenguimpulss: samm-sammult tõuseb iga hing aina kõrgemale Jumala poole.

Ehk pole see usu küsimus, ida lääne vastu. Taaskehastumine võib olla valiku küsimus. Teadvus on kasulik. Me kujundame seda oma soovide järgi. Kristlusele omane reinkarnatsiooni eitamine võib lihtsalt olla kollektiivne valik. Vaadelnud kõiki olulisi tegureid, ütleb suur osa inimkonnast: "Ma ei taha sellesse paika tagasi tulla," samas kui teine osa sõnab: "Ma tahan." Kõik, mida kindlalt öelda saame, on see, et loodus sõltub ümbersünni mehhanismist.

Tagasituleku valimine

Rišid valisid surmajärgse elu aspektide vahel. See, mida sa valid, muutub reaalseks, mida ei vali, ebareaalseks. Aga see tekitab hämmastust. Kas reinkarnatsioon on siis olemas või mitte? Lastepsühholoogid teavad, et ühel kriitilisel perioodil, tavaliselt imikuea ja kaheksanda kuni kümnenda sünnipäeva vahel, näivad

lapsed eelmisi elusid mäletavat. Hiljuti pakkus palju kõneainet juhtum, kus üks poiss kiindus Teise maailmasõja hävituslennukitesse. Ta tahtis külastada lennuvälju, et neid näha, ja lõikas välja lennukite pilte; kui poiss sirvis raamatut, mis kirjeldas metsikut õhulahingut Iwo Jima lähedal Vaiksel ookeanil sõja viimastel päevadel, siis teatas ta oma vanematele, et oli sel ajal seal surma saanud.

Kuigi poja jäägitu veendumus jahmatas vanemaid, oletasid nad, et tegemist on vaid kujutlusega, ent siis ületas poeg omamoodi piiri ning hakkas nimetama inimeste nimesid ja kuupäevi. Ta mäletas oma eelmist nime ja hetke, kui üks Jaapani kuulipilduja tema lennuki alla tulistas. Vanemad uurisid seda juhtumit ja avastasid, et üks sellenimeline Ameerika piloot oli tõepoolest alla tulistatud just nii, nagu poeg kirjeldas; ellujäänud õhuväelased kinnitasid tema mainitud üksikasju.

Sellised mälestused on märksa tavalisemad just Indias, kus üldine usk reinkarnatsiooni vabastab esmasest šokist ja uskmatusest, mis sunnib inimesi jätma need lood enda teada. Uudistest võib lugeda näiteks lastest, kes nõuavad, et neid viidaks lähedal asuvasse külla, mida selgesti mäletavad kui oma eelmist kodu. Ja kui nad sinna lähevad, siis on teada palju juhtumeid, kus laps kohtub oma endiste sugulaste või isegi vanematega. Psühholoogid väidavad, et tugev huvi eelmiste kehastumiste vastu on ajutine, pärast kümnendat eluaastat hakkavad vanad mälestused kustuma ja kaotavad oma painajalikkuse. Tundub, nagu kuluks mõnel hingel aega, et kohaneda uue elupaigaga ajas ja ruumis.

Väga üksikasjalik uurimus selliste laste kohta pärineb psühhiaater Ian Stevensonilt Virginia ülikoolist, praegu jätkab sama tööd psühhiaater Jim Tucker. Töötades enam kui 2500 lapsega, kes mäletasid selgelt oma eelmisi elusid – ja nende laste arv kasvab kogu aeg –, leidis Stevenson, et kõige üllatavamad olid lapsed, kes kandsid oma füüsilised omadused ühest elust teise. Nende hulgas oli neliteist last, kes mäletasid, et nad tulistati eelmises elus surnuks; kõigi laste kehal oli arm, nagu olekski kuul sealt kehasse tunginud, ja teisel küljel kuuli väljumise jälg. Üks Türgis sündinud laps mäletas selgelt peaaegu sestsaadik, kui rääkima hakkas, kurikuulsat kurjategijat, kelle politsei ümber piiras ja kes sooritas enesetapu, et mitte lasta end arreteerida. Kurjategija tulistas end lõua alla ja sel lapselgi oli samas kohas arm. Stevenson tundis huvi kuuli väljumise koha vastu: kui ta lükkas lapse pealaelt juuksed pisut kõrvale, leidis ta pealae keskelt ümmarguse armi.

Teise selle ala uurija Carol Bowmani järgi käituvad eelmisi elusid mäletavad lapsed silmatorkavalt sarnaselt. Nad räägivad eelmisest kehastumisest juba väga varajases eas, mõnikord teisest eluaastast alates, ja lõpetavad selle tavaliselt umbes seitsmeaastaselt. Lapsed räägivad surmast kui tõsiasjast. Nad võivad karta teatud asju, mis on seotud vägivaldse surmaga, aga üldjuhul pole nende suhtumine emotsionaalne. Tihti tunduvad nad väikeste täiskasvanutena ja neil on üsna üksikasjalikud mälestused. Nad võivad teha jahmatavaid märkusi, nagu näiteks (Dr Stevensoni järgi):

"Sa pole mu emme/issi."
"Mul on teine emme/issi."
"Kui ma olin suur, siis mul olid... (sinised silmad, armjne)."
"See juhtus veel enne, kui ma emme kõhus olin."
"Mul on (naine/mees/lapsed)."
"Ma... (juhtisin veoautot /elasin teises linnas jne)."
"Ma surin... (autoõnnetuses/kukkudes jne)."
"Ma mäletan, kui... (elasin selles teises majas / olin sinu isa jne)."

Sellised lapsed räägivad sama veenvalt ka surmajärgsest elust. Umbes pooled Stevensoni uuritud 220-st lapsest ütlesid, et nad ei läinud otse taevasse, vaid pidid esmalt ootama ühes teises paigas, mis vastab üleminemise faasile. Nad väitsid, et tegid otsuse oma järgmise elu kohta siis, kui olid juba taevasse jõudnud, ning valisid uue perekonna ja uued sihid. Üks tüdruk ütles: "Taevas pole kerge olla. Sul tuleb seal tööd teha."

Et lapsed, kes räägivad eelmisest elust, on tihti väga väikesed, siis ongi just nemad kõige parem tunnistus sellest, et reinkarnatsioon pole lihtsalt üks kultuuri artefakt. On veel üks veenev sarnasus: kõik kolm tunnistajate rühma – lapsed, kes mäletavad eelmist elu; inimesed, kel on olnud surmalähedane kogemus; inimesed, kes on kogenud kehast väljaspool viibimist – on ühel meelel selles, milline on surmajärgne elu.

Kehast väljumise kogemused on palju levinumad, kui me arvame, kusjuures mõni inimene on õppinud end selles seisundis nii hästi juhtima, et on muutunud lausa "astraalturistiks". F. Holmes Atwater Monroe instituudist on üks paljudest selle ala uurijatest. Tema katseisikud teatavad tihti oma kogemustest, mis viivad neid akaša väljale ja piirkondadesse, mida me seostame suremisega. See, mida nemad näevad, on täielikult kooskõlas SLK-dega ja laste

mälestustega eelmistest eludest. Üks laps ütles oma vanematele, et Jumal ei kasuta sõnu ega räägi inglise või hispaania keele taolistes keeltes. See on kooskõlas esoteerilise uskumusega, et astraaltasandil toimub suhtlemine telepaatiliselt. Surmalähedasest kogemusest naasnud inimene väidab tavaliselt, et see, mida ta kuulis või õppis, jõudis temani sõnadeta, tihti kohese mõistmise või ilmutuse kaudu.

Kas need lapsed on erandlikud, kuna mäletavad eelmist elu, või oleme meie, ülejäänud, ebanormaalsed, sest ei mäleta, kes me kord olime? Ma arvan, et kumbki vastus pole päris õige. Mälu on tihedalt seotud tugevate emotsioonidega. Vähe on inimesi, kes mäletavad, mida eelmise kuu mõnel teisipäeval lõunasöögiks sõid, aga kui lõunasöök toimus selleks, et teha armastatule abieluettepanek, siis püsib see aastaid meeles. Niisamuti tundub, et need lapsed mäletavad, kuidas nad kisti eelmisest elust välja, ja see väga negatiivne mälestus kandub ka üle surmapiiri. Dr Stevenson toob näiteks lapse, kelle rind oli sündides punasetäpiline ja kes mäletas valu, mis oli tekkinud haavlipüssi surmavast lasust.

Teisest küljest aga oleks emotsionaalselt viljatu mäletada kõike, mis meiega kunagi on toimunud. Teed rajaval Nõukogude neuroloogil Aleksandr Lurial oli ajakirjanikust patsient, keda ta kutsus S-iks ja kes mäletas kõike. S. võis istuda rahvarohkel pressikonverentsil ja mäletada pärast iga sõna, mis keegi oli selles ruumis öelnud. Aga S-il puudusid emotsioonid ja ta ei suutnud mõista poeesiat, sümboleid ja metafoore – tema jaoks oli iga sündmus vaid mentaalsele lindile talletatud sõnasõnaline fakt. (Kui Luria küsis talt, kas kurbus on iial tema meelt rusunud, siis vastas S. veendunult, et kurbus ei tähenda midagi.)

Mälu kustutatakse mitmel viisil, kõige tüüpilisem on taandarenev amneesia. Me kohtame seda nähtust autoõnnetuste ja sõjaohvrite puhul. Inimene, kes kaotab teadvuse pärast seda, kui teda tabab autolöök või püssikuul, suudab meenutada kõike, mis toimus kuni löögini või kuulitabamuseni, aga mitte järgnevat. Kui patsient või sõdur ärkab haiglas ja küsib, mis temaga toimus, siis püüab ta toimunut ära arvata ja sellega ajalünka täita: *kuna ma olen haiglas ja mu käeluu on murdunud, siis jäin arvatavasti auto alla.*

Reinkarnatsioon tekitab samasuguse mälulünga, välja arvatud nendel vähestel, kes kannavad mälestusi endaga ühest elust teise. Kahe elu vahel kujundatakse identiteet ümber; mingil viisil me muutume teistsuguseks, olles edasi need, kes me oleme. Seega on surmajärgne elu otsekui mingi muundumiskamber. Kui kõnnid jahedal sügispäeval väljas, võid näha, et oksa küljes ripub putuka

kookonis vastne. Kord oli see nukk röövik, õigel ajal taaskehastub ta liblikana. Et nii juhtuks, peab rööviku iga rakk muunduma. Nukuseisundis on putukas vormitu orgaaniline mass. Seega röövik ühtaegu sulab ja kujundab end ümber. Tema eelmine füüsiline identiteet kustutatakse täielikult. Kõik putukad, kes kujunevad vastsest täiskasvanud isendiks, teevad läbi midagi sarnast; nagu röövik ei sarnane peaaegu üldse liblikaga, nii ei sarnane kiilinümf, kes tiigipõhjas lepamaime varitseb, oma lõppstaadiumiga ega tõuk toakärbsega.

Putuka jaoks on reinkarnatsioon loov hüpe, mis ei hõlma teadlikke valikuid, kuna tema geenidesse kodeeritud informatsioon kindlustab, et sama muundumine toimub muutumatuna põlvest põlve. Loendamatud monarhliblikad on miljoneid aastaid tagasi elanud algse liblika kloonid. Aga inimese DNA toodab uusi inimesi, kellest igaüks tundub unikaalne. Füüsilise struktuuri ainulaadsus on vaid algus. Me ei välju muundumiskambrist mitte ainult selles mõttes üsna unikaalsetena, nagu üks šimpans või taksikoer erineb teisest, vaid ka täiesti vabadena ennast seestpoolt kujundama, kasutades selleks soove, lootusi, unistusi, uskumusi ja püüdlusi – teadvuse kõiki tööriistu.

Veedade rišid väidaksid, et teadvus valitseb kogu seda masinavärki – reinkarnatsioon on vaid aja ja ruumi teisend, mis toodab uusi andeid ja huve. Rišide arvates on taaskehastumine loov hüpe, mis seob hea ja halva vana karma unikaalseks kogumiks. Uus ja vana eluaeg ühendatakse kindlalt miljonite karmaseostega, kuid siiski tunneb taassündinud inimene enamasti, et ta on midagi täiesti uut.

Rišide õpetuse järgi tuleb just siin sisse loov hüpe. Võrdle seda pangas oleva rahaga: sul on seal võib-olla ainult 500 dollarit, aga sa saad seda vabalt kasutada igal sulle meeldival viisil. Karmaliselt väljendudes: põhjus viib tagajärjeni; seni, kuni see ahel vastu peab, on sündmus A seotud sündmusega B. Põhjuse ja tagajärjeta universum oleks kaootiline. Kui sa pillad palli käest, siis tõmbab gravitatsioon seda maa poole ja see tagajärg on nii kindel, et seda võib võtta peaaegu kaheldamatu tõsiasjana. Kui karma oleks niisama kaheldamatu, poleks mingit vajadust reinkarnatsiooni järele, sest eluaja lõpuks saavutatavas karmalises tasakaalus võiks olla sama kindel kui selles, et monarhliblika nukust väljuvad monarhliblikad, mitte monarhid ühel kevadel ja pääsusabad järgmisel.

Aga karma pole ennustatav. Inimesed teevad igasuguseid tegusid ja lõikavad täiesti erinevaid tagajärgi nendest seemnetest, mida külvasid. Kainestav on see, et kurjad teod jäävad karistamata ja voorusele vaadatakse läbi sõrmede – ka see, et kogu aeg juhtub

heade inimestega halbu asju. Veedade rišid ei pannud seda tujuka kaitsevaimu vempude süüks. Karma on ennustamatu, ütlesid nad, samadel põhjustel, miks teadvus on ennustamatu.

Loovus on kaasa sündinud.
Ebakindlus lubab uutel vormidel ilmuda.
Tundmatu sisaldab lõpmatuid võimalusi, millest vaid murdosa ilmub tuntud maailma.
Loodus/loomus on ühtaegu muutus ja stabiilsus.

Need on peamised karma kohta käivad õpetused. Kõige paeluvam on see, et meid ei hoia koos mitte armutu mehaanika, vaid sügav pühendumine ebakindlusele ja loovatele hüpetele, mis sellest tulenevad.

Teadvus uueneb reinkarnatsiooni kaudu, ka siis, kui kasutab selleks materjale, mida ei saa iial luua ega hävitada. See on ime. Lõpmatu muutus ja lõpmatu püsivus eksisteerivad koos – see on ka saladus, mis meil tuleb lahendada, enne kui suudame taaskehastumise eesmärke täielikult mõista.

Karma ja aju

Karma võib osutuda aju mõistmise võtmeks. Neurolooge ajab segadusse see, mida nad nimetavad siduvaks efektiks – saladuslikuks jõuks, mis hoiab aju erinevaid piirkondi koos. Viimased edusammud aju uurimisel näitavad, et mõtete, tunnete ja aistingute koostööks on vaja kasutada mitut aju piirkonda. Kui sa astud tuppa, tunned ära oma ema ja küsid talt, kas ta mäletab selle sünnipäevakoogi retsepti, mida su kümnendaks sünnipäevaks tegi, siis ei kasuta su aju eraldi üht piirkonda ema äratundmiseks, teist küsimuse esitamiseks ja kolmandat möödunud sünnipäevade meenutamiseks. Aju määrab need ülesanded mitmele piirkonnale korraga – kuidas see toimub, on saladus.

Kui aju kasutaks kiirtelefoni-süsteemi, et saata sõnumeid vihinal ühest kohast teise, siis saaks siduvat efekti selgitada järjestikuste käskude jadana. Aga neuronid tegutsevad korraga. Punkt A ja punkt B valgustuvad ühel ja samal ajal, jätmata aega edasi-tagasi signaalile. Pealegi suudab aju moodustada lõpmatuid kombinatsioone, millel on üksteisega vähe seost või mis pole omavahel üldse seotud.

Iga mõte on seega kogu aju tegevus. Isegi kui röntgenläbivaatus suudaks nähtavale tuua just selle neuronite kogumi, kus tekivad mõrvarlikud plaanid kurjategija ajus või head mõtted vaga inimese ajus, on kogu aju see, mis kurjategijat vagamehest eristab. Läheb vaja kogu aju, et jälgida liiklust, mis koordineerib sadat miljardit sõltumatut neuronit, ja veenduda, et need kõik liituvad tohutusse kihavasse suhtlusse. Kui ma tahan teha heateo, siis võib aju anda mulle lihtsa mõtte, näiteks: *ma peaksin annetama katastroofifondi.* See nõuab järgmist:

kõlblustunnet, mis laseb vahet teha õigel ja valel;
mälestusi sellest, mis tähendab olla abitu ja kannatav;
empaatiat kaaskannatajate suhtes;
kaastunnet;
kohusetunnet ühiskonna ees.

Need omavahel seotud elemendid asuvad aju erinevates osades ja esindavad erinevaid tegevussuundi. Samal ajal peab aju sügavamal tasandil jääma teadlikuks sellest, kes ma olen, minu headest ja halbadest tegudest, alateadlikust süütundest, minu eeskujudest, kes on samuti lahked olnud, jne. Tõeliselt hämmastav on, et aju teab, kuidas kõiki neid detaile otsekohe omavahel ühendada. Aju ei pöördu vale mälestuse ega tunde poole. Ta ei unusta, kes ma olen, ega tekita mulle veidrat meeltesegadust, seda muidugi juhul, kui ma pole vaimselt haige, sest vastasel korral ei piiraks mind miski. Kui ma ei suuda ära tunda, et mu mõtted on tegelikult minu enda omad, siis võin mõtelda, et Jumal käsib raha katastroofifondi annetada.

Ma suudan olla teadlik vaid ühestainsast mõttest, ometi hõlmab see, mida mu aju selle mõtte heaks teeb, väga avara ala. (Neuroloogide väidete järgi on inimene minutis teadlik umbes 2000 bitist informatsioonist, mida aju töötleb. See kõlab võimsalt, aga väljaspool meie teadlikkust töötleb aju tegelikult 400 miljardit bitti informatsiooni minutis. Imepärane küll, aga aju kontrollib iga üksikut bitti ja filtreerib välja vaid selle tillukese osa, mida me vajame, et olla maailmas ja järgida oma mõtete ja soovide käiku.)

Käsitlesin ajutegevust nii üksikasjalikult sellepärast, et kui ühe mõtte tootmiseks läheb vaja tervet aju, siis üheainsa teo tegemiseks läheb vaja tervet universumit. Neutronid, elektronid ja aatomid näivad küll olevat sõltumatud, kuid elektroni spinn peegeldab otsekohe ja signaale saatmata oma miljardeid valgusaastaid eemal asuva

paarilise muutumist universumi teises servas. Seega on siduv efekt nii kosmiline kui ka isiklik, eksisteerides "siin sees" ja "seal väljas". Seega oled *sina* kogu universumi tegevus – see tõdemus kõlab abstraktsena, aga nagu aju peab tegema üheainsa mõtte jaoks tohutu hulga nähtamatuid arvestusi, nii teeb ka karma nähtamatuid arvestusi, et luua sind.

Nagu me nüüd saame tõestada, eksisteerivad muutus ja püsivus ajus koos, aju ei saaks kummatagi töötada. Kui sa mäletad ammust sünnipäeva, siis võid seda nimetada "oma" mõtteks, aga sa ei tunne mingit isiklikku seost sünapsite ja dendriitidega või signaalide tuletormiga, mis neist üle käib. Ajurakud töötavad täielikult etteennustataval viisil, mis hõlmab naatriumi- ja kaaliumiaatomite vahelist elektrilaengute vahetust ja lihtsaid positiivsete ja negatiivsete elektriimpulsside vahelisi võnkumisi. Mingil viisil toodab see mehaaniline stabiilsus vabu loovaid etteennustamatuid mõttevorme.

Rišid väitsid sama karma kohta. Karma on ääretult elastne ja ääretult jäik sõltuvalt sellest, kuidas sa seda vaatad. Tundmatud jõud võivad vabalt sind ümber kujundada, ilma et sa ise seda teaksidki. Nad teevad seda kogu aeg, sest keegi meist ei tea vähimalgi määral, kuidas aju liigub mõttelt A mõttele B. Neuroloogia on vaid selle tunnistajaks, aga asjatundjad on kaugel teadmisest – kuidas ja miks. Kui kaks inimest ütlevad sõna "õun", siis töötavad nende ajud sama mustri järgi. Aga ükskõik kui hästi see muster ka poleks kaardistatud, ei ennusta see meile järgmist sõna, mida need inimesed ütlevad – sündmuseks B võib olla ükskõik milline sõna, heli või liigutus, võib-olla ka lihtsalt vaikimine.

See tekitab küsimuse, kui palju on meil oma järgmise eluaja osas valikuvõimalusi. Pole hea lihtsalt öelda, et karma on ühtaegu elastne ja jäik. Tegelikult on vastandite kooseksisteerimine paradoks ja kuni me seda ei lahenda, pole meil mingit kontrolli surmajärgse elu üle; me oleme lihtsalt püütud ühe masinavärgi võrku, mis võib sõltuvalt oma kapriisidest anda mis tahes väljundi.

Praegusest elust järgmisse

Me ei kontrolli surmajärgset elu samal põhjusel, miks me ei kontrolli praegust elu. Meie teadlikkus pole veel küllaldane. Teadmatuse lõhed meie täispotentsiaalis on liiga suured ja kõik, mida need lõhed meile avaldavad, rändab alateadvusse. Tiibeti

budismis on üks eluaeg kindlalt ühendatud teise eluajaga. Kui üks laama sureb, siis eeldatakse, et tema taaskehastunud isik leitakse üles. Laama jätab endast märgid, mis kaht kehastumist ühendavad. Tagasipöördununa tunneb väikelaps näiteks ära oma endised mänguasjad ja täiskasvanud tema ümber tunnetavad kahtlusteta, et identiteediahel pole katkenud.

See on sama mis öelda, et tiibetlane ei lange sellesse lõhesse, kui ta sureb. Jätkuvus säilib. Kuulus "Tiibeti surmaraamat" käsitleb üksikasjalikult teadliku suremise iga detaili usus, et surev inimene peaks jääma võimalikult heasse ühendusse teadvuse katkematu vooluga. Lääne lugejat raamat hämmastab; see kirjeldab nii paljusid teadvuse tasandeid, nii paljusid võimalikke sihtpunkte bardos, et kõikidesse nendesse võimalustesse süvenemiseks oleks vaja terve elu tegelda budistliku praktikaga. Selles asi ongi, sest tiibetlased ei taha liikuda väljapoole oma uskumusi; see süsteem säilitab selle, kes nad on ja kuhu vabanemise teel lähevad.

See on üks näide kindlalt kujundatud valikust, millega võrreldes lääne inimene on vaid hoolimatu mängur. Üldjuhul ei püüa me katkematust teadvusest kinni hoida. Ehkki me võime hellitada endas soovi siia maailma tagasi tulla, et elada jälle elu, mis sarnaneks sellega, millest lahkusime, on sama tõenäoline, et igatseme midagi täiesti uut. Igal juhul ei eelda me tavaliselt, et meie soovid loevad. Taeva ja põrgu küsimus on oluline, mis tähendab, irooniline küll, et lääne inimene on karmale rohkem alistunud kui enamik ida inimesi, kelle hingesopis on teadmine, et karma järgneb inimesele ühest elust teise. Nad usuvad, et iga tegu praeguses elus ulatub järgmisse ellu ja et näiliselt juhuslike olevikusündmuste juured on minevikus vastuvõetud otsustes.

See viitab tõdemusele, et karmasse võib suhtuda mitmel viisil. Sa võid valida ja olla nii teadlik, kui sulle meeldib, või sama ebateadlik. Karma liimib sündmused kokku, aga see ei tähenda ettemääratust. Idas ei mõisteta seda tihti ja inimesed eeldavad tavaliselt, et halva teoga kaasneb karistus, samas kui heategu teenib kindla tasu. Nii loogiliselt kui see ka ei kõla, eitab see siiski valikuvabadust.

"Ma mõtlesin ikka, et karma muudab mind nagu mingiks marionetiks," ütles kord üks mu sõber. "Ma olen teinud minevikus miljoneid valikuid, igaüks neist kindla tagajärjega, kuidas saaksingi neist vaba olla? Iga halb valik tõukab mind ühele poole, iga hea valik teisele. Saatus aga hoiab nööre."

"Kuidas sa end sellest mõtteviisist vabastasid?" küsisin.

"Ma ei vabastanudki," vastas ta. "Aga ühel päeval hakkasin mõtlema, kuidas see mind mõjutab, et ma olen marionett? Ma ju ei taju nööre. Ma ei näe kedagi neid tõmbamas. Kõik, mida tean, on see, et iga minu tehtud otsus on minu ja ainult minu otsus. Ma võin küll olla saatuse marionett, aga mis see loeb, kui ma seda ei taju?"

Sellisele pragmaatilisele arusaamale on raske vastu vaielda. Alles hiljem sain ma selle puudustest aru. Kui karma sarnaneb aju nähtamatu tööga, ei saa me karmat eirata vaid sellepärast, et see on nähtamatu. Meie aju tekitab igasuguseid häirivaid ja moonutatud mõtteid. Need võivad muutuda tasakaalututeks ja paisata meid depressiooni või lausa meeltesegadusse. Need on vastuvõtlikud pettekujutlustele ja hallutsinatsioonidele, rääkimata tõsisest haigusest, mis on ehk ravitav. Põhiline on, et see, mida ütleme ja teeme, muudab meie aju. Neuronite püsivat ühendust mõjutavad kogemused, nii et raske õnnetuse läbi elanud inimese aju erineb selle inimese ajust, kes pole õnnetust üle elanud. Positiivsed ja negatiivsed kogemused panevad aju teatud kindlal viisil maailma nägema, misjärel aju kohaneb sellega.

Sobitame seda ideed reinkarnatsionistliku uskumusega. Surmas haarduvad omavahel karma nähtavad ja nähtamatud osad. Tavaline versioon, mida räägitakse Indias, kõlab nii: kui sa sured, siis lahkud oma kehast, aga jääd teadlikuks sellest, kes oled. Sa võid ikka veel näha tuba, kus surid, teatud aja vältel on sul ikka veel tunne, et omad füüsilist keha (traditsiooni kohaselt jäetakse keha vahetult pärast surma puutumata, uskudes, et lahkunu võib sellal tunda, kui kehaga midagi tehakse).

Järgmiseks kerib karma end nagu niit rullilt lahti ja praeguse eluaja sündmused jooksevad tagasivaateliselt üle meeleekraani (seda võib võrrelda olukorraga, kui uppuja näeb silme ees oma elu möödumas). Sa koged uuesti kõiki oma elu tähtsamaid hetki sünnist alates, ent seekord sellise elavuse ja selgusega, et sa näed täpselt, mida iga hetk sulle tähendas. Ka õige ja vale ilmutavad end selgelt, ilma vabanduste või arutlusteta. Nüüd vastutad sa kõige eest, mida oled teinud.

Kui need otsused on tehtud – need on kõik sinu otsused, mitte jumalikud korraldused –, leiad end mitmesugustest *loka*'dest – maailmadest, mis peegeldavad tasu või karistust, mida su teod väärivad. Mitte ükski hing pole määratud ühte teatud *loka*'sse igaveseks, vaid viibib seal ainult niikaua, kuni karma nõuab. Selle ülemineku ajal, mis hõlmab naudingu ja valu maailmu, õpid sa ennast tundma ja teed oma järeldused. Mitte ükski väline jõud ei

ütle sulle, mida su elu tähendas või kuidas astuda järgmist sammu. Sa võid kannatada põrgulikus *loka*'s ajavahemiku, mis näib sulle igavikuna, või lahkuda sealt kohe. Aeg on subjektiivne, see, mida sa tegelikult koged, on sinu enda teadvus, mis tegeleb oma dilemmade ja konfliktidega. *Miks ma siin olen? Mis paneb mind kannatama? Kas ma olen kannatuse ära teeninud? Kas sellest on väljapääsu?*

Inimesed, kes on iseendast lahti ühendatud, on surmajärgsest elust samasuguses hämmingus kui maisest elust. Nad ei mõista põhjust ja tagajärge. Tunded, et nad on eksinud, üksi jäetud, ohvriks langenud, saatusest pillutatud, väljaspool kontrolli ja kõrgemalt poolt halvasti koheldud, põrkuvad omavahel. Selles segaduses ei saa nad võtta vastutust oma motiivide ja soovide eest ning surmajärgne elu võib neid hirmutada või hämmeldada.

Iseendast lahti ühendatud olek on hinge seisukohalt vaadates illusioon ja ükskõik kui kaua see ka ei püsiks, valmistub inimene ikkagi *loka*'de piirkonnast lahkuma. Arusaamine, mida sümboliseerib valgus, hakkab koitma. Sa mõistad selgelt, et "mina olen" on sinu alus, mitte see, mida sa teinud oled. Enam ei määratle sa end teatud inimesena; sa oled nüüd teadvel ja su meelt täidavad uued võimalused. Karma, mille sa viimasesse kehastumisse tõid, on ammendunud ja uued karmaseemned on valmis tärkama.

Järk-järgult tuleb sulle meelde ümbersünd. Tükk aega (rääkides subjektiivselt) koged sa õndsust ehk anandat; sa oled saavutanud puhta olemise, mis toob omaenda täitumuse, sõltumata heast või halvast karmast. Sa leiad ennast samast tühimikust, mis on kahe mõtte vahel, ainult et seekord oled teadlik loendamatutest võimalustest, mille seast valida. Kuidas sa valid järgmise elu? Samamoodi, nagu valid oma järgmise mõtte. Me teeme seda kogu aeg, kuid ometi ei tea, kuidas; järgmine mõte ilmub tühimikust, täielikust teadmatusest.

Sa oled tunnistajaks sellele, kuidas uus identiteet asub sind rüütama, ja langed oma järgmisse ellu, alludes täielikult minevikutegudele, millest sa ikka veel peaaegu midagi ei tea. Aga me kõik võime oma taassünnis aktiivsemalt osaleda. Tühimikus, kus kõik võimalused seisavad meiega silmitsi, on võimalik valida. Põhjalikult välja töötatud rituaalid "Tiibeti surmaraamatus" pole mõeldud selleks, et saata lahke inimene kenasse taevasse ja järgmises elus veelgi paremasse paika. Need on mõeldud valikuvabaduse tõeliseks muutmiseks, inimese toomiseks täiesti teadlikuna tühimikku, et karmat saaks kujundada, juhtida või isegi täielikult lahustada.

Mis tunne oleks leida ennast tühimikust? Ma tahaksin vastata sellele oma isiklikust kogemusest lähtuvalt. Aasta tagasi istusin lennukis, ärevil ja segaduses. Lühikese vahepeatuse ajal Kesk-Läänes avastasin, et mul pole midagi lugeda. Külastasin lennujaama lehekioskit, aga selle riiulitel ei äratanud miski minus huvi. Kui istusin järgmisele lennukile, kavatsedes aega veeta kirjutamisega, avastasin, et olin märkmiku ja sülearvuti kohvrisse pakkinud. Miski – saatus, olukord, hooletus – oli mu jätnud neljaks tunniks oma mõtetega üksi.

Ette teatamata või märku andmata hakkas õrn vaimuhääl mind juhatama. See lasi mind põgusalt näha, kuidas mu meel töötab, kui pole segajaid. See, mida nägin, oli väga põhjapanev. Kõigepealt on sul meeles üks mõte, siis tuleb teine ja seejärel veel ja veel. Mõtted võivad haakuda või märkamatult mööduda, need võivad olla tugevad või nõrgad, tähtsad või juhuslikud, kergemeelsed või tõsised. Juhatav hääl osutas sellele kõigele mõne sekundi vältel.

Milline on õige viis oma meelega suhelda? küsis see hääl. Kas sa peaksid alati tegema seda, mida ütleb meel? Kindlasti mitte, sest meil on igasuguseid mõtteid – ka asjakohatuid ja fantastilisi. Kas peaksime eirama seda, mida meel ütleb? Jälle ei, sest meel annab meile kõik soovid, millele ehitame oma elu. *Pole ühtainsat viisi, kuidas meelega suhelda.* Sa ei saa võtta hoiakut, mis alati õige oleks. Kui otsustad olla iga hinna eest optimist, siis võid teha valesid otsuseid, kui tegu on tõsise kriisi, kuriteo, sõja, isikliku konfliktiga vms. Kui otsustad olla iga hinna eest pessimist, siis jääd ilma õnne, teostumise, lootuse ja usu võimalustest.

Mu vaimne juht näitas mulle kõike seda ja ma olin põnevil. Paistab, et vaimne lähenemine elule on üks hoiak, mis aitab, ja ometi on olukordi, kus ei piisa isegi sellest, et oled vaimne – salliv, armastav, leplik ja mittematerialistlik. Lapsevanem ei saa lihtsalt tunnustada ja armastada last, kes on näiteks kokaiinisõltlane, siin on vaja aktiivset sekkumist. Mulle tuleb meelde veel tuhat sarnast näidet. Armastus ei võida piinajat, sallivus ei peata fanaatiku liialdusi. Me peame leidma ääretult paindliku viisi meelega suhtlemiseks, vastasel korral läheb midagi kaduma. Meele kõige väärtuslikum omadus – selle täielik vabadus – on meie loomingulisuse allikas.

Nüüd, ütles mu vaimne juht, vaata maailma. Kas see pole samasugune nagu meel? Maailmas valitseb sama ennustamatus, seepärast ei saa sa selle suhtes võtta ühte kindlat hoiakut, mis oleks alati õige.

Inimene, kes on loomuldasa tuleviku suhtes optimistlik, on sama lühinägelik kui see, kes on loomu poolest pessimist. Astu üks samm edasi. Ka karma on ennustamatu ja sellele ei saa läheneda ühtemoodi. Karma vastu võitlemine on sama ärritav kui karma tunnustamine.

Sel hetkel loojus päike ning lennuki salong oli tühi ja pime. Nägin veel viimast sini-oranži valguseriba silmapiiril kaardumas. Mu vaimne juht polnud ei juhus ega ka unistus. Ma mõistsin, et olin juba kaua aega tahtnud teada saada, *kuidas kõik toimib*. Ja vastus on, et meel, maailm ja karma on üks ja sama asi – üksteise täiuslikud peeglid. Nende keerukust on võimatu mõõta. Nende lõpmatuid seoseid ei saa iial kaardile kanda, ja isegi kui saaks, tooks järgmine sekund uue, sama lõputu võimalusterea.

Ma pole kunagi olnud lähemal tühimikule, kus valitakse uus eluaeg, kui seda mõistes. See tühimik on puhas vabadus; kui sa mõistad, et oled täiesti vaba, siis valikud muutuvad. Mõni hing tahab jääda täielikult kiindumatuks ja valib mokša ehk vabanemise füüsilisest kehast ja karmast, mida see tekitab. Teised peavad mokšat küll kalliks, aga tahavad seda nautida, omades keha. Nemad valivad reinkarnatsiooni koos täieliku eneseteadlikkusega – me nimetame neid valgustunuiks. Ülejäänud hinged langevad kuhugi mujale. Me väärtustame vaba olemist, aga tahame ka uusi kogemusi. Nii lasemegi karmal luua endale uue loo. Me hoiame alles ühe osa eneseteadlikkusest ja ohverdame teise osa. Me nõustume vastu võtma mälukaotuse "mina olen" kohta, saades vastutasuks ühe inimese draama koos selle inimese eelistuste ja vastumeelsuste, väljakutsete ja võimalustega.

Uus elu, millesse end rüütame, sisaldab oma unikaalses mõõdus seotust ja eraldatust. Vaevalt on see täiuslik viis suhelda meele, karma ja maailmaga. Täiuslik viis on vabadus. Aga oma ebatäiuslikul moel muutume me osaks saladusest. Me võtame vastu rolli selles vaimustavas valguse ja pimeduse näidendis ja jälle saab füüsilisest maailmast meie reaalsus. Me pöördume tagasi uskumuse juurde, et surm on kohutav asi, et võitlus on vajalik, et mõnu on väärt taotlemist ja valu on väärt vältimist. Me unustame teadmuse, mis meie hingel on, või mis meil oli, kui olime tühimikus. Me hoiame enda ligi vaid osakese tõest, et meil oleks midagi, mille poole püüelda. Mul on tunne, et me hoiame alles ka teatud kurbuse, et otsustasime tõe maha jätta. Aga meie pooltõel on siiski üks voorus. Niikaua kui temasse usume, ei loobu meie hinged õpetamast meile ülejäänut. Sel eesmärgil unenägu jätkubki.

Teine osa

TÕENDUSE TAAK

KÄESOLEVA SAJANDINI pidid vaimseid asju tõendama kahtlejad. Religioonil on inimese kujutlusvõimele nii võimas mõju, et paljude kultuuride – siin meenuvad muistsed egiptlased ja keskaja kristlased – esindajate jaoks oli materiaalne maailm hoopis vähem reaalne kui jumalate või Jumala maailm. Vaevalt et tänapäeva inimesed seda maailmavaadet mõista suudavad, sest meie oleme samavõrd sukeldunud materialismi, kuivõrd nende kultuuride esindajad idealismi – uskumusse, et loodu saab alguse peenes vaimumaailmas. Idealismi järgi on maakera madalam maailm, samas kui taevas on kõrgem. Nii on kõik, mis puudutab maist elu – selle ainelisus, ihad, seksuaaltung, haigused, kannatamine ja vanadus –, Jumalast või vaimust kaugemal kui taevas.

Teadlased ei lükanud seda seisukohta ümber, kuigi tunnistasid selle valeks. Idealism lihtsalt läks moest, asendudes uue praktilisema maailmavaatega – materialismiga. Materialism tõi endaga kaasa tehnika koos kaasnevate mugavustega ja selgitas paljusid nähtusi, mida religioon eelistas pidada vaid Jumalale teadaolevaks saladuseks. Nagu iga teine maailmavaade, astus ka idealism oma piiridest välja, väites näiteks, et haigustega karistab Jumal patustajaid. Kui avastati bakterid, siis näis see selgitus mõttetu ja ülimalt irratsionaalne. Aga samamoodi võib ka materialism astuda üle piiri, nagu praegu, mil teadlased väidavad, et me võime loobuda kõikidest Jumala, inglite, viirastuste, vaimu, hinge ja surmajärgse elu ideedest, kui pole füüsikalist tõendust. Just nii nagu religiooniga ei saanud pädevalt seletada füüsika- ja keemianähtusi, pole ka teadlased pädevad vaimsetes küsimustes.

Tõestamise kohustus on nihkunud ja nüüd on uskuja see, kes peab tõestama, et Jumal ja hing on reaalsed. Paljude inimeste jaoks on materialismi triumf nii täielik, et isegi kui näitame, *miks* me peaksime olema huvitatud Jumalast ja hingest, on see neile ränk väljakutse. Kui mõnes ringkonnas valitsebki hetkel skeptitsism,

siis kogu kultuuriruumis on inimestele raske tõestada, et surmajärgset elu *ei* eksisteeri. Küsitlused näitavad jätkuvalt, et 90% inimestest usub taevasse ja umbes sama paljud usuvad, et nad lähevad sinna. Usk põrgusse on läbi teinud järsu languse: uskujaid on 75% ja ainult 68% usub saatanat. See ajab enamiku inimestest kimbatusse, sest nad peavad ühtaegu jääma truuks usule, kui tegu on vaimsete asjadega, ja teadusele, kui puutuvad kokku materiaalse maailmaga. Ka Sir Isaac Newton oli tõsiusklik kristlane, kes heitles kogu elu lõhega, mida ta nägi teaduse ja metafüüsika vahel.

On aga teinegi võimalus. Selles raamatus olen püüdnud esitada teadvusel põhinevat vaadet surmajärgsele elule ja teadvusega seotud küsimusi saab lahendada, vähemalt osaliselt, teaduse abil. Tõestus, mida me otsime, pole fotod üleloomulikest nähtustest (neid on juba rohkesti, aga tekitavad veelgi enam skeptitsismi). Kõige rohkem vajavad tõestamist need põhilised tõdemused, mis on aluseks järjekindlale vedaantale. Peamine tõdemus on muidugi see, et reaalsus luuakse teadvusest. Me saame seda tõestada, kui suudame vastata järgmistele küsimustele:

Kas akaša on reaalne?
Kas meel ulatub väljapoole aju?
Kas universum on teadlik?
Kas teadvusel on alus väljaspool aega ja ruumi?
Kas meie uskumused suudavad kujundada reaalsust?

Need on põhilised küsimused, mida teadus on käsitlenud, ehkki vaid vähesed uurijad pidasid avastusi tehes silmas surmajärgset elu. On õige öelda, et füüsika pole iial püüdnud tõestada, et universum on enesest teadlik. Aga nii palju saladusi jääks lahendamata, kui universum *ei oleks* enesest teadlik, seepärast on mitmed piiriteooriad seda kunagi mõeldamatut ideed kaasamas.

Lahendamata saladustega tegelemine on meie suurim lootus, sest vaid see, mida teadlased pole selgitanud, pakub ruumi radikaalselt uuele mõtteviisile. Praegusel ajal ei tea neuroloogid, kuidas mälu töötab, kuidas ajurakud muudavad toorinformatsiooni keeruliseks mõtteks või kus asub identiteet. Kui me neid asju teaksime, siis poleks ilmselt mingit vajadust arutleda "avardunud meele" üle, tõdemuse üle, et mõtlemine võib toimuda väljaspool aju. Õnneks või kahjuks ümbritseb meid hulk saladusi, mis jätavad ruumi veedade rišidele ja nende ideele sügavast teadvuse mõistmisest. Paljude saladuste piiril leidub vastus ühele saladusele.

13

Kas akaša on reaalne?

SÕNA "AKAŠA" on füüsika äärealadel kasutusel olnud vähemalt sajandi. Selle põhjuseks on asjaolu, et üks muistne ja oletatavasti moest läinud uskumus keeldub suremast – uskumus sellest, et tühi universum polegi tühi. Akaša – sanskritikeelne sõna universumi tähistamiseks – omab eestikeelset vastet "eeter". Kui mõni inimpõlv tagasi (näiteks Antiik-Kreekas, keskaegsel Prantsusmaal või Harvardis Abraham Lincolni ajal) oleks õpilane koolis küsinud, mis täidab seda lõpmatut tühjust tähtede vahel, siis oleks talle vastatud, et täielik tühjus ei ole võimalik. Nähtamatu eeter, mida ei saa näha ega mõõta, võimaldab valgusel tähtede ümber liikuda, nii nagu vesi laseb virvendustel laieneda, kui tiiki visatakse kivi. Kui pole keskkonda, mida läbida, pole valguslainetel ka mingit võimalust liikuda punktist A punkti B.

Teooria eetrist sai otsustava tagasilöögi 1880ndatel aastatel, kui kaks Ameerika teadlast, Albert Michelson ja Edward Morley, tõestasid, et valgus liigub ühe ja sama kiirusega sõltumata sellest, mis suunas ta liigub. See oli tähtis avastus, sest niinimetatud "eetri tuul", mis pidi arvatavalt uhama energiat läbi universumi, oleks pidanud panema valguse vastutuult aeglasemalt liikuma kui pärituult. Kui Michelson ja Morley tõestasid, et see pole tõsi, hakkas isegi Einstein uskuma, et universum on tegevusetu tühjus, ent nagu selgub, oli seegi uskumus vale. Füüsikud usuvad nüüd, et kosmos on täis tegevust – nähtamatute fluktuatsioonide kujul kvantväljas. Need niinimetatud virtuaalsed fluktuatsioonid esinevad mateerial ja energial ning ka aja ja ruumi kõverdumisel. Nii et valeks peetud eetri-idee on kaudselt jälle ellu äratatud.

Püüdes avastada, kust on mateeria ja energia pärit, jõudsid füüsikud selleni, et võtsid aluseks universaalse välja, mis ei hõlma ainult seda, mida näeme, vaid ka kõike, mis võib eeldatavasti eksisteerida. Tänapäeva füüsika ideede abil on kerge panna materiaalne maailm olematusse kaduma, aga see on väga häiriv, peaaegu sama häiriv kui sureva inimese kadumine. Vaatleme, kuidas toimub siis kivi, puu, planeedi või galaktika kadumine.

Esiteks kadus silmist kivi, puu või planeet, kui teadlased mõistsid, et tahke mateeria koosneb aatomitest, mida pole võimalik palja silmaga tuvastada.

Teiseks kadusid aatomid, kui avastati, et need koosnevad energiast – pelkadest võngetest tühjuses.

Lõpuks kadus energia, kui avastati, et võnked on ajutised ergastused väljas ja see väli ise ei võngu, vaid säilitab ühetaolise muutumatu nullpunkti.

Looduses nullpunkti saavutamiseks tuleks tühi ruum jahutada absoluutse nullini ja kõik lõpetaks otsekohe võnkumise. Ja siiski eksisteerib nullpunkt siin ja praegu, olles lähtepunktiks, millest kõik universumis tärkab. Kuna mateeria ja energia ilmuvad pidevalt ja kaovad taas tühjusesse, toimib nullpunkt "ümberlülitusjaamana" eksistentsi ja olematuse vahel. Newton avastas, et mateeriat ja energiat ei saa hävitada, aga need võivad võnkuda ebaselgel viisil aatomisisesel tasandil mateeria ja energia kogusummat muutmata.

Nullpunkti väli

Polekski nii häiriv, kui see kadumine toimuks ainult siis, kui kosmos sureb miljardeid aastaid pärast meid, jahtudes absoluutse nullini. Ei oleks ka eriti häiriv, kui mateeria variseks tühjusesse teoreetiliselt. Aga asi pole nii. Mateeria ja energia *peavad* kaduma. Kui need jääksid stabiilseks, nagu on silmaga vaadates kivid, puud ja planeedid, tekiks kaos. Mateeria eksisteeriks vaid juhuslikult hõljuvate osakestena tähtedevahelises ruumis. Suure paugu plahvatusega laialipaiskunud osakesed lendaksid üksteisest eemale kiirusega miljoneid kilomeetreid tunnis, olemata mingilgi määral üksteisega seotud. Siis poleks olemas ei vorme, evolutsiooni ega korrastatust – ehk teiste sõnadega, poleks universumit, nagu meie seda tunneme. Parimal juhul oleks gravitatsiooni tõttu kuhjunud suuremad mateeriatükid, aga ka gravitatsioon on lainefunktsioon, mis võngub nullpunkti ümber.

Tõsiasi, et tegelikult ei valitsegi kaos, jääb suureks mõistatuseks, mida saab lahendada vaid akaša abil. Siin hakkavad füüsikute otsingud ja veedade rišide õpetus jahmataval viisil üksteisele lähenema. Rišide tähelepanu oli koondunud teadvusele kui universaalsele printsiibile. Aga selleks, et omada mõtlevat universumit, pidid nad selgitama, kuidas kosmiline meel töötab, kuidas see koos püsib ja end mõteteks organiseerib. Kui "meele väli" oleks täiesti püsiv, oleks see surnud tsoon või parimal juhul täidetud pideva mõttetu suminaga. Ka füüsikutel on vaja teada saada, kuidas universum end koos hoiab ja sidusateks vormideks korrastub. Muidu oleks Suure paugu ajal ilmunud kujuteldamatu tulekera plahvatanud, nii nagu plahvatab dünamiit, vaevumata oma teel vorme looma.

Füüsikud tõmmati samm-sammult tühjusse, sest nähtavas maailmas polnud midagi sellist, mis suutnuks selgitada, mida oli vaja selgitada. Nullpunkt muutus kõikehõlmavaks "väljade väljaks", mis sisaldas endas kõiki nähtamatuid ehk virtuaalseid universumi osakesi. Arvutati välja, et nullpunkt sisaldas 10 astmes 40 (üks neljakümne nulliga) korda rohkem energiat kui nähtav universum. Tühjus osutus pulbitsevaks energiavahetuseks, mitte ainult footonite ja elektronide vahel, vaid igas mõeldavas kvantsündmuses. Äkki oli nähtamatu muutunud uskumatult palju kordi võimsamaks kui nähtav. Aga rišid otsisid vastust küsimusele, kuidas sarnaneb "väljade väli" meelega.

Mõtlemine, meele põhitegevus, organiseerib reaalsust nii, et see tähendaks midagi mõistlikku. Universum teeb seda füüsiliselt ja vormib kompleksseid süsteeme. DNA on üks näide, aga geenid ei loo elu lihtsalt molekule kaksikheeliksile lükkides. Iga geneetilise biti vahel on vahemikud ja see järjestus on ülitähtis. Amööb erineb inimesest süsiniku, hapniku, vesiniku ja lämmastiku järjestuse poolest oma geenides, mitte aga aatomites. Tõsiasi, et tühjad vahemikud ehk tühimikud on geneetilise materjali vahel nii tähtsad, toob meid tagasi tühjuse juurde, kus *miski* korraldab juhuslikke sündmusi nii, et nendel on tähendus.

Kui vorm on juba loodud, siis tuleb seda meeles pidada, et koos püsida. Universum mäletab, mida on loonud, ja ühendab selle vanemate süsteemidega. Maakera ökosüsteem on selle hea näide. Eluvormid suhestuvad pidevalt üksteisega suurepärases tasakaalus. Hapnik, mida taimed eritavad fotosünteesi ajal, mürgitaks näiteks lõpptulemusena kogu atmosfääri, tappes taimestiku, kes vajab süsihappegaasi, mis pärineb loomadelt, kes tarbivad hapnikku ja annavad taimedele vastutasuks süsihappegaasi. Seda äärmiselt keerukat

tasakaalu võib jälgida tagasi tühjuseni, kus energiat vajav virtuaalosake edastab või neelab iga virtuaalenergia fluktuatsiooni. (Nagu üks tuntud kirjanik ütles, tundub, nagu annaks kosmos ühte penni aina edasi, nii et iga kord on üks osake penni võrra vaesem, teine aga saab penni võrra rikkamaks.) See põhimudel on väga lihtne, aga kui igas sekundis leiavad aset triljonid energiavahetused, nagu see toimub maakeral, siis teeb lausa sõnatuks ökosüsteemi suutlikkus hoida ühte vormi teisest lahus ja suhted siiski dünaamilised.

On teisigi asju, mida meel suudab teha ja millel on universumis paralleelid. Meel saab jälgida kahte ajas eraldatud sündmust – näiteks sel viisil me tunnemegi täna ära näo, mida nägime aastaid tagasi. Samamoodi jälgib universum iga paaristatud elektroni. Need ühendatakse paarideks kõikides aegades, isegi kui elektronid liiguvad üksteisest miljoneid valgusaastaid eemale. Kummaline, aga kui elektronipaari ühe elektroni olek või spinn peaks muutuma, muutub see samal ajal ka tema kaksikelektronil, ilma et oleks vaja saata signaali, mis peaks läbi kosmose liikuma. Nullpunkti väli suhtleb hoolimata ajast, kaugusest või valguskiirusest.

Juba tõsiasi, et me kasutame sõna "suhtlema", näitab, kui raske on mitte näha paralleele oma meele ja "seal väljas" asuva looduse vahel. See aga juhib meid ohtlikku lõksu. Meel ja mateeria pakuvad ühe ja sama asja kirjeldamiseks kahte viisi, aga need ei ole, iseendis, täpselt needsamad. Kui keegi suudaks näidata, et universumil on mälu, siis ei tõestaks see, et universumil on meel. Näo meelespidamine on vaimne tegu. Kahe elektroni võime sobituda teineteise spinniga läbi tohutu kauguse on materiaalne saavutus. Sama lõks töötab ka vastupidiselt. Kui keegi suudaks välja arvutada viiulimängija poogna kõik vibratsioonid Beethoveni sonaadi mängimise ajal, ei selgitaks see ei muusikat ega selle ilu. Viimatinimetatud on vaimsed nähtused, mitte materiaalsed. Kõik, mida me teha saame, on tõmmata paralleele kahe mudeli vahele, püüdes neid paigutada ühte reaalsusse.

Siiani olen rääkinud nii, nagu universum teadlikult teaks, mida teeb, kui DNA loob näiteks amööbi, selmet luua šimpans või inimene. See viitab, et molekulid on enesest teadlikud, mis omakorda nõuab, et nullpunkti väli töötaks nagu meel, organiseerides iga võimalikku fluktuatsiooni kosmoses. Pole tähtis, kui lähestikku need paralleelid tõmmata, seda eeldust ei saa tõestada ega kummutada, sest nullpunkti väli, sisaldades kõike, sisaldab ka meid. Me ei saa sellest välja astuda ja oleme seega samas seisundis, milles on kala, kes püüab tõestada, et ookean on märg. Kui kala just ei hüppa

ookeanist välja, on tema ümber kõikjal vesi; pole võrdlusvõimalust ja seega ka kuivust, mis teeks märguse võimalikuks.

Me ei saa tõestada, et universumil on meel, sest me ise pole meeleta. Keegi ei ole iial kogenud meeleta olekut, seega pole meil midagi, millele toetuda. Veedade rišid olid õnnelikud, sest nad uskusid, et teadvus on reaalne ega vaja mingit tõestust. Füüsika on seisukohal, et teadvus vajab tõestamist. Kui füüsikas rääkida universumist, mis on enesest teadlik, siis asetab see inimese spekulatiivse mõtlemise äärealale. Aga et meie eesmärgiks on otsida tõendeid surmajärgse elu kohta, siis on eluliselt tähtis näidata, et teadvus on kõikjal – sel juhul poleks ju võimalik pärast surma minna ühessegi sellisesse paika, mis *poleks* teadlik.

Meel ületab mateeria

Mis juhtuks, kui meie meel suudaks kvantvälja muuta? Siis oleks meil seos kahe mudeli – meele ja mateeria – vahel. Sellise seose andis tegelikult Helmuth Schmidt, Seattle'is Boeingi Kosmose laboratooriumis töötav teadur. Alates kuuekümnendate aastate keskpaigast konstrueeris Schmidt masinaid, mis suutsid välja saata juhuslikke signaale. Schmidti töö eesmärgiks oli selgitada, kas tavainimesed suudavad neid signaale muuta, kasutades selleks ei midagi enamat kui oma meelt. Esimene masin kasutas radioaktiivset lagunemist strontsium 90-s; iga elektron, mis kiirati, läitis kas punase, sinise, kollase või rohelise lambi. Schmidt palus inimestel nuppu vajutades ennustada, mis värvi valgus süttib järgmisena.

Esialgu ei saavutanud keegi nelja lambi süttimise ennustamisel paremat tulemust kui juhuslik 25%. Siis tekkis Schmidtil mõte kasutada oma katseisikutena füüsikaeksperte ja tema esimesed tulemused olid julgustavad: füüsikud arvasid õige lambi süttimise ära 27% juhtudest. Aga ta ei teadnud, kas tegemist oli selgeltnägemisega – tulemuse nägemisega enne, kui see saadi – või millegi võimsamaga, tegelikult välja saadetud elektronide juhusliku mustri muutmisega.

Nii valmistas Schmidt teise masina, mis tekitas vaid kahte signaali, nimetame neid plussiks ja miinuseks. Ta pani üles lambiringi ja iga kord, kui tekitati pluss või miinus, süttis üks lamp. Kaks järjestikust plussi süütasid lambid päripäeva, kaks järjestikust miinust aga vastupäeva. Kui inimene toimuvat ei mõjutanud, läitis masin võrdse arvu plusse ja miinuseid. Schmidt tahtis, et katseisikud

paneksid oma tahtega lambid liikuma ainult päripäeva. Lõpuks leidis ta kaks inimest, kes olid märkimisväärselt edukad. Üks neist pani lambid päripäeva liikuma 52,5% katsetest. 2,5%-line juhuslikkuse ületamine ei kõla väga muljetavaldava tulemusena, kuid Schmidti arvutuste kohaselt oli juhuse võimalus üks 10 000 000 vastu. Teine katseisik oli sama edukas, aga kummaline küll, tema jõupingutused panna lambid süttima päripäeva, andsid vastupidise tulemuse: lambid süttisid hoopis vastassuunas. Hilisemad eksperimendid uute katseisikutega tõstsid eduprotsendi 54-le, ehkki säilis kummaline anomaalia, et lambid süttisid vahel vales suunas. (Sellele ei leitudki selgitust.) Schmidt näitas, et vaatleja saab muuta kvantväljas toimuvat, kasutades ainult oma meelt. See toetab tõde, et mingil sügavamal tasandil on meel ja mateeria üks. Rišide kinnitus, et oleme kinnistatud akaša välja, näib seega usutavam, see aga teeb usutavamaks tõdemuse, et me ei lahku surres sellest väljast; kui me seda teeksime, oleksime ainsad asjad looduses, mis pole selle välja osa.

Inspireerituna Schmidti saavutatud tulemustest, arendas Princetoni professor Robert Jahn välja palju keerulisemad katsed, milles kasutati masinat, mis suutis tekitada nulle ja ühtesid viis korda sekundis. Princetoni eksperimentides tegi iga osaleja läbi kolme tüüpi katsed. Kõigepealt mõjutas osaleja oma tahtega masinat, et see annaks välja rohkem ühtesid kui nulle, siis aga rohkem nulle kui ühtesid, lõpuks püüdis ta masinat üldse mitte mõjutada. Iga katset korrati, kuni saadud tulemuste hulk oli 500 000 ja 1 000 000 vahel – see ületas ühe päeva jooksul arvuliselt kõik eelmised katsed, mille olid korraldanud Schmidt ja teised parapsühholoogid enne teda.

Kaheteistkümne uurimisaasta järel leiti, et umbes kaks kolmandikku tavainimestest võiksid mõjutada selle masina väljundit – see erines Schmidti uurimuse tulemusest. Tavainimesed, nagu füüsikudki võisid soovida materiaalseid muutusi, kutsudes umbes 51–52% katsetest esile rohkem nulle kui ühtesid või rohkem ühtesid kui nulle. Ka see võib näida tühise edumaana, aga ilmneb, et see trotsib juhuslikkust suhtega triljon ühe vastu. Selle tulemuse usaldatavus on eriti suur, sest juhuslik muutus on kvantfüüsika, Darwini evolutsiooniteooria ja paljude teiste alade alusmüür. (Sellele järgnenud tosin uurimust saavutasid samuti tulemuse 51–52%.)

Kui tunnistame, et meie meel on kinnistatud kvantvälja ja suudab seda muuta, siis mida see tähendab? Me kas suudame kvantvälja

õige natuke mõjutada – mitte enam kui mõne kokkulangevuse võrra, näiteks mõtleme sõbrale ja samas ta helistabki meile – või on kõik, mida me nimetame reaalsuseks, teadvuse manifestatsioonid, mis on väljast esile kutsutud kavatsuse abil. Tutvustanud seda uurimust üksikasjalikult oma suurepärases raamatus "Väli" (*The Field*), näeb Lynne McTaggart teadvuse-teoorias tõelise revolutsiooni võimalust: "Ka [Princetoni] uurimused viitavad, et kõige sügavamal tasandil on reaalsus meie kõigi loodud *ainult meie tähelepanu abil*. Meele ja mateeria madalaimal tasandil loob igaüks meist maailma."

Jahn ja tema kolleegid jäid aga otsustavalt tehnilisteks. Nad olid oma tulemustest hämmingus, sest kui inimesed suutsid masinat mõjutada, siis millist osa nad selles keerulises masinavärgis mõjutasid? Kas peaksime ütlema, et meel muudab tegelikult kiirust, millega elektrone kiiratakse? Sama tähtis on ka küsimus: "Ja mis siis?" Kas sellel on tähtsatele teadlaste ees seisvatele küsimustele ka tegelik mõju, kui tavainimene suudab panna masina tekitama rohkem nulle kui ühtesid? Tegelikult on mõju vägagi sügav.

Kas akaša selgitab kõike?

Akašat võib tõlgendada väljana, milles meel töötab. Ervin Laszlo, kuulus Ungari teadusteoreetik ja teadvuse uurija, astus julge sammu ning tutvustas akašat kui ühendavat vastust kõigele. Olles nelikümmend aastat süvenenud filosoofia, bioloogia, küberneetika ja füüsika piirialasse kuuluvatesse teooriatesse, leidis Laszlo end tegelemas selle vanamoelise ja halba valgusse seatud ideega, mida me varem käsitlesime – eetriga. Füüsikud olid tõestanud, et valgus, erinevalt virvendustest tiigivee pinnal, ei vaja keskkonda, milles rännata. Kui üks footon alustab teekonda punktist A ja liigub punkti B, siis võib see rännak toimuda eespool käsitletud kadumisena: esimene footon ilmub olemisest, muudab oma asukohta kusagil virtuaalses reaalsuses (nullpunkti väljas) ja ilmub puutumatult teise asukohta. See footon ei aeglusta liikumist teel toimuva hõõrdumise tõttu, nagu teeb kivi, mis hüpleb veepinnal edasi. Veelgi enam, samal hetkel, kui footon on läinud, võib see "rääkida" iga universumi footoniga, koordineerides oma tegevust iga loodud vormiga. Ma toon praegu tehnilist sõnavara kasutamata ära põhjuse, miks füüsikud heitsid eetri kõrvale enam kui pooleks sajandiks, mil füüsikas toimus tohutu progress – eetrit polnud lihtsalt kvanttasandi arvutustes vaja.

Siis põrkusid füüsikud Laszlo ja teiste süsteemiteoreetikute sõnul vastu müüri. Nad ei suutnud selgitada, *kuidas* universum saab olla nii täpselt koordineeritud. Kui mateeria ja energia kaovad virtuaalsesse reaalsusse, nagu nad seda tuhandeid kordi sekundis teevad, siis toimuvad asjad mingil kummalisel kombel meie nägemata. Aeg korrastatakse, objektid kosmoses teatavad oma asukoha ja näivalt juhuslik mateeria jääb nendega kontakti. Suur pauk, mis aatomist miljoneid kordi väiksemas ruumis sisaldas nii palju energiat, et miljardid galaktikad ikka veel väljendavad sellest vaid 4%, toimus tillukeses võimalikkuse aknas. Kui paisuv universum, liikudes miljoneid kilomeetreid minutis, oleks peatunud kas või sekundi murdosakeseks, oleks tähtede ja galaktikate kujunemine olnud võimatu, sest selle plahvatuse jõud ületanuks kõige nõrgema jõu looduses – gravitatsiooni suutlikkuse seda peatada. Vaid kõige täpsem tõmbe- ja tõukejõudude tasakaalustatus hoidis kahte jõudu nii lähestikku koos, et need "said koos tantsida", selle asemel et teineteist lõhki rebida.

Juhuslikkus on sellise täpsuse puhul kehv selgitus, väidab Laszlo. (Princetoni katsetes oli igaühel, kes toetus juhuslikkusele, õigus vaid ühel korral triljonist.) See, mis on nii täpselt organiseeritud, nõuab printsiipi, mis hoiaks seda koos, ja keskkonda, mis kannaks informatsiooni loodu ühest äärest teise. Vanast mõistest "eeter" ei piisa, aga akašast piisab küll. Oma 2004. aasta raamatus "Teadus ja akaša väli" (*Science and Akashic Field*) selgitab Laszlo, et akaša pole vajalik keskkond nähtavale valgusele, vaid nähtamatule valgusele ja nähtamatule energiale üldiselt. Kujuta endale ette hüppenööri, mis on üht otsa pidi naelaga seina külge kinnitatud. Hüppenööri ringiratast liigutades – tegemist on võnkuva energiaga – jälgi, mis toimub nööri seinapoolses otsas. Mida lähemal seinale, seda väiksemad on võnked; nööri lõpp-punkt ei liigu üldse, see on nullpunkt, energia algus ja lõpp. Ometi ei rahulda meid null, sest kvanttasandi arvutused näitavad juba, et tühi ruum on täidetud lõpmatute virtuaalenergia kogustega – ühes ruutsentimeetris on seda rohkem kui ühes taevatähes.

Mõtle jälle punktile, kus hüppenöör ja sein kohtuvad. Kui sa paned ülitundliku stetoskoobi vastu seina, siis tunned, et nööri vibratsioon raputab kogu seina ja vastuseks saadab sein osa vibratsioonist väljapoole tagasi. Laszlo järgi toimub see ka nullpunktis. Võnked saadavad signaale üle kogu välja ja vastuseks saadab väli signaale tagasi. Osutub, et universum seirab pidevalt iseennast, koordineerides mingil viisil iga võnget, mis tekib kusagil nähtavas või nähtamatus alas.

Kujuta ette, et kaks footonit hõljuvad läbi tohutu tähtedevahelise ruumi. Juhuslikult põrkavad need kokku ja liiguvad teineteisest eemale. Kas toimus midagi, mis erineb kahe liivatera kokkupõrkest siis, kui suur laine murdub rannal? Jah, ütleb Laszlo, footonid vahetavad informatsiooni ja suhestuvad teineteisega. Süsteemiteooria, nagu võtab selle kokku Laszlo, aitab säärast koostoimet selgitada. Kaks osakest puutuvad kokku ja kuna need kannavad teavet, siis "räägivad" kohtudes teineteisega: *Näed, kui kiiresti ma liigun, kui palju ma kaalun, kus ma olen olnud ja kuhu ma lähen.*

See "vestlus" ei jää ainult footonite vahele. Väli "kuulab" seda ja talletab teabe edaspidiseks kasutamiseks, sest vajab iga bitti, et kosmost juhtida. Informatsiooniteoorias on bitt tehniline termin, mis viitab üheleainsale matemaatilisele ühikule – kas nullile või ühele –, millega saab väljendada iga liiki teavet. Kui kaks osakest teineteisest eralduvad, on nende tulevik muutunud selle informatsiooni tõttu, mida nad äsja vahetasid.

See teabevahetus toob meelde võimaluse, et footonid *teavad, mida teevad.* Kõige teoreetilisemad mõtlejad, kaasa arvatud Laszlo, ei suuda väita, et väli on teadlik; Laszlo räägib selle asemel "teadvuse juurtest". Füüsiku seisukohalt pole aatomitel vaja mõtelda, veelgi vähem olla elus. Need kohtuvad, mõjutavad teineteist ja eralduvad. Kui toimub midagi keerulist, võib see olla saladuslik, nähtamatu ja üliraskesti välja arvestatav, sest vajab palju suuremat andmetöötlusvõimsust kui on kõigil maailma võimsaimatel arvutitel. Aga seni, kuni numbrid selgitavad, kuidas käitub mateeria, pole mingit vajadust panna võrrandisse midagi võõrast, näiteks teadvust.

Tore, aga meele eiramine ei aita, sest nii eirad sa iseennast. Kujuta ette, et keegi tahab tutvuda jalgpalli reeglitega ja selleks on tal kasutada hääletu videolint. Teadmata mängust midagi, on seda siiski võimalik piisavalt jälgida, et teha usaldusväärseid järeldusi toimuva kohta. See, mida peaks jälgima, on viis, kuidas pall lendab ja kuidas mängijad üksteist löövad või ei löö. Näiteks iga kord, kui mängujuht, kelle käes on pall, lüüakse jalust maha, rivistuvad mõlemad võistkonnad üles, et mängu uuesti alustada. Kui teadlane on seda mõne korra toimumas näinud, tuleb ta järeldusele, et mängujuht peab palli kas käest viskama või sellega jooksma.

Ometi oleks võimatu mängust aru saada, kui sa oletaksid, et mängijad on meeleta, inertsed objektid. Aga nende tegevus on liiga kooskõlastatud, nad loovad liiga palju komplekssseid mudeleid,

kordavad ning mäletavad neid ja ka tabloo on mõttekas – keegi võidab, keegi kaotab. Tuleks astuda veel üks samm edasi: oleks ju viga alustada oma uurimistööd, öeldes, et jalgpall ei saa põhineda meele või teadvuse olemasolul. Sa lõpetaksid väga valede järeldustega, kui väidaksid, ükskõik mida videolint ka ei näita, et jalgpall ei saa olla mäng, vaid kujutab endast objektide juhuslikku kokkupõrkumist.

Püüdes välja selgitada seda ilmselt juhuslikku tegevust kvantväljal, oleme märganud, et seal toimub uskumatu ajastamine, koordineerimine, mällu talletamine, informatsiooni vahetamine ja enese mõjutamine. Aga mis on selle kõige mõte? Vaatleja efekt lisab puuduva lüli. See on seotud kvantfüüsika ühe nurgakiviga, mida nimetatakse komplementaarsuseks (täiendavuseks) ja mis väidab, et kvantsündmuse kohta polegi võimalik kõike teada. Kui vaatleja vaatab või mõõdab üht elektroni, siis mida ka ei vaadelda, see on piiratud. Iga aatom võib universumis ilmuda ükskõik kus.

Vaid vaatluse ajal hüppab elektron virtuaalsest reaalsusest nähtavasse universumisse ja niipea, kui vaatlus lõpetatakse, langeb elektron välja jälle tagasi. Suur Saksa füüsik Erwin Schrödinger leiutas Schrödingeri võrrandi – kvantteooria ühe alustala, mis arvutab täpselt välja, mis need võimalikkused on; ometi ei allu loogikale idee, nagu oleks elektron seni kõikjal, kuni vaatleja selle olemisse kutsub. Nendele, kes pole Schrödingeri kassist lugenud, toon ära selle kuulsa paradoksi, mis kasvab välja vaatleja efektist.

Kass pannakse suletud kasti, milles on surmav seade. Kui seade sisse lülitada, siis eritab see mürgist tsüaniidi (lülitajaks on tükike radioaktiivset ainet). Kui radioaktiivne aine vabastab üheainsa elektroni, piisab sellest seadme käivitamiseks, mürkgaasi eritamiseks ja kassi tapmiseks.

Paradoks on järgmine: kvantfüüsika arusaamade järgi pole elektronil seni nähtavat reaalsust, kuni seda ei vaadelda. Elektron on "superpositsioonis", mis tähendab, et see võib olla rohkem kui ühes paigas ühel ja samal ajal (tõsiasi, mida on tõestatud katsetega aatomisiseste osakestega, mis tõepoolest hõlmavad korraga mitut kohta). Aga et kast on suletud, siis on kass väljaspool vaatlusvälja; ta võib olla surnud või elus, aga kvantteooria järgi peab ta olema nii surnud kui ka elus. Alles siis, kui kast avatakse ja vaatleja teeb olukorra kindlaks, saame teada, milline seisund – surnud või elus – on otsustatud valida. Seni aga peavad mõlemad seisundid koos eksisteerima.

Paljud füüsikud on seda paradoksi vältinud – et kass on surnud ja elus ühel ja samal ajal –, osutades, et see, mis on tõene mikrotasandil,

pole reaalne makrotasandil: superpositsioon kehtib elektronide, mitte selliste igapäevaste asjade kohta, nagu on kassid. See aga tõstatab küsimuse, sest vaatleja efekt on täiesti olemas Schmidti ja Princetoni katsetes, kus vaatleja tähelepanu muutis ühtaegu nii kvantvälja kui ka materiaalset maailma. Paradoksi tuum seisneb selles, et sa ei saa kvantmaailmas tulemust teada, kuni seda vaatled (s.t võimatu on teada, kas Schrödingeri kass on surnud või elus, kuni sa vaatad, sest vaatamine *teeb* kassi elusaks või surnuks).

Akaša lahendab selle probleemi, kuna sündmus toimub igal tasandil. Vaatleja on akaša väljas ja ükskõik mida ta ka ei teeks, see paneb kogu välja reageerima. Seepärast me ei võltsi universumit, kui kirjeldame seda käitumas nii, nagu käitume meie. Ennustatav ja ennustamatu eksisteerivad koos. Kass võib olla surnud ja elus ühel ja samal ajal, ilma et mõjutaks maailma tavalist toimimist. Tegelikult, just ennustamatu universumi kaudu tunneme meie ennast ja vastupidi. Veedade rišid mõistsid, et aeg ja igavik peavad olema seotud, ja nad järeldasid, et aeg on illusioon, samas kui igavik on reaalne. See räägib vastu viiele meelele, mis peavad töötama, nagu oleks aeg reaalne, sest iga sündmus, milles me osaleme, toimub aegruumis. Rišid väidavad, et suremine võimaldab meil igavest reaalsust selgelt näha ja selles täielikumalt osaleda. Nagu Laszlo on öelnud, akaša väli toimib ühtmoodi kogu mateeria, energia ja informatsiooni suhtes. Vastastikmõju nähtavas universumis peegeldab palju tähtsamaid nähtamatuid seoseid, mis on kulisside taga.

Toon ühe võrdluse. Kujuta ette, et oled teadlane, kes on määratud mõõtma tillukesi valgusesähvatusi teleriekraanil. Need sähvatused toimuvad aatomite tasandil, nii et kui lähed lähemale ja sissepoole, siis on su ees miljonid footonid, mis liiguvad juhuslike mustritena. Sa kirjeldaksid teleriekraani väljana, milles toimuvad juhuslikud ergastused, täpselt nii, nagu füüsikud kirjeldavad elektromagnetilist välja. Kui liigud kaugemale ja väljapoole, siis hakkavad kobarduma punased, rohelised ja sinised laigud; need hakkavad paistma korrastatutena. Liikudes veelgi kaugemale, märkad ähmaseid kujutisi. Sa tunned end nagu astronoom, kes kasutab raadioteleskoopi, et teha kindlaks, kas kosmose taustmüra võiks sisaldada mustreid. Need mustrid on matemaatilised, matemaatilise koodi kasutamiseks läheb aga vaja intellekti.

Nii tuledki välja nende mustrite, mida on näha teleriekraanil, matemaatilise selgitusega. Liikudes aina kaugemale väljapoole, näed lõpuks, et need mustrid on tegelikult inimelu pildid ja et footonite juhuslikul liikumisel on eesmärk. See võib olla nii jahmatav,

et sa muudad oma teooriat; sul tuleb eeldada, et juhuslikkus oli illusioon, mis kattis sügavamat reaalsust – pilti. Ainult teadvus saab täielikult selgitada, miks saadetakse välja punast, rohelist ja sinist värvi sähvatusi.

Me leiame end punktist, kus paljud juhuslikkusel põhinevad selgitused enam ei rahulda ja tuleb astuda samm teadlikuma selgituse poole. Miks siis footonid teleris liiguvad? Sest need muutuvad pildiks. Miks footonid kosmoses liiguvad? Samal põhjusel. Sajandeid enne kvantfüüsikat ütlesid veedade rišid, et aeg ja ruum on projektsioonid teadvuse tühjal ekraanil – akaša ekraanil.

Teiste sõnadega, kui sa täna hommikul üles tõusid, autoga tööle sõitsid ja oma päeva kontoris veetsid, siis *tegelikult ei toimunud midagi* nii, nagu sina seda kogesid. Aeg ei möödunud, ka sina ei liikunud läbi ruumi. See järeldus ajab terve mõistusega inimese segadusse, aga on täielikult heaks kiidetud füüsikas. Luba, ma selgitan. Kui näed öösel unes, et lendad Pariisi ja kõnnid sealsetel tänavatel, siis ei toimu tegelikult midagi sellist; sa mitte ainult ei lähe kusagile füüsiliselt, vaid isegi su aju ei loo pilte, mis vastavad Pariisile. Unenägu tuleneb ajutegevusest, mida saab lammutada informatsioonibittideks: tillukesed elektrilised lülitid on kas sisse või välja lülitatud, teatud molekulide polaarsused on kas positiivsed või negatiivsed. Kogu unenägu ja kõik selle sees on vaid nulli ja ühe mäng.

Seesama kehtib ka inimeste kohta, keda näeme teleris. Üks tegelaskuju näib elavat ühes majas ja niitvat muru. Aga maja on tegelikult lame kujutis ekraanil ja inimese liigutused on vaid fosforiosakesed, mis lülituvad sisse ja välja. Jälle nulli ja ühe mäng. Teleriekraanil ei liigu miski. Kui keegi näib jooksvat vasakule, siis on tegu vaid signaalidega, mis süttivad vasakul ja kustuvad paremal – samuti teevad jõulupuu vilkuvad tuled, mis näivad ringis liikuvat, kuigi tegelikult toimub vaid lambirea tulede süttimine ja kustumine nii, et näib, nagu toimuks liikumine.

Me liigume läbi aja ja ruumi samal viisil nagu Maa oma orbiidil ja tähed taevas. Kvantimpulsid lülituvad sisse ja välja ning toimub asukoha muutus, sest energia ergastub eelmise ergastumise paigast kas natuke vasemal või paremal. Tegelikult aga ei muuda ükski kvark või footon oma asupaika aegruumis. Aga kas see ei tähenda ühte ja sama? Kui objekt näib liikuvat, miks siis mitte öelda, et see liigub? Tegelikult ei saa me seda õelda. Maa näib liikuvat ümber Päikese ja kui see oleks ka tegelikult nii, siis vajuks meie planeet lõpptulemusena Päikesesse ja häviks. Ehkki Maa kohtab oma orbiidil

tähtedevahelise tolmu ja päikesetuule näol hõõrdumist, ei lähene meie planeet tegelikult Päikesele ega aeglusta oma liikumist. Maa iga aatom vilksatab meie silme eest mööda ja tuleb tagasi sama energia ja massiga, mis sel on alati olnud. Selgub, et nullpunkt projitseerib Maad niisama kindlalt, nagu teleriekraan projitseerib oma pilte. (Skeptik küsiks, kuidas saab miski muutuda, kui nullpunkti väli pidevalt täiendab nähtavat universumit. See on mõistatus, aga vastuseks võib olla kaks tegurit: prootonite aeglane lagunemine, mis kestab miljardeid aastaid, ja paisuv universum, mis hajutab energiat, ehk entroopia, kuna Suure paugu algne kuumus hajub. Aga nende kahe mõjuri sidumine kvantteooriaga pole veel kaugeltki õnnestunud.)

Kuidas on see kõik seotud surmajärgse eluga? Esita endale lihtne küsimus! Kui sa vaatad telerit, siis mis on tegelikum, kas pilt, mida sa näed, või jaam, mis saadab signaale? Loomulikult on jaam tõelisem, sest pilt on vaid kujutis. Niisamuti, ütleb Laszlo, on nullpunkti väli – akaša – tegelikum kui nähtav universum. Akaša tekitab ja viib kooskõlla kõik projektsioonid, mida me nimetame ajaks, ruumiks, mateeriaks ja energiaks. Kui see on õige, siis on see rajanud aluse mitmele vedaanta põhiväitele:

Materiaalset maailma projitseeritakse mittemateriaalsest allikast.

Nähtamatu maailm on esmane. See sisaldab aja ja ruumi seemneid.

Reaalsus suureneb, mida enam läheneme allikale.

Arusaadavamalt öeldes ei pea me kartma, et surm kujutab endast kadumist, sest elu on alati olnud üks. See, mida endas kõige enam väärtustame, meie võime mõtelda ja tajuda, ei tekkinud siis, kui me füüsilisse maailma sisenesime. See on projitseeritud füüsilisse maailma allikast, nullpunkti väljast – teadvuse põhituumast, mis ulatub miljardite aastate taha, samuti edasi tulevikku. Jäädes kaugele religioossest nägemusest, selgitab see mudel universumit paremini kui ükski teine, ja annab meile selle, mida nii rišid kui ka tänapäeva füüsikud nõuavad – meele ja mateeria vahelise silla.

14

Mõtlemine väljaspool aju

KUI MA SUREN ja mu ajus sisalduv informatsioon jääb alles, kas see tähendab siis, et ka mina jään alles? Allesjäämine tähendab teatud tasandil – meele, isiksuse, mälu või hinge tasandil – terveks jäämist, "iseendaks" jäämist. Materialist on seisukohal, et kui sureb aju, siis sureb ka inimene ise. Õnneks on viimase kahe aastakümne jooksul mõni nupukas katse andnud lootust, et meel ulatub väljapoole aju ja et omadused, mida me kalliks peame, näiteks armastus ja tõde, võivad olla jäävalt sellesse välja kinnistatud.

Mida lähemale me jõuame tõestusele, et väli on intelligentne, seda usutavam on, et meie endi intellekt võib pärast surma alles jääda. On üks viis selle küsimusega tegelemiseks, mis näib küll kummaline, kuid on osutunud väga viljakaks – loomade telepaatia. Paljud lemmikloomapidajad kinnitavad koera või kassi võimet teada, mida omanik mõtleb. Mõni minut enne jalutama minekut koer erutub ja muutub rahutuks; päeval, kui kassi tahetakse loomaarsti juurde viia, kass kaob ja teda ei leita kusagilt. Need juhuslikud tähelepanekud panid leidliku Briti uurija Rupert Sheldrake'i, bioloogi haridusega teoreetiku ja mõtleja, korraldama uuringuid, et teada saada, kas koer või kass ka tegelikult oma omaniku mõtteid loeb. Üks uuring oli lihtne: Sheldrake helistas kuuekümne viiele Londoni piirkonna veterinaarile ja küsis neilt, kas on tavaline, et kassiomanik tühistab oma külastusaja, sest tema kass on tulekupäeval kadunud. Kuuskümmend neli veterinaari vastas, et see on väga tavaline, ja kuuekümne viies loomaarst oli isegi loobunud kassiomanikele aegu kinni panemast, sest liiga palju kasse jäi kadunuks just sel päeval, kui nad pidid arsti juurde tulema.

Sheldrake otsustas teha katse koertega. Tõsiasi, et koer muutub rahutuks, kui saabub aeg jalutama minna, ei tähenda eriti midagi, kui jalutamas käiakse iga päev ühel ja samal ajal või kui koer näeb, et peremees valmistub välja minema. Seepärast paigutas Sheldrake koerad välisruumidesse, eraldades nad täielikult omanikest; seejärel palus ta, et omanik mõtleks suvaliselt valitud ajal koera jalutama viimisele viis minutit enne seda, kui ta koerale järele läheb. Vahepeal salvestati videolindile koera käitumine eraldatud paigas. Sheldrake leidis, et ajal, kui omanikud hakkasid mõtlema sellele, et viivad koera jalutama, jooksid rohkem kui pooled koerad ukse juurde, liputasid saba, hüplesid rahutult; loomad käitusid nii kuni omaniku tulekuni. Ükski koer ei ilmutanud sellist etteaimatavat käitumist, kui omanik jalutamisele ei mõtelnud.

See viitab millelegi põnevale – sellele, et ühendus lemmiklooma ja omaniku vahel loob peenseose ka mõtete tasandil. Kuna küsitlused näitavad, et umbes 60% ameeriklastest usub, et neil on olnud telepaatiline kogemus, siis pole see tulemus just liiga hämmastav. Järgmine hüpe on tõepoolest hämmastav. Olles üles kirjutanud lemmikloomadega korraldatud telepaatiliste katsete tulemused, sai Sheldrake elektronkirja New York Cityst ühelt naiselt, kes ütles, et tema Aafrikast pärit hallpapagoi mitte ainult ei loe mõtteid, vaid ka vastab nendele mõtestatud kõnega. Näiteks kui naine ja tema abikaasa istuvad teises toas, N'kisi nimelise linnu silme alt ära, ja tunnevad, et on näljased, ütleb N'kisi äkki: "Tahate natuke näksida." Kui papagoi omanik ja tema abikaasa mõtlevad välja minna, võib N'kisi ütelda: "Lähete välja, näeme hiljem."

Suure põnevusega võttis Sheldrake ühendust linnu omanikuga, kunstnik Aimee Morganaga. Olukord, mille ta eest leidis, oli tähelepanuväärne. Aafrika hallpapagoi kuulub lingivistiliselt kõige andekamate lindude hulka ja N'kisi sõnavara oli tohutu – üle 700 sõna. Siiski oli veel tähelepanuväärsem see, et ta kasutas sõnu nii, nagu inimesed kasutavad – papagoi ei "korrutanud" sõnu mõttetult, vaid tarvitas neid õigesti; punast eset nähes ütles ta sõna "punane" ja samamoodi tundis ära teised värvid. Aga Aimeel oli Sheldrake'ile rääkida veel hämmastavamaid lugusid. Kui naine vaatas kord telerist üht Jackie Chani filmi, siis ütles N'kisi stseeni ajal, milles Chan istus ohtlikul kandetalal: "Ära kuku maha!", ehkki linnu puur oli teleri taga ja tal polnud võimalik telepilti näha. Kui järgmisena tuli autoreklaam, sõnas N'kisi: "See on minu auto." Teine kord, kui Aimee luges parajasti ühest raamatust ridu "Mida

mustem on mari, seda magusam on mahl", ütles papagoi samal ajal teises toas: "See on musta värvi."

Sheldrake soovis selles ise veenduda. Tema esimese külaskäigu ajal lasi Aimee tal N'kisi telepaatiast aimu saada: naine vaatas ühes ajakirjas olevat tütarlapse pilti ja kõrvaltoas ütles papagoi märkimisväärse selgusega: "See on tüdruk." Järgmiseks sammuks oli korraldada ametlik katse. Kui N'kisi suutis sõnadest aru saada ja tal oli ka telepaatilisi võimeid, siis pidi võimalik olema neid kahte võimet korraga kontrollida. Sheldrake tegi ettepaneku, et Aimee vaataks pilte, mis vastavad sõnadele, mida papagoi juba teab. Naine pidi istuma ühes toas, N'kisi jääma eraldatuna teise tuppa. Lind pidi kahe minuti jooksul ütlema "võtmesõna", mis sobib pildiga. Kui ta ütleb selle ajaga õige sõna, siis loetakse katse õnnestunuks. Kui ta ei ütle õiget sõna või ütleb selle siis, kui kaks minutit on juba möödunud, loetakse see ebaõnnestunuks.

Et tagada erapooletus, valis pildid ja nende juurde sobivad võtmesõnad erapooletu isik. (See osutus linnu suhtes mõneti ebaausaks, sest ta valis mõned sõnad, näiteks "TV", mida N'kisi oli varem kasutanud vaid korra või kaks; lind ei öelnud neid sõnu õigel ajal või jättis üldse ütlemata.) Kui katsed olid läbi, mängiti lindid N'kisi öelduga ette kolmele kohtunikule. Kohtunikud panid kirja, mida nad kuulsid; kui N'kisi ei öelnud õiget sõna selgelt välja ja kõik kolm kohtunikku ei pannud seda kirja, siis ei võetud katset arvesse. Tulemused ületasid tavalised ootused. Kui Aimee vaatas näiteks pilti, millel oli kujutatud napilt riietatud suplejaid rannal, pomises N'kisi natuke ja siis kuulsid kõik kolm kohtunikku teda ütlevat: "Vaata mu kena alasti keha." Papagoi ei öelnud teisi, ebaolulisi võtmesõnu vahele, vaid lausunud õiged sõnad, vilistas ja häälitses üksnes. Kui Aimee vaatas pilti, millel inimene rääkis telefoniga, ütles N'kisi: "Mida sa telefoniga teed?" Arvatavasti tuli kõige huvitavam reageering siis, kui Aimee keskendus lillepildile. Selle asemel et lausuda lihtsalt võtmesõna "lill", ütles N'kisi: "See on lillepilt."

Kuidas siis N'kisil kokkuvõttes läks? 71 katsest õnnestus 23, samas ootuspärane õnnestumiste arv oleks olnud 7,4, kui tulemused oleksid juhuslikud olnud. Sheldrake rõhutab, et see on üsna põhjapanev tulemus, eriti kui silmas pidada asjaolu, et N'kisi polnud katsetes osalemisest teadlik ja ütles tihti õige sõna alles siis, kui lubatud aeg oli läbi.

Ühes Manhattani väikeses korteris lisati pisike tõendikilluke sellele kuhjuvale tõendusmaterjalile, et meel pole üksnes inimese omand ja et tegelikult võib see eksisteerida väljaspool aju. Loomade

ja inimeste vaheline suhtlus võib näida kummaline, kuid lemmikloomad ei peta ja neil pole ka tagamõtet, mille pärast oma erivõimeid tõestada. Veedade rišid väitsid juba ammu, et kogu universum on intelligentne, sest seda läbib teadvus. Vaatame nüüd, kui täpselt saame seda tänapäevases sõnastuses esitada.

Meelevälja sisenemine

Meel on sajandite vältel jäänud metafüüsiliseks mõistatuseks, sest see eksisteerib füüsilises maailmas nagu viirastus. Aga selline on lääne inimese vaatekoht, mis põhineb meie suunatusel tahketele, käegakatsutavatele asjadele. Me väidame, et aju peab olema meele allikas, sest see on nähtav objekt. See sarnaneb väitega, et raadio peab olema muusika allikas, sest see on nähtav objekt, millest muusika välja tuleb. Veedade rišid aga võtsid omaks vastupidise seisukoha, väites, et nähtav objekt ei saa olla meele allikas, sest füüsiline tasand on kõige vähemteadlik maailm. See, et aju on mõtlemise ajal aktiivne, võib küll tunduda tähtis, aga ka raadio on ülekande ajal aktiivne ja pole mingit kahtlust, et N'kisi (mainimata veel inimtelepaate) noppis üles mõtte, mida kanti üle.

Läänes valitsevast eelarvamusest nähtamatusse pole kerge vabaneda. Seda, et meel eksisteerib väljaspool aju, saab vaid siis tõestada, kui see jätab endast mingi jälje – nähtava märgi, mis on sama veenev kui magnetresonantstomograafia, mis annab närvide tööst konkreetse tõenduse. Üks selline tõendus on informatsioon, mida käsitlesime varem. Kui teave läbib kvantvälja, siis saab see ühendada meele ja mateeria tingimustel, mis on materialistile vastuvõetavamad. Ühelgi teadlasel pole raske uskuda, et mateeriat ja energiat ei saa luua ega hävitada; füüsika maadleb tõdemusega, et ka informatsiooni ei saa luua ega hävitada. See, mida näeme universumis, on pidev transformatsioon. Heeliumi aatomid, mis kütavad Päikest, saadavad soojuse Maale, kus see transformeerub fotosünteesi läbi taimedeks ja kõikideks teisteks eluvormideks. On tõdetav, et elu aluseks on Päikese aatomite ja Maa aatomite teabevahetus. (Energia on informatsioon selles mõttes, et kõiki keemilisi või elektrilisi laenguid saab väljendada kas plusside või miinustena, positiivsete või negatiivsetena, nullide või ühtedena.) Seega pole tähtsust, et su keha ei sarnane lõõmava tähega. Mõlemad on osa samast teabeväljast, mis teeb iseenda sees läbi lõputu transformatsiooni. Või nagu isand Krišna

ütleb Bhagavadgitas: "Keerates end taas iseendasse kokku, loon ma ikka ja jälle."

Kuulus füüsik Amit Goswami, kes kirjutab palju enesest teadliku universumi kohta, ütleb, et loovus on vaid transformatsiooni teine nägu. "Universum valab pidevalt uut veini vanadesse pudelitesse või vana veini uutesse pudelitesse." Need energiapaketid, mis sisaldavad sama informatsiooni, tantsisklevad lõputult nullpunkti väljas. Goswami käsitleb reinkarnatsiooni samas kontekstis. Identiteedid läbivad infovälja, vahetades teavet uute identiteetidega, mis tunduvad uue "minana", kuid on tegelikult hävitamatute nullide ja ühtede transformatsioonid, mis on lükitud ideede ja kogemuste pikkadesse ahelatesse.

Praegusel hetkel oled sa kimp informatsiooni nii meeles kui ka kehas. Sul on ainukordsed mälestused, su rakud on läbi teinud keemilised muutused, mida pole maailmas kellegi teisega toimunud. Kui sa sured, siis ei kao mitte midagi sellest teabest, sest see ei saa kaduda. Plussil ja miinusel, positiivsel ja negatiivsel pole kusagile minna, sest väli ei sisalda midagi muud *kui vaid* informatsiooni. Seepärast on teabe ainsaks võimaluseks rekombineeruda. Kuidas see toimub?

Vastus peitub sõna "informatsioon" tüves – "form" ehk "vorm". Ervin Laszlo järgi elame vormi surutud universumis, mis lükib aatomeid – füüsilise kuju saanud informatsioonikilde – piki DNA kaksikheeliksit, nagu lükib ideedena kokku ka füüsilise vormita informatsiooni. See toob meid ühe sammu võrra lähemale vapustavale tõdemusele, et kogu universum on Jumala meel; see tähendab, informatsiooni lõpmatu dünaamiline väli, mis teeb läbi lõputuid transformatsioone. Aga me ei saa seda sammu astuda, kui me ei tea, kuidas säilivad väikesed ideed, seda enam siis kosmilised ideed.

Rišid väitsid, et ideed säilivad akaša väljas mälestustena. Tegelikult pöördume pidevalt akaša mälu poole, ise aga arvame, et pöördume oma aju poole. Esoteerilises ringis annab akaša mälu meile informatsiooni lahkunud vaimudelt ja eelmistest eludest. Jungi psühholoogias seletab seesama mälu kultuuride olemasolu, millel on ühed ja samad müüdid ja arhetüübid. Veenus ja Marss on nähtamatud olendid, ometi on nad siin ja elus. Akaša mäletab iga jumalat, mille inimene on loonud, ning iga sangarlikku lahingut, armastuslugu ja püüdlust. Me oleme nendega kogu aeg ühenduses, sest inimlik lugu jätkub ajast aega.

Ajul on kindlaksmääratava asukohaga keskus, aga meel pole ajusse vangistatud. Mõtle ühele väga tähendusrikkale kogemusele

oma elus – esimesele suudlusele või viimasele korrale, kui oma vanavanemat nägid. See mälestus on jälg ajas ja ruumis toimunud sündmusest. Seda kogemust on veel võimalik su ajus elustada, mis tähendab, et miljonid molekulid, mis võiksid juhuslikult läbi su neuronite lennata, *teavad,* et peavad kokku jääma, et su mälu säiliks aastaid kustumata. Kuidas saavad molekulid seda teada, nad pole ju intelligentsed? Mälu psüühiline alus jääb neuroloogidele täiesti tundmatuks, seega saame me ainult arutleda.

Mingil viisil on su esimesel suudlusel oma surmajärgne elu. See elu pole füüsiline, sest vesinik, hapnik, lämmastik ja süsinik neuronis ei erine üldse samadest elementidest puus, kuivanud lehes või kõdunenud mullas. Neuronid ei ole surematud. Need surevad, nii nagu sureb ka ülejäänud keha, ja aatomid lendavad neisse sisse ja neist välja igal sekundil. Kuidas siis kandub üks mälestus üle uude aatomisse või uude neuronisse, kui vanal aatomil on aeg hukkuda? Kuna pole kindlaks tehtud ühtki füüsilist protsessi, siis ehk säilib mälu tegelikult vaimsel tasandil. Neuroloogid kaitseksid täielikult vastupidist ideed – seda, et meel tekib vaid ajus, ja nad kasutaksid oma seisukoha tõestamiseks röntgenläbivaatust ja magnetresonantstomograafiat. Kuid need kujutised on vaid kaardid, mis näitavad ajumaastikku, kui üks idee või emotsioon seda läbib; need ei tõesta, et aju *on* meel, just nii, nagu jalajälg liivas pole jalg. Kujutle, et suudad kaardistada iga võnget tillukestes närvilõpmetes, mis katavad sisekõrva. Kaardil graafiliselt kujutatuna vastaks igale kõrva poolt vastu võetud sõnale ja lausele äärmiselt keeruline muster, aga see muster on vaid sõna kaart, mitte selle "territoorium". See võimas lause "Ma armastan sind" on midagi enamat kui selle võngete kaart, sest isegi kõige täiuslikum kaart ei suuda sisaldada armastuse väge, tähendust ja eesmärki.

Mälu näib olevat nagu väli. Selleks et sa mõtleksid sõnale "ninasarvik" ja näeksid seda looma vaimusilmas, peavad korraga töötama miljonid ajurakud. (Jätame kõrvale raskema küsimuse, miks sa valisid "ninasarviku" kõikide teiste sõnade hulgast, mida oleksid võinud valida, sest sõnavalik võib põhineda mõistusel, emotsioonil, mõttetusel või isiklikel mäluseostel. Arvutit võib õpetada mingit kindlat sõna valima, kuid arvutil pole mingit eripõhjust teatud sõna valida – sinul see-eest on.) Sõna "ninasarvik" valimisse kaasatud neuronid ei käi läbi tähestikku, et jõuda täheni N, need ei ütle korraga vaid üht silpi ega lappa läbi loomafotode arhiivi, et leida õige kujutise juurde õiget sõna. Selle asemel toimub õige ajutegevus. Aju tegutseb nagu väli, kooskõlastades erinevaid sündmusi

ühel ja samal ajal, kuigi me teame, et aju pole väli. See on objekt, mis koosneb näiliselt elututest kemikaalidest.

Kompassinõel liigub, sest reageerib Maa magnetväljale. Kas sama põhimõte kehtib ka mälu kohta? Kas mälu väli saadab signaale ning miljardid ajurakud moodustavad mustreid vastuseks sellele, mida väli "ütleb"? Uuendusmeelsete teadlaste rühm on välja pakkunud just selle võimaluse. Teoreetikust füüsik Henry Stapp Berkley'st, neuropsühhiaater Jeffrey Schwartz California ülikoolist (Los Angeles) ja psühholoog Mario Beauregard Montreali ülikoolist on ületanud ühe teadusharu piirid, et sõnastada "kvantmeele" teooria, mis võib põhjalikult ümber kujundada arusaama sellest, kuidas meel ja aju on teineteisega seotud. Nende teooria keskmes on "neuroplastilisus" – tõdemus, et ajurakud on avatud muutumisele, reageerides plastiliselt tahtele ja kavatsusele.

Esiteks kinnitavad nad, et tavalise teadusliku selgituse järgi on meel "see, mida aju teeb", aga selles selgituses on palju puudusi, nagu meiegi oleme juba näinud. Seepärast väidavad nad, et tõde on vastupidine. Meel kontrollib aju. Nende arvates on meel nagu elektronpilv, mis ümbritseb aatomituuma. Enne vaatleja ilmumist pole elektronidel maailmas füüsilist identiteeti, nad on vaid vormitu pilv. Kujuta ette, et ajule on igal hetkel avatud üks võimalustepilv (see koosneb sõnadest, mälestustest, ideedest ja kujutistest, mille hulgast aju saab valida). Kui meel annab signaali, siis üks nendest võimalustest liitub pilvega ja muutub ajus mõtteks, nii nagu energialaine murdub elektroniks. Nagu kvantväli, mis tekitab virtuaalsetest osakestest reaalseid osakesi, nii loob meel virtuaalsest ajutegevusest reaalset ajutegevust.

See suunamuutus on oluline, sest klapib faktidega. Neuroloogid on tõestanud, et pelk kavatsus enne eesmärgipärast tegu muudab aju. Näiteks saab ajurabanduse ohver terapeudi abiga panna end kasutama oma paremat kätt, kui halvatud on just see kehapool. Eelistades tahtlikult päev-päeva järel kahjustatud kehaosa, suudab ta järk-järgult kahjustatud ajuosa tervendada. Samasuguseid tulemusi on saavutatud vananemise puhul. Vanem inimene, kes ilmutab vanadusnõtruse, näiteks mälukaotuse märke, võib seda protsessi aeglustada või isegi vastupidiseks pöörata, kui treenib oma aju (üks tarkvaratootja on turule toonud ajugümnastika programmi, mis sarnaneb videomänguga, kuid tegelikult koosneb teatud ajupiirkondi tugevdavatest harjutustest). Ajuhalvatusega sündinud lapsed on viimasel ajal saanud tagasi võime kasutada halvatud kehaliikmeid tänu teraapiale, kus hoitakse näiteks haigusest kahjustamata kätt

sidemes ja sunnitakse seega last kasutama halvatud kätt; aja jooksul aju ravibki end terveks. Aju ilmutab neuroplastilisust.

Meele pidamine ajust tähtsamaks võib meditsiinis kaasa tuua palju kaugeleulatuvaid tagajärgi. Tavaliselt ravitakse patsienti, kes kannatab obsessiiv-kompulsiivse käitumishäire all, psühhotroopsete ravimitega, näiteks Prozaciga. Sümptomid kaovad ja seda tõendavad füüsiliselt aju-uuringud; talitlushäirega ajuosa hakkab tänu ravimile normaliseeruma. Kuid vahel otsivad obsessiiv-kompulsiivse käitumishäirega patsiendid kergendust hoopis vestlusteraapiast. Need patsiendid paranevad tihti, alles hiljuti uuriti nende ajusid magnetresonantstomograafia ja positron-emissioon-tomograafia abil ning avastatu oli jahmatav: need kahjustatud piirkonnad, mis normaliseerusid Prozaci mõjul, normaliseerusid ka vestlusteraapia ajal. (Jeffrey Schwartz on obsessiiv-kompulsiivsete käitumishäirete asjatundja, kes rajas uue teooria osaliselt just sellistele aju-uuringutele tuginedes.)

Teiste sõnadega, teraapiaga kaasnev peegeldamise ja mõistmise protsess muutis patsiendi ajurakke. Just seda ennustas uus kvantmeele teooria. Aga vastus oli kogu aeg sealsamas olemas. Meel on alati suutnud aju muuta. Kui keegi kaotab ootamatult armastatud inimese või vallandatakse töölt, siis järgneb sellele tihti sügav depressioon. Depressiooni tekitab serotoniini hulga ebaloomulik suurenemine. Füüsilist tasakaalutust peaksid tavaliselt parandama antidepressandid. Ja ometi, kui keegi kaotab armastatu või vallandatakse, kas pole siis selge, et keemiline tasakaalutus tekib alles pärast halba uudist? Halvale uudisele reageerimine on vaimne sündmus. Tõepoolest, sõnade ja mõtete maailm, milles me elame, tekitab igal hetkel meis kõigis lõputu hulga ajumuutusi.

Kui meel on ajust tähtsam, kas ei kuulu ta siis meile kõigile? Ma võin öelda: "Minu aju," aga ma ei saa öelda: "Minu kvantväli." Pidevalt kasvab tõendite hulk, et tegelikult osaleme me kõik ühes ja samas meeleväljas. See võib viia ajust kaugele väljapoole ulatuvate taeva ja põrgu, bardo ja akaša-mälu olemasolu tunnistamiseni. Esimeseks tuleb meil uurida ideid, mida inimesed rühmiti jagavad. Aju kuulub "mulle", aga kui ideed kuuluvad "meile", siis osaleme ühes väljas ja vahel üsna salapärasel viisil.

Aju väljaspool piire

Inimese aju töötleb vaid murdosakese talle kättesaadavast informatsioonist. Mõne hinnangu järgi võtab aju sekundis vastu

6 000 000 000 bitti informatsiooni (näiteks võnkeid, footoneid, röntgen- ja gammakiirgust, elektromagnetlaineid ning mitmeid keemilisi ja elektrilisi signaale oma vahetust keskkonnast) – see on tulv, mis surutakse kogemuse nirekeseks, mida me tegelikult märkame ja millele reageerime. Aga see, mida märkame, pole sama, mida teame. Näiteks mõni niinimetatud "hull geenius", kellel on väga madal IQ, võib hetkega teha arvutusi pikkade numbrijadadega, öelda nädalapäeva, millele langeb ükskõik milline kuupäev tulevikus, mäletada iga detaili oma minevikust või õppida raskeid keeli rääkima uskumatu ladususega. (Üks selline teadlane õppis väga noores eas selgeks soome, araabia ja mandarini keele ning alles hiljem said tema hooldajad aru, et ta oli õppinud neid keeli iseseisvalt, hoolimata sellest, et oli hoidnud raamatuid tagurpidi käes.) Sellisel geeniusel puudub teistes valdkondades tihti isegi kõige elementaarsem võimekus. Üks hästi dokumenteeritud geeniusetüüp võib ebatavalise kergusega mängida muusikat või maalida pilte, kuid ei suuda arvutada, kui palju raha peaks ostu eest tagasi saama, ega siduda välise abita kingapaelu.

Kui kunstnikuanded hakkasid ootamatult avalduma normaalsetel inimestel, kes kannatasid ajukasvaja või teiste neuroloogiliste häirete käes, pöörasid uurijad tähelepanu ka "hullude geeniuste" ajudele ning avastasid sealtki anomaaliad, eriti parempoolsest oimusagarast. Minu teada toetub hullu geeniuse sündroomi selgitus hetkel sellistele füüsilistele anomaaliatele. Seega näib, et kui aju filtreerimissüsteem on kahjustatud, avardub reaalsus mõnes vallas, samas kui see teistel aladel kokku tõmbub. Kõikvõimalikud võimed võivad seletamatul kombel ületada normi piirid. Lapse arengu uurija Joseph Chilton Pearce kirjutab hullu geeniuse sündroomist oma raamatus "Transtsendentsuse bioloogia" (*The Biology of Transcendence*). Ta toob välja mitu kummastavat tähelepanekut. Esiteks osutab ta, et enamik hullu geeniuse sündroomiga lapsi ei ilmuta oma annet ise, vaid nad reageerivad, kui neilt seda palutakse. Teine tähelepanek on see, et nad pole oma erakordsest võimest eriti huvitatud. Kui geeniuselt küsida, millisele nädalapäevale langeb 12. märts 2163, siis tundub, nagu räägiksid masinaga. Laps süveneb mõneks sekundiks, siis aga annab äkki vastuse, kuid tema huvi lihtsa matemaatika vastu võib olla väike. Kalendrigeenius ei tarvitse suuta 12 korrutada 12-ga.

Normaalne aju filtreerib infot mõjuva põhjusega: mina – inimese piiratud uskumuste, eesmärkide, mälestuste, eelistuste ja vastumeelsuste – kujundamiseks on vaja ahast kogemust. Me lükkame

tahtlikult tohutu osa informatsioonist tagasi, aga kahjustatud aju on kõigele avatud, sest ei suuda valida. Pearce tunneb huvi eriti selle vastu, kuidas "autogeenius", kes on parklale heitnud vaid ühe pilgu, suudab öelda iga sealoleva auto margi, mudeli ja väljalaskeaasta, ilma et oskaks lugedagi. Kuidas ta selliseid fakte teab, kui ei loe ajakirju, kus tutvustatakse uusimaid automudeleid, kaasa arvatud Euroopa mudeleid, mida USA-s üldse ei tunta? Näib, et need lastest hullud geeniused pääsevad meelevälja.

Geniaalsus on teine võimalus meeleväljast rohkem osa saada, kui suudab normaalne inimene. Mozarti-sugune musikaalne imelaps näeb oma peas tervet sümfoonia partituuri. Üks selline imelaps, kes praegu õpib Juilliardi muusikakoolis kompositsiooni, suudab juba varasest lapsepõlvest valida oma peas nelja muusikakanali vahel; kui tal palutakse kirjutada uus viiulisonaat, siis ta lihtsalt lülitub vajalikule kanalile ja kirjutab sonaadi etteütlemise järgi. Otseühendus infoväljaga näib võimalik ja me liigume aina lähemale tõdemusele, et aju on meele vastuvõtja, mitte selle looja.

See on surmajärgse elu seisukohalt tähtis, sest surres me kaotame aju, kuid tahame säilitada meelt. Kui veedade tarkadel on õigus, siis ühendab aju meid lõpmatu teadvusega. Tõsiasi, et me välistame meeleväljast nii suure osa, ei tähenda, et me peame seda tegema. Põlisrahvas ei tegele kõrgema matemaatika, teadusliku argumentatsiooni ega uuenduslike muusikaliste harmooniatega, aga kui võtta Uus-Guinea džunglisuguharust laps ja viia ta vastavasse õpikeskkonda, siis tuleb ta seal hästi toime, sest tema meel võib kõike õppida. Tõesti, juba sel aastakümnel liiguvad mõned suguharud Uus-Guinea džunglitest ümbritsevatesse linnadesse, tulles kultuurist, mis pole veel leiutanud, kuidas metalli töödelda, teise kultuuri, kus saab autoga sõita.

Miks me ise ei pääse meeleväljale ligemale? Tegelikult pääseme küll. Kui tahame, kohaneb meie aju väljaga. Kui kavatsed tundma õppida hiina hieroglüüfe, mida on tuhandeid, võid ennast sundida seda tegema ja mõttetu tindijoonte rägastik muutub järk-järgult mõttekaks teabeks. Olles hiina keele kord selgeks saanud, saab sellest sinu osa; sellest saab su teine loomus, mida võid jätkuvalt kasutada oma loovateks eesmärkideks. Tegelikult oled pääsenud ligi meeleväljale ja soovinud enda arengut. Sa oled teinud hüppe, mis on peaaegu niisama tähtis, nagu paleoliitikumi inimese hüpe – avastus, et mõttetut vokaalset müra saab muundada kõnekeeleks.

Intelligentsus ja tähendus pole ainult aju subjektiivse loomingu na "siin sees" või eraldiseisva objektina "seal väljas". Andmine ja

võtmine, millega aju loob tähendust, on ka viis, kuidas see loob maailma ja iseennast. Kõik see kuulub tegelikult ühte protsessi: mina "keerab end taas iseendasse kokku, et luua ikka ja jälle," nagu ütleb isand Krišna. See väli on loomuldasa loov. See kujundas inimese aju, mis oli nii vastuvõtlik, et tegi järgmise hüppe ja õppis iseseisvalt uusi mõtteid, võimeid ja mälestusi looma. Aju osaleb praegugi kosmose tegevuses, meie aga väidame juhtumisi: "Mina mõtlen," kuigi sama õige oleks ütelda: "Meeleväli mõtleb minu kaudu."

Meemid ja uskumuslik käitumine

On olemas ka teist liiki filtreerimine, mis määrab, kui suurt osa meeleväljast me saame tajuda. Tegemist on uskumuse loomisega ja seejärel selle aktsepteerimisega. Uskumus on idee, millest me kinni hoiame. Kui sa usud näiteks, et Jumal on hea, et naised on salapärased või et elu on ebaõiglane, siis oled sa võtnud paljude põlvkondade ühise kogemuse ning taandanud selle üheks järelduseks. Järeldus võib olla õige või vale, see pole hetkel tähtis. Uskumus hoiab meid ühiskonnana koos. Teistega jagatud uskumus annab meile pidepunkti mõistmiseks, kuidas meel võib väljaspool keha eksisteerida.

Me kõik kanname oma meeles suurt hulka informatsiooni, mida peame põhiliseks. See teave sisaldab kõike tähtsat, mida maailma kohta usume. See on meie maailmavaade. Me sõltume sellest, et kas või lühikest aega elus püsida. Uskumused arenevad sajandite jooksul ja seepärast peabki mõni uurija neid virtuaalseteks geenideks, millest saavad meie aju püsiomadused. Need vaimsed geenid nimetas meemideks Briti evolutsionist Richard Dawkins, kes rajas üleöö uue välja, mis on sellest ajast peale märgatavalt kasvanud.

Meemi võrreldakse tihti viirusega, mis levib ühelt inimeselt teisele, kuni nakatab kogu ühiskonna. Meie liigile pole kasulik kõigega nakatuda. Kui oleksime tegelikult kõikidele uutele ideedele avatud, ei suudaks me säilitada sidusat maailmavaadet. Kujuta endale näiteks ette, et sa muudad oma arvamust vastassoost iga kord, kui kohtad uut inimest. Arenemiseks tuli inimestel veenduda, et nad võtavad vastu vaid "head" meemid – ideed, mis edendavad sidusat, usaldatavat maailmavaadet – ja lükkavad tagasi "halvad" meemid – ideed, mis panevad meele vastassuunas liikuma.

Tõsiasi, et me saame jälgida uskumuste levikut samamoodi, nagu jälgime linnugripi levikut, annab meile teise pidepunkti

meelevälja loomuse mõistmiseks: see loomus on dünaamiline, osalev, arenev ja võimas. See on suuteline meid "nakatama" hea või halva uskumusega, ilma et me tegelikult seda üldse tunneksimegi. Inimesed ju võitlevad ja surevad Jumala nimel, keda on isiklikult kogenud vaid vähesed. Nietzsche lasi meeme aimata, öeldes, et vigane idee "kasvab ühest põlvkonnast teise pelgalt sellepärast, et inimesed sellesse usuvad, kuni idee muutub järk-järgult osaks asjast enesest ja lõpuks muutubki asjaks eneseks. See, mis alguses oli ilming, muutub lõpuks, peaaegu alati, põhituumaks ja on sellisena mõjus."

Maailmavaate loomine

Veedade rišid ütlesid, et kõik, mida akaša väljas kogeme, on loonud meie enda teadvus. Meemid on selle tunnistuseks – vahendiks, millega luua maailmavaade, millesse seejärel uskuda. Meil ei pruugi olla erilist stiimulit uute ideedega kohanemiseks, aga kui kaks maailmavaadet põrkuvad, nagu lääne kultuur põrkub radikaalse islamiga, siis ei saa me vältida survet liituda ühe või teise maailmavaatega, et seista vastu välisohule. Räägitakse, et sellest sõltub meie ellujäämine. (Mulle meenub CNN-ist nähtud intervjuu ühe parempoolse kristlasest ametnikuga Indianast, kes ütles: "Seni, kuni liberaalid ja ateistid meid põlgavad, me ei lahku.")

Kaks erineva maailmavaatega inimest võivad näha üht ja sama fakti ning tõlgendada seda täiesti erinevalt, sest mitte ühtki fakti ega sündmust ei tajuta omaette. Kõndides mööda tänavat, võin ma näiteks mööduda naisest, kes on kasutanud erepunast huulepulka ja kelle hingeõhus on nõrka veinihõngu, mis on pärit lõunasöögilt restoranis, ning kellel pole kübarat peas. Minus ei vallanda need faktid mingit erilist emotsiooni või hukkamõistu, see on üks neutraalne kohtumine, mida ma üksnes täheldan. Seepärast võiks oletada, et mu ajus ei toimunud midagi. Ometi, nagu osutab meemiteooria, toimus paljugi. Selle naise pilt sisenes toorinformatsioonina mööda silmanärvi mu ajju, aga ma ei suutnud naist tegelikult "näha" enne, kui see teave läbis mu maailmavaate. Kujuta ette rida filtreid siltidega "mälu", "uskumused", "assotsiatsioonid" ja "hukkamõist". Iga filter muudab toorinformatsiooni mingil viisil, nähtamatult ja otsekohe.

Kui mõni teistsuguse maailmavaatega inimene peaks sama naist kohtama, siis "näeks" ta naist läbi oma filtrite. Kui ta juhtuks olema

traditsiooniline moslem, viktoriaan või keskaegne munk, siis võiksid kõik minu ajju sisenenud kahjutud detailid – huulepuna, alkoholilõhn, kübara puudumine – põhjustada tema ajus metsiku reaktsiooni ja tekitada tugeva stressi.

Maailmavaatest tulenevad kindlakskujunenud käitumisharjumused, mis on kahjuks suurema osa ajast ohtlikud. Sellised iseloomujooned nagu rassism ja sõjakus säilivad tahtmatute refleksidena. Anatoomiliselt on inimese närvisüsteem jaotatud kahte ossa: somaatiline ja autonoomne närvisüsteem. Informatsioon, millest oleme teadlikud, tuleb somaatilisest närvisüsteemist; teave, millest me ei ole teadlikud, pärineb autonoomsest närvisüsteemist. Meemidele kuulub lummav keskala, varjudemaa. Kui sa ei suuda kummitavat lauluviisi peast välja saada – see on klassikaline meemi-käitumise näide –, siis oled teadlik viisist, aga ei ole teadlik sellest, miks sa viisist vabaneda ei suuda.

Bhagavadgita just seda silmas peabki, rääkides karma siduvast mõjust. Sa võid olla teadlik, et sul on teatud iseloomujoon, näiteks oled kitsi, ärrituv, aldis meelitustele või ennast täis, aga sa ei oska öelda, miks see iseloomujoon on sinusse haakunud, kui väga vastumeelne see sulle ka polcks.

Maailmavaated koosnevad sümbolitest, mis rahuldavad mingit vajadust. Võta ükskõik milline lummav asi või inimene – näiteks lahkunud printsess Diana. Selleks et ta püsiks sul meeles ja peaks seal kauem vastu kui vaid mõni hetk, peab ta olema sulle tähtis. See tähendab, et see inimene tähistab midagi, mida sa tunnistad, ja ma lisaksin veel, et midagi, mida sa väärtustad ja igatsed. Globaalsel tasandil sümboliseeris printsess Diana ilu, süütust, haavatavust, emadust, prestiiži, seksuaalsust ja muudki. Nagu kõik parimad meemid, oli tema negatiivne külg samuti võimsalt sümboolne. Mitmel tasandil esindas ta jõuetust, haigust, sotsiaalset vastutust, sõltuvust, naiivsust, kergemeelsust, truudusetust ja masohhismi.

Mis nime me meemidele ka ei annaks, tähistavad need tegelikult seda, kuidas kogemusele tähenduse omistame. Meemid annavad reaalsuse ehituskividele tähenduse. Seni, kuni oleme tegelikkuse loojad, kasutame neid sümboolseid ehituskive oma toormaterjalina. Mina leian, et meemiteooria on huvitav, sest nende teadlaste hulgas, kes ei suuda kaasasündinud teadvuse ideed taluda, on sellega paralleelne meemi-idee omandamas suurt usaldusväärsust. Lõhe on sulgumas.

Veedade rišidel oli oma mudel selle kohta, mis toimub meeleväljas. Mõttevormid, mis meie külge haakuvad, on *samskarad* –

jäljed, mille minevikukogemus on meie närvisüsteemi vajutanud. Väike laps, kes kardab, sest ema unustas ta kaubamajja, võib eluaeg kanda endas seda kartusejälge ehk samskarat. See jälg ei pea olema negatiivne – ka esimene suudlus võib kujundada ja tavaliselt kujundabki kestva samskara. Samskara idee ulatub meemidest kaugemale, see hõlmab kogu mentaalset kogemist. Sõltumata sellest, kas tegemist on tundmuste, soovide või ideedega, võivad need jäljed ulatuda sama sügavale välja nagu hing. Need moodustavad mina-omadusi, mis annavad igaühele meist identiteedi, mida tunnistame "minaks".

Samskaraid saab lammutada või muuta vaid õiget meeletasandit mõjutades. Muutus kõige peenemal tasandil on kõige võimsam. J. Krishnamurti ütles kaunisti, et "inimese intelligentsuse kõrgeimaks vormiks on jälgida ennast ilma kohut mõistmata". See tähendab, et kui seisame eemal sellest, mida meie uskumused teevad, kuidas soovi ja vastumeelsuse erinevad impulsid meid mõjutavad, kuidas mällu "talletatud teadvus" paneb meid maailma nägema, siis saame näha välja ennast. See on tõeline valgustumine. Paljudes vaimsetes traditsioonides, näiteks budismis, näib võtmesõnaks olevat liikumatus, enese eraldamine sisedialoogist, mille ideede ja impulsside vool tuleb minevikust. Vaatlemine laseb meid näha ja mõista intelligentsusega, mis on holistlik, ilma *võida-või-kaota* hoiakuta. See annab meile võimaluse kogeda meelevälja ehk seda, mida rahvapäraselt nimetame "avatud meeleks".

Kas meelt saab avada?

Lõpuks viib suremine igaühe meist meelevälja, mida me siis vahetult kogeme. Ometi tulevad meiega kaasa uskumused, mis on teadvusse talletatud. Avatud meele küsimus on otseselt seotud sellega, kui palju "pagasit" meil kanda tuleb. Mulle meenub üks küsimus, mille esitas Krishnamurti. Kui keegi kord ütles, et on hea omada avatud meelt, küsis ta: "Kas selline asi nagu avatud meel on siis olemas?" Tegemist oli tüüpiliselt kahemõttelise küsimusega, aga kui meemid või samskarad on meele lõksu püüdnud, siis ei saa see nende pruugitud uskumuste, arvamuste, otsustuste ja teiste vaimsete "viiruste" tõttu olla avatud. Või on see mingit liiki uus kogemus, mis on täiesti väljaspool juurdunud uskumusi ja karmalisi muljeid?

Kõige sügavam vastuolu on selles, et minevikumuljetest vaba valgustumiseni jõudmiseks pole muud võimalust, kui kasutada aju,

aga aju harjumus filtreerida, valida, eelistada, tagasi lükata jne on selle rikkunud. Krishnamurti väljendas seda elegantselt, kui küsis: "Kas osadeks lagunenud meel saab iial kogeda terviklikkust?" Vastus on, et ei saa, kuid kõik, mis meil on, on just osadeks lagunenud meel. Meel, mis koosneb meemidest ja samskaradest. Öelda, et sul on avatud meel, samas kui kellegi teise meel on suletud, või et sa koged illusiooni asemel reaalsust, näib mõistlik, aga Krishnamurti järgi – puhta vedaanta järgi – on võimatu "püüda olla rohkem avatud" või "püüda saada reaalsemaks". Sest sa lihtsalt võitled oma jagunenud minaga.

Milline tee viib siis sellest paradoksist välja? Siin on üks tee meele avamise keerulise ülesande lahendamiseks.

1. Tea, et sa samastud oma maailmavaatega igas arengujärgus.
2. Pea seda samastumist ajutiseks. Sa pole enne tõeliselt sina ise, kui jõuad ühtsuseni.
3. Soovi oma identiteeti muuta iga päev. Võta paindlik hoiak. Ära kaitse "mina", mille kohta tead, et see on vaid ajutine.
4. Lase oma võimel vaikselt ja erapooletult vaadelda asendada need sissejuurdunud ideed, mille järele automaatselt haarad.
5. Kui tunned soovi võidelda, võta seda kui vahetut märguannet järele anda. Tee ruumi, et uus vastus saaks iseenesest esile kerkida.
6. Kui sa ei saa järele anda, andesta endale ja liigu edasi.
7. Kasuta iga võimalust endale öelda, et kõik seisukohad on õiged, iga kogemus on väärtuslik, iga mõistmine on hetk vabadust.

Need sammud aitavad kaasa avatud meele saavutamisele, avades sind meeleväljale – hinnanguvabale vaatlusele. Need juhatavad sulle kätte võimaluse ennast pidevalt uuesti määratleda. Teiste sõnadega, sa jääd truuks muutumisele, mitte olemasoleva olukorra kaitsmisele. Nüüd oled sa valmis oma maailmavaate osadeks võtma. Sa ei ole enam huvitatud maailmast, mida piiravad "mina, mind ja minu" kitsad piirid. See maailmavaade, mida ego kaitseb ja mida sa tahad lammutada, koosneb kolmest kihist:

1. energiast;
2. uskumustest;
3. struktuurist.

Need kolm kihti on nii tervikul kui ka selle osadel. Need on vältimatult omavahel põimunud, sest väli ise sisaldab kõiki kolme.

See tähendab, et puu või pilv pole midagi muud kui energia, informatsioon ja struktuur. Sinu isiksus koosneb kolmest elemendist ja nendest koosneb ka kõik see, mida sa maailmas tajud.

Energia. Kui mingi kogemus on su mällu talletunud, siis hoiad sa selle energiast kinni. Igal kogemusel on oma energiamuster, mis peegeldub ajus mälestusena, emotsioonina, tundmusena jms. Kui otsustad oma lapsepõlvest midagi meenutada, mis siis meelde tuleb? Visuaalsed kujutised, nimed ja näod, igasugused emotsioonid, füüsilised üksikasjad, seosed, mitmesugused aistingud. Kõik need on olemas energia tasandil. Kui elektromagnetväli ei võnguks teatud viisil, ei saaks sellised erilised kogemused eksisteerida.

Kinni jäänud energiat puhastatakse mitmel viisil: unenägude, intuitsiooni, fantaasia, emotsionaalse vabanemise, sügavate mälestuste, pihi, palve, heastamise, meditatsiooni, armastuse jne abil.

Uskumus. Uskumused viivad meid meele peenemale tasandile. Uskumused lubavad ühel kogemusel siseneda, teist aga keelavad. Nad on nagu kohtunikud, kes otsustavad, kas kogemus on positiivne või negatiivne, õige või vale, soovitatav või ebasoovitatav. Universum tantsib sinu uskumustega katkematut tantsu. Seda, mida usud, tugevdab see, mida koged, aga see, mida koged, muudab seda, mida usud. Igaüks, kes on maadelnud küsimusega "Kas ta armastab mind?", teab, mis tunne on, kui sellised pisiasjad nagu pilk, juhuslik sõna või vastamata telefonikõne kinnitavad või hävitavad su usku sellesse, et sind armastatakse.

Uskumusi puhastab teadlikkus nende külgehakkavast olemusest. Uskumused ei ole staatilised, need avalduvad käitumises. Kui sa jälgid oma käitumist, siis näed oma uskumusi. Kui vaene mustanahaline kodutu palub sinult öösel almust ja sa möödud temast sõnagi lausumata, siis mõtle, milline neist uskumustest võib seda põhjustada: "Mustanahaline on ohtlik; öö on hirmus; võõraid ei saa usaldada; iga vastus tooks mulle sekeldusi; vaesed on laisad, hullud või nõrgad, nendega suhtlemine viib selleni, et minagi saan kord samasuguseks." Kui sa lõpetad oma uskumusliku käitumise kaitsmise, siis ei hakka uskumused enam nii kergesti külge. Sa saavutad vabaduse uutmoodi mõtelda ja uskuda.

Struktuur. Struktuur on isiksuse põhialus. Struktuuris sisaldub sinu nägemus elust, su eesmärk, mille pärast siin oled, samuti sügavaimad sihid, vaade füüsilisele elule ning suhtumine naudingusse

ja valusse. Need olulised asjad jäetakse tähelepanuta, sest inimesed on liiga hõivatud oma uskumustest ja energiast – või nendes liiga veendunud. Alles siis, kui sa hakkad energiat ja uskumusi puhastama, saad tegelda küsimusega "miks?", mis on su maya ehk väliskuju põhjas. Miks sa oled elus? Mis on su tähtsaim eesmärk? Millistele kõrgematele väärtustele oled aldis? Need on strukturaalsed küsimused ja kui sa suudad neid selgelt näha, siis annavad need oma vastused.

Struktuuri ei saa puhastada, nagu saab puhastada kinnijäänud energiat, ja sellele ei saa esitada väljakutseid, nagu saab esitada uskumustele. Struktuur on sinu praeguse elu liikumisvahend. See on paat, millega purjetada üle ruumi ja aja ookeani. Ilma selleta poleks sul üldse identiteeti, sa oleksid keskmeta energiapilv. Kõik, mida sa oma struktuuriga teha saad, on seda vaadelda. Vaatluse hetkel taandad sa oma mina algseteks põhimõteteks. Teiste sõnadega, sa seisad lävel, kus kohtud hingega. See on tohutult vabastav äratundmishetk.

Kui sa rajad oma meeles uue struktuuri – näiteks otsustad näha oma elu vaimsest perspektiivist või, kui sul sünnib laps, soovid õppida olema lapsevanem või kavatsed asendada ohvri vaatenurga juhi vaatenurgaga –, siis valid arenemise. Sa kasutad teatud peenomadusi, mis kuuluvad vaimsetele struktuuridele, nagu kirjeldavad rišid.

- Meele struktuurid kasutavad energiat nii, et see teenib kõrgeimat eesmärki.
- Need ühendavad praeguse eluaja kõiksuse kogemisega.
- Need avavad su kõrgemale minale ja selle ülekannetele.
- Need avavad su evolutsiooni jõule.

Sedavõrd, kuivõrd sa energia, uskumuste ja struktuuri kolmel tasandil töötad, ühendad ennast otseselt ja teadlikult väljaga – just nii saavutataksegi avatud meel. Kuidas sa saad kindlaks teha, et su töö on vilja kandnud ja sa oled saavutanud avatud meele? Sa tunned, et oled tervik nüüd ja igavesti.

15

Loomise mehaanika

ÜKSKÕIK KUI PALJU me ka ei püüaks selgitada seda, mis toimub meie surres, jääb surm ikkagi imeks. Me liigume ühest maailmast teise, heidame endalt oma vana identiteedi, et kogeda "mina olen'it" – hinge identiteeti –, ja paneme osadest kokku järgmises kehasaset leidva täiesti ainulaadse elu. Teadus toetab väidet, et väli on võimeline loovaks hüppeks ja lõputuks transformatsiooniks. Küllap ütleks hapniku aatom, kui ta suudaks oma lugu rääkida, et tunneb vee tekitamiseks vesiniku aatomiga ühinedes, kuidas sünnib ime. Aatomi maailm oli atmosfääris, uus elu on ookeanides, jõgedes ja pilvedes. Ja mis siis, kui veemolekulist saab inimese aju osa? Kas hapnik avastab äkki, et ta on teadlik?

See on viimane, kõige saladuslikum küsimus, millega meil tuleb tegelda. Nagu iga teinegi aatom ajus, osaleb ka hapnik teadvuses, kulgedes läbi kõikide neuronite. Ometi läheks väide, et hapnik ise on teadlik, liiga kaugele. Seega, kuidas hiilis teadvus hapnikuaatomite ja ajukoore vahelt sisse? Küsimus on otsustava tähtsusega, sest see määrab, kas teadvus elab surma üle või ei. Nagu olen juba väitnud, ei aita aju meil vastust leida. Aju on liikumatu objekt, mille on kujundanud orgaanilised kemikaalid. Neid kemikaale saab lammutada väikseimateks koostisosadeks – molekulideks ja aatomiteks. Aatomid saab jagada aatomisisesteks osakesteks, mis omakorda koosnevad energialainetest, mille allikas on nähtamatus väljas.

Astudes neid samme ükshaaval, läheme tegelikult teadvusest kaugemale, mitte sellele lähemale. Aju on teadlik, aga me ei saa öelda, et energialained on teadlikud, hoolimata sellest, et aju pole

midagi muud kui energia. Et seda mõistatust lahendada, väidavad materialistid, et teadvus pole iseenesest tõeline, vaid üksnes aju trikk. Kas see tähendab, et jõuaksime surmajärgsesse ellu, kui suudaksime inimese mälu jäädvustada superarvutisse? Kas elav mina tunneks end ikka edasi tervikuna ja kogeks maailma nii nagu enne, ehkki masina seest?

Kas pole see täiuslik näide, kuidas võime oma selgituste ohvriks langeda? Teadlikkust ei leia informatsioonist. Tõsiasi, et arvutisse on salvestatud miljard nulli ja ühte, ei tee arvutit teadlikuks, juhul kui nullid ja ühed pole juba enne teadlikud, mis viib meid absurdse järelduseni, et matemaatikaõpikusse trükitud numbrid mõtlevad iseendast. Me ei saa selgitada teadvust ükskõik millisel olemuse tasandil, kohtamata sedasama vastuolu. Kas me peame siis teaduslikest selgitustest loobuma või on teadlased valmis omaks võtma ideid, mis panevad neid Loodust teistmoodi selgitama?

Loovad hüpped

Üks omadus, mida enda juures kalliks peame, on võime midagi uut luua. Me pärime selle tõepoolest. Elu ilmumine Maale sõltus ühe molekuli, DNA, ootamatust võimest iseennast täpselt kopeerida. Varem polnud ükski molekul seda iial teinud. Universumi evolutsiooni võib selgitada selliste loovate hüpete ehk "esilekerkivate omaduste" valguses. Enne kui hapnik ja vesinik suutsid avastada selle, kuidas veeks muutuda, pidi kosmos looma aatomid, mis ei osalenud Suures paugus ja muutusid gaasideks, tahketeks aineteks, metallideks, orgaanilisteks molekulideks jne. Need sündmused ei olnud nii lihtsad segunemised, nagu on suhkru sulamine vees. Suhkur võib küll kaduda, aga kui vee aurustad, siis avastad, et see on alles. Suhkruvees ei ole ühtki uut omadust, mida poleks olnud selle kahes komponendis, kui need olid eraldi.

Teisalt, esilekerkiva omaduse puhul on tegemist loova hüppega, mis tekitab midagi eimillestki. Vaimses mõttes on sünni ja ümbersünni tsükkel hinge töötoaks, kus loovaid hüppeid teha. Loomulik ja üleloomulik ei ole erinevad nähtused, vaid need on erinevatel tasanditel kaasatud teisenemisse. Surmahetkel kaovad vana keha osad ja vana identiteet. DNA ja kõik, mida see lõi, taandarenevad oma pelkadeks koostisosadeks. Mälestused lahustuvad toorinformatsiooniks. Mitte midagi sellest toormaterjalist ei saa lihtsalt uuesti kokku panna, et luua veidi teistsugust isikut. Et luua uut

keha, mis suudab talletada uusi mälestusi, peab inimene, kes ilmub, olema uus. Sa ei saa endale uut hinge, sest hingel pole sisu. See pole "sina", vaid keskus, mille ümber "sina" ikka ja jälle koondub. See on sinu nullpunkt.

Mulle meenus hiljuti, kui kummaline see teisenemine on. Tunnen Itaalia abielupaari, kes elas läbi kohutava perekondliku tragöödia, kui nende teismeline poeg Enrico tapeti. Enrico pidutses koos paari sõbraga, kellest üks hakkas tema isa revolvriga mängima. See läks lahti ja Enrico sai surma. Isa oli meeleheitel, seda enam, et väideti, ehkki ei tõestatud, et poeg oli Vene ruletti mängides ennast ise tulistanud.

Nädal pärast poja surma läks ema tema magamistuppa, tal oli tekkinud tahtmine oma poja pärast palvetada. Poja voodi ette põlvitanud, kuulis ta müra. Enrico kaugjuhtimisega mänguauto oli ilma igasuguse nähtava põhjuseta riiulilt alla kukkunud ja hakkas mööda põrandat ringi sõitma. Ema võttis sellest patareid välja, kuid auto sõitis ikka edasi. Kummaline nähtus kestis Enrico ema jutu järgi kolm päeva. Selle tunnistajaks oli kogu perekond ja Enrico vanem õde, kes oli Enricole kõige lähem, väitis, et mänguautot juhib tema vend. Õde esitas autole küsimusi, nagu mängiks *ouija*-lauaga, ja see sõitis kas vasakule või paremale, et vastata jaatavalt või eitavalt.

Mitu kuud hiljem Indias viibides läks Enrico isa astroloogi ehk *jyotish*'i juurde. Mõni *jyotish* ei koosta kliendile kaarti, vaid kasutab juba valmis kaarte, millest mõned on sajandeid vanad, kuid sobivad konsultatsioonile tulnud inimesele. (Otsus tehakse inimese saabumise hetkel ja arvesse võetakse sedagi, kas isiklikud andmed sobivad nende kaartidega, mis on astroloogil.) Nii tehti ka minu sõbraga, kellele räägiti järgmine lugu. Oma eelmises elus oli ta elanud India läänekaldal. Ta tahtis meeleheitlikult poega saada, kuid kahjuks oli tema naine viljatu. Abielupaar lapsendas imikust poisi, kuid siis jäi naine ootamatult rasedaks ja sünnitas ka ise poja.

Pärast bioloogilise poja sündi hakkas isa lapsendatud poissi eirama ja halvasti kohtlema. Sellest piinatud, tegi poiss enesetapu täpselt samas vanuses, kui Enrico oli surnud. Astroloog rääkis mu sõbrale, et siin on seos. Adopteeritud poeg sündis Enricona ja tegi jälle enesetapu, et näidata isale, mida tähendab lihase poja kaotamine. Loomulikult oli mu sõber seda kuuldes vapustatud, aga kui me mõni kuu hiljem kohtusime, ütles ta, et on saavutanud rahu. Ta oli leppinud Enrico traagilise surmaga ja mõistis seda põhjustanud karmat.

Mul pole aimugi, kui suur osa lugejatest selle loo üle naerab ja kui paljud peavad seda kummaliseks, kuid siiski usutavaks. Mulle aga räägib lugu sellest, kui salapäraselt on elu ja surm kokku põimitud. Need on ühe ja sama loomeakti kaks külge. Meie aju on seatud töötama ajas ja ruumis. Me ei näe loomise mehaanikat väljaspool seda raamistikku. Aga hetkel kogetav elu, samuti sellele eelnenud ja järgnevad elud ei ilmu eikusagilt. Need ilmuvad läbi pideva, areneva teadvuse – tõelise sinu. Elude vahel on tühimik, mida me ei saa jälgida, ometi ei kaota su hing sind silmist, kui sisened sellesse tühimikku ja ilmud sealt uuesti. Teadvus ei kaota silmist iseennast, hinge nullpunkt suudab samamoodi sündmusi läbi aja ja ruumi vastavusse viia, nagu suudab nullpunkti väli.

Selles loos olid isa ja poeg ühendatud sünni ja surma vahelise tühimiku kaudu. Nad tundsid alateadlikult teineteist ära, saavutasid ühise eesmärgi ja töötasid koos välja karma – kõik see trotsis surma. Samal ajal olid nende füüsilised kehad, isiklikud mälud ja identiteeditunne üürikesed – need ei elanud surma üle. Loodus on üles ehitatud sama keerulistest suhetest. Hapniku aatom, mis on suletud vee molekuli või sinu ajju, on ikka sama osake, aga suhestub täiesti uuel viisil, mistõttu tundub, otsekui oleksid kõik iseseisvad aatomid kadunud – s.o surnud. Pole võimalik küllalt rõhutada seda, et kui teadlased ei suuda selgitada niiskuse ilmumist kuivusest, siis ei suuda nad selgitada ka teadvuse ilmumist ajus. Tõeline loov hüpe on alati seletamatu ja seetõttu imepärane.

Kõige allikas

Teadlased peaksid hoidma imet mikroskoobi all, et jõuda lähemale sellele, kus loomine toimub. Tuleb minna mööda vaevumärgatavaid füüsilisi jälgi – alla väga peenele tasandile. Juba ammu on teada, et aju ja kogu keha ümbritseb väga nõrk elektromagnetväli. Õige fotoemulsiooni puhul võib näha, et see väli hõõgub; tilluke elektrilaeng, mida kiirgavad neuronid, on ka mõõdetav. Kui teadlik olemine loob energiavälja, kas on siis võimalik, et energia toob esile teadvuse? Me võime arvata, et kui aju sõltub elektriimpulssidest, siis mõjutavad seda raadio, televisioon, mikrolaineahi ja paljud teised meid ümbritsevad elektromagnetilised saasteallikad. Silmanähtavalt pole see tõsi. Parapsühholoogid on läinud nii kaugele, et on isoleerinud parapsüühiliste võimetega katsesisikud Faraday puuridesse, mis blokeerivad kogu elektromagnetilise

energia, muutmata katseisikute kaugnägemisvõimet ega teiste parapsüühilisi omaduste avaldumist. "Kaugnägemise" fenomen on eriti huvitav, sest sellel alal on tehtud palju usaldusväärset tööd.

Kaugvaatluse vallas, mida tavaliselt nimetatakse selgeltnägemiseks, on tehtud palju katseid. Üks väga märkimisväärne katse toimus Stanfordi ülikoolis, kus teadlased ehitasid ülijuhtivuse kvantinterferentsi aparaadi SQUID (*superconducting quantum interference device*). Meile piisab, kui teame, et see seade, mis mõõdab aatomisiseste osakeste – kvarkide – tegevust, on väliste magnetjõudude eest väga hästi kaitstud. Kaitse tagavad vase- ja alumiiniumikihid, aga kindlustamaks täielikult, et ükski välisjõud masinat mõjutada ei saa, kaeti selle südamik ka haruldaste metallidega.

1972. aastal paigaldati Stanfordis üks SQUID keldrikorruse laboratooriumi, kus see vedas graafipaberile muutumatut lainelist S-kõverat, mis meenutas mägesid ja orge ning kujutas endast Maa püsivat magnetvälja. Kui üks kvark oleks läbi välja pääsenud, siis registreerinuks masin selle ja muster muutunuks. Noor laserfüüsik Hal Puthoff (kes hiljem sai tuntud kvantteoreetikuks) otsustas, et SQUID-iga võiks suurepäraselt uurida ka parapsüühilisi võimeid. SQUID-i kasutamisest sel eesmärgil teadsid väga vähesed inimesed, Stanfordi teadlased kuulusid nende hulka.

Kirjale, mille Puthoff kirjutas leidmaks sensitiivi, kes nõustuks katseid tegema, vastas parapsüühiliste võimetega New Yorgi kunstnik Ingo Swann. Swann toodi lennukiga Californiasse, ilma et talle oleks katsest või SQUID-ist räägitud. Esimest korda masinat nähes näis mees korraks tagasi põrkuvat. Aga Swann nõustus masina "sisse vaatama" ja kui ta seda tegi, siis muutus S-kõver graafipaberil – seda polnud peaaegu kunagi varem juhtunud; niipea, kui Swann masinale enam tähelepanu ei pööranud, taastus selle normaalne töö.

Hämmastunud Puthoff palus Swannil uuesti "vaadata", Swann keskendus neljakümne viieks sekundiks masinasse vaatamisele ja just sel ajavahemikul joonistas masin uue mustri – pika platoo endiste mägede ja orgude asemel. Seejärel visandas Swann pildi sellest, mida ta SQUID-i sisemuses nägi, ja kui ekspert seda uuris, siis märkas ta, et see kattus täielikult tegeliku konstruktsiooniga. Swann ei teadnud täpselt, kuidas ta oli muutnud seda magnetilist sisendit, mida masin oli mõõtma ehitatud. Selgus, et kui ta SQUID-i peale mõtles, püüdmata seda muuta, näitas aparaat muutusi ümbritsevas magnetväljas.

INIMENE, KES SUHTUB parapsüühilistesse võimetesse skeptiliselt, eirab loendamatuid uurimusi, mis näitavad, et tavaline mõte suudab maailma tegelikult mõjutada. See on eriti tähtis juhul, kui meel on väli. Kord osalesin eksperimendis, kus katseisik (saatja) istus omaette ruumis ja vaatas iga natukese aja tagant üht kujutist, samas kui mina (vastuvõtja) vajutasin nupule iga kord, kui tundsin, et see toimus. Minu täpsus, nagu enamiku inimeste oma, oli keskmisest palju kõrgem. (Briti bioloog Rupert Sheldrake, kes on püüdnud rohkem kui keegi teine selgitada, kuidas meel kehast kaugemale ulatub, on ka selliseid katseid teinud. Ta on uurinud näiteks seda, kas me tõepoolest tunnetame, kui keegi meid selja tagant vaatab. Nende katsete tulemused on olnud juhuslikest tulemustest paremad.)

Kuuekümnendatel aastatel tehti hulgaliselt katseid, näiteks FBI ekspert Cleve Backster kinnitas taimi polügraafide külge, teades, et valedetektorite töö põhineb nahapinna niiskuse muutumise mõõtmisel. Tema endasõnastuses toimus katse järgmiselt:

> Kui kolmteist minutit ja viiskümmend viis sekundit graafiaega oli möödunud, kujutlesin, et panen põlema lehe, millega katse parajasti toimus. Ma ei pannud seda sõnadesse, ma ei puudutanud taime ega seadet. Ainus, mis võis taime mõjutada, oli mu kujutluspilt. Ja ometi läks taim hulluks. Sulg hüppas isegi üle kaardi ülemise serva.

See esimene jahmatav vaatlus 1966. aasta veebruaris viis hulga järgmisteni, kui Backster mõõtis reageeringuid sigaretisuitsule, negatiivsetele mõtetele ja tugevatele emotsioonidele. Selgus, et toataim tunnetab ümbritsevate inimeste emotsioone. Võib-olla kõige märkimisväärsem avastus oli see, et kui Backster ühendas seadmega kaks taime ja vigastas neist ühte, mis asus omaette ruumis, siis toimus ka teise taime elektrilises tegevuses sama häire, otsekui oleks sedagi taime vigastatud. Polügraafi nõel hüppas, ehkki kahe taime vahel polnud füüsilist kontakti, ja jätkas hüppamist isegi siis, kui taimed viidi teineteisest veelgi kaugemale. Paratamatult meenuvad siinkohal mitmed juhtumid, kui identsed kaksikud, kes olid teineteisest eraldatud, tundsid, mis teise kaksikuga toimub – isegi nii hästi, et kui üks kaksikvendadest ronis telefoniposti otsa ja sai elektrilöögist surma, tundis teine seda samal hetkel. Kas inimkaksikuid seob sama komplementaarsus mis elektrone kosmoseavaruses?

Väide, et teadvus on väli, pole veel kaugeltki tõestus. Keegi pole seletanud tühimikku, seepärast jääb teadvus täielikult saladuseks; tegelikult jääb saladuseks ka väli. Tühimik on tühi ruum sündmuste vahel, see ei sisalda muud peale enda ja ometi näib, et kõik väljub sellest. Geneetikud väidavad, et elu ei teki mitte aminohapete osakestest, mis on kaksikheeliksile lükitud, vaid nendevahelisest ruumist. Neid vahemikke mõistetakse vähe, aga need mängivad salapärast rolli geenide järjestuses. Füüsiliselt seisukohalt vaadates erineb gorilla ja inimese DNA vähem kui 1%, nähtava materiaa vaheline tühimik loob aga gorilla ja inimese vahele ületamatu kuristiku. Tühimikus peab ilmuma teadvuse allikas.

Sat chit ananda

Veedade rišid suunasid meele tühimikku ja teatasid, et eksistentsi alusmüüriks on kolm põhiomadust: *sat chit ananda*. Neid tõlgitakse tavaliselt ühe fraasina – igavene õndsuse teadvus, või ka eraldi: sat (eksistents, tõde, tegelikkus), chit (meel, teadlikkus), ananda (õndsus). Aga sellised määratlused ei aita meid eriti, sest need eeldavad mõistmist, mida me mõtleme tegelikkuse, tõe, õndsuse ja eksistentsi all. Need mõisted pole kaugeltki ühesed. Kui sa ütled: "Oli õnnis minna jõuludeks Arubale. See muutis mu tegelikkust," siis on su sõnadel igapäevane tähendus, kuid need ei kirjelda sat chit anandat.

Rišid viitasid aga kogemusele, mida võib kokku võtta järgmiselt: iga mõte, mis sul on, ja iga asi, mida sa maailmas näed, on universumi vibratsioon – sanskritikeeles *shubda*. Shubda loob valguse, heli, puudutuse, maitse ja teised omadused. Ka unenägudes sa näed, kuuled, puudutad, maitsed ja haistad, kuid need võnked on peenemad. Nendega ei kaasne sama tunnet mis tegelikkuses. Kui liigud meele peentest omadustest väljapoole, siis muutub shubda nii nõrgaks, et meel ei taju välist reaalsust, kaovad isegi varjutaolised mäluviirud. Lõpuks kogeb meel ainult iseennast ja võnked puuduvad. Sa oled allikal.

Allika läveks on vaikus. Aga sa pead astuma üle läve tuppa, kus tegelikkus sünnib. Seal leiad, et toorained on kolmesed. Loodu tärkab eksistentsist (sat), teadvusest (chit) ja võngete tekkimise potentsiaalist (ananda). Need kolm on kõige reaalsemad asjad universumis, sest kõik muu, mida me nimetame reaalseks, tuleneb nendest.

Veedade rišid pidasid kõikide väljade väljaks – mida füüsikud nimetavad põhiolekuks ehk vaakumiks – allika kogemist, sealpool vaikust algava seisundi kogemist. Sisaldades universumi iga võimalikku energiavirvendust, pole vaakum siiski sat chit ananda. Sel seisundil pole meelt, õndsust. Seda ei saa kogeda subjektiivselt. Välistades need tegurid, jätab füüsika välja füüsiku, kes teeskleb, nagu poleks ta välja osa. Tuntud Princetoni füüsik John Wheeler rõhutas kümneid aastaid tagasi: "Luues universumi mudeleid, käitume nagu inimene, kelle nina on surutud vastu pagariäri akent ja kes vaatab kõigele väljapandule väljastpoolt. Aga pole olemas akent, mis eraldaks vaatlejat universumist; me pole väljaspool seda, mida näeme."

Wheeleri ettepanekut leida teadus, mis ühendab subjektiivsuse ja objektiivsuse, on vähe kuulda võetud, sest teadlased jäävad jonnakalt objektiivseks ja see on võimalik, sest nad teevad eraldatud katseid. Aga siiski on olemas piir, mida ei saa ületada, ja me oleme sellele üsna lähedal. Me võime seista teadmiste piiriga silmitsi sellise lihtsa probleemi puhul, nagu on palve.

Nüüdseks teavad inimesed hästi, et palve uurimine on tõestanud selle toime. Tüüpiline on katse, kus enamasti kogudusse kuuluvatel vabatahtlikel palutakse palvetada haiglas viibivate haigete eest. Nad ei külasta haigeid ja sageli teavad vaid nende numbrit, mitte nime. Palve pole eriline, neil palutakse lihtsalt palvetada, et Jumal aitaks. Selliste katsete tulemused on hämmastavalt positiivsed. Neist kõige tuntumas eksperimendis, mis korraldati Duke'i ülikoolis North Carolinas, paranesid patsiendid, kelle eest palvetati, kiiremini ja vähemate kõrvalnähtudega, kui need, kelle eest ei palvetatud. Ka see on üks näide selle kohta, et meid kõiki ühendab sama teadvuseväli. Selle välja omadused toimivad siin ja praegu:

Väli toimib nagu tervik.
See seob silmapilkselt kauged sündmused.
See talletab kõik sündmused.
See eksisteerib väljaspool aega ja ruumi.
See loob täielikult iseenda sees.
Selle loodu kasvab ja laieneb evolutsiooni suunas.
See on teadlik.

Veedade rišid alustasid nende omadustega kui oma esmaste põhimõtetega, selles osas olid nad targemad kui meie oma vastumeelsusega tunnistada teadvust, kui meid selleks just ei sunnita

mingi raske teadusliku probleemi kaugetel ääremaadel. Teadvuseväli on igale loodusnähtusele oluline selle tühimiku tõttu, mis eksisteerib kõikide elektronide, mõtete, ajahetkede vahel. See tühimik on lähtepunkt, vaikus loodu südames, kus universum seob kõik sündmused.

Kas teadlased on tõestanud, et rišidel on õigus? Ma arvan, et kõik, mida me saame öelda – ja seda on palju –, on see, et teadlased ja rišid tegutsevad üksteisega kooskõlas. Nad pärinevad erinevatest maailmadest, aga näevad peaaegu ühtemoodi. Teadlasi koormab ikka veel spirituaalne materialism, uskumus, et mis tahes selgitus Jumala, hinge, surmajärgse elu kohta kehtib vaid siis, kui selle saladus peitub mateerias. Sama hästi võiksime öelda, et me ei mõista džässi seni, kuni Louis Armstrongi trompeti aatomid pole diagrammile kantud.

Lõpuks, surmajärgset elu käsitlev raamat ei saagi meid surma paratamatusega täielikult lepitada. See võib vaid teed näidata, et võiksime iseseisvalt oma isikliku lohutuse leida. Me kõik oleme ainulaadsed ja seepärast väga erinevad. Mind võib lohutada igavikunägemus, mis sulle on võõras või isegi hirmutav. Ma võin kurvastada oma vananeva keha pärast sinust rohkem või vähem. Meil mõlemal on oma isiklik vaade Jumalale. Ometi oleme teadvuseväljas kokku seotud ja teeme seal sama tööd.

Meil on vaja mõista, et oleme haaratud ühte ja samasse tegelikkusse. Eraldatus on igal rindel iganenud – ökoloogiast internetini. Me peame meeles pidama oma ühist allikat. Kui piirame end praeguse lühikese eluajaga ja ühe füüsilise kehaga, siis alandame inimvaimu. Me oleme eelkõige meel ja vaim ning see asetab meie kodu sinnapoole tähti.

Teadmine, et ühel päeval ma naasen sellesse välja leidmaks oma allikat, annab mulle mõõtmatu veendumuse elu eesmärgis. Minu usk sellesse väljavaatesse on sama sügav nagu igal pühendunud uskujal. Minu usk uueneb igal vaatlusehetkel, kui saan puudutada oma olemuse vaikust. Siis ma ei karda surma – tõesti, ma puudutan surma ka praegu ja teen seda rõõmuga. Tagore ütles nii liigutavalt:

Ma polnud selles ilmas võõras,
kui sündisin ja nägin valgust.
Miski salajane, vormitu ja sõnatu
ilmus mu emana.

Nii ka minu surres ilmub seesama tundmatu
mulle igavesti tuntuna,
ja et ma seda elu armastan,
siis armastan ka surma.

Surmata ei saaks olla ühtki praegust hetke, sest eelmine hetk peab surema, et võimaldada järgmist. Ei saaks olla ka praegust armastust, sest eelmine emotsioon peab surema, et võimaldada uut. Ei saaks olla praegust elu, sest keha vanad rakud peavad surema, et võimaldada uusi kudesid. Iga sekund on loomise ime – elu ja surm on ühinenud igaveseks tantsuks. Oleks katastroof jätta surm sellest tantsust välja. See jätaks universumi ilma ühegi uuenemisvõimaluseta. Õnneks pole kõiksus selliselt seatud. Me elame lõputult taasloodavas universumis. Hirmudest ja kartusest üle saanud, ei peaks me oma hardaimat palvet pühendama elule, mida on külluses. See peaks olema palve juhtida kosmilist tantsu, et inglitel ja jumalatel oleks keegi, kellele järgneda.

EPILOOG

Mahasamadhi

MUSSOONVIHM VOOGAS kogu öö mäest alla. Ramana kuulis seda läbi une, nagu ägedat üksluist kõminat katusel või jumalate koputust. See oli küllalt vali, et muuta ta rahutuks, kuid mitte nii tugev, et täielikult üles äratada. Mehe peas liikusid ähmased mõtted voodi kõrval asuva akna sulgemisest. Talle meenus väike auk katuses, mille alla oli vaja panna ämber, et püüda kinni läbitilkuv vihmavesi. Ja ometi ei kuulnud ta mingil põhjusel vihma pladinat aknalaual ega tilkumist põrandale.

Imelik, mõtles ta uniselt.

Kõmin jätkus tundide viisi. Liiga palju tunde. Ramana avas silmad, heitis pilgu aknalauale ja kohale katuseaugu all. Mõlemad olid kuivad. Kus oli vesi? Ja miks kõmin ikka jätkus?

Siis äkki Ramana teadis. See *oli* jumalate koputus. Surm oli tulnud nagu mussoon – aastaaeg, mida ta kõige enam armastas. Ta ei üllatunud, et suutis ikka veel tunnetada oma keha ja et tuba oli korras. Tema vana õpetaja, kes oli surnud kuuskümmend aastat tagasi, oli talle rääkinud, kuidas kõik toimub. Kuuskümmend aastat? Kas see võib tõsi olla? Äkki ei mäletanud Ramana, kui vana ta ise on. Seitsekümmend viis, kaheksakümmend? Tema hämming vallandas muutuse. Keha tundus aina kergemana, otsekui oleks vanus temalt maha libisenud. Ta kerkis aina kõrgemale, tegelikult kerkis kogu tuba aina kõrgemale ja üksluine kõu muutus üha vaiksemaks.

Ramana mõtles, kas ta kaob, kuid kadus hoopis maailm, päästes ta vastuse otsimisest. Ta ei olnud kunagi maailmasse eriti uskunud, nii ei üllatanudki see teda. Veel üks viimane hetk – Ramana oli ikka veel voodis ja vaatas aknast välja taevasse, mille sinine värvus oli

muutumas õrnvalgeks ja siis – siis oli vaid valevus ja ei mingit tubagi enam. Ta vaatas alla ja tema kehagi oli läinud. See oli minema libisenud nii kergelt, et talle meenus, mida õpetaja oli ütelnud: "Keha on nagu mantel. Valgustunule on suremine otsekui mantli põrandale kukkuda laskmine. Aga inimesele, kes pole valgustunud, on see nagu tema külge õmmeldud mantli lahtirebimine."

Mis libiseb järgmisena minema? Ramana sai esitada mõistuslikke küsimusi, seega polnud meel teda maha jätnud. Ta nägi end kaheteistaastasena, vanuses, kui esimest korda kohtas oma õpetajat, kes elas samas metsaeraklas, millest sai pärast õpetaja surma tema elupaik. Kulunud kitsenahal istuv vana mees oli küsinud: "Kas sa tahad minult õppida?" Poiss oli noogutanud. "Kas sa tahad, sest su vanemad peavad seda heaks?" Poiss oli jälle noogutanud. Siis oli õpetaja saatnud Ramana vanemad käeviipega toast välja.

Kui nad olid omaette jäänud, oli õpetaja sõnanud: "Tule minu juurde, kui seda ise tahad, mitte vanemate soovil."

"Miks?" oli Ramana küsinud. "Minu vanemad tahavad mulle ainult head."

"Sellest ei piisa," oli õpetaja vastanud. "Sa ei saa olla koos minuga ja jääda selliseks, nagu on tavalised inimesed. Tavaline inimene vajab perekonna tuge, sest muidu sureb ta üksinduse kätte; ühiskonna tuge, sest muidu poleks tal sõpru ega elukaaslast; keha tuge, sest muidu ta nälgiks. Ja eelkõige vajab tavaline inimene meele tuge, sest muidu läheks ta hulluks."

"Ma ei saa aru, miks sa mulle seda räägid," oli poiss vastanud.

"Sest ma ei taha, et sa sured, kui kaotad perekonna, sõbrad, oma keha ja meele – kõik selle, millest pead loobuma. Ma tahan, et sa oleksid vaba."

Tervelt kümme aastat ei tulnud poiss tagasi, aga isegi siis, kui tuli, oli õpetaja naernud ja öelnud, et ta on ruttu teinud. "Pärast kõike seda, mida ma sulle rääkisin, jääb enamik inimesi igaveseks eemale." Oma õpiajal pidas Ramana õppimist raskeks. Ta komistas tihti, kuid ei kukkunud iial. Kõik, mida õpetaja oli ennustanud, toimus tõesti. Tuli aeg, mil õpilane ei vajanud enam perekonna tuge. Aga see polnud talle kaotus, sest nüüd suhtus ta sugulastesse suure kaastundega. Ta ei vajanud ka ühiskonna tuge ja seegi polnud kaotus, sest ta nägi end kogu inimkonna osana. Ta ei vajanud füüsilise keha tuge – ja see polnud samuti kaotus, sest keha kandis enda eest hoolt paremini, kui ta lõpetas selle pärast muretsemise.

Üks, millest Ramana päriselt siiski ei loobunud, oli meele tugi. "Ah, sa kardad, et sured meeleta," ütles õpetaja kannatlikult.

Ramana saavutas samasuguse kannatlikkuse. Ta õppis minema *samadhi*'sse, et kogeda vaikust, ja aastate möödudes sai sellest tema kodu – koht, mis on meele pidevast tegevusest vaba.

Päeval, kui õpetaja suri, põlvitas Ramana tema voodi ees ja nuttis. "Sa siis arvad, et ma jätan su maha," sosistas õpetaja. "Meel hoiab sind ikka veel oma nõiduses." Ta ütles need sõnad südamlikult, mitte etteheitvalt, ja see lohutas Ramanat. Tund aega hiljem läks õpetaja kõikidest vaikustest kõige sügavamasse – *mahasamadhi*'sse.

Ramanale tuli see kõik meelde nüüd, kui temagi oli surnud. Ta vaatas ringi. Kedagi polnud teda tervitamas – polnud perekonda, isegi õpetajat ei olnud. Teda läbis hetkeline hirmuvärin, siis see kustus ja koos sellega ka mõtlemisvõime. Ramana ei mõelnud isegi, et *nüüd läheb mu meel.* Ta libises pingutuseta sinna, kus meelt polnud enam vaja. Tema ümber polnud enam valevust, aga sellegi tunnetus kestis vaid hetke, sest seal polnud ka pimedust. Kui meel temast välja libises, siis võttis see "valge ja pimeda" endaga kaasa.

Nüüd ümbritses teda vaikus, mis oli kirjeldamatuks kergenduseks. Nagu vargad öösel, tahtsid kõik maailmad temasse siseneda ja temalt vaikuse võtta. Aga kõik, mida need teha suutsid, oli vaid temast tagasi põrgata – sama kergelt nagu suled kaljult. Ta oli nüüd läbitungimatu. Polnud ei universumit ega ka Jumalat, ei jumalikku ligiolekut ega armastust.

Nii viivles Ramana natuke ajatu üsas. Siis tundis ta õrna hingust, mis kutsus teda tagasi. Ta liikus tagasi ellu. Mitte soovist Maa peal elada, selleks oleks tarvis olnud mõtet. See hingus oli tema enda mõistus. Sekundi murdosa jooksul oli tal võimalik valida ja mitte tagasi pöörduda. Igavene rahu oli niisama võimalik kui uus elu Maal.

Alles nüüd mõistis Ramana, et ta on lõpuks vaba. Ta võib jälle elada inimesena, kuid nüüd on temas igavene rahu – mõlemad koos. Ramana naeratas endamisi – kui saab öelda, et kõiksus naeratab. Hingamine muutus valjemaks. Ta lõdvestus ja lasi sel ennast allapoole tagasi Maa peale kanda. Üks hingetõmme, siis teine, aina valjem, kuni see hakkas sarnanema mussoonvihmaga, mis voogab mäest alla, või jumalate koputusega. Ramana ei näinud, millisesse perekonda ta sünnib, aga ta teadis oma uut eesmärki: näidata nendele und nägevatele inimestele, keda ta nii väga armastas, kuidas ärgata.

Märkused

KUNAGI EI KIRJUTATA surmajärgse elu kohta lõplikku raamatut, mis minu arvates oleks hea, sest ükski kirjutis ei veena kunagi skeptikuid ega lohuta neid, kes tahavad teada, mis toimub pärast surma. See, mis võib ühiskonnas hirmu ja kahtluse kaotada, on tõendite kasvav tulv. Allpool olen ära toonud kõik raamatud ja veebilehed, mis aitasid mul seda teost kirjutada. Need tõendavad veenvalt, et elu jätkub pärast surma; veelgi tähtsam, igaüks neist on kasvava teadlikkuse sümptom. Surm on liiga kaua olnud mõistatus. Ma võin kõige enam loota, et suudan heita pisut valgust sellesse pimedusse, kuid ma ei saaks seda teha ilma paljude teiste inimesteta, kes püüavad heita sama valgust.

1. peatükk. Surm uksel

Me oleme jõudnud uurimistööga uude ajastusse, kus internet on saanud sama väärtuslikuks kui tavapärased teatmeteosed. Olles uurinud mingit üldist teemat (nt vaimud, surmalähedased kogemused, taevas) portaalis www.google.com, võib pöörduda üha mahukamaks muutuva *online*-entsüklopeedia Wikipedia poole aadressil www.wikipedia.org. Ainus veebiviidete puudus on, et neid kipub olema tohutu hulk, kuid nende sisu on vahel pinnapealne. Internetist info hankimise suureks plussiks on see, et lugeja võib vaid ühe nupuvajutusega minna mis tahes teemast huvitudes autori käsitlusest sügavamale.

Olen kirjeldanud vaid põgusalt füüsilisi muutusi, mida surm põhjustab. Seda teemat käsitleb Sherwin B. Nuland oma teoses

"Kuidas me sureme. Mõtisklusi elu viimasest peatükist" (*How We Die: Reflections on Life's Final Chapter.* Knopf, 1994), mis võitis üleriigilise raamatupreemia (National Book Reward). Yale'i meditsiiniõppejõud Nuland kirjeldab suremisprotsessi bioloogilisest vaatenurgast, hõlmates oma uurimusse teiste teemade kõrval ka südamehaigused, vähi, Alzheimeri ja AIDS-i. Ta väidab, et inimese surm on sama ainukordne nagu tema elugi.

Vaimsed kogemused põhjustavad füüsilisi muutusi, mis on ka materialistile sama tõelised nagu surma põhjustatud muutused. Üks varaseim raamat sellel teemal on Nona Coxheadi "Meele võim" (*Mindpower.* Penguin, 1976), mis rõhutab meeltevälist taju ja teisi parapsühholoogilisi nähtusi. Et leida tänapäevast ülevaadet sellest, kuidas praegused läbimurded aju-uuringutes muudavad meie suhtumist teadvusse, pöördusin Joseph Chilton Pearce'i teose "Transtsendentsi bioloogia. Kava inimvaimule" (*The Biology of Transcendence: A Blueprint for the Human Spirit.* Park Street Press, 2002) poole, mis on värskendavalt inimlik ja kaugeleulatuv. Pearce kirjutab tavalisele lugejale ja pikib neuroloogia vahele huvitavaid lugusid.

Vedaantaks nimetatud mahukat filosoofilist süsteemi olen püüdnud käsitleda üksikasjadesse süüvimata. Lugeja, kes tahab minna allika juurde tagasi, peaks alustama raamatust "Lühike Vasistha jooga" (*The Concise Yoga Vasistha.* State University of New York Press, 1984) Swami Venkatesananda selges ja loetavas tõlkes. See ülev töö kirjeldab Jumala inimkujulise inkarnatsiooni, isand Rama õpiaega surematu riši Vasistha jalge ees. Riši annab oma noorele õpilasele edasi kogu vedaanta tarkuse – surma, reinkarnatsiooni ja kõikide maailmade projitseerimise kohta minast. Olen hoidnud seda raamatut aastaid oma käeulatuses.

MÄRKUS TEKSTI JUURDE

Lk 96. Tänapäeva katseid kaaluda hinge surmahetkel käsitletakse veebilehel http://www.snopes.com/religion/soulweight.asp.

2. peatükk. Ravi suremise vastu

Tiibeti delogi Dawa Drolma poeg Chagdud Tulku jutustab oma isa lugu sissejuhatuses raamatule "Delog. Rännak surmajärgsetesse maailmadesse" (*Delog: Journey into Realms Beyond Death.*

Padma Publishing, 1995). See on minu arvates parim ülevaade isiklikest kogemustest bardos. Klassikaline töö surma ja suremise kohta Tiibeti traditsioonis on kuulus "Tiibeti surmaraamat". See eksootiline ja üksikasjalik teos võib paljusid lääne inimesi jahmatada oma budistliku ritualismiga, mis on paljude sajandite pikkuse religioosse praktika tulemus. Palju mõistetavam on Sogyal Rinpoche "Tiibeti raamat elust ja surmast" (*The Tibetan Book of Living and Dying*. HarperSanFrancisco, 1993), mis käsitleb sama teemat.

Surmalähedasi kogemusi tutvustati avalikkusele 1970-ndatel aastatel mitmes menuraamatus, sealhulgas Raymond Moody ülipopulaarses teoses "Elu pärast elu" (*Life after Life*. Mockingbird Books, 1975), kergesti loetavas raamatus, milles praeguseni on värskena säilinud ühe arsti vaimustus sellest, et ta nii tähtsa nähtuse avastas. Sellest ajast saadik on SLK-de kohta tohutult palju raamatuid kirjutatud. Suur osa sellest materjalist on kokku võetud ja kaasajastatud veebilehel www.near-death.com. See veebileht toob üksikasjalikult ära mõned kõige väljapaistvamad ja publitseeritumad kogemused, aga läheb veelgi kaugemale, süüvides peaaegu igasse surma ja surmajärgse elu ossa.

Laste surmalähedased kogemused on eriti meeliköitvad, sest last peetakse süütuks, erapooletuks tunnistajaks. Sel teemal on ilmunud mitu raamatut, mina valisin teise arsti, Melvin Morse teose "Valgusele lähemale. Õppides laste surmalähedastest kogemustest" (*Closer to the Light: Learning from the Near-Death Experiences of Children*. Ivy Books, 1990). Dr Morse'il on veel kirjutisi, milles ta surmalähedast kogemust käsitleb. Samuti väärivad tähelepanu P. M. H. Atwateri teosed, mina lugesin tema raamatut "Teisel pool valgust. Surmalähedaste kogemuste saladused ja ilmutused" (*Beyond the Light: The Mysteries and Revelations of Near-Death Experiences*. Avon Books, 1994). Selliseid teoseid on kümneid, need toetuvad tõsielulugudele, mida räägivad vahetult need, kes on kliinilisest surmast naasnud.

Parima SLK-de kliinilise uuringu korraldas Hollandis dr Pim van Lommel. Seda on hästi kirjeldanud Mary Roach oma raamatus "Kummitus. Teadus võtab käsile surmajärgse elu" (*Spook: Science Tackles the Afterlife*. W. W. Norton, 2005), mis on kirjutatud hämmingusse sattunud ajakirjaniku seisukohalt. Veelgi üksikasjalikuma ülevaate, mis esitatakse ilma hämminguta, võib leida veebilehelt www.odemagazine.com/article.php?aID=4207&1=en.

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 34. Nende ameeriklaste arv, kes vastavad küsitlejale, et neil on olnud surmalähedane kogemus, on ära toodud David San Filippo artiklis "Surmalähedaste kogemuste religioossed tõlgendused" (*Religious Interpretations of Near-Death Experiences*): http://www.lutz-sanfilippo.com/library/counseling/lsfnde.html. See doktoritöö sisaldab ka palju akadeemilisi viiteid SLK nähtustele.

Lk 36. Lugu ajaloolisest delogist Lingza Chokyist leidub ka aadressil http://www.inference.phy.cam.ac.uk/mackay/info-theory/course.html.

Lk 39. "Teadus ei kujuta endast Jumala meele tundmist..." on pärit Eric Cornelli esseest "Mida Jumal mõtles? Teadus ei oska öelda" (*What Was God Thinking? Science Can't Tell*. Time, 14. nov 2005, lk 100).

Lk 39. "Sel hetkel on need inimesed mitte ainult teadvusel..." on tsitaat intervjuust van Lommeliga aadressil http://www.odemagazine.com/article.php?aID=4207&l=en.

3. peatükk. Surm täidab kolm soovi

Religioossed uskumused on lai teema, kuid aimu selle kohta, kuhu religioon tänapäeva Ameerikas suundub, sain teednäitavast küsitlusest "Ameerika järgmine vaimsus. Jumala leidmine kahekümne esimesel sajandil" (*The Next American Spirituality: Finding God in the Twenty-First Century*); mille autor on George Gallup juunior. (Cook Communications, 2000). Gallupi organisatsioon on pühendunud maailma kõikide uskude tegelike uskumuste dokumenteerimisele, mida on eriti vaja islamimaades, kus on isegi viimastel aastatel vähe usaldatavat informatsiooni. Võid selle teemaga ise Google'is tutvuda, sisestades võtmesõna "kirikus käimine" (*church attendance*) või "usuvad, et lähevad taevasse" (*believe they will go to heaven*).

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 44. Arvandmed kirikute külastatavuse kohta Ühendriikides pärinevad online-artiklist: http://www.religioustolerance.org-/rel_rate.htm.

Ma ei kasutanud ühtki erialast raamatut kristliku taeva mõiste lahtimõtestamiseks, aga ametlikke teoloogiliste vastuste saamiseks vaatasin raamatut "Katoliku kiriku entsüklopeedia" (*The Catholic Encyclopedia*), mis "pakub oma lugejale täielikku ja autoriteetset informatsiooni katoliku kiriku huvide, tegevuse ja doktriini kohta". Entsüklopeedia koduleht on http://www.newadvent.org/cathen/. Ma ei uurinud protestantlikust teoloogiast võrsuvate vastuoluliste uskumuste tihnikut, ehkki, nagu tavaliselt, oli Wikipedias palju kasulikke artikleid.

Neil, kes tahavad religioosset maastikku uurida, on seda kõige kergem alustada näiteks küsimustest "kus on taevas?" (*where is heaven?*) ja "milline on taevas?" (*what is heaven like?*) ning sisestada need Google'isse, kust saab loendamatuid vastuseid. Erinevate religioonide uskumusi võib sirvida ka veebilehel http://www.religioustolerance.org/heav_hel.htm.

Vana Testamendi Jumala veidrusi, tema paljusid tahke ja tujusid kirjeldab põhjalikult Jack Milesi raamat "Jumala elulugu" (*God: A Biography*. Vintage, 1996). Raamat pole religioosne ja käsitleb Vana Testamenti teabeallikana ühe põneva, kiusliku, püsimatu isiku kohta, kes on juhtumisi Jumal.

Kui ma väidan, et Jeesus räägib tihti nagu veedade riši, siis pean silmas Tooma evangeeliumi ja teisi gnostilisi tekste. Põnevat lugu sellest, kuidas üks Egiptuse rändkarjus need algkristlikud kirjatööd 1945. aastal juhuslikult välja kaevas ja mismoodi kirik leiud seejärel keelustas, kirjeldab väga hästi Elaine Pagels oma raamatus "Gnostilised evangeeliumid" (*The Gnostic Gospels*. Vintage, 1989). See on üks neid erandlikke raamatuid religioonist, mis on tohutult mõjutanud avalikku arvamust; ootamatult ilmnes, et varajane ehe müstiline kristlik traditsioon andis naistele kõik õigused ja jutustas Kristusest teistsuguse loo, mis ei lõpe kannatuse ega ristisurmaga.

Sellele, kes tahab lugeda iga sõna, mis on omistatud Kristusele ükskõik millises, kas ametlikus või mitteametlikus evangeeliumis, on hindamatuks allikaks Ricky Alan Mayotte'i raamat "Täielik Jeesus" (*The Complete Jesus*. Steerforth Press, 1997). Teos on jagatud käepäraselt teemadeks, näiteks Käsud, Tähendamissõnad, Jeesus endast rääkimas jne.

5. peatükk. Põrgutee

Üks põhipunkte, mida oma raamatus rõhutan, on see, et surmajärgne elu alles areneb; see peab nii olema, sest elu tervikuna areneb kogu aeg. See kehtib ka põrgu kohta, nagu kirjutab Alice K. Turner raamatus "Põrgu ajalugu" (*The History of Hell.* Harvest, 1995). Tegemist on kergesti loetava ülevaatega, mille on koostanud vabakutseline ajakirjanik. Selliseid ülevaateid nii põrgu kui ka taeva kohta ilmub pidevalt, aga mõneti põhjalikum teabeallikas on Elaine Pagelsi "Saatana päritolu" (*The Origin of Satan.* Vintage, 1996). Autor ei käsitle saatanat tõelise isiksusena, vaid mõistena, mille algeid võib leida antropoloogiast, psühholoogiast ja kirjandusteadusest. Selline inimlik lähenemisviis meeldib mulle, sest see näitab väga selgelt ja üksikasjalikult, et saatanat võib pidada meie endi loominguks.

Sarnaselt võib läheneda ka Kristusele, keda on käsitlenud kui müüti julgelt Timothy Freke ja Peter Gandy oma raamatus "Jeesus ja kadunud jumalanna. Algkristlaste salaõpetused" (*Jesus and the Lost Goddess: The Secret Teachings of the Original Christians.* Harmony Books, 2001), mis asetab Jeesuse muistse maailma ja selle jumalanna-usu taustale. Seal püütakse näidata, kuidas varakristlased kasutasid Jeesust arhetüüpsel eesmärgil, et teostada Jumal-inimese (*God-as-man*) müüti, mis eksisteerib igas muistses kultuuris.

6. peatükk. Viirastused

Akaša on kõige peenem viie mahabhuta – viie elemendi – hulgas (teised on maa, õhk, tuli ja vesi), millest loodu koosneb. Lugeja, kes tahab uurida mahabhutade süsteemi, võiks alustada veebilehelt http://ignca.nic.in/ps_04012.htm. Et teada saada India traditsioonilise akaša-uskumuste kohta ja hankida teavet, kuidas need lääne inimese vaimsust mõjutavad, vaata *online*-arutlust aadressil http://www.saragrahi.org/.

Muidugi on veel palju tuntud raamatuid, mis käsitlevad viirastusi ja surnutega suhtlemist. Mary Roachi "Kummitus" (*Spook*) annab sellest valdkonnast kergesti loetava ülevaate, mis on kirjutatud skeptilises ja lustakas stiilis ja hakkab kohe kas meeldima või ärritama. Populaarteaduslikud raamatud meediumidest on jõudnud

miljonite lugejateni, nende hulgas James Van Praaghi "Rääkides taevaga. Meediumi sõnum surmajärgsest elust" (*Talking to Heaven: A Medium's Message of Life After Death.* Signet, 1999) ja Allison DuBois "Ära suudle neid hüvastijätuks" (*Don't Kiss Them Good-Bye.* Fireside, 2005).

Ülemeelelisi kontakte kui nähtust on ülikooli tasemel uurinud psühhiaater Gary Schwartz, kelle katsetest olen isiklikult osa võtnud. Sama uuring tõi Allison DuBoisi avalikkuse ette ja andis tulemuseks telesarja NBC-s, millest on kirjutatud Gary E. Schwartzi ja William L. Simoni raamatus "Tõde "meediumi" kohta" (*The Truth About "Medium".* Hampton Roads Publishing, 2005). Schwartz annab oma akadeemilisest uurimusest ja põhilistest avastustest põhjaliku ülevaate raamatus "Surmajärgse elu uuringud: läbimurdelised tõendid surmajärgse elu kohta" (*The Afterlife Experiments: Breakthrough Scientific Evidence of Life After Death.* Atria, 2003), millele ma kirjutasin sissejuhatuse.

7. peatükk. Nähtamatu niit

Lugeja, keda huvitab surmajärgne elu ajaloolisest vaatenurgast, soovib võib-olla tutvuda sellise ülevaatega, nagu on toimetaja Harold Cowardi "Elu pärast surma maailma religioonides" (*Life After Death in World Religions.* Orbis, 1997), kuhu on kogutud erinevate asjatundjate esseesid iga usu kohta. Mina esitasin oma sünteesi, toetudes tugevalt Huston Smithi klassikaks saanud raamatule "Maailma religioonid. Meie suure tarkuse traditsioonid" (*The World Religions: Our Great Wisdom Traditions.* HarperSanFrancisco, 1991), mis on aususe ja üleüldise sallivuse musternäide, rääkimata selle lugupidavast stiilist ja väärtuslikest kaemustest. Kui otsida raamatut, millest iga religioonist huvitatud inimene peaks alustama, siis see on just õige raamat.

MÄRKUS TEKSTI JUURDE

Lk 90. "Pole pääsemist nendel, kes on väljaspool kirikut..." on võetud intervjuust Mel Gibsoniga, mis on ära toodud aadressil http://www.msnbc.msn.com/id/4224452/.

8. peatükk. Hinge nägemine

Spirituaalse materialismi teema on uskumatult tähtis, sest paljud inimesed, eriti läänes, on mõjutatud oma ego vajadustest isegi siis, kui tegemist on vaimsusega. Me muutume vaimseks, et saada maailmalt asju, mida muidu töö ja võitlusega ei saaks, ja nii muudamegi töö ja võitluse vaimseteks protsessideks. Raamat, mis pani mind selle üle mõtlema, oli Chogyam Trungpa "Vaimse materialismi läbilõikamine" (*Cutting Through Spiritual Materialism.* Shambala, 2002), mis on kirjutatud budistlikust vaatenurgast, kuid suunatud lääne lugejaskonnale.

9. peatükk. Kaks maagilist sõna

On iseenesestmõistetav, et igavikku ei saa kirjeldada, kuid veedade rišid elasid hästi oma piirideta teadlikkuses. Seepärast on nende kirjeldused kõige usaldusväärsemad, mida õpetlased meile on andnud. On hea, kui on keegi, kellel on jätkuvalt selliseid kogemusi. Juhiksin tähelepanu Nisargadatta Maharaj'ile, tagasihoidlikule India talupidajale, kellest sai pärast valgustumist Bombay tuntud guru. Tema raamat "Mina olen Too" (*I Am That.* Acorn Press, 1990) on üks ehedamaid vaimseid tunnistusi, mis tänapäeval leida on. See pole ainult rikkumatu guru-mängust, mida Indias on sajandeid mängitud, vaid Sri Nisargadatta näib omavat väga avardunud teadlikkust, mis on täiesti võrreldav muistsete rišidega. See on teine nendest vähestest raamatutest, mida olen aastaid käeulatuses hoidnud.

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 105. Mu ülevaade Mellen-Thomas Benedicti rännakust surmajärgsesse ellu on pärit veebilehelt: http://www.-near.death.com/experiences/reincarnation04.html.

Lk 116. Lugu Dawn J-st, naisest, kes tervendas imepärase õliga, on kirjas Cheri Lomonte'i raamatus "Maarja tervendav puudutus" (*The Healing Touch of Mary.* Divine Impressions, 2005) koos kümnete sarnaste vahetute kirjeldustega.

Lugeja, kes tunneb huvi teadvust käsitlevate teooriate vastu, seisab silmitsi jahmatava hulga tekstidega, mis pärinevad peaaegu alati teadlastelt ja on seepärast enamasti materialistlikud. See tähendab, need teooriad eeldavad, et meel pärineb mateeriast. Mina ei nõustu selle eeldusega ja pole seega eriti huvitatud isegi sellise hea ülevaate soovitamisest nagu Susan Blackmore'i "Teadvus. Sissejuhatus" (*Cosnciousness: An Introduction.* Oxford University Press, 2004), mis käsitleb põhjalikult paljusid filosoofilisi küsimusi, mille on tõstatanud nüüdisaegsed teooriad. Enimkiidetud autorid selles vallas näivad olevat skeptikud, kes usuvad, et meel on tegelikult illusioon, mille loob närvitegevus ja vanamoodne arusaam ajust. Vaata Daniel Dennetti teost "Selgitatud teadvus" (*Consciousness Explained.* Back Bay Books, 1992), mis kaitseb sõjakalt seisukohta, et teadvus on materialistlik nähtus ja ei midagi muud. Seepärast olevatki võimalik inimteadvust kompuutriga kahekordistada (ja ühel päeval seda tehtavatki).

Kui soovid tutvuda mitmekesisema, avatud mõttevahetusega, vaata toimetaja Susan Blackmore'i teost "Mida parimad pead mõtlevad ajust ja vabast tahtest ja mis tähendab olla inimene" (*Conversations on Consciousness: What the Best Minds Think About the Brain, Free Will, and What It Means to Be Human.* Oxford University Press, 2006), milles kakskümmend üks mõtlejat räägivad intervjuudes meele ja aju suhte probleemist. Lõpuks, rohkem küll neuroloogilise vaatenurga pärast, lugesin Humberto R. Maturana ja Francisco J. Varela raamatut "Teadmiste puu. Inimliku arusaamise bioloogilised juured" (*The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding.* Shambala, 1998), mis püüab anda kõikehõlmavat teooriat meele arenemise kohta orgaanilistest kemikaalidest. Lugeja otsustada jääb, kas vedaanta, mille kõikehõlmav teooria algab teadvusest, mitte kemikaalidest, suudab tänapäevasele skeptitsismile vastu astuda, nagu mina olen väitnud.

Arutelu viie koša üle on mu enda süntees traditsioonilistest veedade ideedest. Neid ideid on kerge uurida veebilehel http://swamij.com/koshas.htm.

11. peatükk. Juhid ja sõnumitoojad

Ingleid käsitlev kirjandus on mahukas, aga ma leidsin, et see, mida mina tahtsin öelda, ei sisaldu arvukates ajaloolistes ülevaadetes, mis kirjeldavad, kuidas ingleid kirjeldatakse erinevates maailma religioonides. Ometi on palju paeluvaid teateid inimestelt, kes on õppinud tegema koostööd devaga – loova vahendajaga, mis on India vaste inglile. Kõik *New Age*'i raamatud koonduvad Findhornile – kuulsale Šoti kommuunile, mille liikmed väitsid teiste märkimisväärsete seikade seas, et kasutavad devade abi kasvatamaks taimi viljatus pinnases. Vaata Dorothy MacLeani raamatut "Kuulda ingleid laulmas. Devade kuningriigiga koosloomise odüsseia" (*To Hear the Angels Sing: An Odyssey of Co-Creation with the Devic Kingdom.* Lindisfarne Books, 1994) ja Machaelle Small Wrighti kirjutist "Käituda, nagu Jumal tähendaks midagi" (*Behaving As if the God in All Life Mattered.* Perelandra, 1997) kahe sümpaatse loo pärast, milles räägitakse naistest, kes äkki avastasid, et suudavad rääkida devadega ja neid kasutada, et oma soove täita. Mõlemad lood vastanduvad skeptitsismile ja materialismile.

12. peatükk. Unenägu jätkub

Reinkarnatsiooni käsitlev kirjandus on üsna raskepärane, sest hõlmab kõiki religioone ja spirituaalseid liikumisi. Laialt levinud reinkarnatsionistliku uskumuse põhiallikaks on arvatavasti teosoofia – liikumine, mis kasvas välja 19. sajandi spiritualismist, kuid hõlmas ka palju ideid Indiast. Sissejuhatuseks vaata James S. Perkinsi raamatut "Reinkarnatsiooni kogemine" (*Experiencing Reincarnation*. Theorophical Publishing House, 1977). Mind paelus avastus, et paljud spirituaalsed mõisted, mida lapsena kodus kuulsin, on kasutusele võtnud ka teosoofid ja *New Age*'i liikumine.

Taaskehastumise teadusliku tõestuse eest olen tänu võlgu Carter Phippsi suurepärasele ülevaatlikule artiklile "Surm, taassünd ja kõik selle vahel. Teaduslik ja filosoofiline uurimus" (*Death, Rebirth, and Everything in Between: A Scientific and Philosophical Exploration*) ajakirjas *What Is Enlightenment?* (Nr 32, märts–mai 2006, lk 60–90). Selle veebiaadress on http://www.wie.org/, kus tellijad saavad lugeda tervet artiklit.

See viiski mu Virginia ülikooli psühhiaatri Ian Stevensoni tähtsa uurimuseni lastest, kes väidavad, et mäletavad oma eelmisi elusid. Tema veebileht on http://www.healthsystem.virginia.edu/internet/personalitystudies/. Samal teemal on Carol Bowman kirjutanud hindamatu väärtusega raamatu "Laste eelmised elud. Kuidas mälestused eelmisest elust mõjutavad sinu last (*Children's Past Lives: How Past Life Memories Affect Your Child*. Bantam, 1998), milles üks ema avastab, et tema laste seletamatut hirmu valju müra ja koduse tulekahju ees saab ravida regressiooniga eelmisse ellu, ja see innustab teda seda teemat põhjalikult uurima. Veebileht, mis käsitleb laste regressiooni eelmistesse eludesse, asub aadressil http://www.childpastlives.org/.

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 147. Poisist, kes mäletas, et ta suri Teise maailmasõja õhulahingus, sain kõigepealt teada ABC News'i uudistest: http://www.reversespins.com/proofofreincarnation.html.

Lk 147 ja mujal. Ian Stevensoni andmebaasist võetud lühilood lastest, kes mäletavad oma eelmisi elusid, on ära toodud Phippsi artiklis, lk 63–70 (vaata ülalt).

Lk 147. Laste ütlused, mis on saadud nende vanematelt, on pärit Ian Stevensoni veebilehelt http://www.healthsystem.virginia.edu/internet/personalitystudies/.

Lk 148. Monroe instituudis korraldatud kehast väljumise katsega saab tutvuda aadressil http://www.monroeinstitute.org/. Teise hea artikli, mis ühendab kehavälised kogemused surmalähedaste kogemustega, võib leida veebiaadressilt http://www.paradigm-sys.com/cttart/sci-docs/ctt97-ssooo.html.

13. peatükk. Kas akaša on reaalne?

Olin juba hakanud akašast kirjutama, kui avastasin Ervin Laszlo raamatu "Teadus ja akaša väli. Kõige integraalne teooria" (*Science and the Akashic Field: An Integral Theory of Everything*. Inner Traditions, 2004), kõige laiaulatuslikuma arutluse teadvuse ja teaduse ühendamisest. Et käsitlesin surmajärgset elu, siis ei saanud ma kajastada neid tosinat või enamat saladust, mis on seotud moodsa

kvantteooria, kosmoloogia, bioloogia ja neuroloogiaga ning mida Laszlo sõnul ei lahendata enne, kui arvestatakse ka teadvust. Lugeja, kes tahab neid lahendamata mõistatusi uurida, peaks alustama just siit.

Laszlo käsitleb nullpunkti välja, aga selle kohta on kirjutatud ka üks põjalik ja väga kergesti loetav raamat – Lynne McTaggarti "Väli. Universumi salajase jõu otsing" (*The Field: The Quest for the Secret Force of the Universe.* Harper Perennial, 2002), mis kirjeldab paljusid katseid ja jutustab üksikasjalikult mitme avastuse saamisloost erinevalt Laszlost, kes visandab ja vaatleb valitsevaid teooriaid võimalikult napisõnaliselt.

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 167. Helmut Schmidti katsed, mida järgmisena tegi Jahni meeskond Princetonis, on ära toodud McTaggarti raamatus "Väli", lk 101–116.

Lk 169. "Kõige sügavamal tasemel..." on tsitaat McTaggarti raamatust "Väli", lk 122.

Lk 172. Kergesti arusaadava ülevaate paradoksist, mida nimetatakse Schrödingeri kassiks, võib leida veebilehelt http://whatis.techtarget.com/definition/0,,sid9_gci341236,00.html.

14. peatükk. Mõtlemine väljaspool aju

Praegu toimuvad arutelud "avardunud mälu" üle – ajuvälise intellekti võimalikkuse üle – haaravad suurt osa teadusest. Hea ülevaate leiab McTaggarti raamatust "Väli", lk 99–179, mis on antud peamiselt füüsika väljateooria seisukohalt. Vahetuks uurimiseks ja sügavuti mõtlemiseks on parimaks allikaks Rupert Sheldrake, kes on jätnud sügava mulje oma mõjuva raamatuga evolutsioonist "Mineviku olevik. Morf-resonants ja looduse harjumused" (*The Presence of the Past: Morphic Resonance and the Habits of Nature.* Park Street Press, 1995), milles ta arutleb säravalt selle üle, kuidas elu võis areneda ja jätkab arenemist oma iseennast mõjutava intelligentsusega.

Kartmata pahameelt, mida tema mittematerialistlik teooria Darwini järgijate hulgas põhjustab, kutsub Sheldrake neid üles oma katseid jäljendama. Tema uurimus telepaatilisest papagoist ja teistest paravõimetega lemmikloomadest on ära toodud raamatutes

"Tunne, et meid vaadatakse, ja inimmeele teisi võimeid" (*The Sense of Being Stared At: And Other Unexplained Powers of the Human Mind.* Three Rivers Press, 2004) ja "Seitse katset, mis võiksid päästa maailma. Tee-seda-ise sissejuhatus revolutsioonilisse teadusse" (*Seven Experiments That Could Save the World: A Do-It-Yourself Guide to Revolutionary Science.* Park Street Press, 2002). Kõik tematööd on mind tohutult mõjutanud ja ma ei suuda kujutleda avatud meelega inimest, kelles need suurt huvi ei ärataks.

Olen vaid põgusalt puudutanud vastset informatsiooniteooriat, mis on paeluv, kuid pole veel jõudnud hõlmata surmajärgse elu valdkonda. Seda tutvustades kasutasin Hans Christian von Baeyeri raamatut "Informatsioon, teaduse uus keel" (*Information: The New Language of Science.* Weidenfeld and Nicolson, 2003), mis on loetav ja kõrgemast matemaatikast vaba.

Hullu geeniuse sündroom on nähtus, mida on laialt kajastatud. Minu esimene tutvus sellega toimus tänu Oliver Sacksi teosele "Mees, kes pidas oma naist kübaraks, ja teised kliinilised lood" (*The Man who Mistook His Wife for a Hat: And Other Clinical Tales.* Touchstone, 1998), mis toob ära ühe neuroloogi vahetu ülevaate kohtumisest ebatavaliste võimetega autistlike lastega. Sacki huvi "teistsuguse ajuga" inimeste vastu ei julgustanud teda tegema spirituaalse sisuga oletusi. Neid tegi Joseph Chilton Pearce oma raamatus "Evolutsiooni lõpp. Taotledes oma intellekti täit potentsiaali" *Evolution's End: Claiming the Full Potential of Our Intelligence.* HarperCollins, 1992). Tema pikk esimene peatükk hullu geeniuse sündroomi kohta ühendab sündroomi mittemateriaalse intelligentsuse väljaga, millega me kõik ühenduses oleme. Kena artikli hullu geeniuse sündroomist ja selle seosest geniaalsusega "Võti geeniuse juurde" (*The Key to Genius*) võib leida aadressilt http://www.wired.com/wired/archive/11.12/genius_pr.html.

Meemide vastu hakkasin huvi tundma, lugedes veebilehtedel avaldatud kirjutisi. Internet on rikas aruteludest nende "mentaalsete geenide" üle. Meemide määratlust loe kodulehelt http://intelegen.com/meme/meme.htm. Näiteid meemide kohta vaata aadressil http://memetics.chielens.net/examples.html. Evolutsiooniteooria pooldaja Richard Dawkins, kes selle termini leiutas, käsitleb seda ideed raamatus "Isekas geen" (*The Selfish Gene.* Oxford University Press, 1990). Meemiteooria küll köidab mind, kuid ma ei saa sellega eriti nõustuda.

Lk 178–179. Täielik ülevaade telepaatiliste võimetega papagoist N'kisist leidub Sheldrake'i raamatus "Tunne, et meid vaadatakse" (*The Sense of Being Stared At*) lk 24–27; katse tulemuste statistiline analüüs on esitatud lk 300–305.

Lk 181. Amit Goswami väide "Universum valab pidevalt uut veini vanadesse pudelitesse..." on tsitaat isiklikust vestlusest.

Lk 185. Tähelepanuväärse loo Rexist, hullust geeniusest muusika vallas võib leida aadressilt http://www.cbsnews.com/stories/2005/10/20/60minutes/main957718.shtml.

Lk 186. Lugu "auto-geeniusest" on kirjas Pearce'i raamatus "Transtsendentsi bioloogia", lk 82 (vt ülalt).

Lk 186. Lugu imelapsest, kes õpib Juilliardi muusikakoolis, räägiti CBS uudistes ja selle võib leida veebilehelt http://www.cbsnews.com/stories/2004/11/24/60minutes/main657713.shtml.

15. peatükk. Loomise mehaanika

Uute nähtuste ilmumist looduses käsitletakse tavalugejale arusaadavalt Wikipedias (http://en.wikipedia.org/wiki/Emergence). Olen saanud tohutult abi ka füüsik Amit Goswamilt, kes on palju kirjutanud loovatest hüpetest looduses – vaata raamatut "Enesest teadlik universum" (*The Self-Aware Universe*. Tarcher, 1995). Ühe väga julge katse ühendada füüsilist ja vaimset võib leida Ervin Laszlo raamatust "Teadus ja kosmose uus lumm. Tegelikkuse integraalse visiooni tõus" (*Science and the Reenchantment of the Cosmos: The Rise of the Integral Vision of Reality*. Inner Traditions, 2006). Mõlemad autorid on teadlased, kes keelduvad tunnistamast lõhet teadusliku ja vaimse maailmavaate vahel.

Kaugvaatlus – termin, mida nüüd eelistatakse kõige selle tähistamiseks, mis varem nimetati selgeltnägemiseks – on üha enam esile kerkimas. Lugeja võib vaadata sellele pühendatud veebilehte http://www.farsight.org/, mis sisaldab selle teema kohta rikkalikult informatsiooni. Hiljuti ilmus ka ulatuslikke uurimusi sisaldav raamat "Kaugvaatlus. Vaimse tunnetuse teadus ja teooria" (*Remote Viewing: The Science and Theory of Nonphysical Perception.*

Farsight Press, 2005). Sõjaväe salajase kaugvaatlusprogrammi Project Stargate veteran on kirjutanud oma kogemustest ja ülevaatlikult näidanud, kuidas igaüks võib selle oskuse küllaldase enesedistsipliini ja pühendumuse olemasolul omandada – vaata Joseph McMoneagle'i teost "Kaugvaatluse saladused. Käsiraamat" (*Remote Viewing Secrets: A Handbook*. Hampton Roads, 2000).

MÄRKUSED TEKSTI JUURDE

Lk 199. Lugu sensitiivist, kes suutis näha SQUID-i sisse, pärineb McTaggarti raamatust "Väli", lk 142–146.

Lk 200. Kaugvaatluse katset, milles osalesin, juhtis Institute of Noetic Sciences teadusdirektor Marilyn Schlitz. Vaata nende kodulehte http://www.noetic.org/. See veebileht pakub rikkalikult materjali teaduse, vaimsuse ja paranormaalsuse kõikide tahkude kohta. Minu teada on tegemist kõige suurema ja laiahaardelisema instituudiga omasuguste seas. Mind on nende töö innustanud kakskümmend aastat.

Lk 200. "Kui kolmteist minutit..." on tsitaat *online*-intervjuust Cleve Backsteriga, kus ta käsitleb ka oma hämmastavat uurimust taimede telepaatiast: http://www.derrickjensen.org/backster.html.

Lk 203. Kõik Tagore luuletused leiab Deepak Chopra raamatust "Igaviku randadel. Tagore luuletused surematusest ja teispoolsusest" (*On the Shores of Eternity: Poems from Tagore on Immortality and Beyond*. Harmony, 1999).

Register

A

Aafrika hallpapagoi 178
aatman 30, 44, 63, 84, 90, 94
aatom 172, 175, 195, 198
aja ja ruumi seemneid 175
aju väljaspool piire 184
ajukasvaja 108, 185
akaša 73, 75-77, 79, 83, 85, 98, 110, 111, 115, 117, 148, 162, 168-170, 173-175, 181, 184, 188
  eeter 163
  hinge kodu 89
  kosmiline meel 165
  Laszlo, Ervin 219
  meele väli 165
  nullpunkti väli 164
  sügavam tasand 91
  teadvuse väli 141
  uskumus 214
  väli 82
  välja kogemine 88
akašalik unenägu 73
anandamaya koša (õndsuse keha) 127, 130
andestus 64, 66
annamaya koša 124, 129
arhetüübid 110, 121, 126, 181
armastus 12, 23, 57, 65, 94
  ei võida piinajat 157
  ja ilu 110
  ja tõde 177
  jäägitu 32
  kaastunne 32
  on võnkumine 14
  puudub armastatu 58
  Tagore, Rabindranath 32
  tõde 32
astraalkeha 10, 18
astraaltasand 14
Atwater, F. Holmes 148, 211
austus 65, 130
autonoomne närvisüsteem 189
avardunud teadvus 84

B

Backster, Cleve 200, 223
bardo 36, 38, 123, 184
Beauregard, Mario 183
Benedict, Mellen-Thomas 105-108
Bhagavadgita 189
Blackmore, Susan 217
bodhisattva 18
Bowman, Carol 148, 219
brahman 10
Buddha 16, 133
budism 88, 123
Bush, George W. 44, 55

C

Castaneda, Carlos 113
chhandas 136, 137
Chokyi, Lingza 36
Coxhead, Nona 210

D

dalai-laama 144
Dawkins, Richard 187, 221
delogid 38
depressioon 112, 184
deva 131
devaloka 136
devata 136
  efekt 138, 139
DNA 25, 44, 145, 146, 150, 165, 166, 181, 196, 201
don Juan 113
Drolma, Dawa 35, 36, 38, 210
Duke'i ülikool 202

E

ebakindlus 47, 151
Eedeni aed 203
Eelija 90
eesmärk 12, 15, 29, 32, 51, 86, 117, 122, 128, 173, 192, 193
eeter 163, 170
ego 17, 88, 99, 123, 126-128, 130, 138, 191, 216
Einstein, Albert 122, 163
ekstaas 57, 127
elamine väljaspool piire 121
elektromagnetväli 192, 198
elektron 137, 167, 172
Eliot, T. S. 58
ellujäämine 5, 119, 188, 217
elujõud 123-124
"Elu pärast elu" 211
eluvormid 165
Emerson, Ralph Waldo 90
emotsioonid 111, 149, 192
energia 28, 48, 110, 137, 164, 170, 173-175, 180, 192, 193, 196, 198, 199
enese vabastamine 157
enesetapp 55, 112
ennustamatus 157
eutanaasia 55, 112

F

fantaasia 46, 135, 192
Findhorni kommuun 218
footon 169, 174
fundamentalism 44
füüsika 138, 161-164, 167, 169, 180, 202, 220

G

Gandhi, Mahatma 90, 129, 144
geenius 185
Gibson, Mel 90, 91
gnostikud 90
"Gnostilised evangeeliumid" 213
Goswami, Amit 181, 222
gravitatsioon 110, 150, 164

H

Hamlet 112
hapnik 165, 182, 195, 196
harjumus 84, 85, 98, 141, 191
hea 10, 27, 28, 30, 36, 42, 43, 45, 49, 50, 53, 63, 73, 91, 93, 100, 101, 105, 129, 135, 150, 153, 154, 165, 187, 190, 209, 216, 217-220

heli 11, 12, 153, 201
hinduism 29, 58, 90
hing 7, 12-19, 30, 31, 34, 39, 55, 56, 58, 64, 68, 81-84, 95, 99, 104, 105, 107, 109-111, 120, 144-146, 155, 158, 161, 190, 198
elab surma üle 42
häiritud 12
kaalub 26
liigub sisse ja välja 109
mina kõige tõelisem osa 67
puhta teadvusena 91
Püha Vaim 44
rahulik surm 12
seitse sihti 83
sobivad vanemad 15
soovib füüsilisse maailma naasta 16
surevast inimesest lahkus 10
särava kumana 101
teispoolsuses 59
vabaneda kiindumustest 13
viib tagasi allikani 110
ühelt astraaltasandilt teisele 10
hull geenius 185
Huxley, Aldous 30

I

idealism 135, 161
identiteet 27, 72, 126, 149, 150, 156, 162, 196
igavik 11, 19, 27, 28, 29, 56, 83, 91, 104, 105, 173
illusioon 26, 94, 108, 129, 156, 173, 174, 217
Ilmutusraamat 123
India 7, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 29, 64, 90, 106, 128, 144, 197, 214, 216, 218
informatsioon 150, 177, 180, 181, 189, 192, 221
ingel 10, 52, 59, 65, 131, 134
inspiratsioon 121
intellekt 26, 123, 126, 177
intuitsioon 110
"Isekas geen" 221
iseloomujooned 189
isiksus 37, 51, 72, 192

J

Jahn, Robert 168-169
Jeesus 51, 53, 64, 90, 133, 213, 214
jooga 128, 210
judaism 54
juhuslikkus 170, 174
Jumal 10, 26, 31, 45, 46, 49, 50, 53, 59, 62, 63, 83, 91, 108, 119, 137, 149, 152, 161, 187, 202, 212-214, 218
jumalus 30, 117
jämedad meeled 12
jyotish 197

K

kaksikud 200
kangelaslikkus 135
kannatamine 14, 63, 161
kaos 164-165
karistus 63, 91, 154
karma 10, 62-65, 144, 153-156, 189, 198
elu ilma väärtusteta 65
hoiab valikud ausad 69
järgneb inimesele 154
karmalised hetked 13
karmaseemned 156
kohtusaali-stseen 15
loov hüpe 150
läbitöötamine 16
on ennustamatu 151

karma (*järg*)
on keritud hinge ümber 13
on lõpmatu 17
patu palk 62
vastu võitlemine 158
kaugvaatlus 222
kavatsus 99, 183
keel 126, 221
kehaväline kogemus 57
kirikus käimine 44, 212
koer 9, 10, 64, 95, 177, 178
kogemus 34-36, 45-47, 54, 56, 57, 64, 76-78, 96-98, 101, 104, 106, 108, 111, 115, 121, 127, 148, 178, 190-192, 212
kollektiivne teadvus 121, 122
kolm maailma, igaviku kaart 109
komplementaarsus 172
kosmos 163, 164, 166, 196
Kreeka 67
Krishnamurti, J. 190-191
kristlus 54, 146
"Kristuse kannatused" 90
kultuur 16, 19, 90, 134, 136, 188
kurbus 149
kurjus 67
kvantväli 183-184
kõige allikas 198

L

lahkunud vaim 74
lahkus 10, 31-33, 44, 57, 72, 95, 116, 122
lahustumine 83
Laszlo, Ervin 169, 170, 171, 173, 175, 181, 220, 222
lokad 136
Lomonte, Cheri 116, 216
loodus 41, 63, 81, 145, 151, 198
loomade telepaatia 177
loomise mehaanika 195
loov hüpe 51, 73, 150, 196, 198
loovus 151, 181
Luria, Aleksandr 149
lõpmatus 11, 94
lääne kultuur 188

M

maailmavaade 161, 187, 188, 191
mahasamadhi 205
manomaya koša 125, 128, 130
materialism 89, 161, 203, 216
Maya 94, 193
McMoneagle, Joseph 223
McTaggart, Lynne 169, 220
meditatsioon 11, 101, 128
meel 28, 33, 37, 42, 53, 61, 62, 65, 68, 77-79, 87-89, 98-100, 112, 123, 125-128, 157, 158, 162, 165-169, 177, 179, 180-184, 186, 187, 190, 191, 201, 203, 206, 207, 217
avatud 193
eksisteerib väljaspool aju 180
ja mateeria 168
Jumal 138
koosneb emotsioonidest, aistingutest, mälestustest 125
mitmemõõtmeline 79
on ajust tähtsam 184
on väli 200
pole ajusse vangistatud 181
surmajärgses elus 79
universumil 167
meelevälja sisenemine 180
meemid 187-190
mentaalkeha 128, 130
mentaalne tasand 127, 138
metafüüsika 54, 55, 162
Michelson, Albert 163

"Mida sa annad?" 217
"Mina olen" 111, 156, 158
mokša 91, 158
Mona Lisa 134
Moody, Raymond 211
Morley, Edward 163
mulje 10, 220
musikaalne imelaps 186
mõtlemine väljaspool aju 177
mälu 37, 75, 78, 110, 149, 162, 166, 177, 181-184, 188, 196, 220
müüt 121, 126, 135

N

nauding 42
Neitsi Maarja 36, 58, 123
neuroplastilisus 183
New Age'i liikumine 90, 218
Newton, Isaac 162, 164
Nietzsche, Friedrich 188
Nisargadatta Maharaj 216
nullpunkt 164, 165, 170, 175, 197, 198
väli 166, 175, 198
nõid 113
nägija 16, 17, 136-138
närvisüsteem 189

O

ootused 40, 62, 85, 179

P

Pagels, Elaine 213-214
palve 116, 143, 192, 202, 204
paradiis 40, 52, 83
patt 15, 91
pääsemine 64
Pearce, Joseph Clinton 185, 186, 210, 221, 222
polügraaf 200
praana 123, 124, 127, 128
pranamaya koša 124, 130
projektsioon 134-136
Prozac 184
puhas teadvus 30, 108, 109-111, 129
Puthoff, Hal 199
põhiolemus 44, 56, 59
põrgu 8, 14, 15, 19, 38, 43, 45, 51-53, 63, 64, 66, 67, 69, 86, 91, 122, 154, 184, 214
püha nägemus 121, 133
pühak 16, 91

R

Ramana 24, 25, 33, 34, 41, 42, 49, 50, 61, 62, 71, 72, 81, 82, 93-95, 103, 104, 119, 120, 131, 205-207
reaalsus 28, 38, 69, 104, 123, 158, 162, 169, 175, 185
reinkarnatsioon 15, 45, 91, 144-146, 148-150
relatiivsusteooria 122
religioon 26, 29, 48, 55, 133, 161, 212
Rinpoche, Sogyal 211
Ristija Johannes 90
rišid 29, 30, 57, 59, 65, 67, 69, 73, 84, 85, 88, 98, 104, 105, 112, 121-123, 125, 126, 128, 135, 136, 138, 146, 150, 151, 153, 165, 167, 173, 174, 175, 180, 188, 193, 201-203, 216
Ritchie, George 64
Rumi 26
rõõm 127
rändamine kolmes maailmas 109

S

saatan 52, 65-67, 84
sagedused 8
samadhi 128, 130
samskara 189-190
sat chit ananda 201-202
Satyavan 23, 49, 93, 94, 119, 120, 132, 144
Savitri 7, 23-25, 33, 34, 41, 42, 49, 50, 61, 62, 71, 72, 81, 82, 93- 95, 103, 104, 119, 120, 131, 132, 143, 144
Schiavo, Terri 54-55
Schmidt, Helmuth 167-168
Schrödinger, Erwin 172
Schrödingeri kass 172
Schrödingeri võrrand 172
Schwartz, Jeffrey 183, 184, 215
Shakespeare, William 112
Sheldrake, Rupert 177-179, 200, 220, 222
shubda 201
siduv efekt 153
skeptikud 217
Smith, Huston 38
spirituaalne materialism 203
SQUID (ülijuhtivuse kvantinterferentsi aparaat) 199
Swann, Ingo 199
Stapp, Henry 183
Stevenson, Ian 147-149, 219
struktuur 192
suhted 17, 166
sund 57
suremine 13, 29, 31, 47, 85, 91, 97, 112, 173, 190, 206
suremise ravi 210
surm 7, 8, 12, 19, 23-28, 31, 32, 35, 41, 42, 44, 50, 51, 68, 72, 104, 111, 120, 136, 140, 143, 145, 158, 175, 195, 198, 204, 205, 209, 210, 212, 218
on ühest kodust teise minek 132
patu palk 63
religioossed parempoolsed 55
SLK 108
surmanuhtlus 55
suur kingitus 85
väärib imeks nimetamist 26
üleminek 34, 38
surmajärgne elu 19, 37-39, 43, 44, 46, 47, 53, 73, 77, 84, 86, 89, 99, 101, 111, 121, 123, 128, 148, 149, 156, 182, 214
ajaloolisest vaatenurgast 215
alati meie lähedal 111
kuidas koidab 37
luuakse teadvuses 39
vedaanta 73
võimalus loovaks hüppeks 73
üleminek 34, 38
surmalähedased kogemused (SLK) 211
Suur pauk 137, 170
sõda taevas 53
sümbolism 135
sünd 25, 32, 111

Š

šamaanid 74-75

T

taandarenev amneesia 149
taassünd 218
Taavet 53
taevas 8, 9, 14, 19, 37, 38, 40, 43-45, 51-57, 67, 73, 77, 78, 93, 105, 133, 136, 140, 145, 148, 161, 174, 209, 213

tagasituleku valimine 146
Tagore, Rabindranath 19, 203, 223
tarkus 19, 57, 58
teadlikkus 15, 30, 101, 108, 121, 124, 128, 153, 192, 201
teadmised 44
teadus 39, 55, 162, 170, 195, 202, 211, 212, 219, 222
teadvus 8, 10, 17, 30, 35, 39, 40, 51, 73, 83-85, 88, 91, 108-111, 117, 121, 122, 124-127, 129, 132, 135, 140, 146, 150, 151, 156, 167, 174, 180, 188, 190, 195, 196, 198, 201, 217
teispoolsus 8
telepaatia 9, 177
teosoofia 90, 218
Teresa Avilast 59
terviklikkus 126
Tiibeti budism 123
"Tiibeti surmaraamat" 154
Tooma evangeelium 56, 213
transformatsioon 7, 11, 180
transmigratsioon 83-84
transtsendentsus 83-84
"Transtsendentsuse bioloogia" 185
tühimik 158, 198, 201, 203

U

unenägude väli 72
unenäod 72, 111, 113, 122, 133
universum 15, 27, 28, 63, 64, 137, 146, 150, 162, 163, 165, 166, 170, 175, 180, 181, 192, 203, 222
usk 19, 48, 84, 117, 147, 162, 203
Uskuda või mitte? (küsimustik) 45
uskumus 145, 146, 163, 187, 192, 203

V

vaatleja efekt 137, 172, 173
vabadus 17, 59, 62, 85, 157, 158
vaenlane 7, 24, 26, 86
vaikus 82, 201, 203, 207
vaim 9, 10, 14, 18, 44, 74, 75, 109, 203
vaimne maailm 9, 83
vaimsed tasandid 9
Valge Tara 36
valik 19, 40, 86, 121, 140, 146
valu 17, 84, 105, 139, 155, 158
van Lommel, Pim 35, 39, 40, 211
vananemine 69
vedaanta 29, 30, 34, 43, 53, 56, 63, 68, 73, 76, 77, 91, 105, 112, 113, 115, 136, 137, 175, 191, 210, 217
vigyanmaya koša 126, 130
viirastus 72, 98, 180
viis elementi 11
viis košat 123
virtuaalne reaalsus 28
Višnu 119
vitaalne tasand 138
vägivallatus 65
väli 72, 76, 77, 82, 89, 96, 117, 120, 137, 141, 164-166, 169-171, 173, 175, 177, 181-183, 187, 191, 195, 198, 200-203, 219, 220

W

Wells, H. G. 53
Wheeler, John 202, 215
Wittgenstein, Ludwig 26

Õ

õndsus 47, 52, 57, 109, 201
tasand 127, 138

Ä

ärkamine 37, 83, 84

Ö

ökosüsteem 165

Ü

ühtsus 128, 137
üleminek 34, 37

Y

Yama (Surma-isand) 7, 23, 24, 41, 42, 50, 61, 94, 119, 120, 131, 143, 144